

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI**

**“MENÂKİB-İ ŞERİF ve TARİKATNÂME-İ PİRÂN ve
MEŞÂYİH-İ TARİKAT-İ ALİYYE-İ HALVETİYYE”
İSİMLİ ESER ÇERÇEVESİNDE BAZI HALVETİYYE
PİRLERİ, TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ ve HALVETİYYE
ÂDÂB ve ERKÂNI**

RAHİME KOÇSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. BETÜL GÜRER**

KONYA-2023

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahime KOÇSOY		
	Numarası	18810601284		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tasavvuf		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	“MENÂKİB-İ ŞERİF ve TARİKATNÂME-İ PİRÂN ve MEŞÂYİH-İ TARİKAT-İ ALİYYE-İ HALVETİYYE” İSİMLİ ESER ÇERÇEVESİNDE BAZI HALVETİYYE PİRLERİ, TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ ve HALVETİYYE ÂDÂB ve ERKÂNI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Rahime KOÇSOY

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahime KOÇSOY		
	Numarası	18810601284		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tasavvuf		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Betül GÜRER		
Tezin Adı	"MENÂKIB-I ŞERİF ve TARİKATNÂME-İ PİRÂN ve MEŞÂYİH-İ TARİKAT-İ ALİYYE-İ HALVETİYYE" İSİMLİ ESER ÇERÇEVESİNDE BAZI HALVETİYYE PİRLERİ, TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ ve HALVETİYYE ÂDÂB ve ERKÂNI			

Tarikatlar içinde ana kollarından biri de Halvetiyye'dir. Anadolu'da en çok yayılan tarikatlardan biridir. Bunun etkisiyle birçok hâlifesi olmuş ve kollara ayrılmıştır. Halvetiyye'nin faziletlerini ve önemli pirlarını anlatan Yusuf b. Yakub'un *Menâkib-ı Şerif ve Tarikatnâme-i Pirân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye* adlı eseri üzerinde çalışmamız gerçekleşmektedir.

Eser mukaddime, menkıbe ve hâtıme olarak üç bölümden oluşmaktadır. Eserin ana konusunu oluşturan menkıbe bölümü, tarikatın yayılmasında önemli etkileri olan Kocamustafapaşa zâviyesinde şeyhlik yapmış Çelebi Efendi, Sünbül Efendi, Merkez Efendi ve Yakub Efendi hakkında verilen bilgilerden oluşmaktadır.

Halvetiyye hakkında kaynaklık eden eser çerçevesinde öncelikle tasavvuf tarihinde tarikatların ortaya çıkışını ve Halvetiyye'nin konumu incelenmektedir. Tarikatın oluşumu yani Halvet ve Halvetîlik, silsilesi, kolları, âdab ve erkânı hakkında bilgi verilmektedir. Tarikatın tarihi gelişiminde şahısların ve yayılmasında dönemim padişahlarının etkisine değinilmektedir. Dönemin tarihi ve sosyal olayları hakkında da bilgi vererek Çelebi Efendi, Sünbül Efendi, Merkez Efendi ve Yahya Efendi'nin hayatları ve tasavvufî düşünceleri incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Tarikat, Tasavvuf, Halvetîlik, Halvet, Yusuf b. Yakub, Pîr.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Rahime KOÇSOY		
	Student Number	18810601284		
	Department	Basic Islamic Sciences / Sufism		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Betül GÜRER		
Title of the Thesis/Dissertation	SOME KHALWATIYYA SAGES (PIRS), THEIR SUFISTIC VIEWS AND KHALWATIYYA RULES AND CONVENTIONS WITHIN THE SCOPE OF THE WORK "MENAQIB-I SHARIF AND TARIQATNAMA-I PIRAN AND MASHAYIKH-I TARIQAT-I ALIYYA-I KHALWATIYYA"			

Khalwatiyya is among the principal branches of religious orders. It is one of the most widely spread orders in Anatolia, leading to the emergence of numerous successors and subdivisions. Our research focuses on the work of Yusuf b. Yakub, "Menaqib-i Sharif And Tariqatnama-i Piran And Mashayikh-i Tariqat-i Aliyya-i Khalwatiyya" which narrates the virtues and significant spiritual leaders of the Khalwatiyya.

The work consists of three parts: introduction, anecdotes, and conclusion. The anecdotal section, forming the crux of the work, encompasses information about prominent figures-Çelebi Afandi, Sünbül Afandi, Merkez Afandi, and Yakub Afandi -who held the position of sheikh at the Kocamustafapaşa lodge, playing crucial roles in the dissemination of the order.

Within the framework of this foundational work on Khalwatiyya, the study primarily examines the emergence of religious orders in the history of Sufism and the position of Khalwatiyya. It provides information about the genesis of the order-the concept of seclusion (Khalwat) and Khalwati practices, its lineage, branches, etiquettes, and customs. The study also delves into the historical development of the order, touching upon the influence of individuals and contemporary rulers on its expansion. Furthermore, by discussing the historical and social events of the period, it scrutinizes the lives and Sufi ideologies of Çelebi Afandi, Sünbül Afandi, Merkez Afandi and Yahya Afandi.

Keywords: Religious Order, Sufism, Khalwatiyya, Seclusion, Yusuf b. Yakub, Pir (spiritual leader).

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖN SÖZ	iv
GİRİŞ	1
I. Tezin Konusu, Yöntemi ve Amacı	1
II. Tasavvuf Tarihinde Tarikatların Ortaya Çıkışı	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HALVETİYYE TARİKATI

I. Halvet ve Halvetîlik	7
II. Halvetîlik	13
A. Pîr Ömer Halvetî	13
B. Şeyh Seyyid Yahya Şirvânî	15
III. Halvetîlik Silsilesi	18
IV. Halvetiyye Tarikati'nin Tarihi Gelişimi ve Osmanlı Dünyasında Yayılması	21
V. Halvetiyye'nin Osmanlı Devleti'nde Yayılması	27
VI. Halvetîk'in Ana Kolları, Alt Kolları, Şubeleri	35
A. Rûşeniyye Ana Kolu	35
B. Cemâliyye Ana Kolu	40
C. Ahmediyye Ana Kolu	47
D. Şemsiyye Ana Kolu	53
VII. Halvetiyye Tarikati'nin Âdab ve Erkânı	53

İKİNCİ BÖLÜM

“MENÂKİB-İ ŞERİF ve TARİKATNÂME-İ PİRÂN ve MEŞÂYİH-İ TARİKAT-İ ALİYYE-İ HALVETİYYE” İSİMLİ ESERİN GÜNÜMÜZ HARFLERİNE ÇEVİRİSİ VE DEĞERLENDİRMESİ

I. Eserin Günümüz Harflerine Çevirisi	60
II. Eserin Değerlendirilmesi	94
A. Eserin Adı	94
B. Eserin Müellifi	94
C. Eserin Nüshaları	98
D. Eserin Yazılış Sebebi	101
E. Eserin Konusu	102
F. Eserin Üslûbu	102
G. Eserin Metin İncelemesi	103
1. Halvetîlikte Âdab ve Tarikatın Önemi	103
2. Eserde Anlatılan Şahıs ve Tarihi Olaylar	105
a. Çelebi Hâlife	105
b. Sünbül Sinân	107
c. Merkez Efendi	110
d. Yakub Efendi	112

H. Eserde Geçen Tasavvufî Kavramlar	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERDE ADI GEÇEN BAZI HALVETİYYE TARİKATI PİRLERİ

I. Çelebi Halife	117
A. Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi	117
B. Eserleri	123
C. Çelebi Halife'ye Nisbet Edilen Cemâliyye Kolu.....	124
II. Sünbül Sinân	127
A. Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi	127
B. Eserleri	133
C. Sünbülüyye Kolu	134
III. Merkez Efendi.....	136
A. Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi	136
IV. Yahya Efendi	143
A. Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi	143
B. Eserleri	147
1. Türkçe Eserleri.....	147
2. Arapça Eserleri	147
3. Farsça Eserleri.....	148
SONUÇ	151
KAYNAKÇA.....	154

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser.
a.s	: Aleyhisselam.
b.	: Bin (Oğlu).
bk.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
çev.	: Çeviren.
Doç.	: Doçent.
Dr.	: Doktor.
ed.	: Editör.
h.	: hicri.
haz.	: Hazırlayan.
Hz.	: Hazreti.
İ.B.B.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
İSAM	: İslâm Araştırma Merkezi.
M	: Miladi.
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi.
öl.	: Ölüm Tarihi.
Prof.	: Profesör.
r.a	: Radıyallâhu anh.
s.	: Sayfa.
sad.	: Sadeleştiren.
s.a.v	: Sallallâhü aleyhi vesellem.
ss.	: Sayfalar.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı.
terc.	: Tercüme.
vb.	: Ve benzeri.
yy.	: yüzyıl.

ÖN SÖZ

Tasavvuf, İslâm'ın Allah'a ve tüm mevcudata karşı samimiyetle yaşanmasının yoludur. Aynı zamanda kültürümüzün de bir parçasıdır. Doğuşundan itibaren Müslüman toplumlarda daima ilgi odağı olmuştur. Bugün de düşünce sistemlerinde, hayat tarzlarında bir terbiye biçimi olarak var olmaktadır. Tarihe baktığımızda sosyal kurumlar görevindeki tekkelerin ve eğitim kurumları olarak görülen tarikatların toplumda önemli fonksiyonları olduğu görülmektedir.

Başlangıçta ferdi bir hareket tarzı olan tasavvufî hayat daha sonra kolektif bir hal almıştır. Zâhidliği ve ilmiyle meşhur olan şahsiyetler etrafında sohbet halkaları oluşmuştur. Böylece bu şahsiyetler etrafında da tarikatlar doğmaya başlamıştır. Mutasavvıflar bir tarikat oluşturma gayesi gütmemişlerdir. Fakat etrafında toplanıp onların yaşantısını örnek alan kişilerin artması üzerine kendiliğinden ve zaruri olarak ortaya çıkmıştır.

İslâmiyet zamanla yayılarak farklı toplumlara ve insanlara ulaşip tarikatların çoğalmasına neden olmuştur. Tarikatlar içerisinde en çok yayılan ve birçok tarikatın oluşumunda etkili olan Halvetiyye tarikatıdır. Çalışmamızın konusunu oluşturan Yusuf b. Yakub'a ait *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye* isimli eser çerçevesinde Halvetiyye tarikatı, kolları, yayılmasında etkili olan kişileri ve dönemin padişahları ile olan münasebetlerine değinilmiştir. İlk olarak Halvetiyye tarikatının oluşumu, sistemleşmesi, kolları esasları âdab ve erkânı incelenmiştir. Daha sonra Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesiyle birlikte Halvetiyye'nin geniş halk kitlelerine nasıl ulaştığına değinilecektir. Sonraki devirlerde de yayılması devam eden tarikatın toplumlara, devletin ileri gelenlerini ve padişahları nasıl etkilediğini ve bunun sonuçlarını değerlendirme imkânı sağlamıştır. Özellikle Osmanlı döneminde devlet adamları tarafından kabul görmesi, Osmanlı padişahlarının birçoğunun bir şeyhe intisab etmiş olması tarikatın hızlı bir yayılma dönemine girmesine sebep olmuştur. Tarikatın ayrıca dönemin sosyo-politik olayları da göze alındığında devlet tarafından desteklenerek toplumda ve devlet sınırları içerisinde ayırmaya neden olabilecek tehlikelerin bertarafında etkili olduğu görülmüştür.

Eserin müellifi Yusuf b. Yakub'u araştırma sürecimizde kaynaklarda farklı şekilde isimlendirilmesi ise karşılaştığımız en büyük sorun olmuştur. Elimizden geldiği kadar bilgi yanlışlığına düşmemek için, mevcut bilgileri karşılaştırarak doğruya ulaşmaya çalıştık. Bu konuyu tercih etmemizin sebebi ise Anadolu'da hızla yayılan ve birçok tarikatın doğmasına kaynaklık eden Halvetiyye tarikatının oluşumu, gelişimi, sistemi, tarikat için önemli pîrleri, yöneticilerinin tarikata bakış açısı ve devrin tasavvuf anlayışına kaynak olacak bir eser çerçevesinde inceleme yapabilmektir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, tasavvuf tarihinde tarikatların doğuşu incelenecektir.

Birinci bölümde; Halvet ve Halvetîlik, Halvetîlik'in silsilesi, Halvetîlik'in tarihi gelişimi, Halvetîlik'in şubeleri ve kolları, Osmanlı Devleti'nde yayılması, âdab ve erkânından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde; “*Menâkıb-i Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-i Aliyye-i Halvetiyye*” isimli eserin günümüz harflerine çevrilmesini ve eserin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, eserde adı geçen Halvetiyye tarikatı Pîrleri; *Çelebi Efendi, Sünbül Efendi, Merkez Efendi ve Yahya Efendi*’lerin hayatları, tasavvufî düşünceleri, eserleri ve kurdukları tarikat kollarına değinilmiştir.

Araştırma ve çalışmalarında yardımcı olan hocam Doç. Dr. Betül Gürer’e ve her zaman desteğini gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Dilaver Gürer’e teşekkürü bir borç bilirim. Yine çalışmam esnasında yardımcı olan aileme de teşekkürlerimi sunarım.

Rahime KOÇSOY

Konya 2023

GİRİŞ

I. Tezin Konusu, Yöntemi ve Amacı

Tezimizin konusu *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye* adlı Yusuf b. Yakub'a ait eser çerçevesinde Halvetiyye tarikatı pîrleri ve tarikatın yayılmasında önemli katkıları olan Seyyid Yahya Şîrvânî, Çelebi Efendi, Merkez Efendi, Sünbül Sinân ve Yakub Efendi'nin hayatları ve tasavvufî anlayışları incelenmesidir. Tarikatlar içinde önemli bir yeri olan Halvetiyye'nin oluşumu, gelişimi, yayılması, âdab ve erkânı ile ilgilidir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde padişahların ve devletin ileri gelenleri tarafından kabul görmesi ve desteklenmesi sonucunda tarikatın geldiği durumu ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın yöntemine gelince eserin tamamı yani mukaddime, menkıbe ve hatime bölümleri günümüz harflerine çevrilmiştir. Metin incelememizde ise eserde anlatılanlar özetlenmiştir. Mukaddime bölümünde Halvetiyye tarikatı hakkında bilgi verilip kısaca özetlenmiştir. Menkıbe bölümü biyografi özelliği taşıdığı için başlıklara ayrılarak menkıbeler özetlenmiştir. Metinde verilen eksik bilgiler ise daha sonra kaynaklardan araştırılıp tamamlanarak başka bölümde başlık altında ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Bunu yapmaktaki amacımız ise konu bütünlüğü oluşturmak hem de anlama kolaylığı sağlamaktır.

Çalışmamızın amacı öncelikle belirtmemiz gerekir ki Halvetiyye tarikatına kaynaklık eden eseri günümüz harflerine çevirerek araştırmacıların istifadesine sunmaktır. Bu eser tarikat için önemli yeri olan Halvetî pîrlerinden, Kocamustafapaşa zâviyesinde yaşamış pîrlerin etrafında gerçekleşen olaylar ve Halvetiyye tarikatına ait özellikleri belirtmesinden dolayı müellifin bu alandaki katkısını ortaya koymaktır. Eser tasavvuf, tarikat, yönetim ve toplum hakkında bilgi vermesi ve dönemin değerlendirilmesine yaptığı katkıyı göstermek de amaçlarımız arasında yer almaktadır.

II. Tasavvuf Tarihinde Tarikatların Ortaya Çıkışı

Çalışmanın ana konusunu teşkil eden *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye* adlı risale, Halvetî pîrlerinden bazılarında tahsis edildiği için temizde öncelikle Halvetiyye Tarikatı hakkında genel bilgiler

vermeyi uygun gördük. Halvetilik'e geçmeden önce ise kısaca tasavvuf tarihinden ve tarikatların ortaya çıktığı süreçten bahsetmek istiyoruz.

Dinlerin dünya ve ahiretle ilgili esaslar koydukları bilinmektedir. Dini ilimlerin bu esasları iş bölümü ve zaman içinde oluştuğu göz önünde bulundurulursa her dinin kendine göre bir ilimler manzumesi meydana getirdiği söylenebilir. Buradan şu sonucu çıkarabiliriz adı ne olursa olsun her dinin insanı kalbî, rûhî, ahlakî yönünü inceleyen bir disiplini vardır. Bunun genel adı mistisizmdir. Mistik faaliyetlerin bizim medeniyetimizdeki adı tasavvuftur.¹

Tasavvuf da başlangıçta pratik yönü ön planda olan “zühd” hareketinden doğmuştur.² İlk iki asırda en çok zühd kelimesi kullanılmış, tasavvuf kelimesinin kullanılmasıyla zühdle beraber rekâik, fikh-ı bâtın, tezkiye gibi kelimeler geride kalmıştır. Zühd kelime anlamı itibariyle “ilgi duymamak, değer vermemek” manasına gelmekte ve hadislerde geçmektedir. Tasavvuf kelimesi ise “yün elbise giymek” anlamına gelirken Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde geçmemektedir.³

Peygamber Efendimiz (s.a.v) zamanında İslâmî ilimler olmasına rağmen, ihtiyaç hissedilmediği için tedvin edilmemiştir.⁴ O dönemde hepsi bir bütündü. Sonra ki dönemlerde Kur'ân'la ilgili meseleler tefsiri, Hz. Peygamber'in sözlerini toplama işlemi hadisi, inançla ilgili tartışmalar kelâmı, hukukla ilgili tartışmalar ise fikhî meydana getirmişti. Ahlak ve gönül ile ilgili konularda da tasavvuf ortaya çıkmıştır. Tasavvufun esasları da kitap ve sünnet doğrultusunda oluşmuştur.

Tasavvuftaki tüm prensipler ve birçok kavram Kur'ân-ı Kerim'den kaynağını almaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de ledün ilmi⁵, zikir⁶, velayet⁷, tevbe⁸, zühd⁹, tevekkül¹⁰,

¹ Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar/Tekkeler/Şeyhler* (Dergâh Yayınları, 2005), 57.

² Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1998), 97.

³ Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, 57.

⁴ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994), 29.

⁵ Kehf 18/65; Bakara 2/282; Ankebut 29/69; Enfal 8/29; Enam 6/125; Zümer 39/22.

⁶ Müzemmil 73/8; Ahzab 33/41; Bakara 2/152; Zariyat 51/17-18; Al-i İmran 3/191.

⁷ Casiye 45/19; Yunus 10/62.

⁸ Nur 24/31; Tevbe 9/3; Bakara 2/222; Nasr 110/3; Hud 11/3.

⁹ Lokman 31/33; Ankebut 29/64; Kehf 18/46; Müzemmil 73/8; Al-i İmran 3/14.

¹⁰ Talak 65/3; Ahzab 33/3; Zümer 39/36.

riyâzet ve mücâhede¹¹ gibi tasavvufî alanla ilgili birçok ayet yer almaktadır.¹² Yine Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayette inananların, Allah'ı çokça zikretmeleri ve O'na yönelmeleri, bol bol ibadet etmeleri, dünyadan yüz çevirmeleri, kalplerini temizleyerek takvânın mertebelerine ulaşmaları, tefekkür ederek O'nun kudret ve azametini düşünmeye yönlendirmektedir. Hz. Peygamber'in hadislerine de baktığımız zaman yukarıdaki konuların rivayetler de yer aldığını görebiliriz:

“Rabbini zikredenle etmeyen, diri ile ölü gibidir.”¹³

“Resûlullah'a “ih̄san” nedir diye sorulduğunda: “İhsan, Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Zira sen O'nu görmüyorsan da O seni görüyor.” demiştir.¹⁴

“Farzdan sonra en faziletli namaz, gece namazıdır.”¹⁵

Resûlullah hadisinde, müminleri çok ibadet etmeye sevk etmiş ve dünya hayatının, ahiret hayatı için hazırlanılan bir yer olduğunu belirtmiştir. Tasavvuf yolunu benimseyenlerin özelliği olan zikir, Allah'ın sıfatları ve yarattıkları hakkında tefekkür, güzel ahlak, zayıflara yardım, fakirlere merhamet, sıkıntılara tahammül, belalara karşı sabır, nimetlere şükür, kazaya rıza göstermek, Allah'a teslimiyet gibi özelliklerin hepsi Hz. Peygamber'in de sıfatlarındandır. Bunun dışında örnek olan ashabın, hulefâ-yi râşidîn, aşere-i mübeşşere, Ebü'd Derdâ, Ebû Zer, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Ömer, Ebu Hureyre, Bilâl Habeşî, ashâb-ı Suffe gibi isimler yaşayışlarıyla tasavvufî hayatı temsil etmişlerdir.¹⁶

Tasavvuf geliştirdiği yöntemlerle insanı terbiye ederek kemale ulaştırmayı hedeflemiştir. Bundan dolayı önce insanın yeryüzündeki konumunu, Allah'a karşı durumunu, hak ve sorumluluklarından sonra da rûhî melekelerini geliştirilmeyi amaç edinmiştir. “O zaman insan İslâm toplumunda neye yönlendirilebilir?” diye soru sorduğumuzda bunun cevabı bilinmektedir. Fakat nasıl yönlendirilir sorusuna farklı

¹¹ Müzemmil 73/2-4; İnsan 76/26; Ankebut 29/69; Muhammed 47/12; Hicr 15/3

¹² Fatih Köse, *İstanbul Halveti Tekkeleri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 19-20.

¹³ Buhârî, Da'avât, 66; Müslim, Müsafirin, 211.

¹⁴ Buhârî, İman, 37; Müslim, İman, 57.

¹⁵ Müslim, Sıyâm, 202, 203.

¹⁶ Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetilik Örneği*, haz. Osman Türer, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 19-21.

cevaplar verilmiştir. Bu soruya farklı cevap veren bir zümre de sûfilerdir. Sûfiler önce insanın kulağını “işitebilecek” hâle getirmişler, duyabilecek hassasiyet noktasına yükseltmişler, sonra söylenmesi gerekenleri söylemişlerdir. İnsanı “alıcı” durumuna getirebilmek için birçok şeyden yararlanmışlardır. Böylece tasavvufî hayata giren insanların tevbe ile huzuru, zikir meclisleri ile vecdi, muhabbetin verdiği zenginliği, sabrın sonunda tecrübeyi, şükür ile dengeyi, tevekkül ile teslimiyeti, ihlâsla birlikte alçak gönüllüğü öğrenmişlerdir. Sûfiler bu tasavvufî terbiye ile insanların dini hayatlarına canlılık getirmiş, dünya ve ahiret üzerinde yeniden düşüncelerini sağlamışlardır.¹⁷

Tasavvuf başlangıçta da pratik yönü olan “zühd” hareketiyle doğmuştur. Tasavvuf konularının anlaşılabilmesi için nazari bilginin yeterli olmadığı düşünülerek, ibadet, zikir, mücâhede ve riyâzetle kalbin o konuları anlayabilecek hale getirilmesi uygun görülmüştür. Bundan dolayı “tasavvuf kâl ilmi değil hâl ilmidir” denmiştir. Tarihi süreç içinde ortaya çıkan tarikatlar ise bu yaşantının kurallarını, âdab ve erkânını ortaya koymaya çalışmıştır. Başta ferdi bir hareket olan tasavvufî hayat ilerleyen zamanlarda kolektif bir durum olmaya başlamıştır.¹⁸

Başlangıçta ferdi bir hareket tarzından kolektif hâle gelmeye başlayınca zühd ve ilmiyle tanınan kişiler etrafında sohbet halkaları ortaya çıkmış, onların sohbetine katılanlar tavsiyelerine de uymuşlardır. Böylece, Hicri III. ve IV. yy.’larda tarikatlar doğmaya başlamıştır.¹⁹ H. V. yy’ da tasavvufun, tarikatlar olarak sistemleşmesi ve teşkilatlanması başlamış; dergâhlar, hankahlar etrafında dini ve sosyal teşkilât haline gelmişlerdir. Bundan sonra, İslâm dininin yayılması ile beraber tasavvuf anlayışı da yayılmış ve büyük şahsiyetler yetişmiştir.²⁰

Tarikat sözlükte “gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş” anlamındadır.²¹ Tasavvuf literatüründe “Allah Teâlâ’ya yaklaşmak ve onun hoşnutluğunu kazanmak için takip edilmesi gereken yol demektir.²² Bir şeyh idaresinde kişinin, Allah’a

¹⁷ Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, 58.

¹⁸ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, 97-98.

¹⁹ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, 97-98.

²⁰ Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 28.

²¹ Reşat Öngören, “Tarikat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Ocak 2023).

²² Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, 98.

ulaşmak, sürekli Allah'ı tefekkür etmek için takip ettiği yola veya metoda, tarikat adı verilir.²³ Belli bir yol takip eden kimseye “sâlik” denir. Sâlik, Allah'a ulaşmaya kadar merhaleler ve makamlardan geçer. Çoğunlukla sâlikler bu yolculuğu tamamlayamadan yarı yolda kalır. Bazıları ise bu yolculuğu tamamlayarak Allah'a vâsıl olurlar ki bunlara da “vâsıl” adı verilir.²⁴ Ayrıca Allah'a varan yolların yıldızların sayısınca ya da yaratıkların nefesleri adedince olduğu da belirtilmektedir.²⁵ Tarikat kavramı; insanların manevi algılarını olgunlaştırmak için kurulan bir yoldur. İnsanın kişisel ve sosyal hayatın şekillenmesinde öncü olmuştur.²⁶ Tarikat, insanı kendisinin ve evrenin hakikatlerine, bu hakikatleri bir bütün olarak kendisinde oluşturan Hz. Muhammed'e, hakikatlerin kaynağı ve yaratıcısı olan Allah'a götüren ruhanî yol anlamındadır. Dinde inançla ilgili konularda itikadî fırkalar, kulların yapmakla sorumlu olduğu fiiller konusunda fikhî mezhepler, kalbin ve ruhun halleri konusunda da tarikatlar ortaya çıkmıştır.

Sûfiler insan nefisinin kemale erdirecek yolları üç ana grupta toplamıştır. Namaz, oruç, Kur'ân okuma gibi amellerle nefsi olgunlaştırma yolu tarîk-î ahyâr, mücâhede ve riyâzet ile nefsi terbiye edip güzel huylar kazanma yolu târik-ı ebrâr, bu ikisinin yanında aşk, cezbe ve muhabbet ile Hakk'a gidenlerin yolu târik-i şuttârdır. Mutasavvıflara göre Allah'a en kısa sürede ulaştıran yol üçüncüsüdür. Sûfiler dini bir ağaca, ağacın gövdesini şeriata, dallarını tarikat, meyvesini de hakikate benzetmişlerdir.²⁷ Bunun yanında şeriati gemiye, tarikatı denize, hakikati inciye; şeriati cevizin dış kabuğuna, tarikatı iç kabuğuna, hakikati meyvesine benzetmişlerdir.²⁸

Mânevi hazza ulaşmış kişi normal kabul olunan hayattan huzursuz olur. Bu kişi için nefisle mücadele etmediği zamanı boşa geçmiş olarak görür. Onun için en büyük

²³ Seyhan Dobra, “Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)* 1/1 (2015), 215-218.

²⁴ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, 98.

²⁵ Öngören, “*Tarikat*”.

²⁶ Dobra, “*Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*”, 215-218.

²⁷ Semih Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 21.

²⁸ Öngören, “*Tarikat*”.

zevk ilâhi aşk uğruna cefa çekmektir.²⁹ Tarîkin dört rûknü vardır. Muhabbet, zikir, fikir ve teslimiyet. Bunların en önemlisi ilâhi muhabbettir.³⁰

Tarikatlar, zikir, inanç ve düşünce sistemlerine göre tasnif yapılarak incelenmiştir. Tarikatların şubeleriyle beraber tam sayısını belirlemek mümkün değildir. Çünkü genellikle kurucusunun adıyla veya benzer kurallarıyla bilinen tarikatlar, genellikle aynı ya da benzer isimler taşımaktadır. Tarikatlar hakkında bilgileri bugün biz XIX. yy.'da yaşayan Harîrîzâde'nin *Tibyânu vesâili'l hakâik* adıyla bilinen ve tarikatlar ansiklopedisi olarak görülen eseri Zebîdî'nin *İkdu'l-Cevheri*, Hüseyin Vassâf Bey'in *Sefîne-i Evliyâ'sı* ve *İslâm Ansiklopedisi*'nin Tarikat maddesinde verilen bilgilere göre, yaklaşık dört yüz civarında tarikat olduğu söylenebilir. Genellikle on ikili tasnif yaygındır. Bu tarikatlar Kâdiriyye, Yeseviyye, Rîfâiyye, Sühreverdîyye, Şâzeliyye, Mevlevîyye, Bedevîyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Bayramiyye, Desûkiyye ve Çiştîyye'dir.³¹ Tarikatların genel olarak birbirlerine kurucularının tasavvufî anlayışları ya da uyguladıkları yöntemlerle birbirlerine benzerlik göstermektedir. Halvetiyye tarikatı ile diğer tarikatlar arasında da kurucularının Halvetiyye terbiyesinden geçmiş olması, zikir yapma şekilleri, usul olarak benzerlikleri ile birbirlerini etkilemiş ya da onları etkilemiştir. Kadiriye tarikatına baktığımızda Türk Kâdirîlerin "İkinci Pîr" diye kabul ettikleri Eşrefoğlu Abdullah Rûmî âlim, şâir ve Hacı Bayram Velî'nin damadıdır. Halvetî-Bayramî terbiyesi almış, daha sonra Şamda Kadirî sülûku tamamlayıp tekrar Anadolu'ya gelerek Geylânî tarikatını yaymıştır. En yaygın tarikatlardan biridir. Eşrefoğlu Rûmî de her ne kadar Halvetî olmasa da tarikatın terbiyesini almış ve etkilenmiştir.³²

²⁹ Hasan Küçük, *Tarikatlar: Tasavvuf ve Felsefe Münâsebetleri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985), 16.

³⁰ Zafer Erginli (ed.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006), 1005.

³¹ Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2011), 240.

³² Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1990), 282-283.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALVETİYYE TARİKATI

I. Halvet ve Halvetîlik

Halvet, inziva, yalnızlık, tek başına yaşamak, topluma karışmamak, ihtilat halinde olmamaktır. Mâsivâdan ilgiyi kesip tamamen Allah'a yönelmek ve kendini ibadete vermektir.³³ Yine halvet gûnahtan korunmak ve daha iyi ibadet etmek için ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek anlamında kullanılan bir tasavvuf terimidir.³⁴ Halvet, şeyhin emir ve kuralları ile müridin karanlık ve dar bir yere gidip ibadetle vakit geçirmesi anlamında kullanılır.³⁵ Halvet, kalbin halktan boşaltılması, bütün himmet ve gayretin, Allah'ın emrine yöneltmesidir.³⁶ Şemseddin Sâmî kelimeyi şu şekilde tanımlamaktadır: Tenhaya çekilme, yalnız kalma, halvet etmek, büsbütün yalnız kalmak ve biriyle تنها konuşmak üzere yalnız kalıp kimseyi içeri almamak; تنها yer, boş mahal, halvete çekilmek, halvete girmek, halvet etmek, ibadet, zikir, riyâzet ve murakabe ile meşgul olmak üzere تنها bir hücreye kapanma" olarak söyler.³⁷

Halvet, tasavvuf da ise Hak ile gizlice konuşmaktır. Bu konuşmada melek ve insan yoktur.³⁸ Halvet, müridin belli bir süre sonra şeyhinin yönlendirmesi ile insanlardan uzaklaşarak, yalnız bir yerde ya da tekkedeki özel bölümlerinden birinde inzivâyâ çekilmesi ve devamlı Allah'ı zikretmesidir.³⁹ Yine halvet, hiçbir kimsenin ve dünya malının bulunmadığı bir yerde, ruhun Allah'la konuşmasıdır.⁴⁰ Halvete girmenin amacı, kalbî Allah'tan başka her şeyi temizlemek, Onun nimetlerini düşünmek ve şükretmektir. Bunun olması için mâsivâdan uzak ve nefsi terbiye ile

³³ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabcacı Yayınevi 2001), 156.

³⁴ Süleyman Uludağ, "Halvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 10.11.2023).

³⁵ Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler* (İstanbul: Petek Yayınları, 1984), 67.

³⁶ Selâhaddin ed-Dimeşki el-Ekberi, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ed. Zafer Erginli (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006), "Halvet", 317.

³⁷ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: İdeal Yayıncılık, 2011), 461.

³⁸ Abdurrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 234.

³⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 139.

⁴⁰ Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 78.

mümkündür.⁴¹ İbnü'l Arabî halveti: “Allah’tan gayri hiçbir yerde, ruhun gizlice Allah ile konuşmasıdır.” diye tarif etmiştir.⁴²

Halvetin İslâm geleneğindeki kaynağına Hz. Peygamber (s.a.v)’in şu davranışı örnek verilebilir. Peygamber olmadan önce her şeyden uzaklaşma sevgisi doğmaya başladı. Allah Teâlâ O’na Hira mağarasındaki yalnızlığı sevdirmişti. Özellikle Ramazan ayında bir defasında on gün bir defasında bir aya yakın Hira mağarasında inzivâyâ çekilmiştir. Bazı günler ibadet etmiş, yemeği bitince gelip aldıktan sonra yine burada ibadetlerine devam etmiştir.⁴³ Buhari’nin Vahyin başlangıcı bâbında Hz. Aişe’den rivayet ettiği hadiste, Hz. Peygamber (s.a.v)’in yıllarca belli zamanlarda halvete çekilip Rabbine ibadet ettiği, bu uzun tefekkür ve ibadetten sonra önce sâlih rüyalarla başlayan vahyin, sonra meleğin görünerek peygamberlikle şerefendirildiği anlatılmaktadır.⁴⁴ Bu Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamber olmadan önce de halvete çekildiğini gösterir. Ayrıca Peygamberin her Ramazan ayının son on gününde i’tikâfa girmesi de bir çeşit halvettir. Hanımlarının bu uygulamayı devam ettirmesiyle i’tikâf sünnet haline gelmiştir. Buradan şuna ulaşabiliriz ki sûfilerin yaptığı halvet bid’at değildir.

Bu konu hakkında Kur’ân-ı Kerim’de “Musa ile otuz gece (bana ibadet etmesi için) sözleştik ve buna on gece daha kattık. Böylece Rabbi’nin tayin ettiği vakit, kırk geceye tamamlandı.”⁴⁵ ayetiyle Hz. Musa’nın da ibadet için inzivâyâ çekildiğini görüyoruz. Bu olay Tevrat’ta da anlatılır: “12-Ve Rab Musa’ya dedi: Dağa, yanıma çık ve orada bulun ve taş levhalarını ve yazdığım şeriat ve emirleri öğretmek için onları sana vereceğim. 15-Ve Musa dağa çıktı bulut dağı örttü. 16-Ve Rabbin izzeti Sina dağı üzerinde durdu, bulut onu altı gün örttü ve yedinci günde bulutun içinden Musa’yı çağırdı. 18-Ve Musa bulutun içine girip dağa çıktı ve Musa kırk gün kırk gece dağa kaldı.” diyerek geçmesi Yahudilikte de önemli olduğunu göstermektedir.⁴⁶ Son olarak

⁴¹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 139.

⁴² Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 78.

⁴³ M. Said Ramazan el-Bûti, *Fıkhu’s Siyre*, çev. Ali Nar - Orhan Aktepe (İstanbul: İslami Edebiyat Yayınları, 2002), 83.

⁴⁴ Şihâbuddin Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed eş-Şâfî el-Kastallânî, *Sahîh-i Buhârî Şerhi*, çev. Hüseyin Yıldız – Hasan Yıldız – Zekeriya Yıldız, (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2019), 179.

⁴⁵ A’raf 7/142-143.

⁴⁶ Çıkış 24/12-18 Kitabı Mukaddes.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Meryem ile ilgili ayette de şöyle geçmektedir: “Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu, onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi ve Zekeriyya da onun bakımını üstlendi. Zekeriyya onun yanına, mâbede her girdiğinde yanında bir rızık bulurdu: “Ey Meryem, bu sana nereden?” derdi. O da: “Bu, Allah katından” derdi. Çünkü Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”⁴⁷ Annesinin karnındayken Allah’a ibadet için mâbede adanan Meryem’in Hz. Zekeriya gittiğinde mâbede ibadete çekildiği ve manevi makamlara ulaştığını görüyoruz. Buradan yola çıkarak Hz. Peygamber (s.a.v) vahiy gelmeden önce halvete girdiği gibi Hz. Musa’da girmiş, Hz. Meryem de girmiştir. Demek ki halvet başlangıçta peygamberlerin ve sâlihlerin yaşadığı bir durumdur.

Halvet, halktan uzaklaşmak, gerçekte ise nefsanî sıfatlardan ve kötü huylardan uzaklaşmaktır. Ebu Ali ed-Dakkâk şöyle demiş: “İnsanların yanında onlar gibi giyin, onların yediğinden ye, ama ruhunla onlardan ayrıl.” Yine bu konuda Ebu Osman el-Mağribî de şöyle demiştir: “Halveti sohbete tercih eden, Rabbini anmaktan başka her şeyden uzaklaşır Rabbinin rızasından başka isteği kalmaz. Bu nitelikte bulunmayan kimsenin halveti, kendisini fitneye düşürür.”⁴⁸

Halvet’in çile ile ilişkisine baktığımızda da halvet kırk gün sürdüğü için erbaîn çıkarmak ve çile çekmek de denir.⁴⁹ Farsçada çile kırk anlamına gelen “çihil” kökünden gelmiştir. Arapçada ise “erbaîn” karşılığı olarak kullanılır. Çile, müridin genellikle kırk gün şeyhinin denetiminde loş bir mekânda az yemek, az uyumak, az konuşmak ve zikrederek ibadet etmesidir.⁵⁰ Mürid nefsinin edebe karşı tutumları ve hallerini bozacak davranışları çoğalınca kırk gün halvete girer. Bunun sonunda ulaştığı bereketi ve edebi bütün zamanlarına yayarak istifade etmeye çalışır. Bunun kırk gün olması ise Resûlullah (s.a.v)’in şu hadisinde özellikle “kırk” ifadesinin kullanmasından kaynaklanmaktadır: “Kim kırk gün Allah için ihlâsla amel ederse, kalbinden diline doğru hikmet pınarları fişkirir.”⁵¹

⁴⁷ Âl-i İmrân 3/37.

⁴⁸ Ateş, *İslâm Tasavvufu*, 202-205.

⁴⁹ Abdulkadiroğlu, *Halvetilik'in Şa'bâniyye Kolu Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Külliyesi*, 13-15.

⁵⁰ Yılmaz, *İslâm Tasavvufu*, 516.

⁵¹ Ebû Nu'aym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, nşr. Hüseyin Yıldız (İstanbul: Ocak Yayınları, 2015), V/189.

Kırk rakamının hadiste ifade edildiği gibi durumların etkisiyle tasavvuf kitaplarında kırk sayısı ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Allah Teâlâ Hz. Âdem'i yaratacağında çamurunun yoğrulup mayalanması için kırk gün bekletmiştir. Kırk gün süren bu olaydan sonra kırk perde ile perdelendi. Her perde ile kendisine, huzur-u ilahîyeden kopup, dünyayı imar edeceği bir hal verildi. İşte kul, Allah Teâlâ'ya yönelerek geçim gibi şeylerin derdine düşmeden çilehaneye girdiğinde, geçirdiği her günde Rabbi ile arasındaki bir perde kalkar. Kırk gün olunca bütün perdeler kalkar ve ilahî ilim ve mârifetler üzerine akmaya başlar nura ulaşır. Kulun halvete girerken niyetinin ve halinin samimiyeti, halvetten sonra kalbini dünyadan uzaklaştırmış olması ve ahirete yönelmesi halvetinin fayda verdiğini gösterir.⁵²

Halvet kavramıyla birlikte onun zıttı olması bakımından celvet terimine de temas etmek gerekmektedir. Halvet ile celvet arasındaki ilişkiye baktığımızda da celvetin ortaya çıkma, açığa çıkma, manevi hallere ulaşan sâlikin halvetten çıkması anlamına geldiğini görüyoruz. Bu haldeki kul benlikten uzaklaştığı için onun bütün hareketleri Allah'a nispet edilir.⁵³ Tasavvuf ıstılahında ise, kulun manevi hallerle ve güzel huylar kazanarak halvetten çıkıp, halkın arasına girmesi demektir. Halvetle karşıt anlamlıdır. Halvet ve celvetin tasavvufi kavram olarak kullanılması İbnü'l Arabî'den sonradır. Önceki kaynaklarda halvet kavramı kullanılsa da celvet kavramına rastlanmaz. Celvet de Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatından alınmıştır. Zaten bütün peygamberlerin, velilerin hayatında halvet ve celveti görebiliriz. Fakat meşreb açısından bazılarında halvet, bazılarında celvet ağır basmaktadır. Bu iki kavram iki ayrı tarikatın da adı olmuştur. Celvet, Nakşîbendilerde "Halvet der-encumen" olarak ifade edilmiştir. Yani "Halk içinde, fakat tek başına" veya "El kârda gönül Yâr'da" demektir. Bu makama gelenler, iç dünyasındaki karışıklıkları bitirmiş, nefsi mutmain olmuş kişiler olduklarından, halk içine girmeleri, dünya işleriyle uğraşmaları, onların Hakk ile olan bağlarını koparmaz.⁵⁴ Kısaca halvet, başka şeyleri yok saymaktır ki, "la

⁵² Şihâbuddîn Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf*, çev. Dilâver Selvi, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2005), 263-266.

⁵³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.85.

⁵⁴ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 198-199.

ilâhe” ona işaretir fenâfillâh makamıdır. Celvet, yarı ispattır ki “illallâh” ona işaretir ve bekâbillâh makamıdır.⁵⁵

Halvete giriş âdabı olarak; mürid halvete girmek istediğinde dünya işlerinden ve sahip olduğu şeylerden uzaklaşarak hazırlığını yapınca gusül abdesti alır. Elbisesinin ve namaz kılacağı yerin temizliğini yapar. Gusül abdestinden sonra iki rekât namaz kılar. Yalvarma, huşu, gözyaşı ile Allah’a günahları için tevbe eder. Niyeti ve edebi beraber olur. Kalbinde aldatma, hıyanet, kin, haset ve kötülük bulundurmaz.⁵⁶ Besmele, hamdele ve salvele ile girilir. Mürid sağ ayağını kapıdan içeriye atarken: “Allahümme’ftah ebvabe rahmetike (Ey Allah’ım, rahmetinin kapılarını aç).” der. Kalbî masivadan temizleyip Allah Teâlâ’ya yönelme niyetiyle nafîle namaz kılar. Şeyhinin yönlendirmesi ile zikirle meşgul olur.⁵⁷ Bu sırada kendisine gevşeklik ve usanma gelirse yatıp uyumalıdır. Belli vakitte ve belli miktar namaz kılar, Kur’ân okur ve zikir belirlenmişse yapar. Vakte göre hareket etmek isterse bu amellerden kalbine hafif ve hoş geleni yapar. Ondandır yavaşlarsa uyumalıdır. Halvethânesinde devamlı abdestli olmalı ve uyumayı de hemen değil birkaç sefer erteledikten sonra uyumalıdır. Eğer “lâ ilâhe illallah” çekerken, dili ile söylemekten yorulursa kalbiyle söylemeye devam eder. Halvetteyken az yemek, az uyumak, az konuşmak esastır. Kim Allah için aç kalırsa, kendisine içindeki açlığı unutturacak manevi sevinç ve neşe verir. Mürid yemeyi içmeyi unutmaz ama müridin kalbi ilahî nurla dolar, ruhunun gücü artar. Uzun süre aç kalmak da bir fazilet değildir. O zaman hiçbir Peygamber onu kaçırmaz sonuna kadar yapardı. Halvette mürid sadece cemaat ve cuma namazı için çıkar. Cemaatle namaz terk edilmez. Bundan dolayı halvet yerinin camiye yakın olması ön planda tutulur. Dışarı çıktığında etkilenirse halvet hanesindeki bir kişiyle cemaat olup namazını orada kılabilir. Halvete girmek için Zilkade ve Zilhiccenin ilk on gününü tercih ederlerdi.⁵⁸ Bunun yanında Şaban ayının yirminci günü, ikindi namazından önce girmek de gelenek olmuştur. Ayrıca Ramazan ayında özellikle son on günün tek gecelerini “21, 23, 25, 27, 29” daha çok tercih ederdi. Şevval ayının ilk günü akşam

⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevî, *Ferahu’r-rûh: Muhammediye Şerhi*, haz. Mustafa Utku (Bursa: Uludağ Yayınları, 2007), 2/77.

⁵⁶ Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf*, 282.

⁵⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 142.

⁵⁸ Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf*, 281-288.

namazından sonra iki rekât şükür namazı kılarak halvetten çıkar.⁵⁹ Halvetin süresi ise müridin haline, vaktine, kalbinin ihtiyacına ve halvet için girdiği hedefin gerçekleşmesi gibi durumlara göre hareket edilir.⁶⁰ Halvetin şartları ise;

- 1- Devamlı abdestli olmak.
- 2- Devamlı oruç tutmak ve akşam namazından önce iftar etmek.
- 3- Yemeği az yemek ve midenin 1/3'ünü boş bırakmak.
- 4- Allah Teâlâ'nın zikri dışında mecbur olmadıkça devamlı susmak.
- 5- Devamlı zikretmek.
- 6-Şeyhine kalbî rabt etmek.

Halvetin Faydaları:

- 1- Dilin zararlarından korur.
- 2- Kalb, riya gibi hastalıklardan korunmuş olur.
- 3- Kötü kimselerle ülfet etme imkânı olmaz
- 5- Takvâ yolu aydınlanmış olur.
- 6- Halvet sırasında oluşan ibadet etme zevki, kişinin güzel sıfatlar edinmesine vesile olur.
- 7- Kalb huzura kavuşur.
- 8- Nefsi kin ve düşmanlık duygusundan uzaklaştırır.
- 9- Halvet esnasındaki tefekkür, kulu Allah'a yaklaştırır.⁶¹

⁵⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 142.

⁶⁰ Said Havva, *Ruh Terbiyemiz: (İslâm Tasavvufu)*, çev. İbrahim Sarmış-M. Sait Şimşek, (Konya: Davet Yayınları, 1980), 356.

⁶¹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 141-143.

Halvet kelimesinin farklı kullanışları vardır. Halvet etmek, yalnız durmak veya biri ile tenhada konuşmak için yalnız kalıp kimseyi içeriye almamaktır. Halvete çekilmek, ibadet, zikir, riyâzetle meşgul olmak için تنها bir hücreye kapanmak halvete girmek, halvet etmektir. Bu kelimedenden hareketle halvethâne, halvete ait hücre; halvetgâh, halvet yapılan yer; halvet-güzin, halvet etmeyi seçip ibadet, zikir ve murakabe etmeyi ihtiyar eden; halvet-nişin, halvette oturan; tarîk-i halvetî, halvetîliğe ait yol, tarikat; derviş-i halvetî, halvetî yoluna sülûk eden derviş; halvetîlerin kisveti, bu tarikata mensub kişilerin kıyafetlerini, giyim kuşam tarzlarını ifade etmektedir.⁶²

II. Halvetîlik

Halvetiyye tarikatı veya Halvetîlik bilinen tarikatlardan bazı yönleri ile ayrılır. Bu tarikata “tarikat fabrikası” da derler. Çünkü Müslüman Türk toplumunda her çeşit meslekteki kişiler tarafından en çok rağbet gören bir tarikatdır. Bunun sebebi ise, Halvetîlik tarikatının her sınıf ve zümrenin dini, psikolojik ve sosyo-kültürel eğilimlerine uygun kurallarının olmasıdır. Bütün bunların sonucunda tarikat hızlı bir şekilde yayılmış her yerde, her sınıf ve zümre arasında teşkilatlanmıştır.⁶³

Halvetiyye XIV. yy. ikinci yarısında Türkmenler’in yaşadığı bir yer olan Harizm bölgesinde, mutasavvıflar arasında nefsi terbiye etme ve irşad usulü olarak uygulanan “halvet” in sistemleşerek, tasavvuf eğitiminin esasları olarak kabul edilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Halvet, Halvetiyye tarikatı ile sistemleşip sâliklerin sahip oldukları özelliklerini bir tarikat çatısı altında kurumsallaşmasıdır.

A. Pîr Ömer Halvetî

Ehli sünnet ilkelerini benimseyen bir tarikat olan Halvetiyye’nin ilk Pîri Ebu Abdullah Sirâceddin Ömer b. Şeyh Ekmelüddîn el-Gîlânî el-Lahci el-Halvetî’dir. Hazar denizinin güneybatısındaki Geylan bölgesindeki Lâhîcân’da doğdu. Zâhidiyye’nin Pîri İbrahim Zâhid Geylânî’nin halîfesi olarak Harizm’de irşad görevindeki amcası “Ahi Muhammed Halvetî” adıyla tanınan ve çok fazla halvete girmesinden dolayı ilk defa “Halvetî” lakabını alan Şeyh Ebü’l-Füyûzât Kerîmüddin

⁶² Abdulkadiroğlu, *Halvetîlik’in Şa’bâniyye Kolu Şeyh Şa’bân-ı Velî ve Külliyesi*, 13.

⁶³ Küçük, *Tarikatlar: Tasavvuf ve Felsefe Münâsebetleri*, 130.

Muhammed el-Hârizmî'ye intisab etmiştir. Onun vefatından sonra da yerine geçmiştir.⁶⁴ Ahî Muhammed Halvetî'nin lakabı Ahî Emre, İmre, Emrem, Merem, Mîrim, Mîrîm, Mîrâm hatta “infial” vezninde hareketi olarak imbiram ve harem şeklinde yazılıp söylendiğine rastlanmıştır. Buna bir de şu hikâye ile ilişkilendirilmeye çalışılır. Bu şeyh aslında şairmiş, bölgenin Emîr'ine methiye sunmuş, rakiplerinin engellemesiyle beğenilmemiş. Buna üzülerak yattığı bir gece rüyasında, Resûlullah (s.a.v) Efendimizi görmüş. Kendisinin yazmış olduğu na'tı okumuş ve Hz. Peygamber'in memnuniyetine mazhar olunca: “Hele mîrîm, sana bir mükafat verelim.” hitabı ile bir avuç toprak vermiş olduğundan kendisi bu hatırayı anmak için Peygamberin hitabındaki “Mîrîm” lakab olarak verilmiştir. Bunun gibi birçok hikayeler olup bir gerçekliği yoktur. Bursalı İsmail Hakkı'nın fikirleri gerçeğe en yakın olandır. “Emre” Türkçede övgü lakablarındandır. Türkler de Atabek ve Romalılar da Lala ve benzerleri gibi “Emre” kelimesi de Evrenos Bey fermanındaki “Emrem” kelimesinin Devletin Atabek'i yerine kullanıldığını ve kelimenin büyük kardeş mânâsına geldiğini gösteriyor. Türk şeyhlerine “Ata, baba” gibi ünvanlar verildiği gibi o asırlarda “Kardeş” anlamında “Ahî” denilmekteydi. “Emre”, “Emrem” kelimeleri de “Ah, Ahî” lakablarının türkçeleşmiş hâli olduğu düşünülmektedir.⁶⁵ Şeyh Ömer Halvetî, Ahî Muhammed Halvetî'den sonra Heri'deki irşad hizmetini Karakoyunlu hakimiyetindeki Tebriz yakınlarındaki Hoy şehrinde devam ettirmiştir. Hoy'dan sonra Mısır'a gitmiş, Mısır'dan Tebriz'e geri dönerek 800/1397'de vefat etmiştir. Kaynaklarda Tebriz Mîr Ali zâviyesine defnedildiği kaydedilmekteyse de son zamanlarda yapılan araştırmalar sonucunda Azerbaycan'ın Şamahı şehrinin Avahil köyünde Pîr Ömer Sultan ziyâretgâhı diye bilinen yerde medfun olduğu belirtilmekte ayrıca bu köyde doğduğu ileri sürülmektedir.⁶⁶

Şeyh Ömer Halvetî tıpkı amcası ve şeyhi gibi halvet çıkararak zikir yapmayı çok severdi. Hatta çınar ağacının kovuğunda halvet ettiğinden, bir rivayette kırk erbaîni, birbiri ardına çıkardığından, kırk kere birbirine bağladığından, bir başka

⁶⁴ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 33-34.

⁶⁵ Sâdık Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, haz. İrfan Gündüz, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995), 176-177.

⁶⁶ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 34-35.

rivayetteyse, yalnız olarak zikrettiğinden “Halvetî” diye anılmıştır.⁶⁷ Kırk erbaîni birbiri ardına tamamlamasıyla, zühdü ve takvâsıyla tanınmıştır. Kırk erbaîn, tahminen dört buçuk sene etmektedir.⁶⁸ Bu kadar süreyle halvette kalmak, gerçekte insan gücünü aşan bir iradenin sonucudur. Şeyh Ömer Halvetî bir gün içi boş ve büyük çınar ağacının içinde halvet çıkarmaya niyet eder. Bundan haberi olmayan dervişleri, bir süre ortalıkta göremeyince merak edip aramaya başlar. Sonunda O’nu çınarın içinde bulurlar. Oradan çıkmak istememesine rağmen dervişlerin ısrar etmeleri üzerine çıkar. Menkıbeye göre o ağaçtan çıkınca, ağaç da arkasından yürümeye başlar. Bunun üzerine çınara dönüp şöyle der: “Ey çınar, sırrımı niçin ifşa edersin? Yerinde dur.” Bunu duyan çınar, yerine döner.⁶⁹ Şeyh Ömer Halvetî, kırk erbaînini çıkarırken son erbaînini tamamladığında Hz. Peygamber kendisine kırk adet dal harfi işaretli bir taç verir. Bundan dolayı sûfiler arasında menekşe renkli çuha üzerine dört terekli dal tacı ilk giyen kişidir.⁷⁰

Sarı Abdullah Efendi “*Semarat’ül Fuad*” adlı eserinde, Halvetiyyenin (H) harfi, Allah’tan başka herşeyin kalpten çıkarılması, (Lam) harfi, zikrin lezzetine, (Vav) harfi, zâhirî ve bâtını korumaya ve ahde vefâya, (Te) harfi, temkine, (Ya) harfi, kolaylığa karşılık zorluğa, (He) harfi, müşahedeye delalet eder, demektedir.⁷¹

B. Şeyh Seyyid Yahya Şirvânî

Ömer Halvetî Seyfeddin, Zahîrüddin, Bayezid-i Pûrânî ve Ahî Mîrem adında dört halîfe yetiştirmiştir. Silsilesi Ahî Mîrem, Hacı İzzeddin Türkmânî ve Sadreddîn Hıyâvî ile devam ederek tarikatın ikinci Piri Seyyid Yahya Şirvânî’ye ulaşmaktadır.⁷² Halvetiyye tarikatının feyz kaynağı olması ve İslâm dünyasının her tarafına yayılmasından dolayı Halvetiyye tarikatı içinde Seyyid Yahya Şirvânî ikinci pîr olarak kabul edilmiştir.⁷³ Çünkü tarikatın kurucusu olan Pîr Ömer Halvetî’den sonra dördüncü Şeyh Seyyid Yahya Şirvânî’ye kadar tarikat çok yayılmamıştır. Fakat

⁶⁷ Abdülbâki Gölpinarlı, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar* (İstanbul: İnkilâp Yayınları, 1997), 204.

⁶⁸ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetiler*, 71.

⁶⁹ Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 81.

⁷⁰ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 35.

⁷¹ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetiler*, 71.

⁷² Semih Ceyhan (ed.), *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 698.

⁷³ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 178.

Şirvânî, uyguladığı yöntemle farklı bölgelere ve özellikle Anadolu'ya halifeler göndererek, tarikatın o bölgelere de ulaşmasını sağlamıştır. Bundan dolayı, Şeyh Yahya Şirvânî, Halvetiyye tarikatının ikinci pîri olarak kabul edilir.⁷⁴ Şeyh Yahya Şirvânî, Şirvan'ın merkezi olan Şamahı da doğmuştur. Babası İmam Musa Kâzım'ın torunlarındanıdır.⁷⁵ Dedesi bölgenin nakîbüleşrafi ve şeyhi konumundaki bir kişiydi. Kendisi Sadeddin Hayyavi'den feyz ve hilafet almış, Onun damadı olmuştur.⁷⁶ Bir gün arkadaşlarıyla çevgan oynarken oradan geçen sûfilere saygılı olmasından dolayı onların hayır dualarını almıştır. Bu olayın gecesinde Hz. Peygamber'i rüyasında görmesi ve tavsiyesi ile tasavvufa meyleder. Mürşidinin 1420 yılında vefatından sonra Şirvanşahlar Devleti'nin sultanı Halîlullah Han'ın davetiyle devletin başkenti Bakü'ye gider. Saray yakınındaki Keykubad Mescidinde irşad hizmetine bulunur. Riyâzete önem verdiği için yaz aylarında çöle giderek halvet ve ibadetle, savm-ı visal yaparak on beş günde bir iftar ettiği söylenir. O sıralarda Azerbaycan çevresinde etkin olan Bâtînlîk'e karşı Ehl-i Sünnet anlayışını savunmuştur. Kırk yıl kadar Bakü'de irşad faaliyetinden sonra h. 870 Ramazan ayında vefat etti. Kabri Keykubad Mescidi'nin kible tarafındaki türbededir.⁷⁷ Tertip ettiği Vird-i Settâr'ı Halvetiyye tarikatına tâbi olanlar tarafından okunan vird kitabıdır.⁷⁸ Bu yüzden bu virde "Vird-i Yahya" adı da verilmiştir.⁷⁹ Yaklaşık yirmi tane eseri vardır. "Seyyid" mahlaslı Farsça *Nutk-i Şerif*'leri vardır. Bir diğeri *Şifâü'l-Esrâr* ise üç kısım, yedi bölüm ve yetmiş makam olarak düzenlenmiş, şeriat- tarikat-hakikat konularını işleyen Türkçe-Arapça bir eserdir. Diğer meşhur eseri ise *Keşfü'l-Kulûb* Farsça olup, dört bölümden oluşan, akıl, kalp, ruh ve nefis ile seyr u sülûku işler. Bunun dışında *Âdâbü'l-Vudû ve's-Salat*, *Ramuzü'l-İşârât*, *Menâzilü'l-Âşikîn*, *Makamât*, *Şerh-i Merâtib-i Esrârü'l-Kulûb*, *Şerh-i Esmâ-i Semâniyye*, *Şerh-i Sâlât-ı Gülşen-i Esrâr*, *Beyânü'l-İlm*, *Risâleti Salâti'n-Nebî*, *Menâkıb-ı Emîri'l-Mü'minîn Alî*, *Gazeliyyât*, *Mekarim-i Ahlak*, *Tasarrufât-u Kâşifât*, *Kıssa-i Mansûr*, *Esrârü't-Tâlibin* gibi eserler yazmıştır. Bu eserlerinde Halvetiyye tarikatı âdabı, halvet usulü, esmâ ile sülûke dair bilgiler vardır.

⁷⁴ Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 83.

⁷⁵ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, 72.

⁷⁶ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 178.

⁷⁷ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 36.

⁷⁸ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Emin Yayınları, 2016), 338.

⁷⁹ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, 72.

Seyyid Yahya Şîrvânî ile Halvetiyye tarikatı olgunlaşma dönemine girmiştir. Halvetiyye’de en çok halîfesi olan ve diğer bölgelere irşad için halîfe gönderen müşiddir. Müridlerinden yaklaşık üç yüz altmışına hilafet vermiştir.⁸⁰ Kendisine intisab edenler dört yüz bini bulmuştur.⁸¹

Seyyid Yahya Şîrvânî’nin halifeleri şunlardır:

- Şeyh Dede Ömer Rûşenî
- Ali Alâaddin
- Pîr Şükrül Ensârî
- Habib Karamânî
- Mehmed Bahâeddin Erzincânî’dir.

Pîrleri Şeyh Ömer dahil hepsi Türk’tür.⁸²

Lemazât’a göre Seyyid Yahya Şîrvânî’nin vefatından sonra yerine geçen halîfesi Muhammed Erzincânî’dir. Başka bir rivayete göre de Dede Ömer Rûşenî’dir. Yine *Lemazât*’a göre Seyyid Yahya Şîrvânî’den sonra Halvetiyye iki kola ayrılmıştır. Biri Sünbülî kolu diğeri de Rûşenî koludur. Sünbülî kolunu birinci, Rûşenî kolunu ikinci kabul edilir.⁸³

Vefatından sonra dostları rüyasında şeyhi görünce ona, “Allah Teâlâ size nasıl muâmele etti” diye sorarlar Seyyid, “Bana kemal ve lütuflarıyla tecelli etti. Beni arşı âlâ da bir nurani sedire oturttu. Saf ruhları da etrafıma toplayarak: ‘Yahya dünyadayken etrafına dervişleri toplayıp okuduğun gibi burada da oku, bunlar da dinlesinler.’ dedi. Ben de virdimi okuyorum.” diye cevap verir. Seyyid Yahya için kaynaklarda birçok sıfat söylenir. Nakipler Nakibi, Necipler Necibi, Şeyhlerin Şeyhi, Seyyitlerin Seçkini, Ârif-i Billâh, Kudretü’s-Sâni, hakikat meşrebinde İmamı’r-

⁸⁰ Ceyhan, *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, 699.

⁸¹ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015), 139.

⁸² Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, 177.

⁸³ Vicdânî, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 179.

Rabbânî, Kutbü'l Ârifîn, Safiyye ulemâsının büyüklerinden, Gavs, Evliyanın Kutbu gibi sıfatlar verilmiştir. Kaynakların verdiği bilgilerden Seyyid Yahya'nın çocukluğundan itibaren fiziki görünüşü ve ahlakî yönden çok değerli, tesirli, eşi bulunmaz bir insan olduğunu anlıyoruz. "Cemâleddin" sıfatını almasında bunun etkisi olduğu düşünülmektedir. Kırk gün hücresinde halvette kaldıktan sonra dışarı çıkınca yüzüne bakılamayacak şekilde nurani bir parlaklık olur onu görenin gözleri kamaşırdı. Çocukluktan itibaren seyyidlik ve velilik nuru altında parlardı.⁸⁴ Dede Ömer Rûşenî çok sevdiği şeyhini divanında şöyle methetmiştir.

Seg-i kuyinin ayagi tozuym, Seyyidi Haşimi Yahya'nın

Bizi ol başladı gılavuz olup, doğru yoluna Hakk Teâlâ'nın.

Tapusu merceiydi sadatın, kapusu mecme'i Mevla'nın

Her kişi görer idi asarın, çehresinden ayan tecellanın⁸⁵

III. Halvetîlik Silsilesi

Tarikatlarda silsile, şeyhten şeyhe ulaşarak tarikat pîrine, ondan da yine şeyhten şeyhe, ondan da Hz. Peygamber'e kadar ulaşan zincire denir. Mutasavvıflar, silsilenin nikâh-ı manevî olduğunu söylerler. Yani nasıl nikâh ile insanın nesli, meşru bir şekilde devam ediyorsa, manevî nikâh dedikleri silsileyle de tarikat geleneği devam etmektedir. Böyle bir zincirle Hz. Peygamber'e bağlı olmayan kişi tarikat de irşad edemediği gibi manen yetişmesi de mümkün değildir.

Bilindiği gibi İslâm kültüründe silsile, diğer bir ifadeyle isnad, hadis ilmiyle birlikte ortaya çıkmıştır ve tamamıyla İslâmî olan bir gelenektir. Şu fikre varabiliriz ki tarikat silsilelerinden asırlarca önce ortaya çıkan hadis ilmindeki isnad anlayışının, tarikatlardaki silsile oluşumuna etkisi olduğu söylenebilir. Ancak, tarikatlardaki silsile, manevî bereketin şeyhten şeyhe aktarılırken, rivayet edilen hadis metninin aktarılmasından oluşan hadis isnadından ayrılmaktadır. Buradan yola çıkarak silsile

⁸⁴ Seyyid Yahya Şirvânî, *Şifâü'l Esrar: Sufi Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, (İstanbul: Sufi Kitap, 2014), 20-22.

⁸⁵ Orhan Kemâl Tavukçu, *Dede Ömer Ruşenî Dîvânı* (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2020), 57.

ile isnad arasındaki şekil benzerliği varken içerik ve fonksiyon açısından da birbirinden farklı olduklarını sonucuna varabiliriz.⁸⁶

Tasavvuf tarihi boyunca silsileler dört şekilde ele alınır. Bunlar:

- 1- Bekriyye veya Sıddîkiyye: Silsilesi Hz. Ebu Bekir'e dayananlar.
- 2- Ömeriyye veya Farûkiyye: Silsilesi Hz. Ömer'e dayanalar.
- 3- Osmanîyye: Silsilesi Hz. Osman'a dayananlar.
- 4- Alevîyye: Silsilesi Hz. Ali'ye dayananlardır.

Fakat tarikat geleneğinde iki esaslı silsile kabul görmüştür. Bunlar Hz. Ali'ye ve Hz. Ebubekir'e dayananlardır. Hz. Peygamber'in zikir olarak Hz. Ebubekir'e lafza-i celâli telkin etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber, Mekke'den Medine'ye hicret ederken saklandıkları mağarada yol arkadaşı Hz. Ebubekir'in kulağına kalbî zikri üç defa telkin etmiştir.⁸⁷ Eserde de bilgi verildiği gibi Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye zikir olarak Kelime-i Tevhid'i telkin etmiştir. Rivayete göre bir gün Hz. Ali, Peygamberimizden, Allah'a en yakın, kullara en kolay yolu göstermesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye diz çöktürüp, gözlerini kapatarak üç defa açıktan "Lâilâhe illallah" cümlesini tekrar etmesini söylemiş, Hz. Ali de tekrar etmiştir.⁸⁸

Tarikatlar bu iki olayı esas alarak, silsileleri Hz. Ebubekir'e ulaşanlar hafî zikri, Hz. Ali'ye ulaşanlar, cehrî zikri esas alırlar. Bu anlamda Halvetiyye tarikatı, cehrî zikri ve Alevî tarikatlar sınıflandırmasında yer almaktadır.⁸⁹

Halvetî silsilesi kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir. Fakat biz eser çerçevesinde silsileyi aktaracağız.⁹⁰

1. Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) (v. 632)

⁸⁶ Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2008), 39/551-554.

⁸⁷ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, 99-107.

⁸⁸ Yûsuf b. Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye* (Konya: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler Basma, 62686), 4a-4b.

⁸⁹ Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", 39/551-554.

⁹⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 5b-6a.

2. Hz. Ali (r.a.) (v. 29/661)⁹¹

Hz. Hasan (v. 49/669)

Hz. Hüseyin (v. 61/680)

3. Hasan-ı Basrî (k.s.) (v. 110/728)⁹²

Kümeyl b. Ziyâd (k.s.) (v. 82/701) telkin eder.

4. Şeyh Habîb-i Acemî (k.s.) (v. 130/747)

5. Şeyh Dâvud et-Tâî (k.s.) (v. 165/781)

6. Şeyh Mârûf-i Kerhî (k.s.) (v. 200/815)

Bir rivayette bildirildiğine göre İmam Hüseyin oğlu Zeynelâbidîn (k.s.) (v.94/712)

Oğlu Hz. İmam Muhammed Bâkır (v. 114/733)

Oğlu Hz. İmam Câfer-i Sâdık (v. 138/755)

Oğlu Hz. İmam Mûsâ Kâzım (v. 183/799)

Oğlu Hz. İmam Ali Rızâ (v. 203/818)⁹³

7. Şeyh Serî es-Sakatî (k.s.) (v. 251/865)

8. Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî (k.s.) (v. 297/909)

9. Şeyh Mimşâd Dîneverî (k.s.) (v. 299/911)

10. Şeyh Muhammed Kerhî (k.s.)⁹⁴

11. Şeyh Veliyyü'd-dînî Kâdî (k.s.) (v. 442/1050)⁹⁵

⁹¹ Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, sadece eserde ismi geçmiştir kaynaklarda verilmemiştir. Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 6a.

⁹² Kümeyl b. Ziyâd (k.s) sadece eserde ismi geçmiştir kaynaklarda verilmemiştir. Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 6a.

⁹³ İmam Zeynelâbidîn (k.s.) ve oğullarının ismi sadece eserde geçmiştir, kaynaklarda verilmemiştir. Bk. Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 6a.

⁹⁴ Muhammed Kerhî ismi sadece eserde geçmiştir kaynaklarda verilmemiştir. Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 6a.

⁹⁵ Şeyh Veliyyü'd-dînî Kâdî'nin duyma ve yazma hatalarından dolayı farklı şekillerde geçmektedir. Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, 166.

12. Şeyh Ömer Bekrî (k.s.) (v. 487/1094)⁹⁶
13. Şeyh Ebun Necîb Sühreverdî (k.s.) (v. 563/1168)
14. Şeyh Kutbüddin el- Ebherî (k.s.) (v. 572/1177)
15. Şeyh Ruknuddin el-Necaşi (k.s.) (v. 1231)⁹⁷
16. Şeyh Şihabuddîn Tebrîzî (k.s.) (v. 702/1305)
17. Şeyh İbrahim Zâhid Geylânî (k.s.) (v. 700/1301)
18. Şeyh Ahî Ahmed Halvetî (k.s.) (v. 812/1409)⁹⁸
19. Şeyh Pîr Ömer Halvetî (k.s.) (v. 800/1397)
20. Şeyh Ahî Mîrem Halvetî (k.s.) (v. 812/1409)
21. Şeyh İzzeddin Halvetî (k.s.) (v. 828/1425)
- 22.Şeyh Pîr Sadreddîn Halvetî (k.s.) (v. 860/1455)
23. Seyyid Yahya Şirvânî (k.s.) (v. 870/1466)
24. Molla Pîr Ahmed Erzincânî (k.s.) (v. 869/1465)⁹⁹
25. Şeyh Muhammed Cemâl-i Halvetî (k.s.) (v. 899/1493)
26. Şeyh Sünbül Sinân Efendi (k.s.) (v. 936/1529)
27. Şeyh Merkez Muslihuddîn Efendi (k.s.) (v. 959/1552)
28. Şeyh Yakub Efendi (k.s.) (v. 979/1571)
29. Kutbü'l Arîfîn Hasan Efendi (k.s.) (v. 1019/1610)

IV. Halvetiyye Tarikatı'nın Tarihi Gelişimi ve Osmanlı Dünyasında Yayılması

Halvetiyye Osmanlı İmparatorluğunda görülen en yaygın tarikatlardan biridir.

XIV. yy.'da Ebu Abdullah Sirâceddin Ömer b. Şeyh Ekmeleddin el-Gilânî el- Lahci

⁹⁶ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 170.

⁹⁷ Kaynaklarda farklı isimlerde geçmiştir. Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 173 dipnot 72.

⁹⁸ Kaynaklarda Şeyh Zâhid Geylânî ve Şeyh Ömer Halvetî arasında Şeyh Ahî Muhammed ismi geçmektedir. Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 174.

⁹⁹ Kaynaklarda Pîr Muhammed Erzincânî olarak geçmektedir. Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", 558.

el-Halvetî (v. 1394 veya 1397) tarafından İran’da kurulmuştur. Sünnî bir tarikat olarak XV. yy. ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarında görülmüş ve hızlı bir şekilde yayıldıktan sonra pek çok kola ayrılmıştır. Anadolu’da kuruluş büyüyen ve müstakîl tarikat gibi görünen birçok tarikat aslında Halvetiyye’nin birer şubesidir.¹⁰⁰

Ömer Halvetî’nin amcası Ahî Muhammed, İbrahim Zâhid Geylânî’nin iki halîfesinden birisidir. Halvetiyye bundan dolayı Zâhidiyye’nin bir kolu olarak görülmektedir. Zâhidiyye silsilesi ise yukarıya doğru İbrahim Zâhid Geylânî’nin müşidi Şehabettin Mahmud Tebrîzî (v. 702/1302), Şeyh Muhammed Rükneddîn Sücâsî (v. 628/1230), Şeyh Kutbuddîn Ebherî (v. 622/1225) vasıtasıyla Sühreverdiyye’nin ilk kurucusu olarak kabul edilen Şeyh Ebü’n-Necîb es-Sühreverdî’ye (v. 598/1201) ulaşır. Silsile de İbrahim Zâhid Geylânî’nin halîfesi Sadreddîn Erdebîlî ile Safeviyye, Şeyh Ömer Halvetî ile Halvetiyye tarikatı doğmuştur.

Seyfeddin, Zahirüddin, Bayezid-i Pûrânî ve Ahî Mîrem Adlı dört halîfe yetiştiren Ömer Halvetî’nin silsilesi Ahî Mîrem, Hacı İzzeddin Türkmânî ve Sadreddîn Hıyâvî vasıtasıyla tarikatın ikinci Pîri Seyyid Yahya Şîrvânî’ye (v. 870/1466) ulaşmaktadır. Seyyid Yahya Şîrvânî ile Halvetiyye tarikatı olgunlaşmıştır. Çünkü irşad faaliyetleriyle on bine yakın müntesibi olduğu düşünülmektedir. Seyyid Yahya Şîrvânî en çok halîfesi olup bölgelere irşad için halîfe gönderendir. Müridlerinden yaklaşık üç yüz altmışına hilafet vermiştir. Bazı halîfeleri şunlardır: Oğlu Şeyh Fethullah (v. 871/1467), Ali Alâaddin Rûmî (v. 870/1466), Muhammed Bahâeddin Erzincânî (v. 874-76/1470-72), Dede Ömer Rûşenî (v. 892/1487), Habib Karamânî (v. 902/1497), Çankırlı Hamza, Afyonlu Şükrollah (v. 882/1478), Müskürlü Yusuf Ziyâeddin Şîrvânî (v. 890/1485), Seyyid Ahmet Sünnetî (v. 864/1459) dir.¹⁰¹

Selçuklu’nun Anadolu’ya hâkim olmasıyla birçok tasavvuf erbabı buraya gelmiştir. Anadolu’ya üç merkezden yönelmişlerdi: Horasan’dan yani Yesevilik, Kübrevilik ve Nakşîbendilik’in, Erdebil yani Safevîlik’in, Şirvan ise Halvetîlik’in

¹⁰⁰ Ahmet Yaşar Ocak (haz.), *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 263.

¹⁰¹ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 35-36.

merkezi konumundaki yerlerden gelmişlerdir. Halvetîlik, XV. yy. ortalarından itibaren Osmanlı Devleti sınırlarında hızla yayılan ve en yaygın tarikat konumuna gelmiştir.¹⁰² Halvetiyye tarikatını Anadolu'ya getiren ve ilk olarak Amasya'da yayan, Seyyid Yahya'nın müşşidi Şeyh Sadreddînzâde Şîrvânî'nin halîfesi Amasyalı Pîr İlyas'dır. İrşad faaliyetlerini, Amasya'da Halvetîler için yaptırılan ilk tekke olan Gümüşlüoğlu tekkesinde yapmıştır. Onun vefatından sonra halîfesi Şeyh Zekeriya Halvetî, ondan sonra da torunu Abdurrahman Çelebi geçmiş ve XVI. yy. sonlarına kadar devam etmiştir. Yakup Paşa Amasya'da Pîr İlyas'ın halîfelerinden Gümüšođlu Abdurrahman Çelebi için yaptırdığı tekke XVII. yy.'da hâlâ ayakta durmaktaydı. Pîr İlyas'ın halîfesi Şeyh Tahirođlu'da Tokat'ta irşad faaliyetinde bulunmuştur. Seyyid Yahya Şîrvânî ile Halvetiyye hızlı bir şekilde Anadolu başta olmak üzere pek çok bölgeye yayılmıştır. Halvetiyye zamanla dört ana kola ayrılmıştır:

1. Dede Ömer Rûşenî (v. 1486) tarafından kurulan Rûşeniyye
2. Çelebi Halîfe diye meşhur olan Cemâl-i Halvetî'nin (v. 1493) kurduğu Cemâliyye
3. Yiğitbaşı lakabı ile tanınan Ahmet Şemseddin-i Marmaravi'nin (v. 1597) kurduğu Ahmediyye
4. Şemseddin Ahmed-i Sivâsî (v. 1597) tarafından kurulan Şemsiyye

Bu kollardan önce yine Şîrvânî'nin halîfelerinden Mollâ Habib Karamanî (v. 1496), Karaman, Ankara, Amasya ve Sivas da tarikatını yaymaya çalışmış, yetiştirdiği müridlerini farklı bölgelere göndererek yayılmasını sağlamıştır. Örneğin Mudurnulu Şeyh Dâvûd-ı Halvetî (v. 1507) bunlardan biridir. Karamanî'nin Amasya'da Hızır Paşazâde Mehmed Paşa'nın (v. 1485) yaptırdığı Mehmed Paşa Tekkesinde başlattığı irşad faaliyeti XVI. yy. sonlarına kadar devam ettirmiştir. Yine Karamânî'nin Amasya'daki halîfesi el-Hac Hızır Amâsi ile başlayan silsile, ana kollardan Şemsiyye meydana gelmiştir. Karamânî'nin memleketi olan Karaman'daki faaliyetlerini sonra halîfesi Cemâleddin İshakî Karamânî (v. 1526) devam ettirmiştir. Cemâl Halîfe diye tanınır. İstanbul'da vezîriazâm Pîri Mehmed Paşa'nın Zeyrek'te yaptırdığı zâviyede daha sonra Fatih'te yaptırdığı Koruk tekkesinde irşad etmeye devam etmiştir.

¹⁰² Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 55.

Ezelizâde Abdurrahman Efendi (v. 1565) halîfesi Konya’da Sâhip Ata zâviyesinde uzun yıllar irşad etmiştir. Sonra aynı faaliyeti Vişne Efendi ve Yayabaşızâde Hızır Efendi devam ettirmişlerdir. Habib Karamânî’nin Cemâl Halîfe’den başka, İstanbul’daki halîfesi Üsküdar Kuzguncuk’ta Nakkaştepe’deki Nakkaş Babadır. Sonra oğlu Derviş Çelebi (v. 1560) devam ettirmiştir.¹⁰³

Halvetîlik İstanbul’un fethinden hemen sonra İstanbul’a gelen tarikatlardan biridir. Halvetîlik tarikatını temsilen Alâaddin Ali Halvetî II. Mehmed döneminde on yıl İstanbul’da irşad görevinde bulunmuştur. Bir süre sonra devlet adamları ve halktan birçok kişi şeyhin yanında toplanmıştı. II. Mehmed bundan rahatsız olunca, Alâaddin Ali Halvetî’yi İstanbul’dan uzaklaştırmıştır. Alâaddin Ali Halvetî sonra Karaman’a gitmiş ve burada irşad görevine devam etmiştir. İstanbul’da tarikatın temelleri II. Beyâzîd döneminde yani 1481-1512 yılları arasında atılmıştır. Bu dönemde İstanbul’da Halvetî şeyhi olarak Cemâleddin Halvetî vardır. Daha çok Çelebi Halîfe diye tanınmıştır. Yakın çevresi köklü bir ulemâ ailesine mensup olması henüz Amasya’da şehzâde olan II. Beyâzîd ile tanışmasına ve aralarında çok yakın bir ilişki kurulmasına neden olmuştur. Fatih Sultan Mehmed’in 1481’de vefat etmesiyle taht kavgasına tutuşan şehzâdelerden Cem Sultan’a Karşı II. Beyâzîd’ı desteklemiştir.

II. Beyâzîd tahta geçince Çelebi Halîfe’yi İstanbul’a davet eder bunun üzerine oraya gider. Daha sonra Bizans dönemine ait Kızlar Kilisesi olarak da bilinen Bizans dönemine ait Kızlar Kilisesi’nin 1486 senesinde Koca Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilerek kendisine verilmesiyle, İstanbul’da ilk düzenli Halvetî faaliyeti başlamış olur. Halvetîlik’in İstanbul’daki bu merkezi, Kocamustafapaşa âsitanesi adıyla kuruluşundan 1925 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Şeyh, öleceği sırada İstanbul’daki makamını ve kızı Safiyye hatunu halîfesi Sünbül Efendi’ye vasiyet etmiştir. Cemâleddin Halvetî’nin kurucusu olduğu Cemâlîlik, daha sonra birçok kola ayrılarak İstanbul’un tasavvufî hayatını etkilemiştir. Bunlardan Sünbülîlik tamamen İstanbul’a özgü bir tarikat özelliği taşıyarak oluşmuştur. Bu koldan sonra Şâbânîlik, Assalîlik ve Bahşîlik şubeleri doğmuştur.¹⁰⁴

¹⁰³ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 263-265.

¹⁰⁴ Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 31-33.

Tasavvuf tarihçisi Trimmingham'ın de tespit ettiği gibi sünnî bir tarikat olarak başlayıp, zamanla Şîî bir karakter kazanan Safevîlik hakkında da bilgi vermeyi uygun gördük. Bununla beraber Halvetiyye tarikatının Osmanlı toplumunda üstlendiği sosyo-politik görevinin ve yayılmasının, hem de ilk dönemlerde Halvetiyye silsilelerinde yer alan ehlibeyt imamlarının sonradan anılmamasının sebebini anlamış olacağız. Yukarıda da söylediğimiz gibi, İbrahim Zâhid Geylânî ile “Zâhidiyye” diye bilinen tarikat, sonra Şeyh Ahî Muhammed Harezmî ile Halvetiyye adıyla devam ederken, Şeyh Safiyyüddin Erdebîlî ile Erdebiliyye ya da Safeviyye şeklinde bir kola ayrılır. Safevîlik silsilesinde yedinci İmam Musa Kâzım yer alır ve Şeyh Safiyyüddin Musa Kâzım'ın torunlarından. Aynı silsileye sahip Halvetiyye tarikatında Musa Kâzım dahil ehlibeyt imamları zamanla silsileden çıkarılmıştır. Safeviyye'nin kurucusu Şeyh Safiyyüddin, kendisine dört yıl şeyh arar ve İbrahim Zâhid Geylânî'yi bulur. Zâhid Geylânî tarikatına alarak onu yetiştirir ve yanında yaklaşık yirmi beş yıl kalmıştır. Şeyh Safiyyüddin şeyhi vefat edince yerine geçer. Sünnî olan ve yaşadığı İlhanlılar döneminde bir tarikat merkezi olan Erdebil'de etrafında müridler toplamıştır.

Yapılan araştırmalara göre, Şeyh Safiyyüddin yaşarken tarikat sünnî bir yapıdaydı ve şîî özellikler taşıymıyordu. Bu anlamda Osmanlı-Safevî ilişkileri de devlet-tarikat boyutunda devam ediyordu. Çünkü Safeviyye Osmanlı Devletinden her yıl “çerağ akçesi” denilen yardım almaktaydı. O dönemde İran halkının çoğunluğunun sünnî olması dikkat çekici bir durumdur. Bu tarikatın, şîîliği benimsemesi ve siyasi bir tarza dönüşmesi Safiyyüddin Erdebîlî'nin torununun torunu, Şeyh Cüneyd zamanında olmuştur. Aşıkpaşazâde'den öğrendiğimize göre, Şeyh Cüneyd, Anadolu'ya gelmiş, batinî boyları ve Şeyh Bedreddin taraftarlarını etrafında toplamak için şîîliği benimsemiştir. Burada en ilginç husus ise Şah İsmail 905/1500 yılında Erzincan'a gelince Amasya, Tokat, Sivas, Tekeli (Antalya) bölgelerinden gelen gruplar halindeki Türkler tarafından karşılanmasıydı. Yine Safevî Devletinin kuruluşu sırasında sadece Antalya halkı ve civarında on beş atlının çocuklarıyla İran taraflarına gitmiş olması önemlidir. Safevîlik'in bir devlet haline gelmesi de Şah İsmail'in, Akkoyunlu hükümdarı Şah Elvend'i Şurür savaşında 907/1501'de yenmesiyle başlamıştır. Şah

İsmail, on iki imam adına hutbe okutturup, para bastırır.¹⁰⁵ Şah İsmail, büyük dedesi Safiyüddin'in kurduğu Safeviyye'nin şeyhi iken, XVI. yy.'ın başlarında Azerbaycan'da Tebriz merkez olmak üzere Safevî Devleti'ni kurdu. Safevî Devleti kurulurken yardım edenler ve müridleri çoğunlukla Anadolu kökenli Türkmenlerdi. Şah İsmail, onlara güvenerek Osmanlı hakimiyetindeki Anadolu'yu yeni kurduğu devletin içine almak istedi. Bir plan yaparak kendini tanıtmak için halîfelerini Anadolu'ya gönderdi. Onlar da köy köy gezerek Anadolu insanını Safevîlik'e bağlamaya çalışıyorlardı. Osmanlı Devleti Şah İsmail'in amacının tarikatçılık olmadığını anlayınca kendi topraklarında Safevîlik'in yayılmasını engellemek için askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel önlemler aldı. Daha sonra 1514'te Çaldıran savaşında Şah İsmail, Osmanlı'ya yenildi. Böylece Safevî müridlerinin yani Alevîlerin İran'la ilişkileri engellenmiş oldu. Ekonomik olarak Safevî Devleti'ne karşı ambargo uygulanarak engellenmeye çalışıldı. Safevîlik ile aynı kökten gelmesine rağmen Osmanlı taraftarı olan Halvetîk'in yayılmasına yardım edilerek Anadolu insanının Safeviyye'ye girmesine engel olunmaya çalışıldı. Şah İsmail, bütün bunların karşısında Anadolu'yu ele geçiremedi Anadolu Safevî Türkmenleri Şah İsmail'in I. Selim (1511-1520) karşısında yenilgiye uğramasından sonra desteklemediler.¹⁰⁶

Bütün bu bilgilerden sonra olaya baktığımızda, aynı silsileye sahip Halvetiyye tarikatının, Osmanlı Devleti ve toplumunda tutulmasının nedenlerini görmüş oluyoruz. Safevîlik Şah İsmail ile beraber siyasi bir yapıya dönüşüp Osmanlı Devleti için tehlikeli olmaya başlayınca, Halvetiyye tarikatı önem kazandı. Yani o dönemde Şîî kökenli hareketleri engellemenin yolu tasavvufu olabileceği görülmüştür. Yapılacak şey Osmanlı Devleti'nin merkezinde ve diğer bölgelerinde Halvetî tarikatının desteklenmesiydi. Aynı şekilde ehlibeyt sevgisi ile Anadolu halkını etkilemek isteyen Şîîlerin engellenmesi yine aynı yöntemle engellenebilirdi. Bir diğer konuda, Halvetî silsilesinde yer alan ehlibeyt imamlarının zamanla söylenmemesi, Safevîlerin tarikat olmayıp siyasi, zarar veren devlet halini almasından kaynaklanmaktadır. Halvetiyye ise İslâm kültür tarihinde, çoğunlukla Türk ve sünîî karakterlidir. Özellikle

¹⁰⁵ Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", 39/546-548.

¹⁰⁶ Yusuf Küçükdağ, "Anadoluyu Şiileştirmek İsteyen Şah İsmail'e Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/1 (2008), 1-17.

Halvetîk'in alt kol ve şubelerinin kurucuları incelendiğinde çoğunlukla Türk'tür. İran Şîî anlayışına karşı Türk Halvetî, Mevlevî, Nakşîbendî ve Bayramîlik tepki olarak oluşması ve bu tarikatların şeyhlerinin destekleri önemlidir. Ayrıca Safevîlik bir tarikat iken bundan çıkarak siyasi bir yapıya bürünmesi çarpıcı örneklerdendir.¹⁰⁷

V. Halvetiyye'nin Osmanlı Devleti'nde Yayılması

İslâm dininin, doğmasıyla kısa sürede yayılmasının nedenlerinden biri de tasavvufur. Allah ve Resul'ünün iradesini gaye edinen tasavvuf ve tarikatlar, İslâm dinini gayrimüslim toplumlara yaymayı en önemli görevleri olarak görmüşlerdir. Bunun için sûfî ve dervişler İslâm'ı pek çok bölgelere giderek tebliğ etmişler, insanlara tanıtırıp sevdirmişler ve Müslüman olmalarını sağlamışlardır.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde en önemli etken sûfî dervişlerin faaliyetleri olmuştur. Bu faaliyetler sonucunda tasavvuf, halk ve idareciler tarafından kabul görmüştür. Tasavvuf tarihinde, tarikatlaşma süreci ile Türklerin İslâm'a girmesi aynı zamana denk gelmesi kurulan tarikatların Asya Türk bölgelerinde olmasına, hem de hizmetlerinin tasavvuf ve tarikatlar aracılığıyla olması açısından önemlidir.

Hız. Peygamber (s.a.v)'in 7/628 yılında Heraclius'a gönderdiği mektupla, Müslümanlar Anadolu ile ilk kez bağlantı kurmuş ve Efendimiz tarafından buraya İslâm'ın getirilmesi gerektiği hedefini koymuştur. Moğol istilasıyla Balkanlardan ve Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen ecdadımız kendileri için yeni bir yer edinmişlerdir. Bu yerleşme gelişi güzel değil, bir politika uygulanarak yapılmıştır. "Kolonizatör Dervişler" diye söylenen bu gruplar, yerleştikleri yerlerin sadece imarı ile ilgilenmemiştir. Bunun yanında Hristiyan unsurların, göçlerle gelen kitlelerin İslâm potasında yoğrulurken, aralarında İslâm kardeşliğinin, kültürünün geliştirilip, İslâm'ın kalıcı olmasında; sosyal olarak bütünleşmesinde roller üstlenmişlerdir.

Bu sûfî dervişler topluluklarının dini, ahlâki ve kültürel ihtiyaçlarını gidermenin yanında İslâm'ın hizmetkârı olarak gördükleri devlete bağlılıklarını da sağlamışlardır. Devlet de onlara bazı haklar vermişlerdir. Bu anlayış ve yardımlaşma, toprakların kısa

¹⁰⁷ Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", 39/546-548.

süre içerisinde ellerine geçmesine ve İslâmlaşmasına neden olmuştur. Bunun üzerine doğudan Hz. Mevlânâ, batıdan Muhittin Arabî ile gelen tasavvuf anlayışı, Sadreddin Konevî, Müeyyidüddin Cendî, Sadeddin Fergânî, Seyyid Burhâneddin Muhakkik Tirmizî, Evhadüddîn Kirmânî, Şeyh Necmeddîn Dâye, Fahreddîn Irâkî, Afifüddin Tilemsânî, Hacı Bektâş Velî, Ahî Evren, Yunus Emre gibi daha birçok kişi ile oluşan İslâm anlayışını meydana getirmiştir. Anadolu'daki bu tasavvufî hareketlilik halka da yayılarak her tarafta tekkeler, zâviyeler yapılmış, Anadolu adeta sûfiler ve dervişler merkezi haline gelmiştir.¹⁰⁸

Moğol istilasının başlamasıyla Selçuklular için zor bir dönem başlamış fakat âlim ve mutasavvıfların Anadolu'ya gelmesine neden olmuştur. Selçuklular fethedilen yerlerde onların söz, fikir ve eserleri ile hizmet etmişlerdir. Anadolu'ya gelen gruplardan biri de Horasan Erenleriydi. Horasan'dan, Buhara'dan, Semerkant'tan, Belh'ten, Bakü'den, Hoy'dan gelen yüzlerce erenler insanların gönül dünyalarına ulaşmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti XIII. yy.'in sonunda kurulurken Anadolu'da birçok beylik vardı. Beylikler güçlü olmaya çalışırken diğer beyliklerle de mücadele ediyordu. Osmanlı Beyliği de hem kültürel mirasın hem de siyasal mücadelenin içinde yer alıyordu.¹⁰⁹

Selçuklulardan itibaren padişah-derviş ilişkileri görülmeye başlamıştır. Osmanlılarda daha önemli hale gelmiş ve padişahlar bir tarikata intisab etmişlerdir.¹¹⁰ Tasavvufun Anadolu'da gösterdiği gelişme ve yayılma hareketi, Osmanlı döneminde de devam ettiğini görmekteyiz. Selçuklularla başlayan sonra Osmanlı devlet adamları tarafından da yardım gören tarikatlar, özellikle XV. yy başlarından itibaren hızlı bir şekilde yayılmaya başlar. Daha öncede değindiğimiz gibi Mevlevîyye, Kadiriyye, Halvetiyye, Bayramiyye, Nakşibendiyye ve Bektâşiyye gibi tarikatlar, devlet adamlarının da desteğiyle bütün Anadolu'ya yayılırlar. Örnek verilecek olursa Yeniçeriliğin kurulmasıyla Bektâşilik Anadolu'da hızlı bir şekilde yayılmıştır. Tarikatların bu derece yayılmasında zamanın Osmanlı padişah ve devlet adamlarının,

¹⁰⁸ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001), 23-24.

¹⁰⁹ Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, 66-67.

¹¹⁰ Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990), 165.

şeyhlere tekke açtırıp, vakıf bağlamaları ve bunun bir gelenek halini alması da bunu doğrulamaktadır.¹¹¹

Osmanlı padişahlarının, kuruluşundan itibaren mutasavvıf âlimler ve dervişler ile beraber olmaları, sadece tasavvuf tarihinin söylediği bir durum değildir. Genel tarih de bu konuda fikir birliği içindedir. Artık diyebiliriz ki hemen hemen bütün Osmanlı padişahları bir veya birkaç tarikata intisab etmişlerdir. Bu intisab siyasi amaçlarla olsa da manevi olarak bir anlamı vardır. Osmanlı yönetimi, rütbe olarak şeyhülislâmı vezirden sonraya koyarak, işin görünür kısmını böyle oluşturmuştur. Padişaha yön veren kişi şeyhülislâm kadar görünmeyen şeyhi veya gönül sultanı vardır. O şeyhine en mahrem dertlerini açmış, en kederli ve buhranlı zamanlarında başvurmuş, önünde kılıç kuşanmıştır. Osman Gazi'nin gördüğü rüyayı yorumlayarak dünya imparatorluğunu hedef gösteren kişi Ahî dervişi Edebâli idi.¹¹²

Osmanlılar kuruluş yıllarında tarikatların desteklerinden dolayı hep korumuştur. Uyguladıkları dengeli yönetim anlayışıyla, tekke ile medrese çevresinin yaklaşmasını sağladılar. İznik'te 1331'de kurulan ilk medresenin başına Muhyiddin İbnü'l Arabî'nin görüşlerini savunan Ekberiyye mektebenin temsilcisi olan Dâvûdi Kayserî'nin getirilmesiyle tasavvuf düşüncesi medrese kültürü içine girmiştir. 1425'te ilk şeyhülislâmlık makamına aynı mektebin temsilcisi olan Mollâ Fenârî'nin getirilmesi ilmiye çevresinde de kabul görmüştür. Devletin bu tercihi toplumda "mutasavvıf âlim" anlayışının oluşmasını sağlamıştır. Medrese eğitimi ile tekke eğitimine hâkim olan mutasavvıf âlimlerin yazdıkları eserlerde kelâm, fıkıh ve tasavvufî meseleleri hem zâhir hem de bâtın açısından ele almışlardır. Zâhir ilimlerde akıl ve burhan yöntemiyle, bâtın ilimlerde keşif yöntemiyle değerlendirmeler yapmaları tasavvufla diğer alanların ilmî zeminde buluşmasını sağladı. Kuruluş döneminin sonrasındaki asırlarda oluşan bu yakınlığın sonucu olarak, şeyhler tıp, astronomi, mûsiki, bestekârlık, hattatlık, nakkaşlık, divitçilik, çiçekçilik gibi bilgi, sanat ve meslek dallarında kendilerini geliştirmelerine neden olmuştur. Aynı zamanda tekkelerin de güzel sanatlar mektebi, şifahane gibi kurumlar haline getirmiştir.¹¹³

¹¹¹ Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 31.

¹¹² Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, 276.

¹¹³ Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, 56-59.

Mûsikide gerek bestekârlık gerekse icra alanında büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Mustafa İtrî, Hafız Post, Şaban Dede gibi dönemin önemli şahsiyetleri tekkede yetişmiştir. Güzel sanatlar akademisi gibi çalışarak hat, nakkaşlık, divitçilik ve benzeri alanlarda müstesna insanlar tekkede yetiştirmiştir. Başta Hattat Hafız Osman olmak üzere belirtilen alanlarda eserler vermiş önemli kişiler vardır. Aynı zamanda şeyhler tefsir, hadis, fıkıh ve akâid dallarında da telif, tercüme ve şerh olarak eserler vermişlerdir. Şeyhler tekkelerinde kütüphaneler oluşturarak, halkı kitaplara yaklaştırmaları sonucunda hem ilmî hem edebî eserlerle halkın ilim ve irfân seviyesinin yükseltilmesinde önemli katkıları olmuştur.¹¹⁴ Bunun sonucunda oluşan güven ortamı padişahlar ve devlet adamlarının tarikat şeyhleri ile meseleleri istişare etmelerini, onlardan fikir almalarına neden oldu.¹¹⁵

Zamanla şeyhlerle yöneticiler arasında akrabalıklar da meydana geldi. Padişahlar tahta geçtikten sonra saltanatın tescili için ya da bir sefer öncesi zamanın ileri gelen şeyhlerinden kılıç kuşanır, onların duasını alırdı. Bunun yanında orduya manevi yönden destek olmak, vaaz ve nasihatleriyle askere moral vermek, zaferin gerçekleşmesi için Allah'a dua etmek üzere özellikle farklı tarikatları temsil eden şeyhlerden bazıları orduyla beraber sefere iştirak ettirilirdi. Bu durum âdeti bir gelenek haline gelmiş bulunuyordu.¹¹⁶ Şeyhlerden bazıları saraya davet edilip ağırlandı ve sohbetlerinden saray halkı da yararlandırıldı. İçlerinde tasavvufi faaliyetlerinden dolayı maaş bağlananlar ya da şeyhülislâm vekilliği, müftülük, kazaskerlik, kadılık, hünkâr imamlığı, şehzâde hocalığı, müderrislik, vâzlik, kâtiplik, esnaf şeyhliği, hekimbaşılık, müneccimbaşılık ve ordu şeyhliği gibi görevlere getirilenlerde oldu. Özellikle seferler sırasında ordunun moralini yüksek tutmak için sohbet ettirilen şeyhlerin askerle yakın teması sonucu birçok askerde tarikata girdi. Öte yandan birçok şeyhin bilinmeyen bazı hastalıkları okuyarak ya da çiçek ve otlardan ilaçlar yaparak tedavi etmeleri, zâviye ve tekkelere vakfedilen arazilerden elde ettikleri mahsulü gelene geçene ve ihtiyaç sahiplerine ikram etmeleri, halkın onlara rağbetini daha da arttırdı. Devlet adamları, medrese çevreleri ve tasavvuf ehlinin birbiriyle yakın

¹¹⁴ Mehmet Deligöz s.217.

¹¹⁵ Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, 56-59.

¹¹⁶ Mehmet Deligöz s.217.

ilişkileri, XII. ve XIII. yy.'lardan itibaren ortak avlulu cami-medreseler ve camitekkeler şeklindeki mimari tarzın Osmanlı'da cami-medrese-tekkenin birlikte inşa edildiği külliye tarzına dönüşmesine de zemin hazırlamıştır. XV. yy.'ın ikinci yarısında İstanbul'da Zeyniyye tarikatından Şeyh Vefâ için kurulan Şeyh Vefâ Külliyesi; Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan çift fonksiyonlu cami ve önünde sıralanan derviş hücreleri ve medrese odalarıyla bunun ilk örneklerinden birini teşkil etmiş, daha sonra bunun Anadolu ve Balkanlarda birçok örneği görülmüştür.

Şeyhlerin yöneticilerle bu derece iç içe olmaları, tasavvuf prensipleri açısından bazı mutasavvıflarca tenkit edildi ise de çoğunluk bunun idarecileri âdil olmaya yönlendirmek ve şeriatla tarikatı birlikte muhafaza etmelerini sağlamak için gerekli olduğunu savundu.¹¹⁷ Padişahlar gönül ehli bu insanları kimi zaman ziyarete gider, kimi zaman saraya çağırır, vaazlarını dinler, nasihatlerine kulak verirdi. Şeyhler onlara öncelikle hakkı gözetmelerini, adaletli davranmalarını hatırlatmışlar, yapılan yanlışlıkları çekinmeden eleştirmişlerdir.¹¹⁸ XV. yy.'ın etkili şeyhlerinden Eşrefoğlu Rûmî, emir sahiplerinin hem zâhir hem de bâtın ilimlerindeki yetkinliği ile halkı adaletle yönetmek ve aşıkları eğiterek Hakk'a ulaştırmak gibi görevleri bulunduğunu belirtmesi, o dönemin mutasavvıf gözüyle itaat yöneticisini ortaya koymuştur. Dâvudî Kayserî ve Şeyhülislâm İbn Kemal gibi âlimlerin zâhir ilimleriyle birlikte batıl ilimlerine de vâkıf olan ilim ehlinin diğer âlimlerden daha üstün olduğunu vurgulaması ilmiye gözüyle ideal âlimi ortaya koymuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa tarafından İstanbul Koska'da yaptırılan Fildamı zâviyesinin meşihatını üstlenecekler hakkında padişahın istekleri arasında esrârı ilâhiyeye vâkıf, hakikat sırlarını çözmeye kâdir, âlim, vâiz, müfessir ve muhaddis olması gibi nitelikleri şart koşması da yönetici gözüyle ideal şeyhi resmetmektedir. Nitekim Osmanlı'da her üç alan da belirtilen hedefe ulaşmış şahsiyetlerin birçok örneğine rastlanmaktadır.¹¹⁹

Osmanlı Devleti'nde, padişah ve şeyh münasebetlerine baktığımızda ilk olarak Osmanlı'nın kuruluşun da Geyikli Baba ve Orhan Bey'in ilişkisi göze çarpar.

¹¹⁷ Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, 56-59.

¹¹⁸ Mehmet Deligöz s.217.

¹¹⁹ Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, 56-59.

Padişahın ısrarlarına rağmen, tekkesini bırakıp onun yanına gitmemiş, sultan gitmek zorunda kalmıştır. Gazi hediyelerle gider fakat Geyikli Baba kabul etmez. Sultanın üzüldüğünü görünce dervişler için bir toprak ister ve arzusu yerine getirilir. Böylece dervişlere verilen toprakla devletin boş arazisi değerlendirilmiş oluyor hem de üretim sağlanıyordu. Daha sonra II. Murat Bayramîlere vergi muafiyeti tanımıştı. Kendisine kılıç kuşatan, Yıldırım Bayezid'in damadı Emîr Sultan Buharî'nin devlet adamlarına etkisi olmuştur.¹²⁰ Yükseliş devri padişahlarının yanlarında da Halvetî şeyhleri veya tasavvuf büyükleri vardır. Fatih, İstanbul'un fethinde yanında Akşemseddîn ve Akbıyık vardır. Yine Sultan III. Mehmed, Eğri seferine çıkarken yanında Şeyh Şemseddîn Ahmed Sîvâsî'yi götürmüştür. II. Bayezid'in yanında Cemâl Halvetî, Yavuz'un yanında Yusuf Sünbül Sinân, Kanûnî'nin yanında Merkez Muslihuddin'i görmekteyiz. Politika, askerlik, fikir ve sanat dünyasından birçok kişinin doğrudan veya dolaylı Halvetîlik'ten feyz almışlardır. Örneğin Büyük Cevdet Paşa, Namık Paşa, Şam Valisi Hacı Ali Paşa, oğlu Abdurrahman Nurettin Paşa Kuşadalı'dan etkilenmişlerdir. Yine *Cerîde-i Havâdis* yazarı Şair Ali Âli'den Bursalı Mehmed Tahir'e kadar birçok ünlü isim sayabiliriz. Celvetîye tarikatı toplumda etkili olmuştur ki bunda da Halvetîlik'in etkisi çoktur. Çünkü tarikatın pîrlerinin ilham kaynakları Halvetîlik'e dayanır. Örnek olarak, Celvetî şeyhi Azîz Mahmud Hüdâyi, Kanûnî'den IV. Murad'a kadar sekiz padişahla beraber olmuştur. İlk mürşidi Nureddinzâde Muslihuddin, ikinci mürşidi Kerîmuddin Halvetî'dir. Hüdâi'nin baş mürşidi olan Bursalı Üftâde de Halvetîler elinde yetişmiştir. Hüdâi: "Bizim tarikatımız hem Celvetî hem de Halvetî'dir." demiştir.¹²¹

Buna ilaveten, kaynaklarda ve mecmualarda belirtilen Halvetiyye ait tekke sayılarını bilmemiz toplumdaki etkilerini ve diğer tarikatlarla karşılaştırmamızı sağlayacaktır. XVII. yy.'da Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde, Bursa'da 17 Halvetî, 9 Kadirî, 3 Nakşîbendî, 1 Kalenderî, 1 Sa'dî, 1 Bedevî tekkesinin olduğunu söyler. XIX. yy.'da yazılan *Mecmûa-i Tekayâ* adlı esere göre İstanbul da tekkelerin sayısı şöyledir: 1307/1890 yılı itibariyle Havetîliğ'in tekkeleri 89, Nakşîbendiyye tekkeleri 65, Kadirî tekkeleri 57, Rufaî tekkeleri 35, Celvetî tekkeleri 22, Mevlevî tekkeleri 5, Şazeli

¹²⁰ Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 166.

¹²¹ Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, 276-277.

tekkeleri 3 tür. II. Abdülhamid dönemindeki bir mecmuada tekkeler içinde Halvetîye'nin 89 tekke ile birinci sırada alması, o dönemde Halvetî tarikatının yaygın olduğunu göstermektedir. Aynı dönemde yazılan Tabibzâde Mehmed Şükrü Efendi'nin *Mecmûayı Tekâyâ*'sında, İstanbul'daki Halvetî tekkelerinin sayısı 80'dir. 1921 Temmuz'dan itibaren İstanbul'daki tekkeler hakkında yapılan çalışmalarda İstanbul'da 258 tekke olduğu, Nakşibendiyye 60 tekke ile birinciyken, Halvetiyye 57 tekke ile ikinci tarikat olmuştur. Aynı yy.'da Amasya'da olan 30 tekkeden, 17 Halvetîye, 6 Nakşibendiye, 2 Mevlevîyye, 2 Kadirîyye, 1 Rıfâiyye tekkesi olduğunu görüyoruz. Burada Halvetiyye tarikatının, diğer tarikatlara oranla daha ileri durumda bulunduğunu doğrulamış olmaktadır.

Diğer taraftan, Osmanlı padişahlarının yirmi birinin Halvetiyye tarikatına mensub olması Osmanlı toplumunda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Osmanlı'nın yükseliş döneminde çoğu padişahın özellikle yanında bir Halvetî şeyhinin olması bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Ayrıca Halvetîlik sadece Anadolu'da değil, birçok İslâm ülkesinde de yayılmıştır. Kâhire'de İbrahim Gülşenî ile Mısır'da en yaygın tarikatlar arasında yer almaktadır. Oradan aynı kanalla Sudan, Mağrip, Cezayir, Tunus, Afrika ve Hicaz bölgesinde yayılmıştır. Yine bu tarikat Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, eski Yugoslavya bugünkü Bosna Hersek Cumhuriyeti ve uzak doğu ülkelerinden Endonezya'da oldukça yaygın olduğu görülmektedir.¹²²

Osmanlı Sultanlarının Tarikatları:

Osman-Ahîlik

Orhan-Ahîlik

I. Murad-Ahîlik

Yıldırım-Zeynîlik

I. Mehmed-Zeynîlik

II. Murad-Bayramîlik

¹²² Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", 39/543-551.

Fatih Mehmed-Cemâlilik

II. Beyâzıd-Cemâlilik

Yavuz Selim-Sünbülîlik

Kanunu Süleyman-Gülşenîlik

II. Selim- Halvetîlik

III. Murad-Uşşâkîlik

III. Mehmed-Halvetîlik

I. Ahmet-Celvetîlik

I. Mustafa-Celvetîlik

Genç Osman-Celvetîlik

IV. Murad-Celvetîlik

I. İbrahim-Halvetîlik

Avcı Mehmed-Halvetîlik

II. Süleyman-Halvetîlik

II. Ahmed-Halvetîlik

II. Mustafa-Halvetîlik

III. Ahmed-Cerrâhîlik

I. Mahmud-Halvetîlik

III. Osman-Rıfâîlik

III. Mustafa-Cerrâhîlik

I. Abdülhamid-Nakşîbendilik

III. Selim-Mevlevîlik

IV. Mustafa-Nakşîbendilik

II. Mahmud-Cerrâhîlik

Abdulmecid-Cerrâhîlik

Abdülaziz-Bektâşilik

V. Murad-Mason(?)

II. Abdülhamid-Şâzelîlik

Mehmed Reşat-Mevlevîlik(?)

Mehmed Vahdettin-(?)¹²³

VI. Halvetîk'in Ana Kolları, Alt Kolları, Şubeleri

A. Rûşeniyye Ana Kolu

Dede Ömer Rûşenî'nin kurucusu olduğu Rûşeniyye, Halvetiyyenin ilk ana koludur. Aydınlı olup, Aydın mânâsını ifade etmek için Rûşenî mahlasını kullanmış ve bu mahlasla tanınmıştır. Dede Ömer Er-Rûmî şeklinde söyleyenler olsa da Rûşenî, mahlası daha çok bilinmektedir. İlim tahsil etmek için Aydın'dan Bursa'ya gitmiştir. Gençliğinin en heyecanlı döneminde kötü insanlarla arkadaşlık etmiş ve bu yüzden kötü bir hayatın içerisinde yaşamıştı. Fakat yaradılışından gelen fitrî temizlik sayesinde, kendisini düzelterek, Karaman'da irşad ile meşgul olan kardeşi Alâaddin el-Halvetî'nin yanına giderek ona teslim olmuştur. Kardeşinin yol göstermesi ile Bakû'ye giderek Seyyid Yahya Şirvânî'nin irşad ve terbiyesine altına girmiştir. Pîri Sâni, himmetinin etkisi ve kabiliyetleri görme becerisi ile Hz. Rûşenî'nin kemâli gittikçe artmaya ve iç dünyası ilahî sırlarla dolmaya başlamıştır. Şeyhin emriyle Karabağ, Gence ve Berdea bölgelerine giderek tarikatı yayma faaliyetlerinde bulunmuştur.¹²⁴ Mürşidinin vefatından sonra yerine Dede Ömer Rûşenî geçmiştir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Tebriz'i başkent ilan ettikten sonra davet etmesi üzerine, buraya gitmiş ve itibar görmüştür. İbnü'l Arabî ve Mevlânâ'nın eserlerine ilgi duyan Rûşenî, *Neynâme* ve *Çobannâme* adlı eserlerini mesnevi çizgisinde yazmıştır.¹²⁵ Burada da görülüyor ki Mevlâna'nın tasavvuf anlayışını anlatan *Mesnevî* diğer tarikatları ve mürşidleri etkilemiştir. Rûşenî, Halvetî tarikatının görüşlerini yaymış yeni bir düşünce getirmemiştir. Buna rağmen gerek yaşarken gerekse ölümünden sonra ünü ve etkisi büyük bir alana yayılmış, Halvetî tarikatının büyükleri arasına girmiştir.

¹²³ Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, 448.

¹²⁴ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 189.

¹²⁵ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 50.

Dede Rûşenî'nin fikirlerini benimseyenler şeriatın bütün kurallarına uyar yani namaz, zekât, tevhid gibi şartları yerine getirirler. Şiirleri tekkelerdeki törenlerde okunurdu. Dede Ömer Rûşenî'nin şiirlerinin olduğu bir *Divan*'ı ile *Asar-ı Aşk* adlı eseri vardır.¹²⁶ Halvetiyye'de seyr u sülûk yedi isimle yapılırken Rûşeniyyede beş isim ilavesi ile on iki isimle yapılmaktadır. Halvetiyye tarikatında on iki isimli seyr u sülûk ilk defa Dede Ömer Rûşenî uygulamış, müridlerini de bu yöntemle eğitmiştir.¹²⁷ Rûşeniyye Anadolu'da Diyarbakır, Erzurum taraflarında yayıldığı görülse de Halvetiyyenin bu kolunun XVI. yy.'da Anadolu'da pek rastlanamamıştır.¹²⁸ Bu kol daha çok Azerbaycan çevresi ile Tebriz ve civarında yayılmıştır.¹²⁹ Rûşenî 892/1487 tarihinde Tebriz de vefat etti ve Selçuk Hatun tarafından yaptırılan dergâha defnedilmiştir. Son nefesinde:

“Ela inne evliyâallah lâ havfun aleyhim velâ hum yahzenûn.”¹³⁰ ayetini okuduğu rivayet edilir. Halifeleri arasında İbrahim Gülşenî gibi önemli kişiler vardır.¹³¹

Demirtaşıyye Alt Kolu

Pîr Muhammed Demirtaşı tarafından kurulan Demirtaşıyye, Rûşeniyye ana kolundan oluşmuştur. Halvetiyyenin Mısır'da ortaya çıkan ilk alt koludur.¹³² Bu kola Mirdâşıyye ve Timurtaşıyye gibi farklı isimlerin verildiği görülür. Günümüzde de Mısır'da faaliyetlerini sürdürmektedir. Asıl adı Abdurrahman b. Ece Beg olan Muhammed Demirtaşı, Kütahya'nın Demirtaş köyünde dünyaya gelmiştir. Mısır'daki tahsilinin sonra kadılık yapmış ve Memlük divanında görev almıştır. Şâzelî şeyhi Ahmet b. Ukbe'nin sohbetlerine katılmaya başlamıştır. Bu esnada Dede Ömer Rûşenî'nin Mısır'a irşad göreviyle gönderdiği halîfesi Şeyh Hüseyin Ayıntâbiye ile karşılaşım intisab etti. Tebriz'e giderek Rûşenî'nin yanında sülûkünü bitirdikten sonra

¹²⁶ İsmet Zeki Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi* (İstanbul: Derin Yayınları, 2012), 174.

¹²⁷ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 50.

¹²⁸ Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Andolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yy.)* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 99.

¹²⁹ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 339.

¹³⁰ Yunus 10/62.

¹³¹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 394.

¹³² Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 51.

Kâhire’de irşad faaliyetine başladı. 884/1480 yılında Sultan Kayıtbay ile birlikte hacca gittiği zamanda, yıldırım düşmesi ile minaresi yanan ve hasar gören Mescid-i Nebevî’yi onarmakla görevlendirilen mimar ve ustalarla birlikte, inşaattan sorumlu olarak Sultan tarafından Medine’ye gönderilmiştir. Medine de kaldığı iki yıl boyunca Hz. Peygamber’e beslediği aşktan dolayı “Muhammedî” olarak da bilinmektedir. Mısır’ın Osmanlıların eline geçmesinden sonra 929/1523 yılında vefat eden Pîr Muhammed Demirtaşî uzun yıllar irşad faaliyetini sürdürdüğü Kahire’deki dergâhına defnedilmiştir. Kabri Osmanlıların Mısır’da inşa ettirdiği ilk mimari eserlerden olan caminin içinde kalmıştır.¹³³ Şeyh Ferîdüddîn Attâr’ın *Maatiku’t-Tayrı*’ndaki hikâyeyi, nefsin mertebelerini uygulayarak *Cem’u’l-esrâr* ve *Keşfü’l-estâr* adında tasavvufî eserlerin sahibidir.¹³⁴

Gülşeniye Alt Kolu

826/1423 tarihinde Diyarbakır’da dünyaya gelmiştir. Uzun Hasan’ın kazaskeri Mevlânâ Hasan, Gülşenî’deki kabiliyetleri fark ederek yetişmesine önem verdi. O sıralarda Dede Ömer Ruşenî’nin adı bütün Azerbaycan’a yayılmıştı. Sultan Hasan şeyh ile görüşmek ister ve İbrahim Gülşenî’yi, Rûşenî’ye göndererek, Tebriz’e davet eder.¹³⁵ Gülşenî burada uzun süre zâhir ve bâtın ilmi tahsilini birlikte yürüterek Rûşenî’nin yanında sülûkunu tamamladı.¹³⁶ Mürşidinin vefatı ile yerine geçmiştir. Daha önce “Heybetî” mahlasını kullandığı *Nutk-ı Şerif*’lerinde şeyhinin kendisine bir gül vererek “Sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin” demesi ile “Gülşenî” mahlasını kullanmıştır.¹³⁷ Hz. Rûşenî, Gülşenî’ye bütün sırlarını vermiş ve ilahî tecelliler İbrahim Gülşenî’de görünmeye başlamış, başka bir deyişle Rûşenî’den Gülşenî doğmuştur.¹³⁸

İbrahim Gülşenî, bir müddet Tebriz’de kaldıktan sonra, XVI. yy.’ın başlarında Kızılbaş fitnessinin başlaması üzerine, Kahire’ye gitmek üzere yola çıktı. Diyarbakır üzerinden giderken, Kara Mescit adlı bir yere yerleşerek irşad hizmetinde bulunmuş

¹³³ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 196.

¹³⁴ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 197.

¹³⁵ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 394.

¹³⁶ Öngören, *Osmanlılar’da Tasavvuf: Andolu’da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yy.)*, 100.

¹³⁷ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 52.

¹³⁸ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 198.

ve halk çok fazla rağbet göstermiştir. Gülşenî'ye kafirlerden bile pek çok kimsenin müslüman olup intisab ettiği söylenmektedir. Bu sırada Diyarbakır'da Hacı Ali Efendi genç yaşında şeyhin müridleri arasında olup, onda sülukunu tamamladı. Gülşenî Diyarbakır'dan ayrılırken yerine Ali Efendi'yi bıraktı. Diyarbakır'dan ayrılan Şeyh Gülşenî Urfa'ya geçti. O zaman Urfa Alâuddevle'nin yönetimi altındaydı ve Gülşenî'ye sevgi ve saygı duyuyordu. Alâuddevle şeyhin Urfa'da kalmasını rica etti fakat kabul etmedi. Kahire'ye giderek irşad faaliyetine devam etti ve etrafında büyük bir kalabalık oluştu.¹³⁹

Başta Mısır sultanı Guri olmak halkın çoğunluğu kendisine intisab etti. Sultan'ın kendisine zâviye yaptırması üzerine "el Müeyyediyye" de ki zâviyeye yerleşti ve burada ilk olarak kendi adını taşıyan Gülşeniyye dergâhını kurdu. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden sonra da buradaki irşadlarına devam etti ve Osmanlı ordusundan pek çok paşa, yeniçeri de intisab etti. Artık Gülşenî'nin şöhreti İstanbul'a ve Anadolu'ya da yayılmıştı.¹⁴⁰ İbrahim Gülşenî, bir ara Kanunî Sultan Süleyman'ın daveti üzerine İstanbul'a giderek orada da kalmıştır. Kaldığı sürede devlet kademelerinden ve medrese çevrelerinden önemli kişiler tarikatına bağlanmıştır.¹⁴¹ İbrahim Gülşenî, Mısır'a dönerken yanında bulunan halîfelerinden Şeyh Hasan Zarifî Efendi'yi İstanbul'da bırakmış, Şeyh Hasan Zarifî de Gülşenîlik'i İstanbul'da yaymaya çalışmıştır. Ancak Gülşenîlik'in İstanbul'da XVIII. yy.'ın birinci çeyreğinden itibaren, bu tarikatın Sezâî kolunun kurucusu Edirneli Şeyh Hasan Sezâî'nin (v. 1737) halîfeleri tarafından temsil edildiği ve şehrin tasavvuf hayatına eskisinden daha çok katkıda bulunmaya başladığı görülmektedir. İstanbul'da çok yaygın olmayan Gülşenîlik on iki kadar tekkede temsil edilmiştir. Bu tarikata daha tekkelerin kapatılmasından önce de rağbet edilmemiş, zamanla unutulup gitmiştir.¹⁴²

İbrahim Gülşenî Kahire'deki dergâhta kendisinden sonra oğlu Ahmet Hayâlî Efendi yerine geçmiştir.¹⁴³ Gülşenîlik, Halvetîlikle Mevlevîliği birleştiren bir yoldur. Gülşenîler, Mevlânâ'nın bir beytini tahrif ettikleri bir gazelinde Rûşenî ve Gülşenî'nin

¹³⁹ Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Andolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yy.)*, 100-101.

¹⁴⁰ Küçük, *Tarikatlar: Tasavvuf ve Felsefe Münâsebetleri*, 135.

¹⁴¹ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 265.

¹⁴² Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 37.

¹⁴³ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 52.

geleceğini müjdelediğini söylerler.¹⁴⁴ Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden esinlenerek seksen bin dizelik bir eser ortaya koymuş, bu nedenle bazı mevlevîlerin tepkisine yol açmıştır. İbrahim Gülşenî'nin kırk sekiz bin dizelik *Divân*'ı vardır. Gülşenî'nin şiire verdiği önemden dolayı tarikata ayrı bir ilgi duyulmuştur. Çünkü. Halvetîlik'in bütün kurallarını uygulayan tarikatın törenlerinde şiir okumak, bütün dileklerini şiir diliyle söylemek yaygın bir alışkanlıktı.¹⁴⁵ Eserleri:

- 1- Tabakâtu Gülşenî
- 2- Behcetü'l-Ebrar ve Lemeâtü'l Esrar
- 3- Dîbâce-i Manevî
- 4- Gazeliyât-ı Gülşenî
- 5- Nefîse-i Uhreviyye¹⁴⁶
- 6- Pendnâme-i İbrahim Gülşenî¹⁴⁷
- 7- Rubâiyyât-ı Gülşenî
- 8- Çobannâme
- 9- Şerhu Beyti'l-evvel Mesnevî Mânevî¹⁴⁸

Sezâiyye Şubesi

Tarikatın kurucusu Şeyh Sezâî Gülşenî 1669'da Mora Yarımadası'nın Gördüs kasabasında doğdu ve 1738'de Edirne'de vefat etti. Edirne'ye sonradan yerleşen Sezâî'nin gerçek adı Hasan bin Ali Gülşenî'dir. Yaşamı ile ilgili bilgi pek yoktur. Mora'nın Venediklilerin eline geçmesinden dolayı oradan ayrılıp, önce İstanbul'a

¹⁴⁴ Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, 206.

¹⁴⁵ Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, 169-170.

¹⁴⁶ Mohd Manazir, *Nefise-i Uhreviyye (1b/68b) Giriş – İnceleme – Metin – Dizinler – Tıpkıbasım* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁴⁷ Alim Yıldız, "İbrahim Gülşenî'nin 'Pendnâme'si", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (Yaz-Sonbahar 2002), 57-95.

¹⁴⁸ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 395-396.

gelmiş sonra Edirne'ye yerleşmiştir.¹⁴⁹ Burada Gülşenî şeyhi Mehmed Sırrî Efendi'ye intisab etti. Mehmed Sırrî Efendi'nin vefatı üzerine seyr u sülûkunu La'li Mehmed Fenâî Efendi'nin yanında tamamlayıp hilafet aldı. Daha sonra Gülşenî Veli Dede zâviyesinde irşad faaliyetine başladı. Zâviyeyi damadı Ahmed Müsellem Efendi'ye bırakarak, kendisi mürşidi Fenâî'nin bulunduğu Âşık Mûsâ dergâhına gitmiştir. O sıralarda Osmanlı padişahlarının Edirne'de kalmayı daha çok tercih etmelerinden dolayı sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'nın da bulunduğu bazı devlet adamları da intisab etmişlerdir.¹⁵⁰ Edirne'de adına bir dergâhı vardır.¹⁵¹ Burada ki tekkede medfundur. *Divân*'ı, *Mektûbât*'ı ve Niyazî Mısırî'nin gazeline şerhi vardır. Harîrîzâde, Sezâî'nin şeyhi Lâ'li Mehmed Fenâî'nin Şâbâniyye, Uşşâkiyye, Gülşenîyye, Sünbülîyye, Nakşibendiyye tarikatlarından icazet almıştır Sezâî'nin Gülşenîyye'nin bir şubesi olarak bilinmesiyle birlikte bu beş tarikatı da içerdiği söylenir.¹⁵²

Hâletiyye Şubesi

Hâletiyye tarikatının kurucusu Hasan Hâletî'dir. Kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Oğlu Şeyh Ahmed Nâsiruddin, babasından aldığı feyzi Şeyh İbrahim Ali'ye ulaştırmıştır. O da Mısır'a giderek Mustafa Çelebi'ye tarikat feyzini vermiştir. Edirne Koğacılar tekkesi şeyhi İsmail Âşir Efendi, Hicaz'a giderken Kahire de Şeyh Mustafa Çelebi ile karşılaşarak ondan taç ve hırka giymiştir. Hacdan sonra Edirne'ye dönerken Şeyh Şuayb Şerefüddin Efendiyi yetiştirmiştir. Tarikatın bu kolunun Şeyh Muhammed Mahvî Efendi'den sonra tanınıp, Edirne ve Hayrabolu çevresinde yayıldığı görülmektedir.¹⁵³

B. Cemâliyye Ana Kolu

Cemâleddin Aksarayî asıl adı Muhammed Hamîdüddin Cemâlî el-Bekrî'dir. Aksaray'da doğduğu için Aksaraylı Çelebi Halîfe olarak bilinir. Cemâleddin Aksarayî, Osmanlı âlimlerinin ileri gelenleri arasında yer almıştır. Çok fazla talebe yetiştirmiş, dersini dinlemek için gelenlerin sayısının çokluğundan dolayı talebelerini üç kısma

¹⁴⁹ Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, 175.

¹⁵⁰ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 53.

¹⁵¹ Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, 191.

¹⁵² Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 53.

¹⁵³ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 202-204.

ayırmıştır. Bunlardan birinci gruba at üzerinde, medreseye giderken ders vermiştir. İkinci gruba, medrese de ayakta ders anlattığı, üçüncü gruba ise medrese içinde ders okuttuğu rivayet edilir. Cemâleddin, Zeyniyye tarikatı ileri gelenlerinden Hacı Halîfe'ye intisab etti fakat o tarikattan hilafet almamıştır. Sonra Karaman tarafına giderek, Halvetî şeyhlerinden Abdullah Karamânî'ye, onun vefatından sonra Tokat'ta Halvetî şeyhlerinden Tâhîrî'ye, onun da vefatından sonra Bahaddin Erzincânî'ye, intisab ederek sülûkunu tamamlayarak Amasya'ya yerleşti.

II. Beyâzîd, Koca Mustafa Paşa aracılığıyla Cemâleddin'i İstanbul'a davet etti. Koca Mustafa Paşa dergâh, imaret, cami, medrese ve hamam inşa ettirdi. Padişahın onu iki kere ziyaret ederek duasını aldığı söylenir. O'nun vasıtayla Halvetiyye tarikatı İstanbul'a gelmiş ve tarikat zikri de ilk olarak bu dergâhta başlamıştır. Cemâleddin 899/1494 tarihinde Hicaz'a gitmiş, dönüşte Şam'da Tebük Korusu denilen yerde vefat etmiştir.

Sünbülüyye Alt Kolu

Sünbül Sinân, Merzifon civarında Borlu kazasının Hamideli nâhiyesinde doğdu. Sünbül Sinân İstanbul'a gelerek Efdalzâde'den aklî ve naklî ilimleri öğrendi. Tasavvufa karşı oluşan muhabbet ve meylî sonucunda Çelebi Halîfe Cemâleddin Halvetîye intisab etti. Dört sene sonra icazet aldı. 899/1494 tarihinde hacca niyet eden şeyhi Cemâleddin'in Sünbül Sinân'ın da hacca gitmesini emretti. Şeyhinin yolda vefat ettiğini Harem-i Şerif'te öğrendi. Cemâleddin Halvetî, Sünbül Sinân'a kızı Safiye ile evlenmesini ve makamına oturmasını vefat etmeden önce vasiyet etmişti. Sünbül Sinân otuz üç sene bu makamda kaldı. Sünbül Sinân 936/1529 tarihinde vefat etti ve Koca Mustafa Paşa'ya defnedildi.¹⁵⁴

Şâbâniyye Alt Kolu

Cemâliyye'nin kollarından biri de Şâbâniyye'dir. Kastamonulu Şeyh Şâbân Velî tarafından kurulmuştur. Zamanla birçok şubeye ayrılmıştır. Cemâliyye Haletiyeyi'nin günümüze kadar ulaşmasına aracı olmuştur.¹⁵⁵ Şeyh Şâbân Velî,

¹⁵⁴ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 396-399.

¹⁵⁵ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 269.

Kastamonu'nun Taşköprü kazasında Harmancık Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Genç yaşta tahsil için İstanbul'a gitmiş, burada devrin sayılı âlimlerinden tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimleri okumuştur.¹⁵⁶ Memleketi olan Kastamonu'ya gitmek üzere yola çıktı ve Bolu'da Cemâliyye tarikatı halîfelerinden Hayreddin Tokâdî'ye intisab etti. Tarikat sülûkunu tamamlayıp hilafet aldıktan sonra, irşad için Kastamonu'ya geldi.¹⁵⁷ Hisarardı denilen mahalledeki Seyyid Sünnetî mescidine gitmiştir. Bu mescid zamanın da Yahyâ Şirvânî'nin halîfelerinden Seyyid Sünnetî diye bilinen Şeyh Ahmed Efendi faaliyet göstermişti. Şâbân Efendi'nin burada kalmasından sonra Şâbân Efendi Cami diye anılmaya başlamıştır.¹⁵⁸ Bu esnada şöhreti her tarafa yayılmış halktan ve ulemâ sınıfından pek çok kimse tarikatına intisab etmiştir. Bunlardan biri de Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin yakın arkadaşı Kastamonulu Muharrem Efendi'dir. Bu konuda Şâbân Efendi'nin zâhirî ilimlere vâkîf bir kimse olmasının etkisi çoktur. Hilafet verdiği üç yüz dervişle irşad için değişik bölgelere gönderdiği halîfeleri vasıtasıyla, tarikatı pek çok yere yayılmıştır.¹⁵⁹ Ömer Fuâdi, Muhyiddin Efendi'nin yanında seyr u sülûkunu tamamlayıp ve ondan sonra yerine geçip otuz iki yıl şeyhlik yapmıştır. Şâbân Velî hakkında bir *Menâkıbnâme* yazmış, devlet adamlarıyla temas kurarak türbesinin yapımına öncülük etmiştir. Yetiştirdiği halîfeler ve tarikata dair yazdığı eserler Şâbâniyye'nin müstakil bir tarikat haline gelmesinde önemli katkıları olmuştur.¹⁶⁰

Karabaşîyye Şubesi

Şâbâniyye alt kolunun Karabaşîyye şubesinin kurucusu Pîri Karabaş Velî'dir. Asıl adı Alâaddin Ali'dir. Önce İsmâil Kudsi Çorumî'ye onun vefatından sonra oğlu ve Halîfesi Mustafa Muslihuddin Efendiye intisab edip hilafet almıştır. 1081/1670'de Üsküdar'a giderek Halvetî tekkesi olan Atik Valide Sultan dergâhına gelmesi ile Şâbâniyye İstanbul da temsil edilmeye başlanmıştır. "Herkes de fındık kadar Tanrı bulunur" dediği için 1090/1679'da Niyâzî Mısrî'nin de bulunduğu Limni'ye sürgüne gönderilmiştir. Karabaş Velî, Şâbâniyye'nin ikinci pîri sayılır. Bunun nedeni ise

¹⁵⁶ Küçük, *Tarikatlar: Tasavvuf ve Felsefe Münâsebetleri*, 139.

¹⁵⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 399.

¹⁵⁸ Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yy.)*, 82.

¹⁵⁹ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Süfîler*, 269.

¹⁶⁰ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 60-61.

İstanbul'a gelip tarikatın yayılmasında ve pîr kabul edilmesinin ardından tarikatın merkezi İstanbul'a taşınması etkili olmuştur.¹⁶¹ Tarikat ehli ve şeyhler arasında uzun boylu olmasından dolayı Şâbâniyye denilmiştir. Tarikat mensuplarına has siyah imâme giymesi, tarikat ve keramet ehli de olduğu için sonraları bu son ikisi birleştirilerek Karabaş-i Velî adıyla şöhret bulmuştur.

Nasûhiyye Alt Şubesi

Karabaş Velî'nin halîfelerinden Mehmed Nasûhî Efendi tarafından kurulmuştur. Üsküdar da h. 1058 veya h. 1063 doğmuştur. Soy kütüğü Hz. Ali'ye ulaşmaktadır. Karabaş Velî vasıtası ile Şâbânî Velî'nin feyzinin mirasçısı olan Hz. Nasûhî'nin kurduğu tarikat Tunus, Cezayir ve Trablusgarp taraflarına yayılmıştır Pek çok halife yetiştirmiştir.¹⁶² Mehmed Nasuhî'nin üç yüz kadar halîfesi olduğu söylenir. Halvete çok düşkün olan şeyhin peş peşe on defa erbaîn çıkardığı rivayet edilmektedir.¹⁶³

Çerkeşiyye Alt Şubesi

Tarikatın kurucusu Şeyh Hacı Mustafa Efendi'dir. Apaçık kerametlere sahip bir zâttir. Zamanın en büyük halvetîlerinden olan Zevralı Şeyh Hacı Mehmed Efendi'den seyr u sülûkunu tamamlamıştır. İrşad halkasından on üç halife yetiştirmiştir ve h. 1229'da vefat etmiştir. Halîfelerinden başta gelenleri Geredeli Aziz diye bilinen Geredeli Şeyh Hacı Halil Efendi ile Beypazarlı Şeyh Ali Efendi'dir. Bu iki halife şeyhlerinin özelliklerine sahiplerdi.¹⁶⁴ Çerkeşiyye tarikatı Batı Karadeniz, başta Ankara ve çevresi olmak üzere Orta Anadolu, İstanbul ve Balkanlar'da yayılmıştır. Çerkeşî'nin *Risâle fi Tahkîki't Tasavvuf* adlı eseri vardır. Bu eser seyr u sülûk mertebelerini anlatmış ve Melâmîlerle ilgili değerlendirmeler yapmıştır.

¹⁶¹ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 61.

¹⁶² Vîcdânî, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 213-215.

¹⁶³ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 62.

¹⁶⁴ Vîcdânî, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 218.

Halîliyye Alt Şubesi

Geredeli Halil Efendi tarafından kurulmuştur. Halîliyye veya Geredeviyye olarak da bilinen bu kol daha çok Bolu ve Kütahya'da yayılmıştır. Önce Nakşibendiyye sonra Çerkeşî Mustafa Efendi'ye intisab ederek Halvetiyye yoluna girmiştir. Geredeli Halil Efendi'nin Ömer Fuâdî, Mustafa Hulûsî gibi bazı halîfeleri İstanbul'a gidip irşad faaliyetinde bulunmuştur. Çerkeşî Mustafa Efendi'nin halîfelerinden Ankaralı Tiritizâde Hüseyin Efendi ile devam eden silsilesi günümüze kadar gelmiştir.¹⁶⁵

İbrâhimiyye Alt Şubesi

Şâbâniyye tarikatının Karabaşîyye, oradan da Nasûhiyye ve Çerkeşîyye kolları silsilesinden devam ederek Kuşadalı Aziz lâkabı ile tanınan Şeyh İbrahim tarafından kurulmuştur. Kuşadalı İbrahim'e bu lakabın verilmesinde h. 1178'de Aydın'ın Kuşadası kasabasında doğmuş olmasından dolayı verilmiştir.¹⁶⁶ Beypazarlı Şeyh Ali Efendi'ye intisab etmiş ve seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra görevli olarak Mısır'a gitmiştir. Sonra Aksaray sinekli bakkalda hayır sahibi Usturacı Halil Efendi tarafından yaptırılan dergâha taşınarak on iki sene burada şeyhlik yapmıştır. Kuşadalı Şeyh İbrahim Efendi, taç, hırka ve kemer giyip bağlamak gibi tarikat adetlerini çok önemsemeyerek, dış görünüşten ziyade, iç dünyasındaki olgunluğa değer vermiş, sohbet ile sâlikleri terbiyeyi tercih etmiştir.¹⁶⁷ Hac esnasında Mekke'den Medine'ye giderken vefat etmiştir.¹⁶⁸

Bekriyye Alt Şubesi

Bu tarikatın sahibi Şeyh Mustafa el-Bekrî'dir. Hz. Ebubekir'in neslindedir. H.1099'da Kudüs'te dünyaya gelmiştir. Halvetî şeyhlerinden Abdüllatif bin Hüsameddin'e intisab etmiştir.¹⁶⁹ Şeyh Mustafa el-Bekrî'nin silsilesi mürşidi Abdüllâtif bin Hüsâmeddin'e, onun mürşidi Bolulu Mustafa Efendi aracılığıyla Karabaş Velî'ye ulaşır. El-Bekrî'nin ise yüz bin civarında intisab edeni olduğu söylenir

¹⁶⁵ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 63.

¹⁶⁶ Küçük, *Tarikatlar: Tasavvuf ve Felsefe Münâsebetleri*, 141.

¹⁶⁷ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 221-222.

¹⁶⁸ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 64.

¹⁶⁹ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 224.

Onun ve halîfelerinin çabasıyla Halvetîye Mısır'da yeniden canlanmıştır. Bekriyye tarikatı şeyhinin Mısır'da 1976 yılına kadar kanun gereği Meşîhat-ı Umûmi't-turukî's-sûfiyye'nin reisi olması tarikatın Mısır'daki etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Mısır'daki bütün Halvetî kolları Bekriyye'ye dayanır. Mustafa el-Bekrî tarafından yazılan *el-Fethu'l-kudsî ve'l-keşfü'l-ünsî* adını taşıyan ve seher de okunan vird Bekriyye'ye tabi olanlar tarafından "virdü's-settâr" dan sonra okunur. Bununla birlikte Mustafa el-Bekrî tarafından sabah, kuşluk, öğle, ikindi, akşam namazlarından sonra okunmak üzere ayrı ayrı virdler de tespit edilmiştir.¹⁷⁰

Hafeniyye Alt Şubesi

Şeyh Muhammed b. Sâlim b. Ahmed eş-Şâfi el-Mısırî el-Hafenî tarafından kurulmuştur. Yirmi iki sene ilim öğrenmekle meşgul olmuştur. Şeyh Ahmet Şâzelî el-Mağribî'ye bağlanmış ama sonradan ortaya çıkan manevi bir işaret üzerine Şeyh Mustafa el-Bekrî'ye intisab etmiştir. Mısır'da elli sene tarikatını yaymış ve h. 1181'de vefat etmiştir.

Derderiyye Alt Şubesi

Tarikatın sahibi Şeyh Şihâbüddin Ahmed b. Ahmed ed-Derderî el-Adevî Hazretleri h. 1127 Mısır'da doğmuştur. Şeyh Muhammed b. Sâlim el-Hafenî'den feyz alarak tarikatı yaymaya çalışmıştır. H. 1201'de vefat ederek Kâhire'de toprağa verilmiştir. On dört yazılı eseri vardır.

Sâviyye Alt Şubesi

Tarikatın sahibi Ebu'l-İrşâd Şeyh Seyyid Ahmet b. Muhammed el-Mâlikî es-Sâvî Hazretleri Mısır'da doğmuştur. Zâhirî ve bâtnî ilimlerde belli bir seviyeye gelmiş, eş-Şeyh Ahmed ed-Derderî'nin de övgüsüne layık olmuştur. H. 1241'de Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir.

¹⁷⁰ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 65.

Ticâniyye Alt Şubesi

Tarikatın sahibi Şeyh Seyyid Ahmed et-Ticâni h. 1150 senesinde Fas'da doğmuştur. Seyyid Ahmed yedi yaşında Kur'ân'ı ezberlemiştir. Rüyasında Hz. Peygamber'in iltifatına mazhar olmuş ve zamanındaki birçok değerli kişilerle karşılaşmıştır. Kâdirî şeyhlerinden Şeyh Ebû Abdullah ile Melâmîlerden Velî Salih Ebû Abbas'dan feyz almıştır. Mısır'da şeyh Mahmud el-Kürdî el-Halvetî'den hilafet almış h. 1191'de Fas'a giderek tarikatı yaymıştır. Seyyid Ahmed h. 1220'de vefat etmiştir.

Semmâniyye Alt Şubesi

Tarikatın sahibi Ebu Abdullah Muhammed b. Abdülkerim es-Semmân el-Hâşimî el-Medenî es-Semânî h. 1132'de Medine-i Münevvere'de dünyaya gelmiştir.¹⁷¹ Semmân, Halvetîye'nin yanı sıra Kâdiriyye, Şâzeliyye ve Nakşibendiyye'den de icazetlidir. Bundan dolayı Semmâniyye âyini diğer tarikat âyinlerinden de özellikler taşır. Tarikat faaliyetlerini bir müddet Harem-i Şerifte Bâbüs Selâm da sürdürmüştür. Semmâniyye Mısır, Sudan, Nijerya, Senegal ve Yemen ile Hindistan, Sumatra ve Endonezya gibi Güney Doğu Asya ülkelerinde yayılmıştır. Semmân, tasavvuf anlayışını Hakikat-î Muhammediye fikri üzerine kurmuştur. Semmân'a göre tasavvufta asıl olan Hz. Peygamber'e bağlılıktır. Bu bağlılık sûrî ve mânevî olmak üzere ikiye ayrılır. Sûrî bağlılık, Resûlullah'a gönülden bağlılığın yanında şeriatın emirlerini eksiksiz yerine getirmektir. Mânevî bağlılık ise Resûlullah'ın suretini göz önüne getirerek başlar.¹⁷²

Feyziyye Alt Şubesi

Tarikatın sahibi Şeyh Feyzüddin Hüseyin Ebu'l-feyz Ganim es-Semânî el-Hasanî El-Hüseynî el-Mısırî h. 1236 Mısır'da doğmuş h. 1309 yılında İstanbul'da vefat

¹⁷¹ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 225-228.

¹⁷² Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 67-68.

etmiştir. Kâdirî, Nakşî ve Şâzilî tarikatlarından da icazet almıştır. Esmâ-i Hüsnâ'yı içine alan bir de şiir yazmıştır.

Kemâliyye Alt Şubesi

Tarikatın sahibi Şeyh Muhammed Kemâleddin el-Bekrî, Şeyh Mustafa el-Bekrî Hazretlerinin soyundandır. H. 1140 Kudüs'te dünyaya gelmiştir. Bâtın ilminde geniş bir bilgiye sahip olan şeyh, zamanının en bilgin ateşli bir şairiymiş. H. 1199'da elli dokuz yaşındayken Gazze'de vefat etmiştir. On üç kadar eser yazmıştır. Şiirlerinden oluşan bir divânı vardır.¹⁷³

Assâliyye Alt Kolu

Cemâliye ana kolundan ortaya çıkan Sünbülîyye ve Şâbaniyye'den sonra üçüncü alt kol Seyyid Ahmet b. Ali el-Harîrî el-Assâlîye ait olduğu söylenen kolu Assâliyyedir. Ahmed el-Assâlî, Halep'in Assâl köyünde dünyaya gelmiştir. Halep'te Antepli Şeyh Üveys Efendi'nin oğlu Şeyh Şah Velî'ye intisab etmiştir. Sülûkunu Şeyh Kubâd'da tamamlamıştır. Mısır'a gönderilmiş ve burada vefat etmiştir.

Bahşîyye Alt Kolu

Cemâliyye'nin dördüncü ve son alt kolu Muhammed b. Muhammed el-Bahşî'ye ait olduğu söylenen kolu Bahşîyye'dir. Halep'in Bekefalon köyünde doğmuştur. İhlâs b. Nasreddin el-Halebî'ye bağlanmıştır. Şeyhinin vefatından sonra Halep'teki İhlâsiyye tekkesinde posta oturmuştur. Mekke'de vefat etmiştir.¹⁷⁴

C. Ahmediyye Ana Kolu

Halvetiyye'nin ana kollarından biri de Ahmediyye'dir. "Orta kol" olarak da bilinir. Yiğitbaşı lakabıyla bilinen Şeyh Ahmed Şemseddin Marmaravî tarafından kurulmuştur. Akhisar'n Marmara köyünde dünyaya geldiği için Marmaravî olarak da bilinmektedir.¹⁷⁵ Kurucusu Şeyh Ahmet Şemseddin 1505'te vefat etmiştir.¹⁷⁶ Alâaddin

¹⁷³ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 225-229.

¹⁷⁴ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazânîyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 69.

¹⁷⁵ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 209.

¹⁷⁶ Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, 166.

Uşşâkî'den feyz aldı.¹⁷⁷ Şeyh Ahmed'e Yiğitbaşı lakabı verilmiştir. Bu lakabın verilmesinde iki rivayet vardır. Birincisine göre, Ahmet Şemseddin Marmaravî İstanbul'daki şeyhler arasında çıkan ihtilâfların çözümü için İstanbul'a davet edilmiş, şeyhler arasındaki meseleleri çözerek şer'a karşı tekkelerin eşyasına el koydurmuştur. Onun bu meseleleri çözerken yiğitçe ve cesurca davranması "Yiğitbaşı" lakabıyla anılmasına sebep olmuştur. İkinci rivayete göre, yiğitbaşılık esnaf oluşumunda meydana gelen fütüvvet ve ahilik teşkilatında bir vazife ve ünvandır. Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin bu ünvanı almasında ikinci rivayetin daha baskın olduğunu söylenmektedir. Yiğitbaşı Veli, Halvetiyye tarikatında "usul-i esmâ-i seb'a denilen Allah'ın yedi ismi ile zikrini esas alan zikir usulüne "hamse-i zâide" denilen isimleri ekleyerek esmâ zikrini on ikiye çıkarmıştır. Dervişlerine cehrî zikir ve devran yaptırmıştır. Ahmediyye Manisa'nın yanı sıra halifeleri ile İstanbul, Trakya yöresi ve Balkanlar'da yayılmıştır.¹⁷⁸

Ramazaniyye Kolu

Ahmedîlik'in bir kolu olan bu tarikatın kurucusu Şeyh Ramazaneddin Mahfi'dir. 1543'te Afyonkarahisar'da doğup 1616'da İstanbul'da vefat etmiştir. Şeyh Kasım Çelebi'den el almış, Koca Mustafa Paşa'da tekkesinde düşüncelerini yaymaya çalışmıştır.¹⁷⁹ Rüya tabiri ilminde zamanın İbn-i Sirîni'ydi.¹⁸⁰

Cihangiriyye Alt Şubesi

Tarikatın kurucusu Şeyh Hasan Burhanettin 1563 yılında Harput'ta doğdu. İstanbul'da vefat etti.¹⁸¹ Zamanın en büyük Halvetî şeyhlerinden Şeyh Yakub-ı Fâniyye'de seyr u sülûkunu tamamlamıştır. Cihangirîlik lâkabı kendisinin Cihangir Cami'ne taşınarak, bir zâviye yaptırması ve o zâviyede ilk defa tarikat yayma faaliyetlerinde bulunmasındandır.

¹⁷⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 399.

¹⁷⁸ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 72.

¹⁷⁹ Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, 172.

¹⁸⁰ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 233.

¹⁸¹ Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, 234.

Buhûriyye Alt Şubesi

Tarikatın kurucusu Şeyh Muhammed el-Buhûrî er-Rûmî'dir. Edirne'de doğmuş ve h. 1039'da vefat etmiştir. Halîfelerinden biri Şeyh İbrahim Necîb b. eş-Şeyh Ali er- Rûmî'dir.

Raûfiyye Alt Şubesi

Şeyh Ahmed Raûfî Efendi, yüz iki yaşındayken h. 1170'de vefat etmiştir. Şeyhi Köstendilli es-Seyyid Ali Alâaddin Efendi'de seyr u sülûkunu tamamlamıştır. Hz. Şeyh, şöhretten kaçınan, bilinmemeyi tercih eden bir kişidir. Fakat Sultan III. Osman çokça ziyaretine gelerek duasını almıştır. *Gurretü'l-uyûn* isimli türkçe bir risâlesi ve almış altı konu üzerine yapılmış Arapça *Mecâlîs*'i bir de ilahilerini içeren *Divân*'ı vardır.

Cerrâhiyye Alt Şubesi

Tarikatın kurucusu Şeyh Nureddin Muhammed el-Cerrâhî, İstanbul'da h. 1083'de doğmuştur. Genç bir yaşta Mısır Mevlevîyyeti ile görevlendirilmiştir. Geminin hareket edeceği günü beklemek üzere Üsküdar'a gelmiş ve dayısı Hüseyin Efendi'nin konağında kalırken bir gün Üsküdar'daki Selâmî dergâhına gitmişti. Orada şeyh olan Ali Alâaddin Efendi ile karşılaştı ve kendisine intisab etmiştir. Mısır Mevlevîyyeti görevini bırakarak şeyhinin emrinde seyr u sülûkuna girmiş ve Karagümrük de Kethüdâ Canfedâ Hâtun Cami'nde tarikatını yaymaya başlamıştır. Hz. Cerrâhi 9 Zilhicce h. 1131'de vefat etmiştir. Hz. Cerrâhi'nin *Mürşîd*, *Dervîşân*, *Risâle* adında üç eseri vardır.

Hayâtiyye Alt Şubesi

Tarikatın kurucusu Şeyh Muhammed Hayati Efendi'ye nisbet edilmiştir. Zamanın en büyük Halvetî şeyhlerinden olduğu biliniyor.¹⁸²

¹⁸² Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 234-237.

Sinâniyye Alt Kolu

Tarikatın kurucusu Ümmü Sinân ünvanı ile bilinen Şeyh İbrahim Halvetî tarafından kurulmuştur. Bursalı olan Ümmü Sinân, İstanbul’da ilim tahsilini tamamladıktan sonra, Karaman’a giderek Şeyh Marmaravi’nin halifelerinden olan Şeyh İzzeddîn-i Karamânî’de sülûkunu tamamlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman’ın kendisi için yaptırdığı Ümmi Sinân tekkesinde vefatına kadar irşad faaliyetini devam ettirmiştir. Vefatından sonra yerine damadı Halepli Şeyh Arap Şerîf Mehmed Efendi geçmiştir.¹⁸³ Üç yüz kadar halîfe yetiştirmiştir. Ümmü Sinân’ın en meşhur halîfesi Seyyid Nizâmoglu adıyla tanınan Seyyid Seyfullah Efendi’dir. Tarikat XVI. yy.’ın ortalarından itibaren Balkanlarda da yayılmıştır.

Muslihiyye Şubesi

Tarikatın kurucusu Tekirdağlı Muslihuddin Mustafa’dır. Muslih’in yanlış kullanılmasından dolayı “Musuli” diye anılmıştır. Tekirdağ’da Şeyh Âdil Çelebi’den hilafete nâil olduktan sonra, şeyhinin vefatı ile yerine geçmiştir.

Zehriyye Alt Şubesi

Tarikatın kurucusu Kayserili Seyyid Ahmed Zehrî’dir. Muslihiyye’nin alt şubesidir. Ahmed Zehrî, Kayseri’den Selanik’e giderek, Şeyh Süleyman Efendi’den sülûkunu tamamlamıştır. Sonra Selanik halkı tarafından buraya bir zâviye inşa ettirilmiştir ve ilk şeyhi Ahmed Zehrî Efendi’dir. Yaklaşık kırk beş sene bu zâviyede irşad hizmetinde bulunmuştur. Ahmed Zehrî, on iki tekli beyaz çuhadan bir tac yapmış, terklerin arasını beyaz iplikle diktirmek suretiyle terklerin adedini Kelime-i Tevhidin harf sayısı olan yirmi dörde çıkarmıştır. Ahmed Zehrî’nin bir diğer uyguladığı şey ise zikre otuz üç defa salavat -ı şerife ile başlamaktır.¹⁸⁴

¹⁸³ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 270.

¹⁸⁴ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 73-74.

Uşşâkıyye Alt Kolu

Tarikat sahibi Şeyh Hasan Hüsameddin Efendi h. 880'de Buhara'da doğmuştur. Kübreviyye ve Nurbahşiyye'ye mensup şeyhlerinden feyz almıştır. Sonra manevi bir işaret üzerine seyahate çıkmış Erzincan'da Şeyh Ahmed es-Semerkindî'ye intisab ederek seyr u sülûkunu tamamlamıştır.¹⁸⁵ Şeyhinin emriyle Uşak'a gelip yerleşmiş ve irşad hizmetinde bulunmuştur. O sırada Manisa'da valilik yapan III. Mehmed şöhretini duymuştur. Padişah olunca kendisini İstanbul'a davet etmesi üzerine İstanbul'a gelerek hizmetlerini orada devam ettirmiştir. Yüz yirmi bir yıl ömür süren ve çok saygı gören bir kişidir.¹⁸⁶ Devlet adamları, padişah ve vezirlerin sıkça gelmeleri ve kalabalıklaşması şeyhi rahatsız etmişti. Padişah'tan izin alarak hacca gitmiş ve dönüşünde Konya'da vefat etmiştir. Nâşî Konya'dan Üsküdar'a getirilmiş Kasımpaşa'daki türbesinde toprağa verilmiştir. Cenazesini Üsküdar'da Celvetiyye tarikatının Pîri Aziz Mahmud Hüdâyi karşılamıştır. Şeyh'in Ümmî Sinân ile karşılaşarak ondan da feyz, tac ve hırka giydiği bilinmektedir.¹⁸⁷ Uşşâkîlik halifeler aracılığıyla daha çok Ege ve Rumeli'de yayılmıştır. Nazilli, Edirne, Keşan, Gelibolu, Çanakkale, Gümölcine, Filibe, Belgrad, Peç, Buda, Tımsıvar, Kandiye Uşşâkî tekkelerinin görüldüğü yerlerdir. Uşşâkîler ilk dönemlerinde kuûdî zikir yapmıştır. Daha sonra tarikatın zikir ve ayin usulleri Halvetîlik'in diğer kollarına uyarak devranı olmuştur. Pîr Hüsâmeddin Uşşâkî'ye nisbet edilen *Evrâd-ı Kebîr*, *Şerh-i Viridi's Settâr* isimli kitapları bir Uşşâkî müridin günlük dua kitaplarıdır.

Cemâliyye Şubesi

Tarikatın ikinci Pîri Seyyid Mehmed Cemâleddin Uşşâkî tarafından kurulmuştur. Halvetiyye'nin Cemâlî Halvetî tarafından kurulan Cemâliyye ana kolu ile karıştırılmaması için kaynaklarda ikinci Cemâliyye adıyla da geçmektedir. Cemâleddin Uşşâkî Edirne'de, Hamdiye ilâhisi ile tanınan Uşşâkî şeyhi olan Mehmed Hamdi Efendi'ye intisab etti. Onun vefatından sonra Sezâiyye'nin Pîri Hasan Sezâi Gülşenî'ye katıldı. 1115'te manevi bir işaret üzerine İstanbul'a giderek Hirâmî Ahmed

¹⁸⁵ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 241.

¹⁸⁶ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 270.

¹⁸⁷ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 242.

Paşa tarafından kurulan mescit-zâviyenin postnişinliğin üstlendi. Cemâleddin Uşşâkî'nin üç yüz kırk beş manzume, bir silsilenâme ve beş tarih beytini içeren *Divan*'ı Süleymaniye Kütüphanesindedir. Cemâleddin Uşşâkî, şeyhi Hasan Sezâî Gülşenî aracılığıyla Halvetiyye'nin Gülşeniyye, Sünbülüyye, Şâbâniyye şubeleriyle Nakşibendiyye tarikatına da mensub olup ve bu tarikatları kendi kurduğu tarikatında birleştirmiştir. İstanbul'da unutulmaya yüz tutan Uşşâkîliği yeniden canlandırdığı için Uşşâkîler tarafından tarikatın ikinci kurucusu kabul edilir. Halvetî-Uşşâkî zikrinde esmâ-i seb'aya "fürûât-ı hamse" adıyla beş isim daha ekleyerek esmâ sayısını on ikiye çıkarmıştır. Uşşâkîyye tarikatı Cemâliyye şubesi vasıtasıyla son dönemlere kadar ulaşmıştır.

Câhidiyye Şubesi

Tarikatın kurucusu Ahmed Câhidî Sultan'dır ve Edirne'de doğmuştur. *Tevhîd-i Zât* adında eseri vardır. Mürşidi Ömer Karîbî, Saruhanlı Memi Can Efendi'den, o da Pîr Hüsameddin Uşşâkî'den hilafet almıştır. Ahmed Câhidî, hilafet sonrası Çanakkale'ye gitmiştir. Halk arasında yanlışlıkla Câhide Sultan olarak anılan Ahmed Câhidî'nin türbesi Çanakkale'nin önemli ziyaret yerlerindedir. Câhidiyye şubesi şeyhin vefatından sonra oğlu Abdüllatif Efendi tarafından devam ettirilmiştir. Tarikatın XVIII. yy.'da Çanakkale, Bursa ve Edirne çevresinde daha çok görüldüğü fakat İstanbul'da yayılmadığı görülmektedir.¹⁸⁸

Mısriyye Şubesi

Tarikatın kurucusu Şeyh Muhammed Niyazî Mısri'dir. Aslen Malatyalı olan ve Mısır'da uzun yıllar ilim tahsil ettiği için Mısri lakabı ile tanınmıştır. Mısır'dan İstanbul'a, oradan da Bursa ve Uşak'a gelmiştir Mısri, Şeyh Yusuf Sinân Ümmî'ye intisab etti.ve sülûkunu tamamlayarak hilafet aldıktan sonra Bursa'ya geldi. Bazı fikirleri sebebiyle Limni adasına sürgün edildi. On iki yıl burada kaldıktan sonra tekrar Bursa ve Edirne'ye gitti. Daha sonra yine Limni'ye gönderildi ve orada vefat etti. Tasavvufî eserleri ve *Divân*'ı meşhurdur.

¹⁸⁸ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 76-77, 79.

D. Şemsiyye Ana Kolu

Halvetiyye'nin ana kollarından biridir. Şeyh Şemseddin Ahmed-i Sivasî tarafından kurulmuştur. Şeyh, Habîb Karamânî'nin Amasya'da bulunan halîfesi el-Hâc Hızır Amâsiye müntesib idi. Daha sonra Muslihüddin halîfeye intisab etmiştir. Şeyh Abdülmecid Şirvânî'de sulûkunu tamamlamıştır. Kanûni'nin vezirlerinden Koca Hasan Paşa'nın Sivas'ta bir cami yaptırıp davet etmesi üzerine Sivas'a gitmiş ve vefatına kadar orada kalmıştır.

Sivâsîyye Alt Kolu

Şemsiyye ana kolunun bir alt koludur. Şeyh Abdülahad-ı Nûrî Efendi kurmuştur. Sivaslı olan Nuri Efendi, tarikat terbiyesini aldıktan sonra hilafet almıştır. Zaman içerisinde Fatih, Beyâzîd ve Ayasofya camilerinde kürsü vâizlikleri de yapmıştır. Vefatına kadar burada kalmıştır. Vefatından sonra makamına halîfelerinden Şeyh Muhammed-i Nazmî geçmiştir.¹⁸⁹

VII. Halvetiyye Tarikatı'nın Âdab ve Erkânı

Halvetiyye'de nefsin terbiyesi ve kalbin temizliği için derviş belli bir âdab ve erkan içinde halvete girer. Halvetin yapılması, Hz. Peygambere vahiy gelmeden önce zaman zaman Hira mağarasında tek başına kalmasına kadar dayanır. Bu sünneti seniyyeyi ulemâ ve evliyâullah da Allah'a yakınlaşmak için uygulamışlardır. Halvetin tarikatta bir esas haline gelmesi ve yolun şartlarından kabul edilmesi ise Ömer Halvetî ile oluşmuştur. Bakü'de bir ağaç kavuğunun içinde sık sık halvete girmesi, Halvetîler tarafından tarikatın şartı olarak kabul edilmiştir. Ancak halvete girmenin bazı kuralları vardır:

1. Karanlık bir yerde oturmak
2. Sürekli abdestli bulunmak
3. Kelime-i Tevhid ile zikre devam etmek
4. Dünyevî işlerden kalbî boşaltmak

¹⁸⁹ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 271-273.

5. Oruçlu olmak
6. Zikrullah dışında susmak
7. Himmet isteğiyle kalbî şeyhin kalbine bağlamak
8. Kabz, bast, elem, rahat, hastalık veya sıhhat konularında Allah'a itiraz etmemek
9. Mâsivâyı terk etmek
10. Belalara sabretmek

Genellikle tasavvufta önem verilen şeriatın emirlerini eksiksiz yerine getirme, az yeme, az konuşma, az uyuma, inzivâ, zikir, fikir, şeyhe gönülden bağlı olma, ondan izinsiz hareket etmeme ilkeleri Halvetîlik'te de önemli olarak kabul edilen konulardır.¹⁹⁰ Halvete girmek için şeyhin izni ve duası alınır. Usul şu şekildedir: Şeyh postunda oturur, eûzü besmele çekerek Fâtiha suresini okur, daha sonra Haşr suresinin sonundaki “ve hüvel azizü'l hakim” ayetine kadar okur, sonra biraz Kelime-i Tevhid okur, sonra “Hû” okur, sonra şeyh dua eder ve Fâtiha okur, sonra salavat ile pîr “Hû” der, ondan sonra sâlik şeyhin elini ve sağ dizini öper, kalkar ve halvethâneye girer. Halvethânenin eşiğini öper ve sonra iki rekât halvet namazı kılar sonra Hz. Peygamber'e yüz salavat -ı şerife okur, daha sonra da zikrini yapar. Halvete giren, halvette oturan dervişe “halvetnişin” denir. Kırk gün boyunca, hayvanî gıda almadan, az yemek ve az uyku ile devamlı olarak zikir ve tefekkürle meşgul olunmalıdır. Halvethânedenden ancak abdest bozmak, abdest tazelemek ve cemaatle vakit namazlarını kılmak için çıkabilir. Bu çıkışlarda da kimseyle konuşulmaz.¹⁹¹ Ehl-i sünnete bağlı olan tarikatlar, Allah Teâlâ'yı zikretmeden O'na ulaşamayacağını kabul etmiştir. Nitekim, Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetinde, zikri açık olarak emretmiştir. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber (s.a.v) inananların zikrin dört ayrı şekilde yapabileceğini, dört büyük halîfeye ayrı ayrı telkin bulunduğu kabul edilmektedir. Bunlar:

¹⁹⁰ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 42-43.

¹⁹¹ Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 23.

1. Hz. Ebubekir'e, hicret esnasında gizlendikleri mağarada telkin ettiği, diz çökerek ve gözleri kapalı olarak üç kere tekrar ederek yapılan "Zikri Hafî"

2. Hz. Ömer'e telkin ettiği Kelime-i Tevhid zikri

3. Hz. Osman'a telkin ettiği, harfsiz ve sessiz olarak kalpten, "illa'llâh" diyerek yapılan "kalbî zikir"

4. Hz. Ali'ye telkin ettiği zikir olup, gözler kapalı olduğu halde, başı önce sağ, sonra sola çevirerek ve sesli olarak üç defa "lâ ilâhe illallah" diyerek yapılan "cehrî zikirdir."

Bütün tarikatlarda, bu zikir şekillerinden birisi uygulanmıştır. Halvetiyye tarikatı da bu zikir çeşitlerinden dördüncüsü, yani "cehrî zikri" uygulamıştır. Fakat bu tarikatta zikir "cehrî zikir" olmakla birlikte hangi söz ve şekilde uygulanacağı, şeyhleri tarafından belirlenmiştir. Halvetiyye'de "usul" olarak bilinen yedi isim, tarikatın kuruluşundan itibaren esas kabul edilmiş, daha sonra bazı şubelerinin kurucuları tarafından bu yedi isme, "fürû" denilen ilaveler yapılmıştır. Usul denilen isim şunlardır: 1. Allah, 2. Hû, 3. Hâkk, 4. Hâyy, 5. Kayyûm, 6. Kahhar.

Yedinci olarak da birinci sırada söylenen "lâ ilahe illallah" kelimesi gelmektedir. Fürû denilen isimler ise tarikat kollarına göre değişiklik göstermektedir.¹⁹² Sûfilere göre esmâ zikri Hz. Peygamber döneminde başlamıştır. Hz. Ali'ye ve sahabelere kelimeyi tevhid zikrini Hz. Peygamber öğretmiş, bu zikir silsile ile Cüneyd-i Bağdâdî'ye kadar gelmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî ile birlikte esmâ zikri üçe çıkmıştır (lâ ilâhe illallah, Allah, Hû). Cüneyd-i Bağdâdî ile İbrahim Zâhid Geylânî arasındaki sûfiler bu üç ismi öğretmişlerdir. İbrahim Zâhid Geylânî, üç ismi dört isim ekleyerek esmâ sayısını yediye çıkarmış ve bu seyr u sülûku benimsemiştir. Yedi esmâ Seyyid Yahya Şirvânî tarafından on ikiye çıkarılmıştır. Halvetiyye kollarındaki müşidler kendi usullerine göre esmâ sayısının azaltıp çoğaltmışlardır. Bunu yapmaktaki amaçları devrindeki insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarının fazlaşmasından dolayı müridlerin sülûku kolaylıkla tamamlayabilmelerini istemişlerdir.¹⁹³

¹⁹² Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 84-85.

¹⁹³ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 41.

Halvetiyye'nin ilk ve büyük Pîri Ömer Halvetî Hazretleri usulünü yedi esmâ-i hüsnâ üzerine oluşturmuştur. Kendine ait bir usûl oluşturarak kol meydana getiren Şeyh Ömer Rûşenî tarafından on iki isme çıkarılmıştır.¹⁹⁴

Halvetiyye'ye göre zikir yapacak kişi abdestli olarak diz çökülerek kıbleye karşı oturulur. Kararlılık, saf ve samimi bir niyetle kalp, mâsivâdan temizlendikten sonra yalnız Allah'ı ve onun büyüklüğünü düşünerek (başı sağ omuza çevirip) “Lâ İlâhe” ardından (başı sol tarafa, memenin altındaki kalp üzerine doğru eğip kuvvetlice vurarak) “illallah” diyerek yani “Kelime-i Tevhid” i otuz üç veya yüz altmış beş defa tekrar etmektir. Ardından Lafza-i Celâl sonra da esmâ-i seb'adan yukarıda belirtilen sırasına uyarak zikretmektir. Allah'ı zikretmeye istiğfar ve tevbe ile başlanır. Mürid günlük zikirlerine, yüz kere istiğfar etmeden başlayamaz. İstiğfarın ardından yüz defa salâtüselâm getirilir. İstiğfar ve salâtüselâm ile başlamak ve esmâ-i seb'anın birincisinin hikmetinin görülmesinden sonra diğerine geçerek seyr u sülûk tamamlanır. Bu tamamlama işine tarikat dilinde “Tekmil-i merâtib” (mertebeleri tamamlamak) ve “Kat-ı menâzil” (manevi menzilleri aşmak) denir.¹⁹⁵ Kelime-i Tevhid zikrinin esrarı görülünce, İsm-i Celâl zikri verilir. Her ismin esrarı görüldükçe diğer isimler verilir. Böylece zikir tamamlanır. Zikrin tamamlanmasına “mertebelere erişmek ve manevi duraklara geçmek” denir. Bu şekilde manevi durakları geçen ve mertebelere erişen mürid, halîfelik makamına yükselir ve irşad yapmaya izin verilir. Bu kişiye mürşidi tarafından hilafet tacı ve tarikat hırkası giydirilerek irşad için izin verilir. Bunları yapamayan mürşid irşad yapması yasaktır. Bağlandıktan sonra memleketine giden ve mürşidin huzurunda bulunamayacak mürîde, mürşidi yedi ismi birden vererek bu isimlerin zikrinde meydana gelecek halleri haber verebilir. Mürid de bu haller oldukça isimleri derece derece geçerek durumu mürşidine mektupla bildirir. Böyle yapılması, mürşidin seçimine ve mürîdin yüksek kabiliyetine bağlıdır. Böylece müridin yedi isimden her birinde zikrin adedini yüz bine çıkarır. Her ismin hallerini görse bile yüz bini tamamlamadan diğer isme geçemez. Zikirleri tamamlayıp mertebeleri geçen mürîd irşad etme görevini elde etmiş olur. Yedi isimde mesafe kat etmede yedi tavır geçerlidir. Müridin halîfelik ve irşad yapabilmesi için bu yedi tavrı geçmesi gerekir.

¹⁹⁴ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, 73-77.

¹⁹⁵ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, 181.

İlk aşamada olan mürîd, zikrettiği ismin hallerini ve sırlarını rüyasında görür. Bunları şeyhine söyler. Şeyh, mürîdin hal ve rüyalarından nefsinin ne derece de olduğunu anlar. Vakti gelmişse, zikrettiği ismi değiştirir. Böylece manevi ilerleme tamamlanır.¹⁹⁶

Bu zikir, mürîdin tek başına yaptığı ile tekkelerde toplu halde yapılan zikirlerden bir farkı yoktur. Ancak toplu zikirde halîfeler de olacağından, zikrin bütün aşamaları uygulanır. Mürîd, esmâ-i seb'anın hangisinde olursa olsun o ismi söyler ve bu şekilde zikir halkasını sağ tarafında dururlar. Tarikatta olmayanlar ise, sol tarafta dururlar. Mürşidin yönetiminde, ayakta ve oturarak zikir yapıldıktan sonra devrana başlanır.¹⁹⁷ Devran ayini, kıyâm âyini gibi iki aşamalıdır ve ilk olarak oturarak başlar. Birinci aşama bittikten sonra şeyhin ellerini yere vurarak kalkması ile beraber ayağa kalkılır ve kalabalığa göre iç içe bir, iki, üç halka oluşturulur. Şeyh de halkaya dahil olur. Zâkirler ilahi okuyarak ve vurmali sazları çalarak eşlik ederler. Meydancı ve yardımcıları tarafından yerde serili postlar toplanır. Kıyam âyiniindeki gibi önce cumhur ilahi okur. Bazen ilahinin sonunda nutuk sahibi için Fâtiha okunur. Bundan sonra şeyhin üç kez: “İsm-i Pâk, Cism-i Pâk, Nesli Pâk Hz. Muhammed Mustafa salavat” demesi ile beraber yüksek sesle okunan salavattan sonra şeyhin “Yâ Allah Hû”, “Allah Yâ Hû” veya “Hû Mevlam Hû” diyerek devrânî zikre başlanır. Her adımda bir kez “Hû” ismi tekrar edilir. Zikir yapanlar üçüncü “Hû” ile birlikte zikrin ritmine uygun bir ilahi okumaya başlarlar. İlahinin güfte sahibinin ismi okunduğunda, şeyh ayağını yere vurarak ritmi biraz ağırlaştırarak “Hay” der. Bu işaretle birlikte dervişler “Hû” yerine “Hây” ismine geçerler. Bu zikre geçmeleriyle zâkirler; bendir, mazhar, kudüm, halîle, nevbe gibi vurmali ve ritim sazlarını çalmaya başlarlar. Nevbenin misafir şeyhlere, halilenin de Hz. Peygamberin torunları olan seyyidlere ikram edilmesi bir tarikat edebidir. Muharrem ayında yapılan âyinlerde saz kullanılmaması da Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehitlerine duyulan saygı tarikat edebidir. “Hay” zikrine geçildiğinde şeyh ve halîfeler taclarını ve hırkalarını çıkarırlar. El ele tutuşulduğu zaman iki eli aşağı doğru salarak her iki tarafındakinin elini tutan şeyh

¹⁹⁶ Muhammed İhsan Oğuz, *Hazret-i Şa'bân-ı Velî ve Mustafa Çerkeşi* (İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993), 17-18.

¹⁹⁷ Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 86.

isterse halkadan ayrılıp yüzü kibleye dönerek kutup-hâne denen zikir halkasının ortasında yer alarak devam edebilir. Devranı şeyh yönetir. Bundan dolayı devran şeyhlerinin müzik bilgisi olması ve zâkir başı ile müzik konusunda anlaşabilmeleri önemlidir. Devran hızlandığında şeyh tarafından ayak vurularak “kısm” edilir. Kısm, ritmi tam bir misli zaman ile ağırlaştırmak demektir. Buna “asma” da denir. Devran bitirilmek istendiğinde bedevî topuyla veya şeyhin “illallah” diye seslenmesi ile biter. Bittiğinde halkadaki dervişler kible tarafı açık, hilal biçimde sıralanırlar. Şeyhin işareti ile ikişerli halde “Hû” ismi söylenmeye başlar. Bu sırada zâkirler “Lâ İlahe İllallah Muhammeden Resûlullah, Sâllâllahu aleyhi ve sellemû teslima” yı okurlar ve bitiminde ilahilerin makamı ile özel bitiş duasını okur. Duanın bitiminde şeyh zikre son verir. Sonra oturulup Kur’ân-ı Kerim dinlenir ardından bir dua yapıp “Fâtiha” denir. Misafir şeyhler ise görev ve kıdemlerine göre halîfeler Fâtiha denmeleri istenir. Bu da bir tarikat edebidir Sonra şeyhin veya meydanı bıraktığı kişinin işareti ile topluca salavat ve tekbir okunur. Tekbirden sonra, özel dua anlamına gelen gülbank çekilir. Gülbankı şeyh çekerken hazır olanlarda yüksek olmayan bir sesle “Allah Allah” diyerek gülbankı dinlerler. Gülbankın sonunda “Dem-i Hazret Pîr” denildiğinde topluca “Ya Allahu” denilip yer öpülerek ayağa kalkılır. Türbe olan tekkelerde yapılıyorsa topluca türbeye doğru dönülüp Fâtiha okunur. Sonra şeyhin yüksek sesle verdiği selam, her tarikata göre değişerek ser-tarîk pîş-kadem, aşçıbaşı gibi kişiler tarafından yüksek sesle alınır ve öteki kişiler de sessizce selam alırlar. Sonra sessizce ve saygılı bir şekilde tevhid-haneden çıkılır.¹⁹⁸

Halvetiyye tarikatında, “Esmâ-i Seb’a” yani bu yedi isim, yedi daire şeklinde açıklanır. Yukarıdaki gibi zikri tamamlanarak, “Hilafet” kazanmak, bu yedi daireyi sırasıyla geçmekle mümkündür. Bu dereceye yükselen sâlik de mukâşefe başlar. Bunun dereceleri, “Letâif-i İnsâniyye” ve “Etvârı Seb’a” dır. Bu mukâşefeler, kul ile Allah arasında bulunan, nur ve zulmetten olan yetmiş bin perdenin açılmasıdır. Aynı yedi makam, her makamda da on bin perde olarak tasavvur edilmiştir. Her bir ismin zikrini tamamlayan sâlik ile Allah arasında on bin perde kalkmış olur. Bu makama gelmiş olan sâlik, “vusul ila’llâh” mertebesine gelmiş, yani Allah’a vâsıl

¹⁹⁸ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 152-155.

olmuş demektir. Artık bu mertebede “Sırrı” ve “Esrar” başlar. Sâlik ile Allah arasında olan bu sır söylenmez. Kul istese de bunu yapamaz. Çünkü “Esrar-ı Rububiyet”i anlatmaya, beşer lisanı yeterli değildir. Bu mertebeye gelmiş olanlar sırrı birbirlerine “kâl” ile değil, “hâl” yoluyla anlatırlar. Bu yedi makam, “nefs” e nispetle şöyle kademelendirilmiştir: 1. Nefs-i Emmare: Bu, zulmet-i kesife perdeleri ile örtülü bulunmak makamıdır. 2. Nefs-i Levvame: Bu, zulmet-i hafife perdeleri ile örtülü bulunmak makamıdır. 3. Nefs-i Mülhime: Bu, nur ile zulmet arasında kudretli perdeler içinde bulunmak makamıdır. 4. Nefs-i Mutmainne. 5. Nefs-i Marziyye. 6. Nefs-i Kâmile.

Bu son dört makamda, zulmet perdelerini geçtikten sonra, derece derece yükselen nuranî perdeler makamıdır. Bu makamlarda, perdeler derece derece incelik. Asıl muvaffakiyet, o inceliğinde tamamen ortadan kalkarak, kul ile Allah arasında, hissedilir veya hissedilmez hiçbir ayırıcı kalmamasıdır.¹⁹⁹ Halvetîlerin kıyafetleri, hırkaları, gömlekleri, haydariyeleri, taçları ve serpuşları renk, şekil ve anlam gibi özellikleriyle diğer tarikatlardan farklıdır.²⁰⁰

¹⁹⁹ Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*, 87-88.

²⁰⁰ Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, 22.

İKİNCİ BÖLÜM

“MENÂKIB-İ ŞERÎF ve TARÎKATNÂME-İ PÎRÂN ve MEŞÂYİH-İ TARÎKAT-İ ALİYYE-İ HALVETİYYE” İSİMLİ ESERİN GÜNÜMÜZ HARFLERİNE ÇEVİRİSİ VE DEĞERLENDİRMESİ

I. Eserin Günümüz Harflerine Çevirisi

[1 b]

(Bİ'SMİHİ SÜBHÂNEHÜ VE TE'ÂLÂ)

İş bu tarîkatnâme-i şerîf ve menâkıb-ı laţîf tarîkat-ı 'aliyye-i Hâlvetiyye ricâliniñ cânib-i Rûm'a ne vechile hicret buyurup münteşir olduklarını ve âdâb-ı tarîk ve etvâr-ı sülûk-ı seniyyelerini camîi ve muhtevî olup ve sîema. Hâzret-i Sünbül Sinân ve Cemâl-i Hâlveti ve Muşlihu'd-dîn Merkez Efendi ve Ya'kûb Efendi Hazeratlarınüñ keremât-ı bâhire ve menâkıb-ı celîlelerini mübeyyindür. Kâddese'llâhü esrârahüm ve mette'ana'llâhü bi-enfâsihimi'l-kuğsiyyeti'l-aliyye.

[2 a]

MENÂKIB-I ŞERÎF VE TARÎKATNÂME-İ PÎRÂN VE MEŞÂYİH-İ TARÎKAT-I
ALİYYE-İ HALVETİYYE KÂDDESA'LLÂHÜ SIRRAHÜMÜ'S-SENİYYE

Bi'smi'llâhi'r-raĥmâni'r-raĥîm

Ĥamd ile olsa ibtidâ-i kelam ☼ Ĥayr ile ĥatm olup bulur tamâm ☼ Ĥamd anuñdur ki ismi a'zamdur ☼ Şâtî pâk ü şıfâtı ekremdür (negr) Ĥamd-i bî-pâyân ve şükri bî-girân. Ol Ĥâlîk-ı zemîn ü zamân ve Rezzâk-ı ins ü cân Ĥâzretleri'nüñ Cenâb-ı Kibriyâ'sına maĥşuşdur ki zümre-i insânda nice aşĥâb-ı 'irfân-ı mürşidîn ve erbâb-ı vicdân-ı bâtemkîn icâd ve kulüb-ı hidâyet-i maşĥûbların mecâlâ-yı esmâ ve şıfât ve merâyâ-yı tecelliyât-ı zât eyledi (İzâ ru'ü zükira'llâhü) ızhâr-ı buĥûn-ı kudreti ve ibrâz-ı kemûn-ı ĥikmeti için irsâl-i rusûl ü enbiyâ idüp ser sereyân-ı vücûd-ı sâmisini serâyir-i

[2 b]

'ibâdına keşf ve ĥucub-ı ekvânı başâ'ir- i 'ibâdından ref' için meşâyih ve evliyâ gönderüp bu zümrenüñ içinden mecmû'-ı şıfât-ı kemâlât-ı zât-ı pâkine Ĥâzret-i Seyyidü'l-beşeri mazhar ve rûĥ-ı şerîf ve nûr-ı laţîfîn (Ĥaleka'llâhü'l-eşyâ'e min-nûrî)

müciyle haḳāyık-ı kevnıyyeye maşdar eyledi. (beyt) “Kün fe-kān”²⁰¹ bāzārınuñ sermāyesi ☀ On sekiz biñ ‘ālemüñ pırāyesi ☀ Vaşla-i şalāvāt-ı keşıretü’l-berekāt ol sünbül-i çemen-i şefā‘at ve gül-bün-i semen-i hidāyet ☀ Merkez-i dā‘ire-i nübüvvet kuṭb-ı ufḳ-ı ğayb ve şehādet ☀ Sulṭān-ı serır-i lı- me‘a’llāh bürhān-ı münır-i bı-ıştıbāh Muḥammed Resūlu’llāh Ḥāzretleri’ne manşuşdur ki ümmet-i şeref-rütbetin ḥarım-i ḥarem-i ḳurbete da‘vet idüp ḥıl‘at-i kerāmet ile teşríf ve (Küntüm ḥayra ümmetin uḥricet li’n-nāsi)²⁰² vaşfiyla tavşif idüp (E’ş-şeyḫü fi-ḳavmihi ke’n-nebiyyi fi-ümmetihı) dimekle ta‘ríf eyledi (beyt) Ḥ‘āce-i “levlāk” ve şulṭān-ı rusul ☀ Muḳtedā-yı reh-nümā-yı cüz‘ü kül ☀ Ve daḫı aşḫāb ve aḫbāb ve etbā‘ ve eşyā‘ına ki her birisi

[3 a]

cādde-işerı‘atde nücüm-ı hidāyet ve mādde-i tarıḳatde rücüm-ı ehl-i ğavāyet olup Aşḫābı ke’n-nücümü bi-eyyihim ıḳtedeytüm ihtedeytüm muḳtezāsı üzre küberā-yı dın ü muḳtedā-yı ehl- i yakın olmağla ümmet-i merḫūmeye ḫıdmet ve terbiyet itmişlerdür. (beyt) Āl ü aşḫābeş nücüm-ı rāh-ı Ḥāḳ ☀ Bürde der şıdḳ u şafā her yek sebaḳ ☀ Ammā ba‘dü erbāb-ı başıret ve aşḫāb-ı fıṭnat ve şāḫib-i ṭabı‘at ve ehl-i ma‘rifete püşide degüldür ki nübüvvet-i sa‘ādetinden soñra şeríf-terın-i merātib-i ‘āliye ve laṭif-terın-i menāşib-ı sāmıye velāyet-i ḥāşşa-i ilāhiyyedür ki ş emere -i şecere-i ‘ibādet ve nūr-ı ḫadıḳa-i ma‘rifetdür. (Ḳāle’llāh ü Te‘ālā Vemā ḫalaḳtü’l-cinne ve’l- inse illā liye‘büdün)²⁰³ ey li-ya‘rifün gerçi (Allāhü velıyyü’l-lezıne āmenü yuḫricühüm mine’z-zulümāti ile’n-nūr)²⁰⁴ ḫükmi ile cemı‘-i mü‘minın ve mü‘mināt velāyet-i ‘amme şerefiyle müşerreflerdür. Ve lākin (Elā inne evliyā’a’llāhi lā-ḫavfun ‘aleyhim ve-lāhüm yaḫzenün)²⁰⁵ buyurılan kelām-ı sa‘ādet-i intizāmuñ mezāhiri olanlar kibār-ı meşāyiḫdür ki ḫalk ile Ḥāḳḳ mā-beyninde berāziḫ olup

[3 b]

kemālden soñra tekmıl ile tafşıl ve mecmü‘-ı kemālāt-ı insāniyyeyi taḫşıl itmişlerdür. ☀ Egerçi E’t-ṭuruḳı ila’llāhi bi-‘adedi enfāsi’l-ḫalāyık ☀ mefhūmiyle Ḥāḳḳ’a vāşıl

²⁰¹ Āl-i İmrān 3/47.

²⁰² Āl-i İmrān 3/110.

²⁰³ Zâriyât 51/56.

²⁰⁴ Bakara 2/257.

²⁰⁵ Yûnus 10/62.

olan ʔarīkleriñ hadd ü 'addi yokdur. Ve lākin akrabü ʔuruqın ila'llāhi ve eshelü sübülin bī-iştibāhin ʔarīka-i enīka-i Ḥalvetiyye'dür ki fahr-i 'ālem şalla'llāhü 'aleyhi ve sellemden bu zamāna gelince tağyīr ve taḥrīf olunmamışdur ☀ Her 'aşırda meşāyih-i Ḥalvetiyye 'aleyhimü't-taḥiyye 'ulüm-ı zāhiriyye ile 'ulüm -ı bāḫımiyyeyi cem' idüp 'akāyid-i şāfiye ile uşul-i şaḫīḫa-i şarīḫa üzre kitāb ve sünnete müḫāba'at ve icmā'-ı ümmete muvāfaqat 'ādetleri olup her ḫālleri delā'il-i naqliyye ile müberhen ve şevāhid-i 'akliyye ile mübeyyendür. (nazm) Bular şol bende-i dergāhdur ki ☀ Olupdur bend-i ğamdan cānı āzād ☀ Egerçi zāhiren pür-ğam görünür ☀ Velī bāḫınlarıdur ḫürrem ü şād ☀ Mişālidür bular nār-ı Ḥalil'üñ ☀ Tışı pür-süz ü içi ğülşen-ābād (şi'r) Sebekat lehüm mine'llāhi'l-ḫüsnā ☀ Ve elzemehüm kelimete't-taḫvā Ḥaraḫa'l-hucube envāruhüm ☀ Vecālet ḫavle'l-'arşi esrāruhüm

[4 a]

(neşr) Cemī'-i 'uḫalānuñ 'aklı ve fiḫnatı ve ḫukemānuñ fikri ve ḫikmeti ittifaḫ idüp bunlarıñ sīretlerinden ve aḫlāḫlarından birisini tebdīl ve daḫı a'lā sīrete taḫvīl murād idünseler ʔarīk ve sebīl bulmaḫ muḫāldür zīra bunlarıñ mecmū'-ı ḫarekāt ü sekenātları mişkāḫ-ı nübüvvetten iḫtibās olunmağla ekrem-i nās olmışlardır. (Leyse verāe'n-nübüvveti nūrun yüstezā'ü bihi) rivāyet-i şaḫīḫa ile vārid oldı ki imāmü'l-müttaḫīne seyyidü'l-evliyā'-i ve'l-'ārifīne ☀ ya'sübü'l-vāşılīne maḫlūbü'l-kāmilīne ḫurşid-i sipehr-i imāmet Cemşid-i serīr-i kerāmet vāḫıf-ı me'āric-i lāḫūt 'ārif-i medāric-i nāsūt menba'-ı 'uyūn-ı mücāhede mecma'-ı fūnūn-ı müşāhede fātiḫā-i kitāb-ı velāyet ḫātime-i muşḫaf-ı veşāyet āyīne-i esmā ve şıfāt-ı ilāḫī lāyık-ı mertebe-i ḫilāfet ve şāḫī şāḫib-i aḫsāmi'l-menāḫıbi nāşıb-ı i'lāmi'l-menāşıbi esedü'llāhi'l-ğālib 'Alī İbn-i Ebī Ḥalīb raḫıya'llāhü 'anhü ve kerreme'llāhü vecheḫü bir ğün Resūl-i Kibriyā Muḫammed Muşḫafā şalla'llāhü 'aleyhi ve selem ḫuzūrlarına gelüp yā Resū'llullāḫ (düllenī 'alā-akrabi't-ʔuruḫı ila'llāhi ve efdālihā

[4 b]

'inde'llāhi ve eshelihā 'alā 'ibādi'llāhi Te'ālā) didi. Ya'nī beni bir ʔarīka delālet eyle ki Allāhü Te'ālā'ya aḫreb ve 'ında'llāhi efdālü ve eḫabb va'llāhi ḫullarına eshel ve ğayr-ı eş'ab ola didi. Ḥazret-i şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ('Aleyke bi-mā nilte bihi'n- nübüvveti) diyü buyurdılar. Ya'nī üzeriñe lāzım olsun şol 'amel ki ben

nübüvete anuñla vāşıl oldum didi. Hāzret-i ‘Alī ol ne maķūle ‘ameldür diyü su’āl idicek Hāzret-i bā-nuşret müdāvemmet-i zikrullāh fi’l-halevāt ya’nī tenhāda zikrullāha müdāvemmetdür didi. Hāzret-i ‘Alī daķı (Hā-kezā fazīletü’z-zikri ve küllü’n-nāsi zākirüne) ya’nī zikrullāhıñ nef’i çāk böyle midür hālbu ki cemī’-i halk zākirlerdür didi ☀ Faħr-i ‘ālem şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem yā ‘Alī vech-i arzda Allāh Allāh dir bir ādem var iken kıyāmet kopmaz. Hāzret-i Alī yā Resūlullāh pes zikri ne vechle itmek gerekdür maķbūl ola baña telķin buyuruñ didi. Hāzret-i siyādet- penāh şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem (gammīz ‘ayneyke ve enşıt hattā ezķūra şelāşe merrātin ve ente tesme’u

[5 a]

minnī ş ümme ķul ente ş elāş e merrātin ve ene esme’u minke) ya’nī gözlerüñ yum ve süķūt eyle hattā ben üç kere zikr ideyüm sen diñle şoñra sen daķı zikr eyle ben istimā’ ideyin didi. Ve daķı ol mübārek mükkeħħal gözlerin iki ‘ālemden yumup ref’-i şavt ile ve medd ile (Lā-ilāhe illa’llāh) diyü üç def’a sağ cāniblerinden nefy ile ibtidā idüp şol cāniblerine iş bāt ile đarb itdiler. Hāzret-i ‘Alī sükūt idüp diñledi ba’de-hū kendi daķı bu üslüb üzre üç kere (Lā-ilāhe-illa’llāh) didi. Hāzret-i Resūl-i Ekrem şalla’llāhü aleyhi ve sellem istimā’ idüp Cibrīl-i Emīn emr-i Rabbū’l-‘ālemīn ile baña daķı bu üslüb üzre telķin eyledi diyü ta’yīn eyledi buyurdılar. Hāzret-i ‘Alī daķı merre’l-eyyāmi ve’l-leyālī iştigālde ihmāl itmeyüp teraķķiyāt-ı rühānī ve tecelliyāt-ı Sübhānī ol ķadar müyesser oldu ki fetħ-i fütüh ile ‘ālem-i ervāh açılıp görmediklerin görüp bilmediklerin bilmege başladı. (Fe-veşale ilā mālā ‘aynün ra’et velā üzünün semī’at velā ħařara ‘alā-ķalbī beşerin) ba’de-hū Hāzret-i ‘Alī ferzend-i

[5 b]

ercümendleri İmām Hāsan ve İmām Hüseyn Hāzretleri’ne ve daķı Hāsan-ı Başrī’ye ve Kūmeyl bin Ziyād’a rağıya’llāhü ‘anhüm telķin eyledi. Hāsan-ı Başrī Hābīb-i ‘Acemī’ye ☀ bu daķı Dāvūd-ı Tā’ī’ye ☀ bu daķı Ma’rūf-ı Kerħī’ye bir rivāyetde İmām Hüseyn oğlı Zeyne’l-‘Ābidīn’e ☀ bu daķı oğlı İmām Muħammed Bāķır’a ☀ bu daķı oğlı İmām Cā’fer-i Şādık’a ☀ bu daķı oğlı İmām Mūsā Kāzım’a ☀ bu daķı oğlı İmām ‘Alī Rızā’ya ☀ bu daķı yine Mā’rūf-ı Kerħī’ye ☀ bu daķı Şeyħ Sırrī Seķatī’ye ☀ bu daķı kıız ķarındaşı oğlı Şeyħ Cüneyd-i Bađdādī’ye bu daķı Mimşād-ı

Dīneverī'ye ☀ bu dağı Muḥammed Kerdī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Veliyyü'd-dīn-i Kādī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ 'Ömer Bekrī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Ebu'n-Necīb Sühreverdī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Kūtbü'd-dīn-i Ebherī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Ruknu'd-dīn-i Necāşī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Şihābü'd-dīn-i Tebrīzī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Cemālü'd-dīn-i Ezherī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ İbrāhīm-i Zāhid-i Geylānī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Aḫī Aḫmed Ḥalvetī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Pīr 'Ömer Ḥalvetī'ye ☀ bu dağı

[6 a]

Şeyḫ Aḫī Merem Ḥalvetī'ye ☀ bu dağı Şeyḫ 'İzzü'd-dīn Ḥalvetī'ye bu dağı Şeyḫ Pīr Şadru'd-dīn Ḥalvetī'ye ☀ bu dağı Ḥazret-i Seyyid Yaḫyā Şirvānī'ye ☀ bu dağı Mollā Pīr Aḫmed Erzincānī'ye bu dağı Şeyḫ Muḥammed Cemāl-i Ḥalvetī'ye ki Çelebi Ḥalīfe dimekle meşhūrdur ☀ bu dağı Şeyḫ Sünbül Sinān Efendi'ye ☀ bu dağı Şeyḫ Merkez Muşliḫü'd-dīn Efendi'ye ☀ ve bu ikisi dağı Şeyḫ Ya'kūb Efendi'ye bu dağı Kūtbü'l-'Ārifīn Ḥasan Efendi Ḥazretleri'ne ḳaddesena'llāhü bi-esrā-rihim ve efāza 'aleynā min-berekāti āş ārihim ve envārihim gerçi bu silsile-i 'aliyyede zikr olınan şāhib-i sa'adetlerüñ her birinüñ menākıb-ı 'adiletü'l-kevākibi içün nice faşl ve bābı müştemil birer kitāb tedvīn olınmaḫ ḳābildir. Fe-emmā bu risāle-i 'acāletü'l-vaḳti tertīb itmekden maḳsūd-ı aşlī budur ki

(beyt)

☀ Pādişāh-ı din ü devlet mäh-ı burc-ı 'adl ü dād ☀

☀ Āfitāb-ı evc-i rif'at Ḥazret-i Sultān Murād ☀

[6 b]

Edāme'llāhü eyyāmeḫü ve enāme'l-enāmi fī-zıllihi ve eḳāmeḫü ḫazretleri ki maḫşūş-ı ḫavāşş-ı mevāhib-i Vehhāb-ı ezel ☀ Ḥalīfe-i Sultān-ı lā-yezāl ve-lem-yezal ☀ Ğurra-i ğarrā-yı cebīn-i sultānī ābırū-yı nesl-i 'Osmānī (ḳıṭ'a) Nāşır-ı şer'-i nebī zīnet-i devr-i ḳamerī 'Ālim-i 'ilm-i 'Alī 'ādil-i 'adl-i 'Ömerī ☀ Fuḫalā merci'idür südde-i fazl ü keremi ☀ Şuleḫā melce'idür 'izzet-ile ḫāk-i deri (neşr) Maḫzar-ı envār-ı fütüvvet maşdar-ı āş ār-ı mürüvvet merkez-i dā'ire-i siyādet ḳuṭb-ı felek-i sa'adet şem'-i figen-i feşāḫat serv-i çemen-i şabāḫat nemek-i ḫ'ān-ı melāḫat ḳamer-i semā-i semāḫat ☀ Bir pādişāh-ı dīn ü devletdür ki kisvet-i pādişāḫide dervīş-siret velī-ḫaşlet kabā-yı atlas-ı

şāhīde āl-i ‘abā şafāların kesb itmiş ☀ Bir dilr-i velāyet-i sīyer ki şimşir-i lā ile zū’l-
feķār-vār āş ār -1 şūveriyye hucubın tār u mār u rūsūm-1 keş ret hücūmından aşlā
muğayyir olmayup maķām-1 temkīnde ķarār itmişdür (Zālike fazlū’llāhi yū’ tīhi men-
yeşā’²⁰⁶ (beyt) Selātīn-i ‘uzlet-gedāyān-1 Hay ☀ Menāzil-i şināsān güm-kerde-pey
(neşr) Olanlar eger bu deryā-yı

[7 a]

keşrete vaķı’ olsalar şafā-yı vaħdetlerin ferāmūş ve şarāb-1 ğafletlerin nūş itmek
muħaķķaķ idi. El-ħaķ inşāf budur ki (beyt) Gündüzün ħalk-1 ‘āleme şāh ol ☀ Gicelerde
gedā-yı dergāh ol ☀ Diyü ervāħ-1 ķudsiyyenūñ te’yīdātiyle mü’eyyed olup gāh ü bī-
gāh esb-i tevāzu ‘a süvār ve evliyā-yı kibāruñ mezārāt-1 müteberrekelerin geşt ü güzār
itmek (‘) girye-i zinde bih ez şīr-i mürde ☀ diyenlerūñ kelām-1 ħāmına iltifāt itmeyüp
ş i kāt-1 rivātuñ (İzā teħayyertüm fi’l umūri feste’inü min-ehli’l-ķubūri) diyü naķl
itdükleri Resūl-i pūr-uşūlūñ ħadīs -i şerīfine ‘itikād ve ‘itimād üzre selef-i şālihīn ve
e’imme-i müteķaddimīn tārīķine sālīk oldukları āħir zamān üftādelerine bir ni‘met-i
‘uzmādur ki gice ve gündüz düpdüz cemī’-i ‘amellerin ķoyup bu ni‘mete şükkr itseler
biñde birin edā idemeyeler (beyt) Tenümde her ķılum bir dil olursa ☀ Kılamam şükkrini
biñ yıl olursa (beyt-i-fārisī) Ger be-güyem vaşf-i āneş ber-devām ☀ Bugzered ‘ömr ü
negerded īn tamām

[7 b]

(neşr) Bu ħaķīr-i keşīrū’z-zünüb mübtelā-yı belā-yı ‘uyüb Yūsuf bin Ya’kūb ki ħālen
(beyt) Tārīķ-i Ĥalvetī’nūñ çākeriyem ☀ Mezār-1 Sünbül’ūñ ħāk-i deriyem (neşr)
Diledüm ki Pādişāh Ĥazretleri’nūñ rikāb-1 hümāyūn ve cenāb-1 sa‘ādet- maķrūnlarına
ĥulūş-1 ‘ubūdiyyetüm i ‘lām için bir laţīf risāle te’līf eyleyüm. Mazmūn-1 menķabet-i
meşĥūnı tārīķ-i Ĥalvetīyye’nūñ diyār-1 Rūm’a gelüp münteşir olmasına sebep ve bā’iş
kimler olmı şudur ☀ Ve ğāyet meşĥūrları kimlerdür icmāl üzre beyān idüp ve
ĥulefālarından daħı nām-dārlarını ‘ayān eyleyüm ☀ Ve sened-i sa‘ādetimiz Çelebi
Ĥalīfe ve Sünbül Efendī ve Merkez Muşliħu’d-dīn Efendī ve Ya’kūb Efendiler ki
cümlesi müte‘āķiben bir seccādeye cülūs itmişlerdür. Bunlaruñ sīretlerinden ve
menķabetlerinden (El-kalīlü yedüllü ‘ala’l-keşīr ☀ Ve’l-ķaţratü tünbi’ü ‘ani’l-ğadīr

²⁰⁶ Māide 5/54.

☀ diyü birer menkabet zıkr eyleyüm (nazm) Ger merā ez-hāl-i merdān nīst behr Zıkr-
i īşān bih ki ender kām-ı zehr (neşr) Tā kim zıkr olunan e'izze-i kirām ne maķūle
vācibü'l-ihtirām

[8 a]

kimesnelerdür zāhir olup ervāh-ı kudsīyyelerinden füyūzāt-ı rūhāniyye ve fütūhāt-ı
Rabbāniyye'nün huşūlüne sebep ola ve Ya'küb Efendi'den şofra oğlları Sinān Çelebi
Efendi ki birāder-i mü'ellif-i hāza'l-kitābdur anlar cülüs idüp ☀ Ba'de-hū bizüm
Şeyhimüz kutbü'l-ārifin ve'l-meşāyih ve 'ālim-i kütüb-i erba'a e'nī Qur'an u Tevrāt
ve Zebūr u İncil, Hasan Efendi Hazretleri cülüs itmişlerdür ☀ Evvelā ma'lüm ola ki
sābiķan silsilede zıkr olunan Hazret-i Seyyid Yaħyā ki kibār-ı evliyādandur ☀
Şirvān'da Şemāhī nāhiyesinde Bakü-nām mevzı'de sākin olup zamān-ı hayātlarında
gice vü gündüz on iki biñ mürīd-i şāhibi teslīm halvet ve 'uzlet idüp ekş erī mertebe-
i kemāle vāşıl olmışdur ☀ Rivāyet olunur ki Seyyid Yaħyā 'ālem -i miş ālde kendüyi
semā-i dünyāya çıkmış ve dāmānına bir miķdār gendüm alup cū-be-cū gūşe-be- gūşe
şark u ğarba ve 'Acem'e ve 'Arab'a neşr eyler ☀ Şeyh Pır Şadru'd-dīn Hazretleri'ne
vāķı'asını 'arz itdük de ☀ keş ret -i āş ar-ı

[8 b]

hīlāfet ve vefret-i envār-ı velāyet ile ta'bīr eyler ☀ Bu cümle fuķarāsınuñ içinden dört
kimse mücāz ü mümtāz ü ser-firāz-ı ehl-i niyāz olmışdur. (evvelā) Şeyh Mollā Pır
Aħmed Erzincānī ki ma'rifetu'llāha mazhar olmışdur. (şāniyen) Dede 'Ömer Rūşenī
ki aşķ-ı ilāhiye mazhar olmışdur. (şālīşen) Mollā 'Alī Hālvētī ki cezbe-i ilāhiyyeye
mazhar olmışdur. (rābi'an) Mollā Hābīb Karamānī ki zühd ü taķvā ve vera'a mazhar
olmışdur. Ve bu çār-ı yārūñ dervīşleri ve hālifeleri her diyārı pūr-envār idüp etrāfi
eknāfi 'ālemi ihāta itmişdür. Fe-emmā Mollā Hābīb'ün meşhūr hālifesi Cemāl
Efendi'dür ki maķbül-i cemī'-i ālem ve muķtedā-yı benī ādem 'aşrınıñ ferīdi ve
dehrinüñ vahīdi zāhir ü bātınuñ ma'mūr ve meşhūr kimsedür. Merķad-i münevverleri
Hazret-i Ebū Eyyüb Enşārī 'aleyhi rıdvānū'l-bārī mükābelesinde Südlüce'de olup
ziyāret olunur ☀ Anuñ meşhūr hālifesi Konya'da Ezelī-zāde olup hālen anuñ hālifesi
Vişne Efendi'dür ☀ Mollā 'Alī'nün meşhūr hālifesi Edirne'de Mollā Mes'ūd ve
İştanbul'da Süleymān

[9 a]

halife ki Şüfîler Hammâm'ı civârındadır ☼ Ve taşrada Şeyh Sinân ki Karye-i Şeyh Sinân añılur ve Tire'de İmâm-zâde ki Müftî Şeyh ve Bâyezîd-i Rûmî anlardandur. Dîvâne Şücâ' dahı anlardandur ☼ El-ân ba'zı fuqaraları mevcüddur ve lâkin qarîbü'l-inkırâzdur meşhûr kimsesi istimâ' olunmaz. Ve Dede 'Ömer Rüşenî'nüñ meşhûr halîfesi Mışır'da Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî'dür ki hâlâ seccâdesinde oğlunuñ oğlı Şeyh 'Alî Bâkî'dür ☼ Ve Şeyh Şâhîn ve Şeyh Timurtâşî ki hâlâ Şeyh Kerîmü'd-dî'nüñ şeyhidür (Ve Mollâ Pîr Aḥmed Erzincânî ki cümleden pîr ü pîş-ḳadem cemîlü'ş-şiem 'azîzdür. Sened-i sa'âdetimiz olan Çelebi Efendi'nüñ şeyhidür.

{Zikr-i Çelebi Efendi Ḳuddise Sırrıhu'l-'Azîz }

Çelebi Halife Aḳsarây'da mütevellid olup Şeyh Cemâle'd-dîn-i Aḳsarâyî ki 'ulemâ icre te'lîfât ve taşnîfât ile ma'rûf ve Hazret-i Ebî Bekir raḳıya'llâhü 'anh neslinden

[9 b]

olmağla mevşüfdur anuñ evlâdındandur. Ḳâdî-'asker-zâde olduğıçün Çelebi diyü şöhret bulmuşdur. Maḥlaşları Cemâl-i Halvetî'dür ☼ Merhûm Müftî 'Alî Çelebi ki hâlâ mevcüd olan mevlü'l-mevâlî iftiḥârü'l-ahâlî Fuḳayl Efendi'nüñ vâlididür ve Pîrî Paşa ki merhûm Sultân Selîm'üñ maḳbûl vezîridür. Çelebi Halife'nüñ 'ammîleri olup cedd-i a'lâları Cemâle'd-dîne nisbet olup bunlara Cemâlî-zâdeler dirler Çelebi Efendi ḳuddise sırrıhu'l-'azîz nice müddet mevâlî-i 'ızâma ḥidmet idüp her mertebe 'ilm-i zâhirde miknet ḥâşıl itdikden şoñra

{ beyt }

☼ Câh bir dest-i mâl imiş bildüm ☼

☼ Naḳş-ı anuñ ḥayâl imiş bildüm ☼

(neşr) Diyü tarîḳat-ı şüfiyyeye rağbet ve kendi nefsi ile nice zamân mücâhede ve riyâzat idüp ba'de-hû tarîk-i Zeynü'd-dîn Ḥâfî'den bir kimseye vâşıl olup ol tarîḳden icâzet bulduḳdan şoñra ḳanâ'at itmeyüp

[10 a]

Ḥalvetiyye'den Şeyḫ Ṭāhir ki kaviiyyü'l-ḥālet bir kimse imiş ve lākin ümmī olmağın feyz diyecek yirde ḥayḍ dir imiş. Çelebi Efendi nice rūziğār aña daḥı irādet getürüp bi'l-āḥire Çelebi'nün kuvvet-i meşrebin görüp min-ba'd ben seni irşāda istiṭā'atüm yoḡdur. Seyyid Yaḥyā'ya varmaḡ lāzımdur diyü işāret idicek. Çelebi Ḥāzretleri daḥı Şirvān'a 'azımet idüp gider iken Āzerbaycān'da Mollā Pır Aḡmed ile muvāşalet müyesser olur. Ḥāzret-i Seyyid Pır'dür ḥizmetine işābet 'ādetā müsteb'addür eger bu cānibe yine 'avdet müyesser olursa murād ḥāşıl olur diyü rıḫletlerine işāret ve remz iderler ☀ Ḥikmet-i ilāhiyye Çelebi Efendi Şirvān'a dāḥil olduğı gün Seyyid Yaḥyā vefāt idüp namāzına ḥāzır olur ve ol gice Ḥāzret-i Seyyid'ün kabr-i münevveri üzre istiḫāre idüp müteveccih olıcaḡ. Ḥāzret-i Seyyid Yaḥyā var oğıl pıre iriş hemān emānet-i ma'rifetüm aña teslīm olunmuşdur. Ḥalīfetü'l-ḥulefām oldur diyü sipāriş-i rūḫānī vaḡı'

[10 b]

olıcaḡ yine pıre mürāca'at idüp bir miḡdār muşāḥabet ile aşıl maḡşūd müyesser olup irşāda icāzet ve diyār-ı Rüm'a irsāl eyler. Bir miḡdār zamān Toḡat'da olup ba'deḥü Amasya'ya gelüp merḡūm Sultān Bāyezīd-i Velī Amasya'da şeh-zāde iken Çelebi Ḥāzretleri'ne muḡabbet idüp her zamān şeref-i şoḡbetleri ile müşerref olurlardı. Merḡūm Sultān Meḡmed'ün vezīri Aḡmed Paşa Sultān Bāyezīd'i gāḥī vālidine ḡamz idüp belki ḡatline remz ider imiş. Sultān Bāyezīd ḡāyet müte'ellim olup Ḳapucı Başı'yı Ḥāzret-i Şeyḫ'e gönderüp bir murādum var ḡuşūliḡün teveccūḡ buyursunlar. Allāḡ Te'alā ḡayr ise müyesser eyleye eḡer murādı ta'yīn itsünler dirlerse anlara ma'lūm olup izḡārı lāzım degüldür diyesin dimişler ☀ Ḳapucı Başı risāleti edā idicek 'acabā murādı ne ola diyü tefāḡḡuş idicek dimek lāzım degül diyü buyurdılar dimiş. Ḥōş imdi var git in-şāa'llāḡü'l-fettāḡ yarın 'ale's- şabāḡ gel ḡaber al dimişler ale's-seḡer

[11 a]

Ḳapucı Başı yine geldükde murādları Vezīr Ahmed Paşa'nuñ nekbeti ancaḡ Ḥāzret-i Şeyḫ Vefā aña şad-ender-şad ber- vefḡ itmişdür. Dā'imā başında getürür aña deḡme kimse çāre idemez. Fe-emmā dervişler bir yol bulur gibi itdiler. Yigirmi güne dek ma'lūm olur diyü va'de buyurdılar. Ḥikmet-i ilāhiyye yigirminci gün Sultān Meḡmed

fevt olup Vezîr Ahmed Paşa ğayr-ı Şâh getürmek es nāsında hareket iderken başında vefkûn ğarqdan ba'zı eşkâli mahv olup Şeyh Vefâ'ya ıslâha gönderür. Vefk başından gidicek devlet dahı gidüp Yeñiçeriler kendüyi katl iderler ☀ Sultân Bāyezîd serîr-i saltanata cülüs eyler ☀ Çelebi Hâzreti dahı bir kaç sene mürûrundan sonra ☀ Sultân Bāyezîd'ün mekâtibi tekâzâsı ile varalum İstanbul'ı görelüm ☀ ve belki tâlib-i hak olan 'ulemâ zümresinden nice kâbil-i vücûdi şayd müyesser ola diyü yüz nefer dervîş ile Üsküdar'a gelürler. Ol zamân Üsküdar hemân

[11 b]

bir iskele ve bir iki evcegiz imiş eyyâm-ı şitâ olup qar ve yağmur eclinden üç gün tevaqquf iderler 'âkıbet Hâzret-i Şeyh dervîşleri tecessüs idüp bir dervîşün üç akçesi bulunur ☀ Şeyh ğazap idüp üç gündün berü avka sebep bu imiş diyü alup deryâya atdığı gibi 'âlem açılır. Sultân Bāyezîd kadirğa gönderüp İstanbul'a geçürürler ☀ A'yân u erkân-ı 'ulemâ ve meşâyih fevc fevc gelüp ziyâret iderler ☀ Kelimât-ı kudsiyyeleri ile zâyirleri ziyâfet itdigün sâ'irleri dahı görüp şehri içre kimse kalmaz ki kudüm-i meymenet-i mersümları ile müşerref olmaya ☀ Hattâ kıdvetü'l-ârifin ve zübdetü'l-vâşılîn Şeyh Vefâ-zâde Hâzretleri dahı (El-kâdimü yüzârü) sünnetin ihyâ-i teşrif ve teşerrüf vâkı' olur ☀ Hâlâ zâviyesinde sâkin olduğumuz Muştâfâ Paşa meger ol zamânda Kapucu Başı imiş ki Amasya'da Sultân Bāyezîd risâleti ile Hâzret-i Şeyh'e gelüp nice esrâr-ı hafıyyeye vâkıf

[12 a]

olur imiş. Yine Kapucu Başı bulunup Sultân Bāyezîd merhûmuñ mer'î ve maqbûl bendesi Hâcı Muşlihu'd-dîn diyü ğâyet sever imiş el-ân bâ'zı ahkâmda Kapucular Başı Hâcı Muşlihu'd-dîn diyü yazılmışdur ☀ Hâzret-i Şeyh'ün ihlâş üzre mürîdi olmağın İstanbul'da kalmasını tevaqqu' idüp Sultân Bāyezîd'den Yedikule semtinde Kızlar Kilîsâsi dimekle ma'rûf ğüşeyi istid'â idüp ☀ Pâdişâh dahı 'atâ idüp bir 'azîm hânkâh 'uzlet-penâh ve 'imâret ve câmi' ve medrese ve hammâm bina idüp Çelebi Hâzretleri toköz yıl miqdâr-ı teşrif idüp etrâf u eknâfdan kavâbil-i rûzigâr olanlar şem'-i cem'ine pervâne-vâr cem' olup

{ beyt }

☀ Ka‘betü’l-‘uşşâk bâşed ĩn-makâm ☀

☀ Her ki nâkış âmed ĩn-câ şud tamâm ☀

Her kimse ki Çelebi Hâzretleri’nüñ nazâr-ı kimyâ eş erlerine vâşıl olmışdur kaç‘â bî-behre kalmayup ☀ tarikatden hişşedâr

[12 b]

olmışdur ☀ El-hamdüli’llâh-i Te‘âlâ ki ben za‘ıflere dahı anlaruñ huddâm-ı zevi’l-i ihtirâmlarından olmağ müyesser itdi ☀ Sulţân Bâyezîd merhûm iki def‘a gelüp ziyâret itmişdür. Hânkâh’a cülûs idüp kalb-i selîm ile ehl-i teslîm mürîdleri cem‘iyyetiyle ol kadar şuğl u mücâhede itmişler ki nice dervîşler şavma‘alarunda şabâh meyyit bulunup tecellî nâriyle nur-ı mağz olmuş bulunur imiş ☀ Hattâ Şeyh Hâzretleri buyururlar imiş ki ☀ bu hânkâhda bir şuğl-ı ‘azîm oldu ki ilâ yevmü’l-kıyâm âş âr -ı envârı berdevâmdur ☀ Fi’l-vâkı‘ ba‘zı aşhâb-ı mükâşefenüñ ittifâkı budur ki ricâlü’llâh ve Hâzret-i Hızır ‘aleyhi’s-selâm İstanbul’a gelseler bir Ayaşofya’da ve bir de Muştâfâ Paşa’da hâzır olurlar bu bâbda nice kışşalar vardur itnâbdan ictinâb olunup terk olundu ☀ Rivâyet budur ki Sulţân Bâyezîd ‘aşrında zelzele-i kübrâ ve tã‘ün-ı ekber olup eks er -i nâs firâr u ser-küh- sârlarda qarâr-ı ihtiyâr itmek muqarrer olup bu havfden ahâli-i

[13 a]

nâsuñ kulûbına havf ve hirâs ârız olup Pâdişâh Hâzretleri ol zamânuñ kibâr-ı ‘ulemâ ve şulehâsını cem‘ idüp istiğâre ve istişâre iderler. Ākıbet efkârları böyle olur ki ☀ bir müstecâbü’-d-da‘vet şedîdü’l-kuvvet kimseyi Ravza-i Muţahhara-i Sulţân-ı Enbiyâ vü Şefî‘-ı rûz-ı cezâ ‘aleyhi şalâvâtü’llâhi ve selâmühü tarafına irsâl idüp bu muşîbet-i ‘uzmânuñ indifâ‘ı çün istişfâ‘ iderler ☀ İttifâk itdiler ki bu hidmet-i ‘alliyyenüñ ‘uhdesinden gelmez illâ fi-zamâninâ Çelebi Halîfe gelür ☀ Huşûşan cedd- i a‘lâları Hâzret-i Şiddîk-i Ekber ki ol Hâzret-i Seyyidü’l-beşer ile hem bâliş ve hem bisterdür diyü Pâdişâh Hâzretleri’ne def‘-i ‘arz-ı hâl itdüklerinde Şeyh Hâzretleri’ne kırk biñ akçe ile bir ester ve kırk nefer dervîşe ellişer filori in‘âm idüp ‘amme-i ‘ulemâ ve erkân-ı devlet ve a‘yân-ı salţanat ümerâ ve vüzerâ ve kađi-‘askerler gelüp Hâzret-i

Şeyh'i Üsküdâr'a geçirürler ☀ İttifâk-ı kelâm budur ki bu niyyet üzre Üsküdar'a geçdüklerinde geçdükleri gibi

[13 b]

zelzele ve t̄ā'ün bi'l-külliyeye ref olup nā-bedīd ve nā-peydā olur. H̄azret-i Şeyh bükā idüp bizim kadem-i şomumuz şehirden h̄urūc itmekle fuḳārānuñ du'āları maḥalli kabūle 'urūc itdi diyü heḍmān li- nefsihi tevāzu' buyururlar ☀ Pādīşāh bi-ḥamdi'llāhi maşlahat bi-ḡayri meşakḳat görüldi ve murād müyesser oldı. İḥsān idüp yine ḥānḳāha mürāca'at ve terbiyyet-i fuḳarāya mübāşeret itsünler didükde āḥir 'ömrümüzdür ḥacc-ı şūrī daḡı müyesser olmuş degül idi ālāt-ı ḥazarī esbāb-ı sefere tebdil idüp (Fe-izā 'azemte fe-tevekkel 'ala'llāh)²⁰⁷ diyü Şām-ı şerīfe vāşıl oldılar ☀ Ol diyār-ı muḳaddesenüñ ahālī ve mevālisi kāffeten istiḳbāl idüp hezār ta'zīm ve iclāl ile bir maḳāma inzāl itdiler. Ḳāfile-i ḥacc h̄urūc itdükde hemān maḥrem olup çıkup üç menzilden şoñra rāh-ı tarīḳ-i Beytü'llāhü'l-atīḳde raḥīḳ-i taḥḳīḳī nüş idüp. 'Ālem-i āḥirete intiḳāl idenlerüñ defter-i a'māline ilā-yevmü's-sü'āl birer ḥacc-ı mebrūr s̄ evāb-ı meşūr olmak devleti ne'aceb lezzetdür diyü rıḫletlerine

[14 a]

işāret idüp fuḳarāyı ḥuzūrlarına da'vet iderler ☀ Ve vaşıyyet idüp ḥuccāc-ı bā-ibtiḥācuñ her mevsimde mürūr idüp zehāben ve iyāben 'ubūr eyledükleri sebīl üzre defn olunmaḳ murād idinürler ☀ ve kerīmeleri Şafiye H̄ātūn'ı ḳuṭbu'l-'ārifīn Sünbül Efendi H̄azretleri'ne vaşıyyet idüp ☀ seccāde-i irşād-ı daḡı bunlara sipāriş idüp fuḳarāya nevāzişler ve tesliyet ve ta'ziyetler ve ḡayr naşīhatler idüp ḳalb-i selīm ile ruḡ-ı şerīflerini Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a teslim iderler ☀ Revveḡa'llāhu rūḡahū ve nevvera ḍarīḥahū.

{ beyt }

☀ Seddī şikeste ki tā devr-i rüzigār ☀

☀ Der gūş-ı t̄ās-ı çarḡ be-mānd ez-ān-ṭanīn ☀

Fe-emmā (') Çāre-i nīst derīn mes'ele illā teslim ☀

²⁰⁷ Āl-i İmrān 3/159.

{ nazm }

☀ İgen bu naqş-ı nigār-ı cihāna aldanma ☀

☀ Ki pāyidār degüldür muzahrafāt-ı cihān ☀

[14 b]

☀ Kazā eliyle yazılmış cemī'-i eşyānuñ ☀

☀ Vücūdı şafhasına Küllü men-'aleyhā-fān²⁰⁸ ☀

{ nazm }

☀ 'Aleyke selāmü'llāhi yā şeyhal-meşāyih ☀

☀ Ve rahmetühü mā-şā'e en-yeterehhamā ☀

☀ Fe-mā-kāne şeyhun hülkühü hülkü vāhıdın ☀

☀ Ve-lākinnehu bünyānū mülkin tehedde mā ☀

{ beyt }

☀ Neyledüñ ey çarh-ı hūnı neyledüñ kan eyledüñ ☀

☀ Hazret-i Şeyhi alup bu mülki vīrān eyledüñ ☀

(nesr) Merhūm Çelebi Halife'nün kerāmāt-ı garībesi ve kelimāt-ı 'acībesi olup zamānınuñ ferīdi ve meşāyihün vāhıdi idi ☀ Fazl-ı 'irfānına 'amme-i nās i'tirāf itmişler idi. Dede 'Ömer Rūşenī buyurmuş ki gerçi ☀ Hazret-i Seyyid'ün kemālātına nihāyet yok idi dört kimse mazhar olmuş idi ve lākin cümleyi bir kīseye koyup mühürleyüp Çelebi Halife'ye teslim itdiler ☀

[15 a]

Zühd ü taqvā ve ma'rifet ve 'aşk ve cezbe-i mevhibet mecmū'an Çelebi ile Rūm'a gitmişdür diyü şehādet idüp Şeyh Erdebil Sinān Efendi'yi Tebriz'den Hazret-i Şeyh'ün hıdmetine göndermişlerdür ☀ Lisān-ı taşavvufda 'Arabī ve Fārisī ve Türkī laṭif te'līfleri vardır. ☀ Ehādīs -i erba'ini işāret üzre te'vīl idüp Qur'an-ı 'Azīm'den

²⁰⁸ Rahmān 55/26.

ba'zı sūreleri taḥkīk itmişdür ki ☀ 'Ulemā-yı 'izām istima' itdükde engüşt-i taḥayyürleri der-kāmdur işrāk-ı zamāyirde bī-naẓır idi tevḥīde müte'allıḡ gazelleri vardur dervīşler eş nā -i zıkrde teberrüken ve teyemmünen oḡurlar bu beytler anlardandur.

{ ğazel }

☀ Şafḡa-i şadrında dā'im āşıḡuñ efkār-ı Hū ☀

☀ Şākirüñ şükri Hüve'llāḡ zākirüñ ezkār-ı Hū ☀

☀ Sidre seyrine muḡakkak irilmeye Cibrīl-i Emīn ☀

☀ Olmasa anuñ dilinde dem-be-dem tekrār-ı Hū ☀

☀ Nāleden ney deldi baḡrum Hū diyü nālān ider ☀

[15 b]

☀ Mevlevīler meş nevīden başladı eş'ār-ı Hū ☀

☀ Ravza-i Hū'da maḡām it ey Cemāl-i Ḥalvetī ☀

☀ Tā vücūduñ mülkine keşf ola bu esrār-ı Hū ☀

(neşr) El-ān mübārek ḡırḡaları ve siyāḡları ve kisve-i müteberrekeleri ve mücāhede itdükleri kemerleri ḡānḡāḡda maḡfūz olup ba'zı emrāza devā için şafā-i niyyet ile gelüp duā temennā itseler bi-'māyeti'llāḡi Te'ālā şifā müyesser olur.

{ şi r }

☀ Pādişāḡān-ı cihān çün be-ḡammī ḡaste şevend ☀

☀ İsti'ānet zi-der kūşe-nişīnān ḡalebend ☀

☀ Gerçe der sufre-i şāḡān buved envā'-ı na'im ☀

☀ Luḡma-i 'āfiyet ezḡān-i gedayān ḡalebend ☀

(neşr) Çelebi Efendi'nüñ enfās-ı ḡayyibelerine vāşıl olanlarda kimse maḡrüm ḡalmamışdur ☀ Her biri isti'dādı miḡdār-ı ḡarīḡatden ḡişşedār olmuşdur ☀ Ve lākin kemāl-ı zuḡūr ile 'ālemde meşḡur

[16 a]

olanların birisi Şeyh Veys'dür ki zamanında yetmiş biñ mürīde kisve giydürmüştür ☀ Şeyh Dāvud anuñ mürīdidür ki mehdī olmağ töhmetiyle katl olunup şehīd olmuştur ☀ Fi'l-vāki' mā-beynlerinde bir güft u gū olup cehelesi içre haṭā ve ğalaṭ vāki' olup sırāt-ı müstaḳīm üzre hādī ve mühtedī dimegi ta'bīrde taḳşīr idüp hāricde mehdī ma'nāsın işā'a itdiler. Ḳazā-i ilāhī ile sebep-i hūsrānları oldu ☀ Allāhümme 'āfinā ☀ ve bir ḫalīfesi daḫı Ḥayre'd-dīn Efendi'dür ki ☀ zamānında velāyet ve kerāmet ile mevşūf-ı 'azīzdür ☀ Konrapalı Muşliḫu'd-dīn Efendi ki Üskūdār'da medfūndur anuñ ḫalīfesidür ☀ Ve Ḳaştamoni'de Şa'bān Efendi daḫı Ḥayre'd-dīn Efendi'nüñ ḫalīfesidür ḫālā bunların ḫulefāsı ve āş ārı bī-nihāye olup Pādişāh Ḥazretleriyle gelen Şeyh Şūca' Efendi Şa'bān Efendi silsilesindendir. ☀ Ve Çelebi Efendi'nüñ bir ḫalīfesi daḫı Ḳāsım Çelebi'dür ki ☀ İstanbul'da tavuḳ bāzārı

[16 b]

ḳurbundaki dikili taş ḳurbunda Ḥādım 'Alī Paşa anuñ içün bir zāviye binā itmişdür ☀ Ḥayli ma'rifetü'llāh ile ve dervīşlik ile ma'rūf u meşhūr 'azīzdür ☀ Ḳāsım Çelebi'nüñ iki ḫalīfesi zūhūr idüp biri Ramazān Ḥalīfe'dür ki Şeyh Ser-ḫōş Bālī Ḥalīfe'nüñ şeyhidür ☀ Ve biri daḫı Şofya'da Bālī Efendi'dür ki ☀ ol tarafları iḫyā idüp kendinüñ ve ḫalīfelerinüñ fuḳarāsı on biñ vardu ☀ Merḫūm ḳutbü'l-ārīfin ve ğavş ü'l - mūte'ehḫırīn Nūre'd-dīn-zāde Şeyh Muşliḫu'd-dīn Efendi anuñ ḫalīfesidür ve Ḳurd Efendi daḫı anuñdur keşserehümü'llāhü Te'ālā ☀ Ve Çelebi Efendi'nüñ bir ḫalīfesi daḫı Şeyh Erdebīllī Sinān'dur ki Ayaşofya ḳurbunda kendüye gelen şadakāt ile bir zāviye binā idüp kemā yenbeĝi evḳāfin ta'yīn itmişdür Ḥalveti'ye meşrūtdür ☀ Ve Çelebi'nüñ bir ḫalīfesi daḫı İznikī Şalāḫu'd-dīn Efendi'dür ḫayli 'azīmü'l-ḳadr maṭbū'ul-eṭvār insān-ı kāmildür. Sünbül Efendi merḫūm eger Çelebi Efendi'ye irişmesem

[17 a]

aña irādet getürürdüm diyü şehādet idermiş ve Çelebi Efendi'nüñ bir ḫalīfesi daḫı 'Uşşāklı 'Alā'u'd-dīn Efendi'dür ğāyet ulu 'azīzdür. Magnisa'da Ḳarlı-zāde ve Yigit Başı ve İstanbul'da ḫālā mevcūd olan Şeyh Süleymān Efendi 'Alā'u'd-dīn Efendi ḫalīfesidür ☀

{ Zikr-i Menākıb-ı Hāzret-i Sünbül Sinān Kıddise Sırrıhū }

Çelebi Efendi'nün hālīfesi ve kā'im-makāmı ve dāmādı Şeyh Sünbül Sinān Efendi'dür ki mevlidi Merzifon ve neşv ü nemāsı Hāmid ilinüñ Borlı olup 'ilm-i zāhirde Hidāye ve Şerh-i Mevākıf hıfzında idi. Mevāliden Efdal-zāde hizmetinde olup gāhī meşāyiḥ meclisine varurdu ☀ Birgün bir vākı'a görür ki halk bir kıuyıdan şu alurlar bu daḥı almak murād idinür şu kıuyunuñ ağızına çıkup bilā-te'ab olur ☀ Çelebi Efendi'ye ta'bır itdürmege geldükde hemān Mevlānā vücūduñda mevcūd olan füyūzāt-ı ilāhiyyenüñ galeyānı var ancak iller te'ab ve naşb sebebi ile taḥşıl itdükleri feyzler saña

[17 b]

karşu gelür. Niçün kuvvetini fi'le getürmezsin diyü işrāk-ı mā-fi'z- zamir ider ve Sünbül Efendi'yi alup sinesine başup'Sende rāyiḥa-i muḥabbetu'llāh var' diyü Sünbül ile kıoklaşırılar. Hemān Şeyh Sünbül 'urf ve izāfeti ve cāh ve riyāseti terk idüp mücāhede kemerin beline berk ider. Ol kıadar şıḡl üzre olur ki Çelebi Efendi Hāzretleri şavme'asında huzūr idemeyüp muttaşıl Sünbül'ün hücesin devr idermiş ☀ Üç yıldan soñra hilāfet virüp diyār-ı Mışır'a göndermiş Çerākise zamānında diyār-ı Mışır'da küllī i'tibār bulup fazl ve 'irfānına cemī'-i 'ulemā-i Mışır ikrār itmişlerdür ☀ Çelebi Efendi Şām-ı Şerif tarikinden hacca teveccüh itdükde Mışır'a mektüb göndermiş idi ki Ka'betül'llāh'a gelesün ba'zı hizmet vardır diyü nice esrār-ı eş'ār buyurmuş. Sünbül Efendi Mışır yolundan Mekke-i Mükerrreme'ye varup şerrefeha'llāhü Te'ālā Şeyh Hāzretleri'ni gele diyü müntazır iken ba'zı fuḡarā mātem tonları ile baş açık yalın ayak

[18 a]

gelüp Hāzret-i Şeyh'ün nidā-yı şadā-yı irci'īye na're-zenān cevlan-ı kenān lebbeyk Allāhümme lebbeyk diyü Ka'be-i ḥaḡikīye vuşlatından ya'nī dār-ı miḡnetden diyār-ı cennete rihlet idüp 'id-i vaşla cānın kıurbān itdigünden ḡaber virdiler (beyt) 'Id-i vuşlatuñ irişmeḡlige imkān olsun ☀ Bir başım var o daḥı yoluña kıurbān olsun) (neşr) Sünbül Efendi (innā li'llāhi ve innā ileyhi-rāci'un)²⁰⁹ diyü muşibetine şabr idüp bu ebyāt ile 'āmil oldu (nazm) Oldı 'ibret-nümā-yı dīde-i cān ☀ Āyet-i "Küllü men-'aleyhā-fān"²¹⁰ ☀ İrci'ī ḡablı çalınur her dem ☀ H'āb-ı ḡafletde cümle halk-ı cihān ☀

²⁰⁹ Bakara 2/156.

²¹⁰ Rahmān 55/26.

Kimse kalmaz bu dār-ı fānīde ☀ Ger gedā vü ğanī vü pīr-i civān ☀ Şī-sa ‘ādet aña ki ‘ömründe ☀ Kılmaya kimse hātırın vīrān ☀ Gör yarağuñ gönül ki peyk-i ecel ☀ İrdi bir lahza dağı virmez emān) (neşr) Ba ‘de ada ‘i ‘n-nüsk ʔarīk-ı Şām ‘dan İstanbul ‘a sülük idüp hānkāha cülūs eylediler. Rivāyet olunur ki

[18 b]

Şeyh Sünbül hānkāha gelince üç yüz dervīş cem ‘ oldular ehālī ve mevālī a ‘yān ve erkān istikbāl idüp şerāyiṭ-i ta ‘ziyet ve tehniyet riāyet olunduĝdan soñra Şeyh ‘uñ vaşıyyeti üzre kerīmesi Şafiye Hātūn ‘ı nikāh idüp otuz üç yıl seccāde-i irşādda kām oldı ☀ Vālid-i merhūm naḳl iderdi ki Hāzret-i Şeyh fuḳarānuñ mücāhedede tekāsülün müşāhede itdükde ben on sekiz yıl arḳamı yire ḳomadum ve bir şey ‘e istinād itmedüm şavme ‘anuñ ortasında taḫiyyāta oturur gibi nevmümi ol hālet üzre geçürdüm dir idi ☀ Mevālīden Hāṭib Kāsımoĝlı Şeyh Sünbül Cüneyd vaḳtidür zamānına irişdigimiz ‘azīm ni ‘metdür diyü şehādet idermiş ☀ ‘Ömer meşreb ḳavī mezhep celālī ğālüb ehl-i şalābet ve celālet kimse idi. Hiç kimse muḳābeleyle ḳādir degül idi. (hikāyet) Sarāyburnu ‘nda olan köşkü Sultān Selīm merhūm binā itmek murād idüp emr olunduĝda Muştafā Paşa Cāmi ‘i içre olan yeşil mermer direkleri almaḳ murād idüp mi ‘mārlar ve çavuşlar gelüp direkleri yirinden ḳal ‘

[19 a]

itmek ḳaşd idicek Hāzret-i Şeyh ‘aşā ile çıḳup şüret-i ğazap göstermiş Sultān Selīm iştidükde ferāĝat idüñ diyü emr idüp āhir Mīrāhōr Cāmi ‘inüñ direklerin almışlar. Hālā köşkte olan anlardur ☀ ʔarīkat-ı kāmīl ḳaḳīḳate vāşıl şāḫībū ‘l-kerāmet keşīratü ‘l-vāridāt müstecābetü ‘d-da ‘vāt ‘azīz idi ☀ ‘Aşırında olan şeyhlerüñ sultānı idi. Ḳaṭ ‘ā dünyāya iltifāt itmezdi fuḳarā ḳayretin çeküp mücāhede ve müşāhede ile eglenürdi. Vālid-i merhūm nāḳl iderdi ki Şeyh bir meclisde Maḳşūd Dede diyü bir kimseyi tezekkür idüp medḫ eyledi tefeḫḫuş eyledüm meger Rūm ilinde Siroz ‘da Şeyh ‘uñ bir ümmī ḫalīfesi var imiş. Maḳşūd Dede imiş ☀ Hāzret-i Şeyh vefāt idüp bu ḳaḳīr Rūm iline gitdükde ‘an-ḳaşdin Siroz ‘a vardum. Hemān şehre düḫül itdükde bir pīr-i nūrānī muḳābeleleme gelüp oĝıl Maḳşūd ‘ı mı istersin didi. İzhār-ı kerāmet idicek elin öpdüm bir miḳdār şerefle şoḫbetiyle müşerref oldum ☀ Şeyh ‘i ne mertebe fehm eylediniz diyü su ‘āl eyledi.

[19 b]

Biz ancak zāhirini bilürüz bāḫını kim idrāk idebilür diyü cevāb virdüm ☀ Benümle şeyḫ mā-beyninde bir sır vardur tenbīh itmiş idi. Zinhār kimseye dimeyesin diyü vaşyyet itmiş idi. İla'l-ān kimseye dimedüm ve lākin saña takrīr ideyin didi. (ḥikāyet-i 'acībe) Maḫşūd Dede eydür ben Toḫat'da ehl-i şan'at idüm. Bir cum'a günü gördüm ki ḥalk gürūh gürūh irkenden cāmi'a 'acele ile giderler ben daḫı vardum meger bir 'azīz gelmiş va'z idermiş istima' itdigümde ḫalbmde te'sīr idüp dervīş olmağı muḫaḫḫik idüp varup eline yapışdum ☀ Baña eyitdi ki ḫayır seni irşād idecek kimse daḫı seccāde-niştīn degüldür didi ☀ Bu 'azīz kimdür didüm. Mollā Ḥabīb'dür didiler. Toḫat'da on beş sene daḫı tevaḫḫuf idüp ba'hü İstanbul'a geldüm. On beş sene daḫı mürūr itdi bir cum'a gün Ayaşofiya'ya vardum bir kimse va'z ider diñledüm yine benüm ḫasb-i ḫālīmī söyledi. Cemī' endīşelerden ḫalāş oldum ḫalbm nūr ile memlū oldu. Bu 'azīz kimdür diyü su'āl eyledüm. Yediḫule ḫurbunda

[20 a]

Muştafā Paşa Ḥānḫāhı'nda olur. Sünbül Efendi dirler didiler. Ḥidmet-i şerīfine vardum. Yüzler sürdükte Toḫat'da Mollā Ḥabīb eline yapışdıḡuñ zamānda didiği kelām ḫāḫıruñda mıdur didi ☀ 'Aḫlum başumdan gidüp bunı size kim didi didüm. Ḥaḫḫuñ yolında bu maḫūle nesnelər sehildür. Hemān şuḡl itmek gerekdür aşıl murād ḡayridür didi ☀ Min-ba'd Şeyḫ ile ortamuzda perde ḫalmadı muttaşıl Şeyḫ'le ḫuzūrda idik müşkilātum ḫall idüp vāḫı'alarum ta'bīr iderdi. Dervīşler beni Şeyḫ'e mülāḫāt itmez zann iderlerdi. 'Aḫıbet ḫilāfet virüp Rūm iline gönderdi. Ḥayraboli-nām bir ḫaşabaya vardum. Cāmi'inde iki rek'at namāza şurū' itdüm. Bir tāze civān gelüp muşāfāḫa itdi. Maḫşūd Dede ḫōş geldüñ şafā geldüñ didi. Benüm ismüm Maḫşūd idiḡini niden bildüñ ben ḫōd 'ömrümde Rūm iline gelmiş degülüm diyü ibrām ve iḫdām eyledüm ☀ Eyitdi ben bir şālīḫ kimsenüñ oḡlı idüm. Babam vefat eyledi ben daḫı bir ḫaç ḫalenderler ile ḫaçup seyāḫate

[20 b]

ve kesb-i ma'rifete ḡitmek istedüm. Babam dostlarından bir kimse naşḫat eyleyüp baña istiḫāre namāzın ta'līm eyledi. Vāḫı'anda bir pīr gelüp ḫalenderleri muḫkem ḫarp idüp fülān gün cāmi'a bir dervīş gelür nāmı Maḫşūd Dede'dür didi. Anuñ için

gelüp size mülākī oldum ☀ Diyü Şeyh Sünbül Efendi Hazretleri'nün evşāfin beyān itdi. Meger ol vākı 'asında zāhir olan pīr Hazret-i Şeyh'ün rūhāniyyeti imiş ☀ Vālidüm merhūm eydür ol civān Maqşūd Dede'nün hizmetinde fevt olup el-ān mezarı anuñla bir yerdedür. Naql-i şahīha ile menkūldür ki. Gelibolılı Za'im Muhammed Çelebi eydür ben Hazret-i Şeyh'den inābet idüp Gelibolı'ya şılaya vardum. Kazā-i ilāhī ile bir civān-ı şāhib-i cemāle 'alāka idüp ol kadar mübtelā oldum ki bir ān karar ve istikrārım qalmayup gice ve gündüz kārım girye ve zār ve 'aql u fikrüm tār u mār idi. Bir gün çār u nā-çār ol dil-ber şīve-kār ile hālvette bir hāmmānda cem' olmağa

[21 a]

qavl ü karar idüp hāmmāma vardum. Civān muqaddamen gelüp hālvete fūta aşmış diyü işidüp hezār şevkle (beyt) Hulle-i cennet olursa çekeyin çāk ideyin ☀ Dem-i vuşlatda baña hā'il olur pīrehenim (neşr) Diyü şoyunup hālvete girdüm gördüm. Şeyh Sünbül kurna başında oturur ☀ Hemān nice olduğum bilmeyüp girü döndüm eşvābumı giydüm iskeleye geldüm. İstanbula gider gemi var imiş hemān ol gün kavī rüzigār ile gelüp Şeyh'e hānkāhda mülākāt itdüm ☀ Hazret-i Şeyh Sünbül Efendi beni gördüğü gibi ne zann idersün. Şeyh mürīdini gözlemese şeytān ve hevā anı helāk ider tevbe ve istiğfār-ı tecdīd eyle diyü emr eyledi ayruq bi-hāmdī'llāhi hevā-yı nefsāniyyeden hālaş oldum (beyt) Nefs elinden yaqayı kırtarmak ☀ Degme bir pehlivānuñ işi degül Kızcık gözleri o kelb-i 'akūr Qomaz erkek toñuzı dişi degül (neşr) Vālid-i merhūm bu hikāyeti naql iderdi ve derdi ki böyle qābil-i

[21 b]

mürīd ehl-i teslīm olıcaq göze dirler ke-ennehü kemāl-i ittiḥād bir da'ireye varur ki bir rūh iki cesede ḥavl ider. (hikāyet) Pederüm merhūm dir idi ki Hazret-i Şeyh ehl-i semā' idi kendi bile qalkardı her qaçan şeyh semā'a gelse cāmi'ün qubbesi ref' olup havāda melā'ikenün devrānların görürdük ☀ Ol zamānda münkirler var idi. Vā'iz 'Arab ḥayli itāle iderdi 'ulemā iki fırqa idi ekş er ī Şeyh Sünbül Efendi tarafında idi mübāḥaşe-i 'ilmiyyede kimse gālüb olmaz idi ☀ Hattā bir gün mevāli-i 'izām ve ehāli-i fiḥām Sultān Meḥmed Cāmi'ine cem' olmuşlar merhūm Şeyh'i da'vet itdiler fuqarā ile varduq Şarı Gürz İstanbul Qāḏısı ve Gürz Seyyidī Şahn müderrisi ve sā'ir mevālī cümleten hāzır idiler ☀ Merhūm varduqda ayak üzre qalkup istikbāl itdiler mihrāba

geçüp oturdı iki cānibine nazar eyled ☀ ne hūb cem'iyetüñüz var sebebi nedür diyü buyurdılar ☀ Şarı Gürz Efendi biraz galizü't-tabî kimse idi

[22 a]

Eyitdi senüñ dervişlerüñ tevḥīd iderken devrān iderler bunuñ aşlī ve delīli nedür beyān eyle ☀ Şeyḥ eyitdi ki bir kimsenüñ ihtiyārı elinde olmasa aña şer'an ne ḥükm olunur ☀ Şarı Gürz eyitdi bunlar meslūbü'l-ihtiyārlar mıdur. Şeyḥ eyitdi bī-ihtiyār hareket idenleri daḥı vardur ☀ Şarı Gürz eyitdi 'aқılları daḥı başında tūrur mı yoḥsa mecbūr mı olurlar ☀ Şeyḥ eyitdi ḥayır 'aқılları kāmildür Şarı Gürz eyitdi ne 'aceb hem bī-ihtiyār ve mecbūr olalar ve hem 'aқılları dura bu ne maқūle sözdür ☀ Şeyḥ eyitdi hiç seni ḥummā tūtmış mıdur eyitdi belī Şeyḥ eyitdi ya niçün ditreyüp hareket idersün 'aқluñ başında yoқ mıydı bī-ihtiyārluқ 'aқluñ zevālin icāb eylemez sen evvelden daḥı ḥamākat üzre idüñ fülān medresede bilür misün benüm ḥücremüñ kapası önünden geçmege ḥazer iderdüñ yine ben ol Sünbül Sinān'um me'a-ziyādetin diyü ilzām idüp ☀ Dönüp Gürz Seyyidi'ye Beḳā Efendi sen Muştafā Paşa vezīr-i a'zam

[22 b]

iken medresemüzde müderris idüñ Paşa cum'a gicelerinde dervişlerüñ şoḥbetine ḥāzır olurdu sen daḥı ḥāzır olurduñ 'urfuñı çıkarurduñ ve şūfuñı daḥı çıkarup şūfiler ile semā' iderdüñ ol zamānda bu mes'eleyi bilmez mi idüñ yoḥsa bilüp Paşaya ḥoş gelsün diyü mi iderdüñ aḡrāz-ı nefsāniyyeden ne ḥāşıl olur. (Ḥubbü'd-dünyā ra'sü külli ḥaṭī'etin) mücebī üzre günāhuñ başı ayaḡı sizdedür her birin mülzem itdi ☀ Varuñ ḥālinüzde oluñ diyü ḳalkup menziline revāne olmadın minbere çıkup ol ḳadar ḥaқāyıḳ ve daқāyıḳ bezl iderler ki eks er-i mevālī bī'at idüp on sekiz dānişmend-i hūş-mend derviş olup ve tārīḳe girüp cübbe ve destāri çıkarup tāc ve ḥırḳa giyerler. (rivāyet) iderler ki Fātiḥ-i Mışır ve Şām merḥūm Sultān Selīm Ḥān Şām-ı Şerīf'e varduḳda Cāmi'-i Benī Ümeyye'nüñ minberi altında bir şāḥib-i taşārruf 'azīz ile muşāḥabet idüp fetḥ-i Mışır'dan ḥaber

[23 a]

virüp İstanbul'da Sünbül'den ḡafil olma diyü vaşıyyet itmişdür ☀ Ḥattā merḥūm Sultān Selīm tebdil-i şüret ile ḡāḥi Sünbül Efendi'ye gelüp mülāḳāt ve muşāḥabet

iderler idi ☀ Ve H zret-i Şeyh'e bir mor c ka semm r k rk ile kaplanmıŐ vir p kendi kaft numdur elbette ki diy  iltim s buyurmışlar merh m ekşer-i zam nda giyerler eyledi ☀ Merh m S nb l Efendi'n n men k b ve me' rifi ve mer tib ve 'av rifi k bil-i ta'b r ve tahr r deg ld r ☀ Sene 936 sitte ve Ő el  Őine ve tis'a mi'e t r hinde vef t id p Sult n Mehmed C mi'inde nam zını k lup ba'de MuŐtafa Paşa Cami'inde kendiler s kin oldukları h n k hda vasa'ı haremde defn olunmuŐlardur ve  zerlerine t rbe yapılmıŐdur el- n ziy ret olunur Kem l Paşa-z de merh m (nazm) PıŐv -yı Ő hib-i ehl-i edeb ☀ MuŐted -yı t lib-i R m u 'Arab ☀ Reh-ber-i ehl-i T r k-i H lveti ☀ Bu'l-vefa kim Şeyh S nb ld r laŐab ☀ M lk-i f niden beka iŐlimine ☀ Gitdi tev id ile o Ő rin-leb ☀ Eyledi Őehr-i MuŐarremde sefer ☀

[23 b]

Leylet 'l-iŐneynde ol z -neseb ☀ AŐladı ol g n bulut ye's-yaŐın ☀ D kdi g zler yaŐını her ibn  eb ☀ M nki r d kmezse g z yaŐın ne t n ☀ Seng-i h r dan  ıkar mı su aceb ☀ Yir u g klerden  am  ins   melek ☀ Cem' olup  ıldı nam zın b -te'ab ☀ H tif-i  ayb  didi t r hini ☀ N r ola S nb l Sin n'u n  abri heb ☀ 936 (neşr) Diy  t r h buyurmıŐlardur her zam n meclislerde ve in' mlarda kendin n  sti y nına alurdu ravvaŐa'llahu r hahu'l-'aziz ☀ Ve devr n ve sem ' hakkında bir laŐif ris le yazmıŐdur ki S nb l Efendi'n n uŐ l ve f r 'da ve 'ilm-i kel mda mah reti andan ma'l m olur merh m S nb l Efendi'n n aÇ  rı ve h lef sı b -nih ye olup biri  araman diy rında Cemsiy h Efendi'd r ki ker m t ile meŐh rdur ol diy rda el- n fuŐar sı ve h lef sı l -y 'add r ☀ Ve birisi daŐı AŐŐehir'de Cem l Efendi'd r ki te'lif t ve taŐnif t ile ve halktan inŐta' ile meŐh rdur ' lim ve ' rif-i 'azizd r ve lakin

[24 a]

 okluŐ kimseyi irŐ d itmemiŐd r. ☀

{ Zikr-i Men k b-ı H zret-i Merkez Efendi  uddise Sırrıh  }

H zret-i S nb l' n h lef sından biri p r ve pıŐ- adem Ő hib 'l-himem  utb-ı d 'ire-i vel yet Merkez Muşlihu'd-d n Efendi'd r ki ism-i Őerifleri M s  ve laŐabları Merkez Muşlihu'd-d n'd r. Mevlidleri AnaŐolu'da Germiy n ilinde 'UŐŐ k'dandur. B liŐ olaldan  hir ' mrine dek cem 'ati terk itmemiŐd r. (Riv yet olunur ki s h teligi h linde

eger cemā‘ati terk itmek vākı‘ olsa yanında kaç akçe bulunursa bir kaç kimseye virüp gelün cemā‘at olalum cemā‘atün şevābından mahrūm kalmayalum diyü ibrām iderdi. Eger biz namāzı kılduk diseler nāfileye niyyet idün ben imām olayum dir idi. Şerh-i ‘akāyid okurken Amasya’ya çıkup Mollā Hābīb-i Karamānī’ye mülākāt eyledi. Ve bī‘at itmişdür hemān derviş olayum diyü kaşd itmiş iken Mollā Hābīb “seniñ şeyhiñ henüz seccade

[24 b]

–nişin degüldür” diyü ‘avk eyledi ☀ Ba‘dehü dānişmend olup Bursa’da müftī olan Veliyyü’d-dīn oğlu Ahmed Paşa hıdmetine vāsıl oldı. Fe-emmā muttaşıl meşāyih meclisinde mülāzemet idüp tefsīr ve hadīs -i münife muṭāla‘a idüp gāhī dānişmend şūretiyle Ayaşofya’da va‘z iderdi. Kuvvet-i hāfızası ol kadar idi ki üç ayda Qur‘ān-ı ‘azīmi min-evvelihi ilā-āhirihi tefsīr-i şeyh ile hıfz idüp Tefsīr-i Kādī-i Beydāvī’nün dağı eks er yeri hātırında bi’l-fi’l idi ☀ İstanbul’da olan meşāyih-i ‘izāmīñ her birinün meclisine varurdu. Ve lākin Sünbül Efendi’ye münkir idi. Devrān iderler ve vahdet-i vücūd söyleşürler diyü zühd ve takvā tarafı gālüb olmağın ve Mollā Hābīb dağı Seyyid Yahyā’nuñ takvāsına mazhar düşüp ibtidā Mollā Hābīb’e irişmegin Merkez Efendi’nün vera‘ı gālüb idi ☀ (hikmet-i ilāhiyye) bir gice bir ‘aceb vakı‘a görüp cemī‘ meşāyihā ta‘bīr itdirür cidden mütesellī olamaz. Sünbül Efendi’yi sevmediği ecilden kat‘ā aña varmaz ☀ Yine vākı‘asında

[25 a]

görürki Sünbül Efendi gelüp hüccesine girmek ister bu dağı hüccenün kapusun muhkem bend idüp ardından ṭayanur. Sünbül Efendi muhkem zūr idüp içeri girer vākı‘a nı söyledir bu dağı vākı‘asın ṭakrīr itdiği gibi ta‘bīr ider. Merkez Efendi hū‘ābından bīdar olduḡda mülāhaza iderler ki haḡ ta‘bīr böyle ola nā- çār olup Şeyh’e gelür ☀ Hāzret-i Şeyh gördüğü gibi ne ‘aceb Muşlihu’d-dīn kapuya ṭayanamaduñ dir hemān inkārı ber-taraf olup bī‘at ider. Ve lākin Et Yemez Mirzā Baba kerīmesin alup müte’ehhil olduḡiçün hānķāhda gelüp sākin olmazdı tenhā kendi hānesinde şuḡl idüp gelüp müşkilātın su‘āl idüp Şeyh hall iderdi ve yine giderdi. Bu ṭarīḡ üzre sülūkın tamām idüp Hāzret-i Şeyh Sünbül Efendi Merkez’e hilāfet virür ☀ Bir miḡdār zamān İstanbul’da Koğacı Dede Zāviyesi’nde olup ‘ākıbeten merhūm Sulṭān Süleymān Hān

‘aleyhi’r-raḥmet-ü ve’r-rıd̄vān Ḥazretleri’nüñ vālidesi Mağnisa’da bir câmi‘ ve bir ḥānḳāh binā idüp

[25 b]

Sünbül Efendi’den Merkez Efendi’yi talep ider. Anlarda varup Mağnisa’da nice müddet ihyā-i tarīkat ve neşr-i sünnet ider ☀ Merḥūm Sultān Süleymān Ḥān her zamān meclis-i şerīf-i hidāyet-i elīflerine ḥāzır olup bükā iderlerdi. Merḥūmuñ meclisi ḡāyet mü’eş ş ir idi ḳaṭ‘ā gözlerin açmazdı ol ḳadar müstaḡraḳ olurdu ki üç gün üç gice söylese bir kelāmın bir daḫı i‘āde itmezdi ve kesel daḫı gelmezdi (ve bī-yanṭıḳu) sırrına mazhar düşüp Allah emriyle ḫalkı Ḥaḳḳ’a da‘vete gönderülmüş idi ☀ Eger Peyḡamber gelmek cā‘iz olsa ki faḫr-i ‘ālem şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem (lā-nebiyye ba’dī) buyurmuşdur muḫaḳḳaḳ nebī olurdu zīrā Müselmānları şalāḫa ḳandurmaḡa nāsb-ı nefis itmiş idi (rivāyet) olunur ki sefer üzre giderken beyābānda bir diḫḳāni görse yanına varup imānı bilür misin ve namāzuñ ferāyiz ve şerā’iṭin beyān idüp fūlandur fūlandur İslām ile küfür arasını fark iden namāzdur ve tārikü’ş-şalāt kāfirden daḫı yaramazdur

[26 a]

(İnne’ş-şalāte kānet ‘ale’l-mü’minē kitāben mevḳūtā)²¹¹ (beyt) Mü’minīn üzre şalāt oldu kitāb-ı mevḳūt ☀ Ḳılmayanlardur anı iki cihānda memḳūt (neşr) Ve zinhār bu kāvları ac ve āb ve ‘alefe muḫtāc ḳoma ve taḫammülleri ḳadar yüklet ve bī-nihāyet leturma ki vebāldür ki ‘ulemā dimişlerdür (Yühāşamü ḡāribü’l-ḫayevāni lā-yüveccihühü illā bī-vechihi) ve bu geşt-zār deki geşt ü güzār idersüñ niyyetüñ ihyā-i mevāt olsun ve mü’minīn ve mü’mināta iṣāl-i nef’ itmek olsun her ḳademine nice ḫasenāt ketb olunup seyyiātuñ ‘afv olunur ve her dāne ki bezr idersin bir ḫabbesi zāyi‘ olmaz keffe-i mīzānda ez‘āf-ı muzā‘af ḫāşıl virür diyü mezra‘a-i dillerine toḫm-ı me‘ārif bezr iderdi ve yanına düşüp nice fersaḫ yer giderdi. Dervīşler Şeyḫ gelince muntazır olurlar idi (latīfe) rivāyet olunur ki bir cum‘a gün Balıkesri nām ḳaşabada bulunup ba‘de’ş-şalāt minbere ‘urüc idüp naşīḫate şuru‘ eyler bāḡ zamāni imiş ḫalk gürühla ḳalkup giderler ve Ḥalvetī şūfisi ancaḳ diyü

²¹¹ Nisā 4/103.

[26 b]

kendiler Būrsa'da Emīr Sultān ehibbāsı olduklarıçün taḥfif daḥı iderler ☀ Merḥūmuñ ādet-i kerīmeleri eṣnā-i va'zda mübārek gözlerin yummak idi. Hemān isti'āze ile şurū' eyler cāmi'ūñ ḳayyımı bir miḳdār istima' itdi ol daḥı taṣrada baḡlı imiş gitmek istedükde cāmi'ūñ miftāḥların getürüp Şeyḫ Efendi gitdigüñ zamānda cāmi'ī aḳıḳ biraḳmayasun per gidüp gidesün diyü nidā ider ☀ Merḥūm gözün aḳup görür cāmi'de benī ādemden bir ferd ḳalmamış ḳayyım ḥāce yūri var git ben birkaç āyet-i kerīme tefsīrini naḳl itmek niyyetiyle şurū' itdüm. 'İlm meclisine melā'ike rāḡıblardur (Ve ḥaffethümü'l-melā'iketü) naşla ş ābitdür diyü yine gözlerin ḳapayup yumdı ḳaḳ ikindiye dek söyler. Merḥūmuñ bu ḥulūşı ile ḥālātın görenlerüñ teslīmleri daḥı ziyāde olur ☀ Merḥūm dervīşlerine ebdāl diyü ḥiṭāb iderdi her ḳande gitse tenhā giderdi yüzünde envār-ı velāyet ve āş ār-ı hidāyet dıraḫşān idi sūnnete ri'āyet idüp ḥımāra binerdi ve yanına

[27 a]

bir tobra ile mevcūd olan meyvelerden götürüp nā-bāliḡ oḡlancıḳlara virürdi ☀ Ve ḡāhī ba'zı mekteblere gelüp eger eṭfāl-sebaḳların almış bulunsa mu'allime minnet idüp şefā'at iderdi ve eṭfāl mesrūr olsunlar diyü azād itdirirdi ve benüm iḳün ḫayır du'ā idüñ siz ma'sūmlarsız daḥı mükellef olmadıñuz du'ālarıñuz müstecābdur bu yüzi ḳara şaḳalı aḳ āşī ḳoca iḳün du'ā eyleñ bula ki ḳıyāmetde yüzi aḡ ola diyüp aḡlar idi. Yā Rabb bu ma'sūmlaruñ du'āsın red eyleme diyü tazarru' iderdi ☀ Muḥaşsal-ı kelām tevāzu' ve meskenetde bir 'azīm ḫaysiyyet şāḫibi olup selef-i meşāyiḫinüñ numūnesi idi ☀ Bu ḫaḳīr bir def'a vālid-i merḥūma ḫayfā ve dirīḡā ki Bāyezīd-i Bişāmī ve Cüneyd-i Baḡdādī zamānlarında dünyāya gelüp anları görmedüm diyü te'essūf eyledüm. Merkez Efendi'yi gördüñ yetmez mi bu daḥı anlar ḡibi bir ādemdür diyü cevāb virdi. (ḫikāyet) Mışır defter-dārılıḡından ma'zūl olan Düḫānī-zāde'nüñ babası Ḳātīb Meḫmed Ḳelebi ḫikāyet

[27 b]

eyledi ki ben Sünbül Efendi ehibbāsından idüm Merkez Efendi'ye ḳaṭā gelmedüm tamām üç yıldan şoñra bir gice vāḳı'anda Sünbül Efendi Ḥāzretlerini gördüm dir ki ḫay Meḫmed Ḳelebi ḡāfil olma Merkez benden yegdür hemān var yoḡsa tamām

olursun didi ٲođrı geldüm. Merkez Efendi'ye vardum ☀ Hemān beni gördiği gibi ışmarlanmayınca gelmedüñ ve lākin Sünbül Efendi'nüñ Merkez benden yegdür didiği senüñ inkārıñ izalesiçindir. Yođsa Őeyđ Sünbül Efendi a'lālardan a'lādur şabakası ālīdür kıyāmetde biz anuñ rikābında şaşre rāzīlaruz didi ☀ Nice olduğum bilmedüm biñ cān ve başıyla mürīd oldum. Merđüm seferi ğāyet severdi merđüm ve mebrūr Sultān Süleymān Hānı ğāzī Kōrfus seferine hareket buyurdığlarında hemān bile gidüp varup gelince 'asker-i İslāma muttasıl va'z ve naşihat itmişdir ☀ Merđüm Sultān Süleymān şelebi iken Mađnisa'da muğıbb olmağın bizüm Merkez Efendi diyü ğāyet severdi ☀ Vālid-i merđüm rivāyet iderdi ki

[28 a]

Őeyđ Sünbül Sinān intikāl itmeli olıcağ üzerinde hāzır bulunan hulefā ve fuřarā seccāde-i irşadı kime ta'yīn buyurursuz diyü istifsār eylediler ☀ Mu'in'allāhü Te'āla Hāzreti'dür ve lākin gelen 'abd-i habeřī dağı olursa zinhār tāhřif itmeyüp mütāba'at idesüz dimiş gitmiş idi ☀ Hikmet-i Rabbāniyye ile merđümüñ vefātından on gün soñra Merkez Efendi gelüp kaç'ā kimse muşayyed olmadı ve bir hücre sine teklīf ider dervīř bulunmadı zīrā merđüm fuřarā arasında şurmiş degül idi Őeyđ'le āfāđdan ittifāķ itmiş idi ☀ Çün alup hücre me gitdüm hiğmet ve ri'āyet itdüm ol gice istiřāre kılup gördüm ki bir 'ālī maķāmda bir kürsi va'z olunup hāř u 'ām kelāmına müntezirler ☀ Merkez Efendi yeşil 'imāme ile gelüp kürsiye 'urüc itdi oturdığı gibi yeşil 'imāmesi siyāh oldu ☀ Bir kimse nidā eyledi ki yeşil řerī'ati şüretidür ve siyāh řarīķati yüزيدür bu kimsenüñ řerī'atı ve řarīķatı ma'mürdur ☀ Hemān řabāh olduğda bildüm ki

[28 b]

merđümüñ 'abd-i habeřī diyü remz itdiği bunlar ola bī'at eyledüm nice dervīřler řakīri gördiler bī'at itdiler. Ekřerī muđālefet idüp merđümüñ meřhūr nām-dār řalīfesi bī-nihāye degül mi diyü Merkez Efendi Hāzretleri'ni tāhřif itdiler 'āķıbetü'l-emr birisi felāh bulmadılar ☀ Fe-emmā kendisi hānķāhda sākīn olmağın fuřarā zabtından ğāfil ve siyāset-i şüfiyyeden zāhil sāde-dil idi ☀ Hāķīr ta'līm idüp merđüm şöyle iderdi diyü tefhīm iderdüm anuñçün řakīre evlādından ziyāde muğabbet idüp hem dervīřüm ve hem şeyhimsin (ene ve etkıyā ü ümmetī berā'ün mine't-tekellüf) diyü tekellüfatı ve 'örf ve izāfeti tārīķ müstecābü'd-da'vāt idi ☀ Bir hımārı var idi muttasıl merkebi ol

idi bir def'a muhkem çağurup Şeyh'e ağır geldi āvāzuñ tutulsun didigi gibi min-ba'd hımārdan nefes gelmez oldu nice müddet dahı besleyüp sonra kıuds-i şerīfde bir şaķāye hıbe itdiler ☀ Merhūm Merkez Efendi mehīb şūretli ve şahābe sīretli

[29 a]

'azīz idi. Toksan yaşında vefāt idüp hicretūñ tokuz yüz elli tokuzunda Sulţān Mehmed Cāmi'inde Şeyhü'l-İslām Müfti Ebū's-Su'ūd Efendi cenāzesine geldükde dünyāda bī-riyā bu kimseyi görmüş idik deyüp namāzın kıldılar ☀ Cenāzesi ümmet-i Muħammede 'azīm muşibet ve ğarīb 'ibret idi ki yeni kapunuñ hāricinde kendi binā itdigi cāmi'-i şerīfūñ haremünde defn olunmuşdur hālā ziyāret olunur. Ol yirler arz-ı hāliye iken kendilere keşf olup mecma'u'l-ervāhdur diyü ol maķāmı ta'yin idüp ve şu arada bir mā-i cārī muttaşıl zārī ider diyü kazdırup bir āb-ı revān çıkmışdur ba'dehü hammām binā idüp ol etrāfa merkez vilāyeti diyü bir memleket olmuşdur. Hulefāsı beş yüz neferden mütecāvizdür (rivāyet) olunur ki hālā diyār-ı Hind'de halīfesi vardır şāhib-i cem'iyetdür. Memālik-i 'Osmāniyye hōd-ās ār pūr-envār ile mā-lā māldur ☀ Huşuşan veled-i es'adleri Şeyh Aħmed Merkezī cezbe-i ilāhiyye şāhibi mü'eşşirü'l-kelem maķbül-i havāşş

[29 b]

ve 'ām 'ālim ve fāzıl 'āmil ve kāmīl bir vücūd idi ki merhūm cemī' halka oğlum Aħmed benden çok yegdür diyü şehādet iderdi ☀ Nice 'aded memdüh te'lif ve taşnīfi kalup Luġat-ı Kāmūs-ı Türkī'ye tercüme idüp seksen cüz'ü bir 'azīm kitāb olmuşdur cemī'-i 'ulemā vücūdına rāġıblar olup kātipler tutup nüshasın almağa tālīblerdür kendilerden sonra çok mu'ammer olmayup intikāl itmişlerdür ☀ Bu dā-ii haķır merhūm Merkez Efendi'ye irüşüp nice dersler ta'līm buyurdıklarından sonra el-ħamdü li'llāh tefsīr-i şerīfden süre-i Kevşer'i teberrüken ve teyemmünen kıra'et itdürmişlerdür. Kevşer ki hayr-ı keşire i tlaķ olunur ümīddür ki dünyā ve 'uķbāda hayrāt-ı keşire ile behre-mendlik müyesser ola āmīn yā Rabbe'l-ālemīn.

{ Zıkr-i Menāķīb-ı Şeyh Ya'ķüb Efendi Raħmetü'llāhi 'Aleyh }

Cihān içre odur Hayrū'l-veled kim ☀ Ri'āyet ide haķk-ı

[30 a]

vālideynī ☀ Hukūkı anlarıñ üstünde çoktur ☀ Koma Ādem iseñ boynunda deynī ☀
 Şu kem cāndan saña dir kıretü'l-‘ayn ☀ Sen anuñ hıdmetin bil farz-ı ‘aynī) (neşr)
 Ya‘küb Efendi Hāzretleri merhūm Anadolı’da Germiyān ilinde Şeyhlü nām mevzı ‘de
 mütevellid olup eben ‘an-ceddin Siyāhī-zāde’dür ☀ Nice müddet ‘ilm-i zāhire hızmanet
 ve mevālī-i ‘izām ile şöbet idüp yanlarında tamām mertebe rağbet üzre ‘ış ü ‘işrette
 meşgūl iken bir gice vākı‘asında kıyāmet kopmış görüp kendüye envā‘-ı ‘ukūbet
 iderler. Biñ dürlü tazarru‘ ve i‘tizār ve tevbe ve istiğfār ile h‘ābdan bīdar olup (beyt)
 Tatalum bir nefes nefis ola hodgām ☀ Deger mi yıllar kim ola bed-nām) Diyüp ‘ış-i
 ‘işretten ol kadar bīzār ve yārānundan firār idüp Şeyh Sünbül Hāzretleri’nüñ dāmān-ı
 pür-emānına teşebbüs ider. Cān u dilden bende-i fermān- ber olup mücāhede ve riyāzat
 ider ki altı ay gezer şu içmez ve muttaşıl üç günde bir iftār ider.

[30 b]

Halka-i zıkr olsa kendüyi pāre pāre idüp ekşer-i evkātta dervişler lā- ya ‘kıl olarak
 bırakıp giderler imiş. Şeyh Sünbül derviş olıcağ Germiyānī Ya‘küb Dede gibi olmak
 gerekdir diyü medh iderler imiş ☀ Bir buçuk yıl bu mücāhede üzre geçüp icāzet
 virürler. Hāzret-i Şeyh dağı vefāt ider ‘acabā seccāde kime naşib ola diyü dervişler
 müntezirler iken Merkez Efendi gelüp vālid-i merhūm dağı veche meşrūh üzre istihāre
 kılup Merkez Efendi’nüñ cülūsın muhakkağ ma‘lūm idicek bunlara tevakkuf lāzım
 gelür ☀ Zira merhūm Merkez Efendi fenāsı gālüb kimse idi ve şüretā palās-püş olup
 fenā üzre ekş er-i nās taraf-ı hilāfda olup hağarāt ile nazar iderler idi ve seccādeye lāyık
 degül i‘tikād iderler idi şüret-perest olanlar üzerine nesne düşürmezlerdi lākin ehl-i
 hāle mes’ele ma‘lūm idi (kıt‘a) Ne bilsün ma‘rifet hālını cūhhāl ☀ Bakarlar seblet ü
 rış ü libāsa ☀ Şanurlar

[31 a]

hil‘at ehlīni melā’ik Dimezler kelb-i erbāb-ı pelāse ☀ Bularuñ ekş erīdür nağş-ı divār
 ☀ Ki beñzer reng ü şüret-i birle nāse) (neşr) Kelimetü’llāhī a‘lā ve huşemāyı teskīn
 idüp ve şerer-i şirret-i eşirrāyı itfā vālid-i merhūma müyesser olmuş idi. Lāzım gelüp
 bir buçuk sene dağı tevakkuf eyledi. Tākım ihtilāf itilāfa mübeddel ve şikāk vifākā
 muhavvel olduğdan sonra Merkezden dağı mücāz olup bir cānibe irşāda müteveccih

oldılar. Bu niyyet üzre iken istihāre idicek Rūm ilinde Yanya nām bir kūşeden nidā gelüp bu cānibde teşne-dil tālūbler ve seyr ü sülūka rāgublar vardır. Emr-i Bārī Te‘ālā ve Tekāddes böyle cārīdür ki varup ihyā-i tarīkat ve icrā-i sünnet idesün diyü işāret vākı‘ olur ☀ İttifāk ol eş nāda Mu ştafā Paşa ‘imāretine bir za‘īm müsāfir konup hānķāhda dervīşlerūñ sūz u güdāzların ve tazarru‘ u niyāların görüp fi’l-cümle meyl ü muhabbet idüp Şeyh’e gelür sultānum ben aķşā-yı arzda Rūm ilinde Yanya dirler

[31.b]

bir kūşede olurum imān ve islām ve sā’ir aķkām-ı dīnī ‘ale’t-tamām bilüp i‘lām ider kimse yoķdur ‘acabā ol diyāra bir hālīfe irsāl itsenüz Müslümānlara küllī fā’ide hāşıl olur idi diyü söyledi ☀ Şeyh dahı vālidüm merhūm ile kimi gönderelüm diyü müşāvere idicek hemān Yanya didigi gibi istihāredeki işāret hātırına gelüp ben giderüm dir ☀ Şeyh ol maķūle yirde neylersün senūñ makāmuñ bizüm yerimüzdür diyü seccādeyi işāret ider. Vālid-i merhūm elbette ol diyāra varmamuz lāzım gelmişdür diyü za‘īm-i mezbūr ile çıkup gider ☀ Za‘īm-i nā-dān merhūma üç aķçe cihet ile bir imāmet teklīf ider. Merhūm dahı bizüm hizmetimüz mücerred-i cihet-i dünyā degüldür (İn-ecriye illā ‘ale’llāh)²¹² bizüm hizmetimüz ğayri nesnedür diyü hikmete havāle ider şüreten kabūl eyler. Merhūm ider gördüm bir kimse mescide maķzūn gelür ğamnāk gider firāset ile bildüm ki sābikan imām bu kimse olup baña teklīf itmişler meger faķirū’l-hāl ve ehl-i ‘iyāl imiş.

[32 a]

Hemān niyyet itdüm ki imāmeti kendüm idem ve cümle vazīfeyi yine ol imām-ı ‘aţīķ olan faķire virem böyle eyledüm ve lākin zinhār kimseye dime diyü tenbīh itdüm ☀ Bir kaç günden soñra imāma bir cezbe irişüp bī‘at eyledi ve eţrāfdan fevc fevc tālūbler gelüp bī‘at itdiler imām olduğumuz mescid cemā‘ati almaz oldu ☀ Gice ve gündüz tevħīd ve şuğl bir mertebeye vardı ki eţrāfdan sancāķ begleri vāfir zū‘amā ve kuđāt gelüp kimi inābet ve kimi bī‘at ve kimi diyārına da‘vet iderler idi. Ol za‘īm dahı ğayrete gelüp cemī‘ mā-melekin dermiyān idüp bir cāmi‘ bir hānķāh ve bir ‘imāret binā idüp ol kaşabanuñ ‘āmm sipāhīleri ve eţrāfuñ halkı gürūh gürūh gelüp telķin-i zikr alup Delonya ve Karlı İli ve Avlonya Sancāķları halkı cümle mürīd olup her

²¹² Sebe 34/47.

kaşabada birer zāviye binā olunmuşdur el-ān merhūmuñ hulefāsına meşrūtā olup ihyā iderler ☀ Bu hāķīr daħı Yanya'da dūnyāya gelüp el-ān aķrabāmuz ol diyārdadır.

[32 b]

Hikmet-i Rabbāniyye ol zamānlarda Lūtfi Paşa Yanya Begi olup hātūnları merhūma ve mebrūra şāhibetü'l-hayrāt Şāh Sultān Hāzretleri muħabbet idüp bī'at eylerler. Ba'dehü eglenmeyüp Beglerbegi olup İstanbul'a gelmek lāzım geldükde merhūm vālidime İstanbul'uñ meşāyiħin su'āl eyler. Merkez Efendi'ye varasun diyü tenbīh idüp Şāh Sultān'uñ Merkez Efendi'ye irtibātına 'illet-i müstekīlle pederüm merhūm olmuşdur ☀ Ba'de-hü Lūtfi Paşa vezīr-i a'zam olup Şāh Sultān Dāvud Paşa maħallesinde bir cāmi' ve bir hānķāh binā idüp vālid-i merhūm içün hūküm gönderüp Yanya'dan getürdiler. Bu hāķīr ol zamānda dōrt yaşımda idüm maħfe ile getürdiler gelüp Dāvud Paşa'da onsekiz yıl sākin olup sultānuñ ni'metleriyle perverde olmuşuzdur. Vālidüm merhūm Dāvud Paşa'da Merkez Efendi Muştafā Paşa'da olup mā-beynlerinde muħabbet ve meveddet ve teslim ve irādāt bir mertebede idi ki dervişler ittifāķ üzere gāh bunlar anlara ve gāh anlar bunlara gelüp ihyā-i tarīķati

[33 a]

kemāle ir görürlerdi ☀ Merkez Efendi vefāt idüp oğlı Aħmed Ćelebi İstanbul'a gelmeği ihtiyār itmeyicek İstanbul'uñ cemī'-i meşāyiħi seccādeyi merhūma teklīf idüp ibrām itdiler. Vālidüm merhūm Şāh Sultān'uñ hātırını terk itmeyüp tereddüd idicek Sünbül Efendi 'ālem-i vāķı'ada gelüp benümle bir dōşekde yatmaķdan 'ar mı idersün gel yoħsa sen bilürsün diyü ğāzap ider nā-ĉār olup gelürler ☀ Şāh Sultān daħı benüm tekyemi ķodı gitdi diyü bī-ħuzūr olup eglenmeyüp zāviyeyi medrese eyledi el-ān elli aķĉe medrese olmuşdur ☀ Merhūm, Muştafā Paşa Hānķāh'ına Şeyħ Sünbül seccādesine cülūs itdükden soñra hāli günden güne efzūn olup envār-ı rūhāniyyeti dıraşşān ve āş ār-ı velāyet yüzünden tābān olmağla cemī'-i nās muħabbet idüp muħlişleri olmuş idiler. Ķulūbda bir mertebede maħbūb idi ki münkir olanlar bi'z-zarūrī muħibb olup ittifāķı arā ile maķbūl-i 'ulemā ve şulehā idi meclisi vā'zında bir kimse hāzır olsa

[33 b]

bir nice zamāna dek gözleründen yaş gitmezdi ve min-ba'd meclisi terk itmez idi ☀
 Ādāb-ı meşāyihi ri'āyetde ve 'arz-ı fuḡarāyı şıyānetde ḡader-i şāmiḡ ve ḡadem-i rāsiḡ
 şāhibi idi. Bu ḡākīr bir def'a ki ḡatır-ı reddiyyeden şekvā idüp ḡāhī namāz içre efkār-ı
 ḡalebe eyler didüm. Mübārek başun şalup ne 'aceb el-ḡamdüli'llāḡ kırḡ yıldur ki
 namāz içre ḡalbime mā-sivā gelmiş degüldür diyü terk-i ḡavātıra terḡīb ile te'dīb
 eylediler ☀ Fil-vākı' bir zamānda Dāvud Paşa Cāmi'ī köhne olmaḡla bir Cum'a ḡüni
 ḡalk sünnet ḡıllarken ḡubbeden bir 'azīm kireḡ şıva ḡopar ḡalk ḡubbe bi'l-külliyeye
 ḡoḡdı zann idüp feryād idüp firār itdiler ☀ Merḡüm ḡat'ā namāzı bozmayup ve
 müteḡayyir olmadı. Belki Allāḡü a'lem ḡaber-dār bile olmadı. (ḡikāyet) mevlīdümüz
 olan Yanya'da meşḡurdur ki Preveze'ye kāfir ḡalebe idüp ḡiḡārı almaḡ muḡarrer olup
 Müselmānlardan ḡiḡār içre on sekiz kimse ḡalup ḡoparı daḡı baḡḡāl olup cümlesi bed-
 ḡāl olıcaḡ vālid-i merḡüm

[34 a]

bir gice izḡirāb ve itliḡāb ile ḡ'ābdān bīdar olup dervīşler ile ıl-ḡār itdiler. ḡākīr
 gitdiklerin idrāk iderdüm ☀ Rivāyet olunur ki varduḡları gibi aḡlā ḡop ve tüfenge
 baḡmayup ḡoḡrı ḡiḡāruñ içine ḡirüp kendi eliyle bir ḡop ḡeküp bi'smi'llāḡ diyüp atup
 ḡikmet-i ilāhiyye ḡapudanları kimisine rast gelür nice kefereyi helāk ider.
 Müslümānlara ḡuvvet gelüp ḡiḡārdan ḡaşra ḡıḡarlar metrislerin baḡup şūfler tevḡīde
 baḡarlar vālid-i merḡüm siyāḡ şemle ile bedenler üzre ḡıḡup Allāḡü ekber didiği gibi
 kāfirler Türküñ dilāverleri geldi diyü hemān münhezim olurlar. Allāḡü Te'ālā
 'ināyetiyle ḡiḡār ḡalāş olup Müslümānlar emīn olurlar bu ḡıḡsa ḡālā ol diyārda meşḡur
 ve ehālī ve e'ālī içre mezkūrdur (ḡikāyet) olunur ki Sünbül Efendi'ye mu'ārız olan
 Vā'iz Mollā 'Arab'uñ oḡlı daḡı meşāyiḡa münkir idi ba'deḡü Mıḡır ḡādīsı olup
 gitdükte bir müderris-i merḡüm

[34 b]

pedere gelüp ne 'aceb sulḡānum meşāyiḡa münkir olana dūnyā manşıbı musahḡar olur
 gibi Mollā 'Arab-zāde size ḡāyet münkir iken Mıḡır ḡādīsı olmaḡ 'acebdür didi ☀
 Merḡüm daḡı ḡüner oldur ki şıḡḡat ile varup ḡa'me-i māhiyān olmaḡdan emān bula
 'ilm-i ḡaḡḡ'da nihān olmuş nice esrār vardur vaḡtı geldükde 'ayān olur diyü buyurdılar

sehl-i zamān geçmeden haber geldi ki Mısır Kādīsınuñ bindigi qadırғанuñ re'isligi ayrılıp kendisi helāk olup sā'ir müslümānlar halāş oldılar bu qadıyye ekşer-i 'ulemā içre meşhūr kışşadur ☀ Merhūmuñ nāzik letāyifi ve-bī-naẓīr ma'ārifi vardur ben dimek ma'nīde tañrılıq da'vāsıdur diyüp bu kıt'ayı oqurlardı (kıt'a) Olki fānīdür vücūdundan tamām ☀ Söze geldükçe lisān-ı haq olur ☀ Cümle da'vāsı vücūd aşhābınuñ ☀ Kizb-i maḥẓ u bātıl-ı mutlaq olur ☀ Tañrılıq da'vāsı benlūkdür hemān ☀ Ğāyeti fehm itmez ol ki aḥmaḥ olur (neşr)

[35 a]

Dāimā istiğrākda ve teveccühde idi zühdüyle aşkı cem' itmiş idi ehl-i dünyādan bir ferde baş egmez idi bi-ğayr-i da'vet kimseye varmaz idi ve aşlā dünyā kelimātını itmezdi her kimse ki yanına gelürdi hemān fenāya ve terk-i dünyāya müte'allik kelimāta başlayup ahirete tergīb iderdi maḥbūlü'l-eṭvārī müselleme her diyār keş irü'l-i'tibār ve ehl-i vaḳār bir pīr-i nūrānī ve şeyḫ-i ḥakkānī idi ☀ Merhūm Sultān Süleymān Ḥān 'aleyhi'r-raḥmetü ve'r-rıdvān zamānında birāz müddet bir qatre bārān-ı raḥmet nüzül itmemeğin ḥalka ıztırāb 'arız olup istiskāye çıkılmaq emr olunur ☀ Pādişāh Ḥazretler'i daḫı bile çıqıp Oḳmeydānun'da bir 'azīm cem'iyet-i kübrā olmuş idi ki ancak ola ḥattā ekş er-i ḥalk maḥşūd-ı aşlī merhūm Şāh-zāde Sultān Bāyezīd fitnesünüñ izālesidür, istiskā bahānedür dirler idi. Ol 'azīm cem'iyette 'ulemā ve fuzelā ve ümerā ve vüzerā ve vaẓī' u şerīf ve ḳavī ve za'īf cem' olmuş ☀ Şeyḫü'l-islām ve müfti'l-enām

[35 b]

Ebu's-Su'ūd 'İmādī Ḥazretlerinden varup istizān itdiler du'āyı kim itsün didiler. Pādişāh itmek gerek ve yāḫūd Pādişāh i'tibār itdiği ādem gerekdür dicek Pādişāh'a i'lām itdiler ☀ Ya'kūb Ḥalīfe du'ā itsün diyü vālid-i merhūma ibrām itdiler ol ḳadar firār eyledi qaçup gizlendi çāre olmadı çāvuşlar taraf taraf gezüp (Eṭī'u'llāhe ve eṭī'u'r-rasūle ve üli'l-emri minküm)²¹³ Pādişāh'ıñ emridür diyü minbere çıkardılar ☀ Merhūm her zamānda ḥaḳīre ol cem'iyete varmağa sen sebep olmuş idüñ bizi keş ret e uğradup 'ömrümde çekmedigümi çekdüm ḥicāba mübtelā oldum dirler idi ☀ Ve merhūmuñ ḥikmet-āmīz kelimātı ve şerer-engīz nukātı var idi. Cāhil muḳaddem sefih

²¹³ Nisa 4/59.

mübrim olur dir idi. Gāhī mevzūn kelām daḥı söyler idi. Ve bu nazmı merhūm ḥasb-i ḥāl idinmiş idi ḡālibā merḥūmuñ zāde-i ṭabī'leridür (beyt) ben ne ḥıdmet-kār ne maḥdūm olaydum kāşki ☀ Gelmeyeydüm 'āleme ma'dūm olaydum kāşki ☀ Bu maṭla'ı

[36 a]

buyurdıkları zamānda ḥakīr küstāḥāne su'āl itdüm ki vücūd ḥayr-ı maḥzdur 'ale'l-ḥuşuş bu kadar fezā' ile ve fevāzile muḳārin olup nice kimselere daḥı nef'iniz 'ām ü ḥāş ola ma'dūmiyyeti tercīḥe bā'ış nedür didüm bir nice vechle cevāb-ı şavāb buyurdılar (evvelā) bu kelām 'ālem-i vaḥdetüñ lezzetinden müfāraḳat elemī tezekkür olundığı zamānda lisān-ı ḥālden ḳāle gelmişdür. (ve şāniyen) şarāyiṭ-i ni'met-i vücūd ki edāsında nice ehl-i şuhūd 'āciz ve mertebe-i kemāle az kimse ḥā'iz görüldüğü eşnāda maḳām-ı 'acizde vārid olmuş kelāmdur (ve şālişen) bu kelām maḳām-ı ḳāle denilmiş degüldür muḳtezā-yı ba'zı ḥaldür bu mertebede faḥr-i 'ālem şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem (Yā leyte Rabbe Muḥammedin lem-yaḥluḳ Muḥammeden) diyü buyurmışlar ☀ Ve daḥı Ḥāzret-i 'Alī hiç kimseye reşḳ itmezüm illā dünyāya gelmeyenlere reşḳ iderüm dimişler ☀ Ve daḥı nice evliyā-i kibāruñ her birinüñ bu maḳāmda bir kelāmı vardır diyü düreri Ḥāḳāyıkdan nice daḳāyık neşr idüp bu miḳdār yādumda ḳalmışdur ☀ Merḥūm sene tis'a ve tis'ine ve tis'a miye

[36 b]

zi'l-ḳā'desinüñ on yedisinde yevm -i ş e lās ede vefāt idüp ḡurūb-ı şems ile ḥurūc-ı rūḥları berāber vaḳī' oldı. Āḥir kerāmeti bu oldı ki ḳazā-i ḥācet için ḳaldurmışlar idi. Gözleri açık degül ve mübārek lisānı münḳa'id idi. Yine ḳıble cānibini idrāk idüp (Lā-testekbilū'l-ḳıblete velā testedbirūhā)²¹⁴ kelāmiyle 'amel ḳaşd iderler ol ḥālinde tedārik idüp ḳıbleden inḥirāf ḳaşd iderlerdi ☀ Cemī'-i meşāyih ittifāḳ itmişlerdir ki istikāmet kerāmetden efdaldür istikāmet aña dirler ki ḳişinüñ hevāsı sūnnet-i rasūle ṭabī' ola terk itmek istese ḳādir olmaya ☀ Merḥūmuñ fevtinde bu tāriḥ bu ḥāḳīrden şudūr itdi (tāriḥ) Şeyḥ Ya'ḳūb ol 'aziz-i pāk-dīn ☀ Eyledi 'azm-i reh-i dārū'l-ḳarār ☀ Geldi yapıdı üstüne bu ḳubbeyi ☀ Pādişāh-ı 'ālem-i gerdūn-vakār ☀ Cem' olup bu

²¹⁴ İmam Zeynüddin Ahmed İbn Abdullatif Ez-Zebidî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh ve Tercemesi*, çvr. Harun Ünal (b.y.: Ravza, 2014), "Abdest", 4 (No. 118).

ravzaya kerrūbiyān ☀ Hizmet itmekle iderler iftiḥār ☀ İdicek tārīḥ-i fevtünden su'āl
☀ Didi hātif gitdi ḳutb-ı rūzigār ☀ Muḥaṣṣal-ı kelām eger pederüm olmasa daḥı
fezā' ilini beyān itmek olurdı

[37 a]

ve lākin bu ḳadar ile iktifā olundıḡımuñ sebebi ḥaḳḳan budur ki maḳṣūd-ı aṣlī icmālen
ahvāl-i ṭarīḳ-i Ḥalvetiyye-i 'aliyye-yi beyāndur bi-ḥamdi'llāhi bu miḳdār müyesser
oldı gerçi (Yūsuf A'riz 'an-hāzā) diyü gūyā nidā gelürdi ve lākin (ḥāṭırun kelılün ve
zihnün 'alılün) bu ṭarīḳüñ leṭāyifüñ bezl idüp ḥalk-ı 'āleme keşf itmesin murād idünüp
iḳdām olundı (mü'ellif-i ḥāṭıme) Bu kitābuñ ta'accüb eylemeñüz ☀ Ḥaṭṭ-ı nā-ḥaṭṭ
olursa beyne'n-nās ☀ Came-i atlas ile dībādan ☀ Ḥōş gelür cism-i evliyāya pelās ☀
Hiç gelmez kemāline noḳşān ☀ Giyse erbāb-ı fazl köhne libas ☀ Ümıddür ki ('İnde
zıkrı'ş-şāliḫine tenzılü'r-raḥmetü) mücibince feyz-i Bārī yārī ḳılup ḳulüb-ı nāzırine
nefret irmeyüp ve dil-i bī-ḡil-i sāmī'ine sekīnet ve ṭumānīnet müyesser olup (beyt) Mā-
in medaḥtü muḥammeden bi-meḳāletī ☀ Ve lākin medaḥtü meḳāletī bi-muḥammedin
☀ Muḳtezāsı üzre mercūdur ki bu zıkr olunan 'ulemā-i 'izām ve meşāyiḫ-i kirām
ḥürmetine bu risāle mübārek olup çār-ḳuṭb ki çār-erkān-ı 'ālemī zabd eyler. Ve çār

[37 b]

-'unşur ki mevālīd -i ş üläleyi icād eyler ☀ Ve çār-faṣl ki 'ālemī devr eyler. Ve çār-
melāyike ki 'arşı ḥāmillerdür ve çār-yār ki erkān-ı dīndür ve çār-mezhep ki ehl-i sünnet
ve cemā'atdür ve çār-rükn-i Ka'beki ḳible-i her ḳabīledür ☀ Ve çār-ḫalīfe ki Ḥazret-i
Seyyid Yaḥyā kemālātına maḫhardur ve çār-'azīz ki bu risālede mezkūrdur ☀ İlähī
bunlar ḥürmetine ben nā-çāreyi nefis ü şeyṭān ve dūnyā ve hevā şerleründen ḫalāş idüp
şerī'at ve ṭarīḳāt ve ḥakīḳat ve ma'rifet nurlariyle münevver eyle bilümi dilümde ḳıl
lişānumda degül ve ma'rifetüm derūnumda ḳıl zebānumda degül (ḥāṭıme-i risāle)
Ḥudā nāmiyle dīl depret du'āya ☀ Şenā vü ḥamd ü şükr ile Ḥudā'ya ☀ Duā dürrine
dildür çünki Ḥāḳḳ'a ☀ Deḥān açup nişār it ānı ḫalka ☀ Beni benlikden al ḳurtar ilāhī
☀ Ki gide bendeden benlik günāhī ☀ Çıḳār beni aradan sen ḳomaḡıl ☀ Muḥabbet
rengini dilden yumaḡıl ☀ Gözimi rüşen eyle ḳıl müyesser ☀ Ḥudāyā saña baḳmak
lezzetün vir ☀ ki her şey'e baḳa gözüm göre Ḥāḳḳ ☀ Sivā görmeye göre seni ancak
☀ Ḳaçan

[38 a]

bundan göçem olam müsâfir ☼ Cemâlũñ ka'besinde kıl mücavir ☼ Bilem sa'yũñ
 şafâsında olam peyk ☼ Diyem her şavte ben lebbeyk lebbeyk ☼ Sivâdan eyleyüp 'ārī
 vü 'uryân ☼ Beni 'īd-i vişâle eyle kurbân ☼ Teyemmün kaçd idü ben didüm ey şâh
 ☼ Hūdâ evvelde ve āhırde Allâh ☼ Vāfekal-ferāgu min-ṭab'ı hāzā'r-risâleti'l-
 Hâlvetiyye bi-ḥamdihî ve ḥusnî tevfiḳihî sene tis'ine ve mi'eteyni ba'de'l-elfi min-
 hicretin-nebeviyye 'alâ-şâhibihâ efzâlũ's-şâlâti ve ekmelũ't-taḥıyye ehsene'llâhũ
 ḥıtâmeḥâ ḥâmiden li'llâhi-Te'âlâ ve müşalliyen 'alâ-nebiyyihî ve âlihî ☼ ve
 ḥasbũne'llâhũ ve ni'mel vekîlũ

II. Eserin Değerlendirilmesi

A. Eserin Adı

Eserin adı *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye*'dir. Bu eserin Yusuf b. Yakub tarafından babası Yakub Efendi'nin h. 979 yılında vefatından²¹⁵ sonra yazıldığını “Didi hâtif gitdi kutb-ı rûzigâr ☀ Muhaşşal-ı kelâm eger pederüm olmasa dağı fezâ'ilini beyân itmek olurdi”²¹⁶ ifadesinden anlamaktayız. Medine'de vefat ettiği h. 989 yılından önce Kocamustafapaşa dergâhında olduğu sıralarda yazıldığını tahmin etmekteyiz. Çünkü eserde kendisi “Hâlâ zâviyesinde sâkin olduğumuz Muştafâ Paşa meger ol zamânda Kapucı Başı imiş”²¹⁷ ifadesini kullanmaktadır. Aynı zamanda Medine'de yazıldığına dair eserde herhangi bir bilginin de yer almaması bu görüşümüzü desteklemektedir. H. 985 yılında Medine Şeyhliği görevi ile oraya gitmiş *Tenbîhu'l Gabî fî Rû'yeti'n Nebi* adlı eserini orada yazmıştır. Elimizdeki matbu olan eser h. 1290 yılına aittir.

B. Eserin Müellifi

Eserin müellifi Yusuf b. Yakub hakkında yaptığımız araştırmalarda kitaplarda farklı isimlerde geçtiğini görmekteyiz. Hulvî *Lemâzât-ı Hulviyye* de Şeyh Sinân Efendi,²¹⁸ Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliya*'sın da Şeyh Yusuf Sinân Efendi²¹⁹, Nev'izâde Atâyî'nin *Hadâ'iku'l Hakâ'ik'in*'de Sinân Efendi,²²⁰ Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde ise Yusuf Sinân Efendi²²¹ olarak geçmektedir. H. 1290 tarihli *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye* adlı matbu metinde Yusuf b. Yakub olarak geçmektedir.²²²

²¹⁵ Derya Örs (ed.), *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 1/690.

²¹⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 36b.

²¹⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 11b.

²¹⁸ Mahmud Cemaledin El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye Ez Lemeât-ı Ulviyye Halveti Büyüklerinin Tatlı Halleri*, haz. Mehmet Serhan Tayşî (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013), 460.

²¹⁹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 409.

²²⁰ Örs, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, 692.

²²¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Mehmet Ali Yekta Saraç (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016), 1/215-216.

²²² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 7b.

Yusuf b. Yakub kaynaklardaki bilgiye göre Yanya'da doğmuştur.²²³ Eserde bu bilgiyi söyleyerek doğrulamaktadır.²²⁴ Şeyh Yakub Efendi'nin oğludur.²²⁵ Yakub Efendi o sıralarda Rumeli kasabasında Yanya'da Sünbül Efendi tarafından irşad için görevlendirilmiş,²²⁶ Mehmed Ağa tarafından yaptırılan dergâh da şeyhlik yapıyordu.²²⁷ Yusuf b. Yakub'un doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. Fakat Lütü Paşa Yanya Beyi iken doğduğunu bildirmektedir. Lütü Paşa vezîriazâm olduktan sonra Şah Sultan Davud Paşa mahallesinde cami ve hankah yaptırıp davet ettiklerinde Yanya'dan geldikleri zaman da dört yaşında olduğunu söylemektedir.²²⁸ Lütü Paşa'nın 1538 yılında vezir olduğunu bilgisinden yola çıkarak²²⁹ Yusuf b. Yakub'un 1534-1538 yılları arasında doğma ihtimali vardır.

Yusuf b. Yakub'un kardeşi olup olmadığına dair farklı bilgiler verilmektedir. Hüseyin Vassâf, Yakub Efendi'nin Yusuf b. Yakub için oğlu ve halifesi olduğunu bildirmektedir.²³⁰ Sinân Efendi'nin Yusuf adında biraderi ve ulemâdan olduğunu Abdülkerim Kerâmeddin isminde bir oğlu olup kardeşinin olduğunu belirtmektedir.²³¹ Atâi ise bir kardeşten bahsetmeyip oğlu Abdülkerim Kerâmeddin'den bahsetmektedir. el-Hulvî ve Bursalı Mehmed Tahir de kardeş bilgisi vermemiştir. Yusuf b. Yakub kendi eserinde de babasının hayatını anlatırken kardeşten bahsetmemiştir. Buradan ulaştığımız sonuca göre Yakub Efendi'nin kendisinden sonra yerine oğlu Yusuf b. Yakub geçmiş fakat farklı isimlerle anıldığını görmekteyiz.

Yusuf b. Yakub ilim tahsili için İstanbul'a gelmiş ve Semâniye Medresesi müderrislerinden Şah Efendi'nin asistanı olmuş daha sonra orada müderrislik yapmıştır. Yusuf Efendi asistanlığı sırasında diğer arkadaşları gibi dünya işlerine meyletmiş, hevâ ve hevesine kapılarak günlerini geçirmekte idi. Babası Yakub Efendi kendisine ruhâni alemin zevkini anlatıp etkilemek istese de tesir etmiyordu. Bir gün

²²³ Örs, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-Şakâ'ik Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, 692.

²²⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 32b.

²²⁵ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 460.

²²⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 31b.

²²⁷ Örs, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-Şakâ'ik Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, 689.

²²⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 32b.

²²⁹ Mehmet İpşirli, "Lütü Paşa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 01 Ekim 2023).

²³⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 409.

²³¹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 410.

Yakub Efendi işler vaktin rehni altındadır fetvasınca cemaâte vaz etmekteyken onlara hitaben “Ey ihvân-ı safâ sizlere dua ve teveccüh etmekte iken sizlerin de amin demenizi istiyorum. Öyle ki bizim duamız, sizin aminlerinizle Hak katında kabul olur da bu hüznü kalplerin meyvesi olarak oğlumuz Sinân’a rahmet ve hidayet nasip olarak kendisini âbidler ve zâhidler zümresine dahil eder.” diye dua edip ağlar. Cemaât âmin dedikten sonra Şeyhin duasının bereketi ile Allah Teâlâ’nın hidayeti nasip oldu. Dua bitip eller yüze sürülmeden Yusuf Efendi Şeyhin meclisine gelerek babasına intisab etti. Bundan sonra tarikat üzerine yaşamaya başladı. Babasının görevlendirmesiyle halvete girmiş, mücâhede ve riyâzetten sonra hâlife tayin edilmiştir.²³² Kanuni Sultan Süleyman’ın veziri Ali Paşa kethüdası Ferah Efendi’nin dergâhında 972/1565 de şeyh olmuştur.²³³

Yusuf b. Yakub çocuk iken babası Merkez Efendi’den hayır duasını almak için rica etmişti. Merkez Efendi: “Senin bu oğlunun geleceği iyidir. Hatta senin yerine geçmesi gerekir. Hac da nasip olacaktır.” Diyerek duada bulunmuştur. Merkez Efendi’nin dediği olmuş babasının yerine geçmiştir. Babası vefat ettikten sonra altı yıl boyunca irşad hizmetinde bulunmuştur. Bir süre Medine’ye gitmiştir. Oraya gidişi ise şöyle gerçekleşmiştir. Merkez Efendi vefat etmiş ve vefatının kırkıncı günü bir toplantı yapılmıştı. Yusuf b. Yakub da bu toplantıya vaaz etmek için katılmıştı. Sultan Murad da Merkez Efendi’nin türbesine ziyarete gelmiş vaazını dinlemişti. Yusuf b. Yakub hafız, sesi güzel ve mûsiki de biliyordu. Merkez Efendi’nin türbesin de güzel sesiyle Kur’ân-ı Kerim’den bir aşr-ı şerifi makamıyla okuyup sonra da tefsiri ile ince ve derin sırlar vererek gönülleri cezbetti. Sultan Murad Han da çok memnun oldu kendisini saray imamı yapmak istedi. Fakat sultanın birinci imamını almak uygun görülmediği için Şeyhü’l Harem olması uygun görüldü ve 985/15778’te Harem şeyhi olarak Medine’ye gitti. Orada iki yıl kaldıktan sonra 987/1579-80 yılında vefat etti.²³⁴ Hüseyin Vassâf’a göre Medine’de dört yıl kalmış 989/1581 de vefat etmiştir. Cennet-i Bâkî de Kubbe-i Abbas yanında medfundur. Eserleri:

²³² El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 460.

²³³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 409.

²³⁴ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 461-462.

1. Tenbîhu'l Gabî fî Rü'yeti'n Nebi: Yusuf b. Yakub bu eseri Şeyhu'l Haremken yazmıştır.²³⁵ Eserin konusu Hz. Peygamber'i rüyada görme ile ilgili hadis kaynaklarında farklı şekillerde geçen "Beni uykuda gören yakazada görür, zira şeytan benim suretime giremez"²³⁶ hadisini temel almıştır. Yusuf b. Yakub Mekke'de Şeyhu'l Harem olarak bulunduğu sırada Seyyid Ahmed el-Hadrami isimli zâtın Hz. Peygamberin beşâretini iletmesi ile daha önce yazmaya niyet ettiği eseri yazmasına vesile olmuştur. Ayrıca kendisine Şeyhu'l Harem görevi veren III. Murad'a hediye etmek için de bu eseri yazmıştır.²³⁷

2. Menâsik-i Hac: Eser hac ibadetinin gereklerini yani farz, vacip ve sünnetlerini konu almaktadır. Hac ibadetinin İslam'ın şartından biri olduğu dikkate alındığında bu eserin İslam dinini öğretmek amacıyla yazıldığı söylenebilir. Osmanlı devrinde özellikle Anadolu da hacca gidecekler için çok önemli bir rehber niteliğindedir. Hac ibadetini yapmanın ne kadar gerekli olduğu hadis-i şeriflerle desteklenerek anlatılmıştır. Ayrıca makbul bir haccın nasıl olması gerektiği üzerinde de durulmuştur. Eser de hac ibadeti sırasında okunacak dualar da yer almaktadır.²³⁸

3. Tadrîlü't Te'vil: Eserin konusu 983/1575'te ismi meçhul bir kişi tarafından *lü'lü'-i lâlâsiyam / şöhre-yi aşkem cihan kâlâsiyam* beytiyle başlayan bir gazel yazılıyor. Şairin aleyhine İstanbul günlerce çalkalanıyor. Şaire en sert tepkiyi ise Sünbülüyye şeyhlerinden Yusuf b. Yakub gösteriyor. Bu gazeli red niyetiyle h.983'te Tadrîlü't-Te'vil adıyla bir risale kaleme alıyor. Eser 17 Şevval 983'te yazıldığı tahmin edilmektedir. Şair Rusûhî'nin kendi küfrünü tevil için devrin şeyhülislâmı Ebussuûd Efendi'den bir fetva aldığı yahut Yusuf b. Yakub iddiasıyla söylenecek olursa böyle bir fetva uydurup Ebussuûd Efendi'ye iftira

²³⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 409-410.

²³⁶ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as b. es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, nşr. Necati Yeniel – Hüseyin Kayapınar (İstanbul: 2003), "Rüya", 5023.

²³⁷ Ömer Sami Uzuner, "Hz. Peygamber'i Rüyada Görmeye Dair Tasavvufi Yorumlar ve Ru'yet-i Nebi Hadisi Bağlamında Yusuf b. Yakub el-Halvetî'nin Risalesi", *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 7/1 (2021), 16-19.

²³⁸ Tarık Çelik, *Yusuf Sinaneddin Bin Yakub'un Menâsik-i Hac İsimli Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

ettiği vurgulanmaktadır. İstanbul’da büyük yankı uyandıran bu gazele yaklaşık bir buçuk yıl sonra Yusuf b. Yakub tarafından bir reddiye yazılmıştır. Reddiyenin gazelden hemen sonra kaleme alınmayıp aradan belli bir süre sonra yazıldığı tahmin edilmektedir. Reddiye müellifi Yusuf b. Yakub dînî kuralları değiştiren şair Rusûhî’nin ceza görmeyişini büyük bir üzüntü ile karşılamaktadır. Görülen o ki Yusuf b. Yakub, büyük yankı uyandıran gazeli sebebiyle Rusûhî’nin düzeltmesini epeyce beklemiş, fakat böyle bir durum olmayınca haddini bildirmenin kendisine düştüğü fikriyle yazmıştır.²³⁹

4. Risâletü’l Hakîka Li Tâlibi’l Îkân: Maneviyat yolunda olan veya olmak isteyenlere yol göstermek için yazılan bir eserdir. Bu yola girenlerin hakikâte ulaşmasını ve bunun nasıl olacağını anlatan eserdir.²⁴⁰

5. Tezkire-i Halvetiyye yani Menâkıb-ı Şerîf ve Tarîkatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarîkat-ı Aliyye-i Halvetiyye’dir.²⁴¹

C. Eserin Nüshaları

Menâkıb-ı Şerîf ve Tarîkatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarîkat-ı Aliyye-i Halvetiyye adlı eserin İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde pek çok nüshası ile karşılaşmaktayız. Süleymâniye Kütüphanesi, Bölüm: Esad Efendi, no: 01372-001 numarada kayıtlı olan nüshada bulunan iki risaleden ilkidir. Müellifin nüshası olduğu eserde geçen “Bu zât İstanbul’da vefat eden Şeyh Yakub Kirmânî’nin mahdumudur” cümlesinden anlaşılmaktadır. Nüshanın müellifinin Yûsuf b. Ya’kûb olduğu kitabın iç kapağında yazan “Tezkire-i Halvetiyye, sâhib-i müellif-i Yûsuf b. Ya’kûb” ibaresinden çıkarılmaktadır. Nüshanın yazılış tarihi ise belli değildir.

Eserin bazı nüshalarında müstensih ve istinsah bilgilerine ulaşılabilirken bazılarında hiçbir bilgi yer almamaktadır. Bu nüshalardan en erken tarihli olan Süleymâniye Kütüphanesi, Bölüm: Halet Efendi, no: 00764-002 de bulunan Abdullah b. Mustafa tarafından 1023 yılında istinsah edilmiştir. Daha sonra Çorum Hasan Ali

²³⁹ Oğuzhan Şahin, “Rusuhi’nin Kuş Diliyle Bir Gazeli ve Yusuf Sinânüddîn ile Münîrî’nin Şaire Reddiyesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, 47/47 (2016), 211,216-217.

²⁴⁰ Uzuner, “Yusuf b. Yakub el-Halvetî’nin Risalesi”, 13.

²⁴¹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 409-410.

Paşa Yazma Eserler Kütüphânesi, no: 19 HK 861/1 de bulunan nüsha 1042 yılında istinsah edilmiş müstensihî belli değildir. Diğer bir nüsha olan Millet Kütüphânesi, Bölüm: Ali Emiri Şeriyye bölüm, no: 01330/1 de bulunan Dervîş Halîl b. İbrahim tarafından 1196 yılında istinsah edilmiştir. Diğer bir nüsha ise Bayezid Devlet Kütüphânesi (Yazma Eserler) Bölüm: Katalog kaydı Nâdir Eserler Veliyyü'd-dîn Efendi, no: 3603 de bulunan nüsha 1180 yılında istinsah edilmiş müstensihî belli değildir. Son olarak Süleymâniye Kütüphânesi Bölüm: Esad Efendi, no: 01434/006 da ki nüshanın Seyyid Lütfullah tarafından 1186 yılında istinsah edilmiştir. Tezimizde incelediğimiz nüsha Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü BB00014398/1 de 1290 yılında istinsah edilmiş müstensihî belli değildir.

Elimizdeki nüsha yerine gidilip görülmüştür. Araştırmamızın sonucunda eserimizin farklı kütüphanelerde de kaydının bulunduğunu görmekteyiz.

1. Eser Adı: Er-Risaletü'l-Halvetiyye

Yazar: Yusuf b. Yakub el-Halvetî

Yer: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü

Koleksiyon no:BB00014398/1

Bibliyografik kayıt no.: 62686

Bu çalışmamızda esas aldığımız nüshadır. Fiziksel özellikleri şöyledir. Nüshanın sırtı lacivert meşin ve mukavva cilt şeklindedir. Matbu olan nüsha 1b'den başlayıp 38a'da bitmektedir ve toplamda 74 sayfadır.

2. Eser adı: Tezkire-i Halvetiyye

Yazarı: Sünbül Sinân, Sinânü'd-dîn Yûsuf b.Yâkub el-Halvetî el-Mekkî

Yer: Süleymâniye Kütüphânesi

Bölüm: Esad Efendi, no: 01372-001

3. Eser Adı: Tezkiretü'l Halvetiyye

Yazar: Sinân Çelebi eş-Şeyh Yûsuf b. Yâkub

Yer: Süleymâniye Kütüphânesi

Bölüm: Esad Efendi: 01774-002

4. Eser: Tezkire-i Halvetiyye

Yazar: Sünbül Sinân, Sinânü'd-dîn Yûsuf b. Yâkub el-Halvetî el-Mekkî

Yer: Süleymâniye Kütüphânesi

Bölüm: Halet Efendi, no: 00764-002

5. Eser Adı: Tezkire-i Halvetiyye

Yazar: Sünbül Sinân, Sinânü'd-dîn Yûsuf b. Yâkub el-Halvetî el-Mekkî

Yer: Süleymâniye Kütüphânesi

Bölüm: Hacı Mahmud Efendi, no: 03145-002

6. Eser Adı: Risâle-i Tarîkat-ı Halvetiyye

Yazar: Yûsuf b. Yâkub el-Halvetî

Yer: Çorum Hasan Ali Paşa Yazma Eserler Kütüphânesi, no: 19 HK 861/1

7. Eser Adı: Risâle-i Yûsuf Bin Yâkub

Yazar: Yakub-zâde Sinân Çelebi

Yer: Millet Kütüphânesi

Bölüm: Ali Emiri Şeriyye bölüm, no: 01330/1

8. Eser Adı: Katalog kaydına göre Tezkirat al-Halvatiya, tesbit fişine göre Risâle-i Halvetiyye'dir.

Yazar: Yûsuf Sinân b. Yâkub Germiyânî

Yer: Bayezid Devlet Kütüphânesi (Yazma Eserler)

Bölüm: Katalog kaydı Nâdir Eserler Veliyyü'd-dîn Efendi, no: 3603

9. Eser Adı: Katalog kaydı Tezkiratü'l al-Halvetiyye

Yazar: Yûsuf Sinân b. Yâkub Germiyânî

Yer: Bayezid Devlet Kütüphânesi (Yazma Eserler)

Bölüm: Şeyhülislâm Veliyyü'd-dîn Efendi, no: 3602/9

10. Eser Adı: Menâkıb-ı Evliyâ

Yazarı: Sünbül Efendî

Yer: Manisa Yazma Eserler Kütüphânesi, no: 45 hk. 1229/02

11. Eser Adı: Risâle-i fi-Tarîkati'l-Halvetiyye

Yazarı: Sünbül Sinân, Zeynüddin Yusuf b. Ali b. Kaya Bey el-Merzifonî el-Burlevî el-Halvetî

Yer: Süleymâniye Kütüphânesi

Bölüm: Esad Efendi, no: 01434/006

D. Eserin Yazılış Sebebi

Müellifin eseri yazması iki sebep ile gerçekleşmiştir: Biri padişaha bağlılığını bildirmek diğeri Halvetiyye pîrleri hakkında bilgi vermektir. Müellifin kendinden önceki sûfilerinde dönemin padişahına yazdıkları eserleri sunmak bir gelenektir. Yusuf b. Yakub'da eserini dönemin padişahı olan III. Murad'a sunmuştur. Eserin menkıbe bölümünde de Halvetiyye tarikatının büyüklerinin padişahlarla olan münasebetleri de bunu desteklemektedir. Müellif, Halvetiyye tarikatının Rum diyarına gelip yayılmasına sebep olan halifeleri anlatmayı amaçlamıştır. Müellif amacını eserde "Diledüm ki Pâdişâh Hâzretleri'nün rikâb-ı hümâyün ve cenâb-ı sa'âdet- makrûnlarına hülûş-ı 'ubüdiyyetüm i'lâm için bir laîf risâle te'lîf eyleyüm. Mazmûn-ı menkâbet-i

meşhûnı tarîk-i Halvetiyye'nün diyâr-ı Rûm'a gelüp münteşir olmasına sebep ve bâ'is kimler olmı şudur ☀ Ve gâyet meşhûrları kimlerdür icmâl üzre beyân idüp ve hulefâlarından dahı nâm-dârlarını 'ayân eyleyüm.'²⁴² şeklinde ifade etmiştir.

E. Eserin Konusu

Eserin ana konusu bazı Halvetiyye pîrlerinin menkıbeleri ve Halvetîlik hakkında bilgiler oluşturmaktadır. Eserde, Seyyid Yahya'dan başlayarak onunla ilgili bilgiler verdikten sonra silsiledeki birçok mürşidin adı verilmiştir. Özellikle menkıbe bölümünde Halvetiyye için önemli olan kişilerin hayatını menkıbede bölümlere ayırarak anlatmıştır. Bu bölümlerde ise Kocamustafapaşa dergâhında mürşitlik yapmış Çelebi Efendi, Sünbül Sinân, Merkez Efendi, Yakub Efendi'den bahsetmektedir. Eserin konusu adı geçen dört sûfinin kısaca hayat hikayelerine ve menkıbelerine tahsis edilmiştir. Daha açık ifade edersek sûfîlerin hayatı, eğitimleri, mürşidleri, tasavvufi düşüncesi, mürşidleri ile olan muhabbetleri, dönemin padişahları ile münasebetleri, halkın onlara saygı ve rağbet göstermesi, müridleri ile olan bağları, gösterdikleri kerâmetlerini menkıbe bölümünde anlatılmıştır. Diğer bir konusu ise Halvetiyye tarikatının faziletleri ve hikmetleridir. Müellif eserde Halvetiyye tarikatına girerek müridin yapması gereken ibadet ve riyâzetle ulaştıkları mertebeleri çokça anlatmıştır. Son olarak ise âlimler arasındaki semâ ve devran hakkındaki düşüncelerinin farklılığından bahsetmektedir. Sûfîlerin bir kısmı bunu kabul ederken bir kısmı da olumsuz bir tavra sahip olmuştur. Söz konusu tartışmaların geçmişte olduğu gibi müellifin yaşadığı devirde de mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Müellifin ifadelerinden semâ ve devran hakkında olumlu bir tavra sahip olduğu, eserde müellifin dönemin padişahı III. Murad Han'a bağlılığını bildirmek için eserin takdim edilmesinden de bahsedilmektedir.

F. Eserin Üslûbu

Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış eser genel olarak mensur olarak yazılmış fakat içinde manzum kısımlarda geçmektedir. Beyitlerle nesirden nazıma geçme çokça görülen uygulamalardan biridir. Eserde menkıbeler âyet, hadis, şiir ve karşılıklı

²⁴² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 7b.

konuşmalarla anlatılarak nesrin anlatımı zenginleştirilmiştir. Risalenin dili yazıldığı devir olan XI. yy.'ın üslubuna uygundur. Menkıbe bölümünde anlattığı bazı olaylar sanki karşı taraf biliyormuş gibi hepsi anlatılmamıştır. Kaynaklarda araştırma yaparken olayın ayrıntılarına ulaşabiliyorken eserde bu ayrıntılara yer verilmemiştir. Bazı ayetlerin tamamını değil sadece bir kısmını vermiştir. Menkıbe kısmında anlatılan pîrlerin kerâmetleri okuyucunun öğüt alması umarak anlatılmıştır. Eserde Arapça ve Farsça kelimeler kullanılmıştır. Bunun yanında eserde tasavvuf ve tekke kültürüne ait terimler ve açıklamaların olması bizi tarikatların içindeki işleyiş ve âdab hakkında da bilgi vermektedir. Ayrıca anlatımda kullanılan şiirler bize tekke edebiyatının özelliğini göstermiş olmaktadır.

G. Eserin Metin İncelemesi

Eser, mukaddime, menkıbe ve hâtıme olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Yazar bu risaleyi Halvetiyye Pîrleri ve bunlar vesilesiyle Halvetiyye tarikatını tanıtmak üzere yazmıştır. Bu sebeple klasik bir tasavvuf kitabı içeriğine sahip değildir. Bu sebeple içeriğinde bazı tasavvuf kavramları ve onların da izahından ziyade tarihi olaylar yaygın olarak yer almaktadır. Bu sebeple tezimizde eserin tahlilini eserdeki konu dağılımını göre yapmak zorunda kaldık.

1. Halvetîlikte Âdab ve Tarikatın Önemi

Müellif esere manzum olarak hamd bölümü ile giriş yapar ve Allah'a hamd ile başlamıştır. Sonsuz hamd ve şükür, zaman ve zeminin yaratıcısı, ruh ve insanların rızıklandırıcısı Allah'a mahsustur. Allah irfan sahibi, vicdanı kemâle ermiş müşidler yaratmıştır. Bu müşidlerin kalplerini hidayet üzere kılmıştır. Kudret ve hikmetini göstermek için peygamber ve nebîler göndermiş, varlığının sırlarını kullarına keşf ve perdeleri kaldırmak için de şeyhler ve evliyalar görevlendirmiştir. İnsanlar içinde en hayırlı ümmet vasfını alarak, kavminin içindeki şeyhlerin ümmetinin içindeki önemini vurgulamaktadır. Ashabı, dostları, tâbi olanlar ve takip edenler bu yolda bir hidayet yıldızıdır. Dinin büyükleri ve yakın ehli ümmete hizmet ve onları terbiye etmişlerdir. Peygamberlikten sonra verilen en lâtif ve yüce makam velâyettir. Velâyet ibadet

ağacının meyvesi, marifet bahçesinin nurudur. Velâyet sahibi şeyhler Hak ile halk arasında geçit olmuşlardır.²⁴³

Allah'a ulaşmak kul için en önemli gayedir. Ona ulaşmanın yolları sınırsız ve sayısız olup bu yollardan Allah'a en kolay, en yakın olanın ise Halvetiyye tarikatıdır. Bu tarikat Hz. Peygamber'den bu zamana kadar tahrif olmadan gelmiştir. Müellifin bunu dayandırdığı olay şudur: Hz. Ali'nin Peygamberimiz'e gelerek Allah katında, Allah'a en yakın, faziletli ve kullarına en kolay olan tarikatı sorunca, Peygamberimiz tenhada ve zikrin devamla ulaşabileceğini söylemiştir. Hz. Ali bunun üzerine Hz. Peygamberden o zikri öğretmesini istemiştir. Hz. Peygamber de gözlerini yumarak, yüksek sesle üç defa sağ tarafından sol tarafına başını çevirirken "Lâilâhe illallah" cümlesini tekrar etmesini söyleyerek öğretmiştir. İşte bu Peygamber Efendimizden öğrendiği zikir ile Halvetiyye tarikatının Hz. Ali ile başlamasına, zikir, âdab ve usulü meydana gelmiştir.²⁴⁴

Hz. Ali zikri sonra çocukları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e öğretmiştir. Müellif burada silsilenin iki şekilde olduğunu açıklar. Birincisi Mârûf-ı Kerhî ile devam eden ehli beyt imamlarının isminin geçtiği silsile vardır. İkincisi ise Mârûf-ı Kerhî ile devam eden fakat ehli beyt imamlarının geçmediği silsiledir. Silsile en son Necmüddîn Hasan Efendi de tamamlanmış olduğunu belirtir. Dönemin padişahı Sultan III. Murad Han'ı övdükten sonra bu kısmı bitirmektedir.²⁴⁵ Nefsini öldüren kişi mâsivâya dalarsa gaflete düşer. Metnin devamında ise velîlerin kabrini ziyaret etmenin öneminden bahseder. Müellif burada kendi adını söyledikten sonra eseri yazma amacını söyler. Birincisi padişaha bağlılığını bildirmek, ikincisi ise Halvetiyye tarikatının Rum diyarında yayılmasında katkıları olan ve meşhur olanları açıklamak olduğunu söyler. Bunlar ise Çelebi Efendi, Sünbül Efendi, Merkez Efendi ve Yakub Efendi'dir.²⁴⁶

Müellif bu bölümde ayrıca Halvetiyye tarikatı için önemli olan ve yayılmasında en etkin isimlerden biri olan Seyyid Yahya'dan bahsetmektedir. Evliyânın büyüklerinden olup Şirvân nahiyesinde Bakü'de doğmuş ve büyümüştür.

²⁴³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 2a-3a.

²⁴⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 3b-5a.

²⁴⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 5b-6a.

²⁴⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 6b-7b.

Yaşadığı sürece on iki bin müridi mertebeye ulaştırmıştır. Seyyid Yahya rüya aleminde gökyüzüne çıkmış eteklerine bir miktar buğday alıp Doğu, Batı, Acem, Arap her yere buğday tanelerini serptiğini görür. Şeyh Pîr Sadreddîn'e anlatır.²⁴⁷ Şeyh Pîr Sadreddîn rüyasını buğday tanelerinin her yere atılmasının halifelerinin çok olacağı ve her yere yayılacağı şeklinde tabir eder. Seyyid Yahya'nın müridlerinden biri Şeyh Mollâ Pîr Ahmed Erzincânî'dir. İlahi mârifetlere mazhar olmuştur. İkincisi Dede Ömer Rûşenî'dir. O da ilahî aşka mazhar olmuştur. Üçüncüsü Mollâ Ali Halvetî ise ilahî cezbeye mazhar olmuştur. Dördüncüsü Mollâ Habib Karamânî de zühd ve takvâya mazhar olmuştur. Bu mürşidlerin hâlîfe ve dervişleri her yere ulaşmıştır. Örneğin Mollâ Habib'in meşhur hâlîfesi Cemâl Efendi'dir. Devrinin tek, zâhir ve bâtın yönü çok kuvvetli olan kişisidir. Kabirleri Hz. Eyyub Ensâri'nin karşısında Sütlüce semtindedir. Onun hâlîfesi Konya'da Ezelizâde olup hâlîfesi Vişne Efendi'dir. Mollâ Ali'nin meşhur halifesi Edirne'de Mollâ Mesud, İstanbul'da Süleyman Halîfe Sûfiler hamamı civarındadır. Taşrada Şeyh Sinân, Tire'de İmamzâde, Müftü Şeyh, Beyâzîd-i Rûmî ve Divâne Şücâ onlardandır. Seyyid Yahya'nın bir diğer halifesi Dede Ömer Rûşenî'nin meşhur hâlîfesi Mısır'da Şeyh İbrahim Gülşenî sonra yerinde oğlunun oğlu Ali Bâki vardır. Şeyh Şahin, Şeyh Timurtâşî Şeyh Kerimuddîn'in şeyhidir. Seyyid Yahya'nın bir diğer hâlîfesi Mollâ Pîr Ahmed Erzincânî ki müridi Çelebi Efendi'dir. Müellif burada Seyyid Yahya'nın gördüğü rüya ile Halvetiyye'nin hâlîfeleri vasıtasıyla her yere yayıldığını anlatmak istemiştir.²⁴⁸

2. Eserde Anlatılan Şahıs ve Tarihi Olaylar

Müellif bu bölümde Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden meşhur olan Çelebi Efendi, Sünbül Efendi, Merkez Efendi, Yakub Efendi'nin hayatları, tasavvuf anlayışları, eserlerini ve dönemin padişahları ile olan münasebetlerine değinmiştir.

a. Çelebi Hâlîfe

Çelebi Hâlîfe Aksaray'da doğmuş ve soyu Hz. Ebubekir'e dayanmaktadır.²⁴⁹ Mahlası Cemâli Halvetî'dir.²⁵⁰ Yavuz Sultan Selim'in veziri Pîri Paşa yani Şeyh

²⁴⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 8a.

²⁴⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 8b-9a.

²⁴⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 9a.

²⁵⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 9b.

Çelebi Muhammed amcasıdır. O yüzden kendilerine “Çelebi” ünvanı verilmiştir.²⁵¹ Tarikate rağbeti ve nefsi mücadele için Zeynuddin Hâfi'den icazet almasına rağmen gönlü kanaât etmeyip Halvetiyye tarikatından olan Şeyh Tâhir'i bulup intisab etti.²⁵² Fakat Şeyh Tâhir Çelebi Halife'nin kuvvetli meşrebinden dolayı Yahya Şirvânî'ye gitmesini söyler. Çelebi Halife Şirvan'a gittiği gün Seyyid Yahya'nın vefat haberini alınca o gece kabrini ziyaret ederek onun emri üzerine Pîr Muhammed Erzincanî'ye intisab eder.²⁵³ Biraz Tokat'ta kaldıktan sonra Amasya'ya gider. Burada Sultan Beyâzîd şehzâde iken kendisine muhabbet duyar. Şehzâdenin Kapıcıbaşı olan Hacı Mustafa Ağa'yı şeyhe göndererek Sultan Mehmed Han'ın veziri Ahmed Paşa Beyâzîd'a karşı olup katledilmesini istediğini haber aldığını ve yardım etmesini ister.²⁵⁴ Bunun üzerine Çelebi Halife Mehmed Paşa'nın ortadan kalkacağını, Vefâzâde'nin onu koruduğunu fakat sûfilerin bir yol bulup yirmi güne bu olayın olacağına haber verirler. Hikmeti ilahî yirmi gün sonra Sultan Mehmed Han vefat eder. Ahmed Paşa diğer şehzâdeyi geçirmek için harekete geçecekken başındaki vefkin bazı yerlerinde bozulmalar olduğu için Şeyh Vefâ'ya göndermişti. Yeniçerilerde ayaklanarak Ahmed Paşa'yı öldürürler ve Sultan Beyâzîd tahta geçer. Tahta geçince Çelebi Halife'yi İstanbul'a davet eder ve yüz dervişle yola çıkar Üsküdar'a gelirler.²⁵⁵ Fakat kar ve yağmurdan geçemezler. Şeyh bunun üzerine dervişlerinde bir hâl olduğunu düşünerek araştırır ve bir dervişin üzerinde üç akçe bulur. Sebebin bu olduğunu söyleyerek denize atmasıyla ve ortalık açılır. Mustafa Paşa Amasya'da olduğu gibi İstanbul'da da Beyâzîd'ın kapıcıbaşıdır.²⁵⁶ Kendisine Hacı Muslihuddin demiştir. Çelebi Halife, padişahın Kızlar Kilisesi denilen yeri ister ve hankah, imaret, cami, medrese, hamam yapılmış ve orada dokuz yıl kalmıştır.²⁵⁷ Sultan Beyâzîd Çelebi Halife'yi iki kere ziyarete gelmiştir. Bu zâviyeye kalbi selim ile teslim olan dervişlerin tecellinin etkisiyle sabahları ölü bulunduğu da olmuştur. Rivayet edilir ki Hızır (a.s.) İstanbul'a gelseler bir Ayasofya bir de Kocamustafapaşa'da hazır olduğu söylenmektedir. Sultan Beyâzîd döneminde büyük zelzele ve tâun hastalığı ortaya

²⁵¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 9b.

²⁵² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 9b-10a.

²⁵³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 10a.

²⁵⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 10b.

²⁵⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 11a.

²⁵⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 11b.

²⁵⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 12a.

çıkıştır.²⁵⁸ Padişahın âlimlerle istişaresi sonucu manevi yardım almak için Medine'ye Çelebi Halîfe'yi gönderme kararı alırlar. Padişah şeyhe kırk bin akçe ile ester, kırk dervişe elli filori verir ve yola çıkarlar.²⁵⁹ Çelebi Halîfe de hacca gitmek üzere yola çıktı. Üsküdar'ı geçince zelzele ve tâun tamamen ortadan kalktı. Padişah çok memnun oldu ve Çelebi Halîfe'ye, gitmenize gerek kalmamıştır isterseniz geri dönebilirsiniz, diye buyurdu. Çelebi Halîfe, Sultanım bu hayırlı yolculuğa niyet ettik daha önce bu görevini yerine getiremedik, diyerek izin isteyip yola çıktı. Şam'a kadar gider fakat Mekke'ye üç konak mesafe uzaklığındaki yerde vefat etmiştir.²⁶⁰ Çelebi Halîfe hac görevi için çıktığı yolda dervişlerine vefat ettiğinde hacıların geçeceği yol üzerine defnedilmeyi, yerini Sünbül Sinân'a bıraktığını ve kızı Safiye'yi Sünbül Sinân ile evlenmesini vasiyet etmiştir.²⁶¹ Arapça, Farsça ve Türkçe telifleri vardır. Kırk Hadisi manevi işaret üzerine yorumlamış ve Kur'ân-ı Kerim'den bazı sûreleri tefsir etmiştir.²⁶² Halîfeleri ise Sünbül Sinân, Şeyh Veys, Şeyh Dâvûd, Hayreddin Efendi, Muslihuddîn Efendi, Şâbân Efendi, Kasım Çelebi,²⁶³ Ramazan Efendi, Sarhoş Bâli Efendi, Nureddinzâde Şeyh Muslihuddîn Efendi, Kurt Efendi, Şeyh Erdebîlî Sinân, İznikî Selaheddîn Efendi,²⁶⁴ Uşşâklı Alâaddin Efendi, Karlızâde, Yiğitbaşı ve Şeyh Süleyman Efendi'dir.²⁶⁵

b. Sünbül Sinân

Çelebi Halîfe'nin damadı Sünbül Sinân Merzifon'un Borlu'da doğmuştur. Efdalzâde'nin hizmetinde bulunmuştur. Bir gün rüyasında bir kuyudan halkın su aldığını görür o da almak ister. Kuyunun başına gelince su kuyunun ağzına kadar dolar ve taşar. Çelebi Halîfe'ye gelerek rüyasını tabir ettirir.²⁶⁶ Şeyhi başkasının meşakkatle elde edeceğini kendisinin çok kolay elde edeceğini haber verir. Sünbül Sinân kavuğunu ve makâmını bırakır biad eder. Üç yıl sonra halifelik verir ve Mısır'a gönderir. Mısır ulemâsı ve evliyası Sünbül Sinân'ı kabul etmiş ve itibar görmüştür.

²⁵⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 12b.

²⁵⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 13a.

²⁶⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 13b.

²⁶¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 14a.

²⁶² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 15a.

²⁶³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 16a.

²⁶⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 16b.

²⁶⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 17a.

²⁶⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 17a.

Çelebi Efendi, Sümbül Sinân'a mektup göndererek Şam üzerinden hacca gideceklerini ve Kâbe'de bazı hizmetler vereceğini söyler. Sümbül Sinân Mısır üzerinden Mekke'ye varır.²⁶⁷ Sümbül Sinân'a Çelebi Halife'nin vefat ettiği haberini verirler. Daha sonra Şam'dan İstanbul'a gelir zâviyeye gider.²⁶⁸ Sümbül Sinan zaviyeye gittiğinde üç yüz derviş birleşir ve karşılar. Şeyhinin vasiyeti üzerine Kızı Safiye Hatun ile evlenir ve otuz üç yıl makamında irşad eder. Yakub Efendi oğlu Yusuf b. Yakub'a nefis mücadelesinde on sekiz yıl arkasını dayamadan tahiyatta oturur gibi oturduğunu söyler. Yavuz Sultan Selim köşk yaptırmak için Mustafapaşa Cami içindeki yeşil direkleri almak ister.²⁶⁹ Sümbül Sinân asâ ile karşılarına çıkınca vazgeçerler.

Sümbül Sinân çok keramet gösteren, zamanında şeyhlerin sultanı idi. Asla dünyaya meyiletmez mücâhede ve müşâhede ile zamanını geçirirdi. Yakub Efendi'nin naklettiğine göre şeyhinin Maksud Dede adında bir hâlifesi varmış. Şeyhi vefat edince Rum ilinde Siroz'a gitmiş. Biri yaklaşıp, Maksud'u mu istersin, diye sorar. Elini öpüp tanışır. Şeyhi ile olan bir sırrı olduğunu kimseye söylememesi gerektiğini fakat kendisine anlatacağını söyler. Bir cuma günü Tokat'ta halkın koşarak camiye gittiğini görünce merak eder ve vaaz verenin Mollâ Habib olduğunu öğrenir. Yanına gidip dervişi olmak ister. Mollâ Habib kabul etmez ve onu irşad edecek kişinin henüz şeyhlik makamına gelmediğini söyler. On beş sene sonra İstanbul'a gidip bir cuma günü Ayasofya da bir vaaz dinler.²⁷⁰ Vaaz edenin Sümbül Sinân olduğunu öğrenir. Yanına gidince Sümbül Sinân, Mollâ Habib ile konuşmasını hatırlatır, bunu duyunca şaşırır ve bu olay karşısında hemen müridi olur. Maksud Dede şeyhi ile hep irtibat halinde idi. Ona hilafet verip Rum iline gönderdi. Hayroboli diye bilinen kasabaya gitti. Camide iki rekât namaz kıldıktan sonra bir genç gelir elini sıkar, hoş geldin Maksud Dede, dedi. Maksud Dede daha önce hiç buraya gelmediğini ve nasıl tanıdığını sordu. Genç babasının sâlih bir kimse olduğunu babası vefat edince birkaç kişi ile mürşidini aramak için yola çıkmak istemişler.²⁷¹ Fakat babasının dostlarında biri istihareye yatmış. Rüyasında bir pîr gelip, filan gün camiye bir derviş gelecek adı Maksud Dede'dir,

²⁶⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 17b.

²⁶⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 18a.

²⁶⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 18b.

²⁷⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 19b.

²⁷¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 20a.

dediler. Genç, o yüzden gelip size tâbi oldum, der. Sünbül Sinân kerâmetini göstermiş, Maksud Dede rüyadaki kişinin şeyhinin olduğunu anlamıştır. Yusuf b. Yâkub babası Yahya Efendi'nin naklettiğine göre şeyhin izniyle Gelibolulu Zâim Muhammed Çelebi ile Gelibolu'ya varırlar. Bir genç ile karşılaşır ve o kadar çok etkilenir ki gece gündüz onunla ilgilenip aklını karıştırır.²⁷² Halvete girmeye karar verip hamama gider. Hamamda Sünbül Sinân'ı görünce şaşırıp hemen çıkar. İstanbul'a gidecek ilk gemi ile hemen yola çıkar. İstanbul'a varınca hemen zaviyeye gider. Sünbül Sinân onu görür görmez, şeyh müridini gözetlemezse şeytan ve hevası onu helak eder, diye söylemiştir. Gelibolulu Zâim Muhammed Çelebi arasında geçen olayda Sünbül Sinân'ın müridini gözetlediğini yoksa şeytan ve hevânın insanı helâk edeceğini söyler.²⁷³

Sünbül Sinân'ın semâ etmesi âlimlerin bu konuda ikiye ayırmıştı. Çoğunluk Sünbül Sinân'ın tarafındaydı. Sarı Gürz ise fikir olarak karşısındaydı. Bir gün Sünbül Sinân'ı Sultan Mehmed Cami'ne davet ederler. Sarı Gürz ve birçok âlim bu konu üzerine herkesin huzurunda konuşurlar.²⁷⁴ Sarı Gürz Sünbül Sinân'dan dervişlerin zikrederken devran etmelerinin sebebini öğrenmek ister. Sarı Gürz'ün sorularına cevap vererek anlatmaya çalışır.²⁷⁵ Sünbül Sinân Sarı Gürz'e bir zamanlar Mustafa Paşa veziriken medrese de müderris olduğunu kendisinin de semâ yaptığını herkesin içinde söyler mahcub ederek susturur. Sünbül Sinân minbere çıkar ve Sarı Gürz ile gelen on sekiz danışmend etkilenir tarikata girip, tac ve hırka giyerler. Yavuz Sultan Selim Şam'a gittiğinde Beni Ümeyye Cami'nde karşılaştığı bir velî Mısır'ı alacağını müjdelemiştir.²⁷⁶ Yavuz Sultan Selim'e Sünbül Sinân'ı haber etmiş tanışmasına vesile olmuştur. Sünbül Sinân h. 936'da vefat etmiş Sultan Mehmed Cami'nde namazı kılınıp Mustafapaşa Cami'ndeki dergâhına defnedilmiştir. Üzerine türbe yapılmıştır.²⁷⁷ Devran ve semâ hakkında bir risâle yazmış ve pek çok halîfesi vardır. Bunlardan bazıları Cemsiyah Efendi ve Cemâl Efendi'dir.²⁷⁸

²⁷² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 20b.

²⁷³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 21a.

²⁷⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 21b.

²⁷⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 22a.

²⁷⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 22b.

²⁷⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 23a.

²⁷⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 23b.

c. Merkez Efendi

Sünbül Sinân'ın halifelerinden olan ismi Musa, lakabı Merkez Muslihuddîn'dir. Uşak'da doğmuştur. Merkez Efendi buluğ çağına girdiği günden vefatına kadar cemaatsiz namaz kılmamıştır. Öğle veya yatsı namazlarında cemaate yetişememiş ise namazı kılmış olanlara, hayatımda hiç cemaatsiz farz namaz kılmadım. İmam olsam da beraber namaz kılalım. Namazı tekrar kılırsanız nafile olmuş olur, derdi. Amasya'da Mollâ Habib Karamânî ile karşılaşır dervişi olmak ister fakat şeyhinin daha seccadesinde olmadığını söyler.²⁷⁹ Bursa'da Velîyyüddin medresesinde Ahmet Paşa'dan ders aldı. Tefsir ve hadis dersleri aldıktan sonra Ayasofya'da müderris olarak görev yapmış ve vaaz ediyordu. Kuvvetli bir hafızaya sahipti. Genç yaşında Kur'ân-ı Kerim'i ezberleyerek tamamlamıştı. Kadı Beydavi'nin tefsirinin çoğu hatırlıydı. İstanbul'da Merkez Efendi şeyhlerin sohbetine katıldığı halde Sünbül Efendi'nin sohbetlerine gitmezdi. Nedeni ise Sünbül Efendi'nin semâ ve devran yapmasıdır²⁸⁰

Merkez Efendi bir rüya görür. Rüyasında Sünbül Efendi, Merkez Efendi'nin evinin kapısına gelir ve içeri girmek için kapıyı zorlar Sünbül Efendi Merkez Efendi'nin gördüğü rüyayı yorumlayınca hemen ona biad eder. Sulûkunu tamamladıktan sonra halîfelik görevi verilir ve ilk önce İstanbul Dede zâviyesine daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın annesinin Manisa'da yaptırdığı dergâha gitmesini ister ve orada görev alır.²⁸¹ Meclisi tesirli, sözleri etkili idi. Kanuni Sultan Süleyman sohbetlerinde hazır olur değer verirdi. Sohbetlerini gözü kapalı yapar, üç gün üç gece konuşsa bir kelamı bir daha etmez hiç usanmazdı. Çünkü Allah'ın emriyle Hakk'a davet için gönderilmişti. Eğer peygamber gelecek olsa ki fâhri alem ki son peygamber olduğunu söylemiştir muhakkak o nebi olurdu.²⁸²

Rivayet olunur ki bir cuma günü Balıkesir Nâm kasabasında minbere çıkıp nasihat eder. Bağ zamanı olduğu için halk kalkıp gider.²⁸³ Sadece kayyum kalır

²⁷⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 24a.

²⁸⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 24b.

²⁸¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 25a.

²⁸² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 25b.

²⁸³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 26a.

camide. Onun da sabrı bitince gözleri kapalı şekilde anlatmasına devam eden şeyhin yanına gidip, Şeyh Efendi camide kimse kalmadı herkes başına gitti. Ben de başa gidiyorum. Boşuna nefes harcama. Anahtarını al çıkarken camiye kilitle, dedi. Şeyh hazretleri gözünü açıp bakınca camide kimsenin kalmadığını görür ve kayyuma dönerek, sizler dinlemezsiz de cami melâikelerle dolu. Onlar can kulağı ile dinliyorlar, der.²⁸⁴

Merkez Efendi talebelerini iyi yetiştirmek için gayret ederdi. Güzel hasletlere ve merhamete sahip, özellikle çocuklara karşı çok merhametliydi. Onları gördüğünde cebindeki şeker, yemiş gibi şeyleri verir sevindirirdi. Çocuklara, benim için dua ediniz. Günahsız ve masumsunuz. Sizin dualarınızı Allah kabul eder. Dua edin ki kıyamette yüzüm ak olsun, derdi. Çocuklar dua edince, Ya Rabbi! Bu masumların dualarını geri çevirme, diye Allah'a yalvarırdı.²⁸⁵ Mısır defterdarlığında olan Dühânîzâde'nin babası Kâtib Mehmed Çelebi Sünbül Sinân'a muhabbet duyarlardı. Merkez Efendi'ye asla gitmemişti. Üç yıl sonra rüyasında Sünbül Efendi'yi görür. Merkez Efendi'den gafil olunmaması gerektiğini ve hemen gitmesini söyler. Mehmed Çelebi hemen Merkez Efendi'ye giderek biad eder. Kanuni Sultan Süleyman Korfus seferinde Merkez Efendi'ye askere nasihat ettirmiştir. Sultan Süleyman Manisa'da çelebi iken Merkez Efendi'ye muhabbet duyardı.²⁸⁶

Yakub Efendi'nin rivayet ettiğine göre Sünbül Sinân'a dervişleri kendisinin vefatından sonra kimin olacağını sormuş ve Habeşli bir köle dahi olsa izinden gidin diye vasiyet etmiştir. Sünbül Sinân'ın vefatından on gün sonra Merkez Efendi gelmiş fakat kimse hücrelerine götürmek için teklifte bulunmamıştı. Sünbül Efendi'nin halîfesi Yakub Efendi Sünbül Efendi'nin yerine kimin halîfe olacağını belirlemek için istihareye yattı. Rüya şöyleydi, bir meclis kurulmuş ortada bir kürsü vardır. Kürsüde Merkez Efendi oturmuş tefsir yapıyordu. Tefsiri yaparken başındaki sarığın bazen yeşil, bazen siyah renk olduğunu görür. Etrafindakilere bunun mânâsını sorar. Onlar renkleri yeşil şeriatte, siyah tarikatte kemâl ve olgunluğa işarettir diye yorumlarlar.²⁸⁷

²⁸⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 26b.

²⁸⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 27a.

²⁸⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 27b.

²⁸⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 28a

Yakup Efendi ertesi gün dervişlere istihareye yattığını ve gördüğü rüyayı dergâhta olanlara anlatınca herkes o rüyanın etkisi altında kalarak biad etti. Biad etmeyenler ise felah olmadılar.²⁸⁸ Merkez Efendi h. 959 yılında doksan yaşında vefat etmiş ve kendi yaptırdığı caminin avlusuna defnedilmiştir. Ebussuûd cenaze namazına katılmıştır. Beş yüzden fazla halîfesi vardır. Hind memleketinde bile halîfesi vardır.²⁸⁹ Oğlu Şeyh Ahmed Merkezi âlim ve faziletli bir kişi idi. Halka, oğlum Ahmed benden daha çok üstündür, diye söylerdi. Çok sayıda övülmüş eseri vardır. Lügat-ı Kâmûs-ı Turkî'yi tercüme edip seksen parça büyük bir kitap yazmıştır. Yusuf b. Yakub da Merkez Efendi'den ders alarak Kevser suresini tefsir etmiştir.²⁹⁰

d. Yakub Efendi

Yakup Efendi Anadolu'nun Germiyân ilinde Şeylû isimli yerde doğmuştur. Ceddi Siyâhîzâde'ye dayanır. Üst rütbe insanlarla görüşüp içki ortamlarına katılırken bir rüya görür. Rüyasında kıyamet kopmuş kendisine ceza verirlerken görür. Yalvarma, tevbe ve istiğfarla uyanır. Sünbül Sinân'ın yanına gider ve biad eder. Mücâhede ve riyazat ile su içmeden, üç günde bir iftar ederek altı ay geçirmiştir.²⁹¹ Dervişler zikir halkası oluştursa Yakub Efendi zikirden kendinden geçer öylece bırakıp giderlermiş. Sünbül'e derviş olacak Yahya gibi olmalı, diye methederlermiş. Bir buçuk yıl mücâhedededen sonra Sünbül Sinân icazet verir. Dervişler Sünbül Sinân'ın vefatından sonra yerine kimin geçecek diye beklerlerken Merkez Efendi gelir. Merkez Efendi'ye kimse bu makamı uygun görmezken Yakub Efendi istihare eder.²⁹²

Yakup Efendi rüyasında Rum ilinde Yanya'da tarikate meyletmiş istekli kişiler olduğuna dair mânevî işaret alır. O sırada bir gün ileri gelen tımar sahibi Mustafapaşa imaretini ziyaret eder. Dervişlerin hallerini görünce muhabbet duyar ve Merkez Efendi'den Yanya'ya bir mürşid göndermelerini talep eder.²⁹³ Merkez Efendi, Yakub Efendi ile kimin gitmesi konusunda istişare ederken Yakub Efendi rüyasındaki mânevî işareti düşünerek gitmek için tâlib olur. Şeyhi seccadesini göstererek makamı

²⁸⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 28b.

²⁸⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 29a.

²⁹⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 29b.

²⁹¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 30a.

²⁹² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 30b.

²⁹³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 31a.

olduğunu işaret eder. Fakat Yakub Efendi Yanya'ya gitmesi gerektiğini söyleyerek oraya gider. Tımar sahibi Yakub Efendi'ye üç akçe ve bir imamet teklif eder. Yakub Efendi hizmetinin yalnız dünyaya olmadığını söyleyerek bu teklifi kabul etmez.²⁹⁴ Yakub Efendi gece gündüz tevhid hizmetiyle sancak beyleri, tımar sahipleri ve kadılar biad etmişlerdir. Memleketin ileri gelenleri birleşip cami, tekke ve imaret yaptırmıştır. Delonya, Karlı ve Avlonya halkı etrafında toplanır.²⁹⁵

Lütfü Paşa vezir olunca Davud Paşa mahallesinde cami ve hankah yaptırır Yakub Efendi'yi davet eder. Yusuf b. Yakub Yanya'dan ayrıldığında dört yaşında olduğunu bildirir. Yakub Efendi on sekiz yıl burada hizmet eder.²⁹⁶ Merkez Efendi vefat edince yerine oğlu Ahmed Çelebi İstanbul'a gelmek istemez. Yakub Efendi'yi davet ederler Şah Sultan'ı kırmak istemediği için daveti geri çevirir. Fakat Sünbül Sinân'ı rüyasında görüp emredince gitmek zorunda kalır. Şeyhin yerine geçince kalbine düşen manevi feyizleri arttı. Kalplerde öyle bir sevgi bıraktı ki inkâr edenler bile sevmiştir.²⁹⁷ Vaazlarında bir kimse bulursa gözlerinden yaş dinmez meclisi terk etmezdi. Halk bir cuma günü Davud Paşa caminde sünneti kılarken kubbeden sıva ve kireç kopup düşer. Halk kubbe çöküyor sanarak kaçarlar. Yakub Efendi namazını bile bozmamış belki haberdar bile olmamıştı. Yanya'da Preveze'ye düşman saldırınca hisarın içinde on sekiz asker kalmıştı. Toplarda ağır olunca Yakub Efendi dervişleri ile yardıma gitti.²⁹⁸ Rivayet olunur ki topa, tüfeğe bakmadan hisarın içine girip kendi eliyle bir top alıp atar. Top denk geldiği her yeri helak eder. Müslümanlara kuvvet gelir ve Yakub Efendi'nin dervişleri ile hisardan çıkıp tevhide başlarlar. Düşman Türk'ün dilaverleri geldiğini sanarak korkup kaçarlar.²⁹⁹

Yakub Efendi'nin nazik duyguları ve benzersiz bilgileri vardır. Hikâye edilir ki Sünbül Sinân'a itiraz edip, şeyhlere karşı olan Mollâ Arabzâde Mısır kadısı olarak atanır. Şeyh gider ve konuşarak ikna etmek ister. Fakat ikna olmaz. Belli bir zaman geçtikten sonra bir haber gelir ki bindiği kadirga batmış ve diğerlerine hâli örnek

²⁹⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 31b.

²⁹⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 32a.

²⁹⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 32b.

²⁹⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 33a.

²⁹⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 33b.

²⁹⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 34a.

olmuştur.³⁰⁰ Daima kendinden geçme ve Allah Teâlâ'ya yönelme halindeydi. Kimseye boyun eğmezdi, davetsiz kimseye varmaz ve dünya kelâmı etmezdi. Kim yanına gelirse ahirete isteklendirirdi.³⁰¹ Yusuf b. Yakub babası Yahya Efendi'ye bir soru sorar: Vücut hayır yeridir bu kadar güzel vasıf ve faziletlere erişmiş, herkese faydanız varken yokluğu neden tercih edersiniz? Uzunca bir cevap verir. Birincisi bu söz vahdet âleminin lezzetinden ayrılık elemi hatırlandığında söylenir. İkincisi vücut şartlarının edasında ilâhi tecellilere mazhar olanların kalbine gelen sözdür. Üçüncüsü bu söz kâl makamında söylenemez mertebeler gerekir. Bu mertebede Fahri Âlem “Keşke Muhammed'in Rabbi Muhammed'i yaratmasaydı” buyurmuşlar. Hz. Ali “Hiç kimseyi kıskanmam dünyaya gelmeyenleri kıskanırım.” demişlerdir.³⁰² Yakub Efendi 17 Zilkâde 999'da salı günü vefat etmiştir. Son kerâmetleri defî hâcet için kaldırmışlardı. Gözleri kapalı ve konuşmuyordu. Kible yönünü hatırlayıp, “Helada, kırdâ abdest bozarken, kibleyi öne ve arkaya getirmemelidir.³⁰³” diyerek o hâlinde bile dikkat ederlerdi.³⁰⁴

H. Eserde Geçen Tasavvufî Kavramlar

Eser tasavvuf alanına dayalı olduğu için içerisinde bu alana yönelik kavramlar fazlaca kullanılmıştır. Eser dönemin sözlü ifadeleri ile yazılmış olup, o dönemde tekke için hangi dil kullanılmışsa o dil yazıya geçirilmiştir. Özellikle menkıbe bölümünde daha çok görülmektedir. Menkıbe bölümünde Çelebi Halife, Sünbül Sinân, Merkez Efendi, Yakub Efendi bölümlerinde birbirine benzer ifadeler kullanılmaktadır. Bu kavramlar tasavvuf ve tekke kültürü hakkında bilgi vermesi açısından da önemlidir. Bu kavramlar şunlardır:

Âdâb-ı târik, etvâr-ı sülûk,³⁰⁵ mürşid, irfân,³⁰⁶ şeyh, evliya, kurbet, hilkat, kerâmet, hakâyık,³⁰⁷ hidayet, mârifet, şecere, terbiye,³⁰⁸ vâsıl, hâl,³⁰⁹ hikmet, sîret,

³⁰⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 34b.

³⁰¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 35a.

³⁰² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 35b-36a.

³⁰³ Ez-Zebidî, “Abdest”, 118.

³⁰⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 36b.

³⁰⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 1b.

³⁰⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 2a.

³⁰⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 2b.

³⁰⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 3a.

³⁰⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 3b.

ahlak,³¹⁰ tarîk, zikrullah, vech, telkin,³¹¹ tecelliyat, silsile,³¹² siyâdet, velâyet,³¹³ gaflet, dergâh, îtikad, îtimad, selef-i sâlihîn, sâlik, üftâde,³¹⁴ Tarîki Halvetî, seccade, cülûs etmek,³¹⁵ füyûzât, fütuhât, uzlet,³¹⁶ hilafet, marifetullah, aşk-ı ilâhi, cezbe-i ilahiyye, zühd, takvâ, verâ,³¹⁷ hâlîfe,³¹⁸ mücâhede, riyâzat, tarikâtı sûfiyye,³¹⁹ istitâat,³²⁰ icâzet, irsâl etmek, muhabbet, sohbet, teveccüh,³²¹ kalbi selim, ehli teslim,³²² tasavvuf,³²³ kutbül ârîfin, gavsül müteahhirin, insan-ı kâmil,³²⁴ feyz,³²⁵ muhabbetullah,³²⁶ salâbet, celâlet,³²⁷ tarikât-ı kâmil, mertebe, fehm,³²⁸ irşad,³²⁹ halvet, hankah, mürid, tevbe, istiğfar, hevâ,³³⁰ semâ, nazar eylemek,³³¹ devrân,³³² biad etmek, cübbe, destâr, tâc, hırka,³³³ usûl ve fûrû, kerâmet,³³⁴ pîş kadem, himem,³³⁵ ihya-i tarikât,³³⁶ nasihat,³³⁷ seccade-i irşad, dervîş, hücre, hizmet, riâyet, imâme, tarikât,³³⁸ müstecâbü'd da've,³³⁹ tâlim,³⁴⁰ tazarru, îtizar, emân,³⁴¹ seyr u sülûk,³⁴² meveddet,³⁴³ muhlis,³⁴⁴ istiğrak,

³¹⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 4a.

³¹¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 4b.

³¹² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 6a.

³¹³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 6b.

³¹⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 7a.

³¹⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 7b.

³¹⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 8a.

³¹⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 8b.

³¹⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 9a.

³¹⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 9b.

³²⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 10a.

³²¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 10b.

³²² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 12b.

³²³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 15a.

³²⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 16b.

³²⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 17a.

³²⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 17b.

³²⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 18b.

³²⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 19a.

³²⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 19b.

³³⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 20a.

³³¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 21b.

³³² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 22a.

³³³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 22b.

³³⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 23b.

³³⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 24a.

³³⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 25b.

³³⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 27b.

³³⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 28a.

³³⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 28b.

³⁴⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 29b.

³⁴¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 30a.

³⁴² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 31a.

³⁴³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 32b.

³⁴⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 33a.

vakâr, hikmet,³⁴⁵ istikâmet,³⁴⁶ Halvetiyye, keşf,³⁴⁷ erkân, mezhep, nefis, şeytan, dünya, hevâ, şeriat, tarikat, hakikat, marifet.³⁴⁸

³⁴⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 35b.

³⁴⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 36b.

³⁴⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 37a.

³⁴⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 37b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERDE ADI GEÇEN BAZI HALVETİYYE TARİKATI PİRLERİ

Eser daha önce de ifade edildiği üzere Halvetî pîrlerinden bazılarının menkıbelerine tahsis edilmiştir. Üçüncü bölümde Halvetiyye tarikatı pîrlerinden Çelebi Efendi, Sünbül Efendi, Merkez Efendi ve Seyyid Yahya Şirvânî'nin hayatları, tasavvufî düşünceleri, eserleri, varsa kolunu ve dönemin padişahları ile olan münasebetleri eserde verilen bilgilerin diğer kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilerle zenginleştirilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak müellif söz konusu şahısların hikayelerini tüm ayrıntılarıyla anlatmamıştır. Bu sebeple biz bahsi geçen pîrler hakkında daha detaylı bilgi vermeyi uygun gördük.

I. Çelebi Halife

A. Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi

Çelebi Halîfe müridlerin içerisinde mert, emin, zeki ve seçkin bir zattır.³⁴⁹ Halvetî tarikatının İstanbul'daki ilk temsilcisi olan asıl adı Muhammed, lakabı Hamîdeddin, künyesi Abu'l-Fuyûzât'tır.³⁵⁰ Eserde de söylendiği gibi mahlası Cemâlî ve halk arasında da Çelebi Halîfe diye tanınmıştır.³⁵¹ Çelebi Halîfe hakkında Harîrîzâde Kemaleddin Efendi "Cemâlî" sıfatına "el-Bekrî" yi de ekledikten sonra Cemâleddin-î Aksarayî'ye kadar uzanan şeceresini şöyle aktarmıştır: Çelebi Halife Sultan el-Aksarayî b. Mahmud b. Muhammed b. Cemâleddin el-Aksarayî'nin o dönemde Konya'nın kazası olan Aksaray'da doğduğunu söyleyenler olduğu gibi Karamanlı olup Amasya'da doğduğunu söyleyenlerde vardır. Amasya'ya sonradan gittiği göz önünde tutulursa, bu rivayetlerden ikincisinin yanlış olduğu ortaya çıkar.³⁵² Kaynaklarda da geçtiği gibi eserde Aksaray'da doğduğunu belirterek doğrulamaktadır.³⁵³ Şaka 'ik'e göre Cemâleddin-î Aksarayî neslinden, Lemazât'a göre İbrahim-î Aksarayî'nin çocuklarından.³⁵⁴ Eserin ifadesine göre Pîri Paşa ve Müftî

³⁴⁹ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 461-408.

³⁵⁰ Cemil Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı* (İstanbul: Kitabevi, 2003), 110-111.

³⁵¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 9a.

³⁵² Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 110-111.

³⁵³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 9a.

³⁵⁴ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 110-111.

Zenbilli Ali Çelebi ile akrabalığı vardır. Başka bir rivayete göre de Yavuz Sultan Selim'in veziri olan Piri Paşa, Şeyh Çelebi Muhammed'in amcasıdır ve kadızâde olduğundan kendisine "Çelebi" unvanı verilmiştir.³⁵⁵ Doğum tarihi bilinmemektedir.³⁵⁶ Soyunun Hz. Ebubekir'e kadar uzandığı belirtilmektedir.³⁵⁷ Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Kaynaklarda onun başlangıçta devrin ilimlerini öğrenmeye çalıştığı kaydedilmektedir.³⁵⁸

Çelebi Muhammed'in müridini aramadan önce tasavvufa meyiletmesine kaynaklarda farklı şekillerde aktarılmaktadır. *Lemezât'a* göre Çelebi Muhammed'in tasavvufa girişi şu şekilde olmuştur: Akrabalarından biri kazaskerdi. Çelebi Efendi de memuriyetinde yükselmek istiyordu ve onu ziyarete gitti. İlmî konularda sohbet ederlerken, tellâlin biri bir Kur'ân-ı Kerim'in satılık olduğunu söyleyerek oradan geçiyordu. Kazasker, tellâli çağırdı fiyatını sordu. Tellâl üç yüz akçe olduğunu söyleyince almaktan vazgeçti. Daha tellâl gitmeden başka bir kişi geldi ve kazaskere:

-Sultanım geçen gün bana söyleyip bulursan al dediğin, atı size aldım. Bir görüp bakınız, dedi. Kazasker hayvanı görünce çok beğendi. Atın değerini sordu. O da on bin akçe olduğunu söyledi ve hemen aldı. Çelebi Efendi, bu duruma üzüldü. Sonra kendi kendine,

-Ey nefsim, sen de bu saygın kişilerden olmak istiyorsun öyle mi? Onlar bir Kur'ân'a üç yüz akçeyi veremeyip bir hayvana gözlerini kırpmadan on bin akçe verenlerdir. Sen, ahiret için çalışan, Allah'a ulaşmak için çalışan tarikat büyüklerinin arkasından git! Eğer böyle yapmazsan, bunlar ilmi ile amel etmeyen, ahiret gününde de pişmanlıkla, akli başından giderek, eyvah! Ben ne yaptım, kendimi ateşlere attım, diyenlerden olursun dedi.³⁵⁹ Kendisine ve dervişlerini yapılmak istenen para yardımı kabul etmemesinin nedeni de bu olduğu tahmin edilmektedir. Ancak *Lemezât'ta* bu rivayet ufak farklarla doğruya daha yakın bir şekilde Şeyh Cemâleddin-i Aksarayî hakkında söylenir. *Şaka'ik'in* ve *Tâc at-tavarih'in* Cemâleddin-i Aksarayî'nin

³⁵⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 9b.

³⁵⁶ İsmet Binark, *Gönül Dünyâmızı Aydınlatanlar* (İstanbul: Nefes Yayınları, 2012), 317.

³⁵⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 9a.

³⁵⁸ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 111.

³⁵⁹ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 409.

ifadesine binaen Şeyh Cemâleddin hac görevini yaparken arkadaşlarından birinde Ergûn isimli bir hattatın hattıyla yazılmış Kur'ân-ı Kerim'i alıp İstanbul kadısı Kestelî Mulihuddin Mustafa Efendi'ye getirir. Kestelî, fiyatını sorunca, "altı bin akçe" der. Kestelî, Kur'ân-ı Kerim'i almaktan çekinir. Tam o sırada Karaman'dan birkaç at getirilir. Kestelî, bir tanesine on bin akçe vererek satın alır. Bunu gören Cemâleddin Aksarayî üzüldür ve tasavvufa yönelir. Sonuç olarak kaynaklarda bilerek ya da farkında olmaksızın isim benzerliği sonucunda birbirine karıştırılmıştır. Fakat *Şaka'ik*'te ve yine *Tac at-tavârih*'de akrabalık bağına değinilmeden Pîri Mehmed Paşa'nın Cemâleddin Aksarayî için bir zâviye yaptırdığından bahsedilmektedir. Çelebi Efendi bu şekilde tarikata yöneldikten sonra mürşidini buluncaya kadar farklı şeyhlere intisab etmiştir. *Lemâzat*'a göre, ilk önce İstanbul'da olan ve Zeyneddîn-i Hâfî'ye ulaşan Hacı Halife isminde bir şeyhe,³⁶⁰ *Şaka'ik*'e göre Karaman'da bulunan Şeyh Alâaddîn Halvetî'nin halîfelerinden Şeyh Abdullah'a intisab etti.³⁶¹

Çelebi Halife'nin şeyhi Tahiroğlu ve Yahya Şîrvânî ile münasebeti eserde geçtiği gibi *Tezkiretü'l Hâs*'da da bahsedilmektedir.³⁶² Tokat'ta ümmî olan Tahiroğlu'nu bulup intisab etti. Tahiroğlu ve Çelebi Halife arasındaki konuşma eserde şöyle aktarılmıştır:

Bir gün şeyh Tahiroğlu dedi ki: "Benim seni irşada istihatım yoktur. Sen Seyyid Yahya'ya gitmelisin. Ben Şîrvân'a yola çıktım. Erzincan'a ulaştım. Pîr Muhammed Erzincanî ile buluştum. Pîr dedi: "Nereye gidersin?" Dedim: "Şîrvâna, Seyyid Yahya'ya giderim." Pîr Muhammed Erzincanî dedi: "Eğer bu tarafa avdet müesser olur ise, murad hasıl olur." Şîrvân'a ulaştığım gün Şeyh Seyyid Yahya vefat etmiş cenazesinde hazır oldum. O gece Hz. Seyyid'in kabri üzerine gittim, Şeyh Seyyid Yahya'yı gördüm. Dedi ki: "Sen Pîr Muhammed Erzincanî'ye git. Emaneti mârifetim ona teslim oldu." demiştir.³⁶³ Tekrar Erzincan'a döndü ve Erzincan'da Muhammed El-Erzincanî'ye intisab edip hilafet aldıktan sonra Amasya'ya geldi.³⁶⁴

³⁶⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 9b. Eserde Zeyneddîn-i Hâfî'ye ulaşan diye belirtmiştir. Hacı Halife ismini vermemiştir.

³⁶¹ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 111-112.

³⁶² İbrâhîm Hâs Halvetî, *Erenler Kitabı (Tezkiretü'l-Hâs)*, haz. Mustafa Tatcı ve diğerleri (İstanbul: H Yayınları, 2017), 315.

³⁶³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 10a.

³⁶⁴ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 413.

Sultan Beyâzîd ile Çelebi Efendi ile münasebetlerini ve Karamanlı Mehmed Paşa ile ilgili olayın eserde şu şekilde anlatıldığını görmekteyiz. Sultan Beyâzîd Amasya sancak beyi iken şeyh de halkı irşadla uğraşıyordu. Şehzâde şeyhe biad etmişti. Kapıcıbaşı olan Hacı Mustafa Ağa da rüyalarının tabiri için şeyhle şehzâde arasında iletişim sağlıyordu. Şeyhinde müridlerindendi. Kapıcıbaşı şöyle anlatıyor: Bir gün Şehzâde Beyâzîd beni çağırttı, bin dirhem verip beni şeyhe gönderdi. Bana:

-Bizim için hayır dua ve himmet eylesesini niyaz ediyoruz. Eğer dileği nedir, diye sorarsa, sen de size malumdur efendim dersin, diye tembih etti. Ben, gidip şeyhin karşısına çıktım. Şeyhle konuştuktan sonra Şeyh bana:

-İnşallah sabahleyin cevabınızı alırsınız, dediler. Sabahleyin tekrar karşısına gittiğimde, Şeyh Çelebi bana:

-Şehzâde, Karamanlı Mehmed Paşa'nın ortadan kaldırılmasını rica etmişler. İnşallah dileği olacaktır. Bu kişi Şehzâdemize zarar vermek istermiş, hayra tebdil olsa gerektir. Gerçi Vefâzâde onu koruyor, ama sûfiler bir yol buldular. Otuz iki günün sonunda, büyük bir olay olacak ve sonunda Karamanlı Mehmed Paşa'nın helâk haberi gelecektir, dediler. Bu olay kaynaklarda otuz iki gün olarak geçerken eserde yirmi gün olarak bahsedilmiştir. Gidip bu haberi Şehzâdeye bildirdim.³⁶⁵ Şehzâde:

-Vallahi ne güzel söylediler. O zâlim beni katlettirmeye düşünüyormuş, dedi. İstanbul'da ise Karamanlı Mehmed Paşa, Şehzâde Cem Sultan tarafında olup onu tahta geçirmek istiyor ve destek için de Karaman'da vali olan Şehzâde Cem'e haber yolluyordu. O sırada vefat etmiş olan Fatih Sultan Mehmed Han'ın ölüm haberini halktan ve devlet adamlarından gizliyordu. Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan ile Osmanlı savaş olduğu için asker Üsküdar'a götürülmüştü. Mehmed Paşa'nın planı ise askerle birlikte Üsküdar'a geçerek, Cem Sultan'la buluşup tahta geçirmektir. Sultan Mehmed Han'ın naaşı, otağ-ı hümayundaydı. Karamanlı sadrazam Mehmed Paşa'nın başında gösterişli sadâret kavuğu vardı. İç takkesinde, Vefâzâde'nin yazdığı onu koruyan bir "vefk" vardı. Bu vefk, zamanla terle silinmişti. Bunun düzeltilmesi için

³⁶⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 10b-11a.

adamlarından Mustafa Dede'yi görevlendirdi ve takkesini Vefâzâde'ye (Şeyh Vefâ) göndermişti. O sırada asker padişahın ölümünü öğrenmiş ve yeniçeriler:

-Padişahımız ölmüş, bizim haberimiz yok. Sadrazam Paşa ise bizi savaşa götürüyor. Biz padişahımızı görmek istiyoruz, diyerek ayaklandılar. Mehmed Paşa dayanamayarak karşı gelen yeniçerilere ağır sözler söyledi. Askerde bu sözlere dayanamayarak üzerine kılıçla yürüyüp onu şehit ettiler. Bu ölüm haberi Şehzâde Beyâzîd'e, yani İstanbul'dan Amasya'ya tam otuz üç günde geldi. Sultan Mehmed'in ölümünün kırkıncı günü Şehzâde Beyâzîd İstanbul'a geldi.

Çelebi Halife, Karamanlı Mehmed Paşa'nın yapacaklarına engel olmak için Kahhâr esmâsı ile ona nazar kıldı. Karaman evliyası mânâ âleminde Çelebi Halife'ye karşı çıkararak amacın nedir, diye sordular. Çelebi amacını söyleyince, yanmış ateşli közler atarak onu helâk etmek istediler. Çelebi, bunları savursa da bir tanesi küçük kızına denk gelip vefat etti. Bu olay üzerine Çelebi, sizler niçin bir zâlimin arkasında duruyorsunuz? dedikten sonra, Karamanlı Mehmed Paşa'nın yaptığı eziyet ve haksızlıkları anlattı. Olanları duyan Karaman velîleri Mehmed Paşa'yı korumaktan vazgeçtiler. Ama bir tek Vefazâde kalmıştı. Ona da durum anlatılınca o da korumaktan vazgeçti. Böylece Beyâzîd Han tahta geçebildi.³⁶⁶ Eserde II. Beyâzîd'in padişah olduktan sonra Çelebi Muhammed Cemâleddin'i İstanbul'a davet etmek için Hacı Mustafa Ağa ile Amasya'ya mektup göndermesine değinilmiştir. Bu davet üzerine Şeyh Cemâleddin, yüz dervişle beraber Amasya'dan Üsküdar'a geldi. Mevsim kıştı ve denizde fırtına vardı. Karşı tarafa geçmek için üç gün burada beklemek zorunda kaldılar. O zaman Üsküdar'da bir iskele ve birkaç ev vardı. Üçüncü gün şeyh, bu durumun dervişler arasındaki uygun olmayan bir davranıştan olabileceğini düşünerek bir araştırma yapmış ve birisinin üzerinde birkaç kuruş para bulmuş, parayı derhal denize atmıştı. O sırada dinmeye başlayan fırtına da durmuş ve padişahın gönderdiği kadirga iskeleye yanaşabilmişti. Şeyh ve dervişleri Mustafa Ağa'nın sarayına misafir olmuşlardı. Padişah, devlet erkânı, şeyhler ve ileri gelenler, Çelebi Efendi'yi ziyaret ettiler. Beyâzîd'in Kapıcıbaşı Amasya'da olduğu gibi Mustafa Paşa olmuş onu sonradan kendi veziri yapmıştır. İkinci Beyâzîd fermanlarında ondan bahsederken

³⁶⁶ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 413-415.

“Kapıcılarım başı Hacı Muslihiddin'im” dermiş. Bu ifade eserde aynı şekilde geçmektedir. Şeyhten İstanbul'da kalması rica edilir. Çelebi Halîfe bunu kabul ettikten sonra hükümdardan da Yedikule semtinde Kızlar Kilisesini ister. İsteği üzerine bu kilise düzeltildi, yanına kırk adet hücre ile medrese, imaret, büyük bir hankah ve hamam yaptırıldı. Kendisine ve dervişlerine maaş bağlanmak istense de şeyh, bunu kabul etmedi. Çelebi Muhammed Cemâleddin İstanbul'da dokuz yıl kalmış ve İkinci Beyâzıd iki defa dergâhında ziyaret etmiştir.³⁶⁷

O zamanlarda İstanbul'da rivayete göre veba, bir rivayete göre zelzele ve diğer bir rivayete göre ise hem zelzele hem de tâun salgın oldu. *Lemâzat* hariç, diğer kaynaklarda bu olayların olduğu tarih hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Eserde de bu iki olay hakkında bir tarih belirtilmemiştir. *Lemezât*'ın 910/1504-1505'te zelzele olduğuna dair verdiği tarih ise tarihçilerin verdiği rakama uymamaktadır.

Tarihçilerin “Kıyameti Suğra” diye söyledikleri bu zelzele h. 910'da değil h. 915'te olmuştur. *Şaka'ik* ve *Tâc at-tavârih*'te II. Beyâzıd döneminde olan bir veba salgınından bahsedilmekte fakat bir tarih belirtilmemektedir. Bunlara rağmen, zelzele yerine tâun kabul edilerek *Lemezât*'ın verdiği h. 910 tarihinin doğruluğunu onaylar mahiyette aynı tarihte Mısır'da veba salgını olmuştur.³⁶⁸ Eserde bu olay hakkında verilen bilgi ise şöyledir. O sene İstanbul'da büyük bir zelzele olmuştu. Zelzelenin ardından tâun, veba hastalığı ortaya çıkmıştı. Bu salgında yüzlerce İstanbullu ölmüştü. Bunun üzerine padişah II. Beyâzıd, Çelebi Halîfe'nin Mekke-i Mükerrreme'ye gidip, bu sıkıntının giderilmesi için dua etmesini istedi. Çelebi Halîfe'ye kırk bin akçe, bir ester ve yanında gidecek kırk dervişe ellişer filori vererek veba salgınının bitmesi için dua etmek üzere Mekke'ye gönderdi. Çelebi Halîfe de hacca gitmek üzere yola çıktı. Üsküdar'ı geçtiğinde Allah Teâlâ'nın izniyle veba salgını aniden durdu eseri bile kalmadı. Padişah çok memnun oldu ve Çelebi Halîfe'ye, gitmenize gerek kalmamıştır isterseniz geri dönebilirsiniz, diye buyurdu. Çelebi Halîfe, Sultanım bu hayırlı yolculuğa niyet ettik, görevimizi yapıp Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin selameti için dua edelim. Allah Teâlâ'nın siz sultanımıza hayırlı uzun ömürler vermesi için niyazda

³⁶⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 11a-11b-12a.

³⁶⁸ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 116-117.

bulunalım, dedi. Sultan'ın izni ile yola çıktı.³⁶⁹ Çelebi Efendi Şam'dan ayrıldıktan sonra üç konaklık mesafede bulunan Tâbut veya Tebük koruluğunda vefat etti ve vasiyeti üzerine hacıların geçtiği yol kenarına defnedildi. Kaynakların bir kısmında şeyhin ölüm tarihi olarak 899/1493-94 ve 912/1506-1507 gibi iki rakama rastlanmaktadır.³⁷⁰ Eserde ise Çelebi Halîfe'nin Tâbut veya Tebük koruluğunda vefat ettiği şeklinde yer belirtilmemiştir. Vefat tarihi hakkında da bilgi verilmemiştir.³⁷¹ Şeyh öleceği zamanda İstanbul'daki makamını ve kızı Safiye Hatun'u halîfesi Sünbül Sinân Efendi'ye vasiyet etti.³⁷² O sırada Sünbül Sinân irşad için Mısır'da idi. Şeyh hacca giderken Sünbül Sinân ile Mekke'de görüşmek üzere bir derviş göndermiştir. Fakat görüşmemişlerdir. Sünbül Sinân da şeyhin vasiyetini yerine getirmek için Mekke'den İstanbul'a geldi. Çelebi Muhammed Cemâleddin'in, Halvetî tarikatı gereğince yerine geçme hakkına sahip dört halîfesi şunlardır: 1. Kasım Çelebi, 2. Sinân Erdebîlî, 3. Veys Dede, 4. Sünbül Sinân Efendi idi.³⁷³

B. Eserleri

Eserde Çelebi Halîfe'nin Türkçe, Arapça ve Farsça yirmiye yakın eser yazdığı bildirilmektedir.³⁷⁴ Fakat bir kısmının ismi bilinmemektedir. Bunların da maalesef hangi kütüphanemiz de nerelerde olduğunu tespit edilememiştir. Ayrıca bu eserlerin isim benzerliğinden dolayı Cemâleddin-i Aksarayî'nin eserleri ile de karışmış olması ihtimali vardır.

- 1- Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha
- 2- Tefsîr-i Sûre-i Âyete'l Kürsî
- 3- Diğer Tefsîr-i Fâtiha ve Sûri Duhâ'dan Âhir-i Kur'ân'a kadar
- 4- Şerh-i Hadîs-i Erbaîn-i Kudsî
- 5- Şerh-i Hadîs-i Erbaîn-i Nebevî

³⁶⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 12b-13a-13b.

³⁷⁰ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 116-117.

³⁷¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 13b.

³⁷² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 14a.

³⁷³ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 116-117.

³⁷⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 15a.

- 6- Risâle fî-Beyâni'l-velâye
- 7- Câmîatü'l Esrâr ve'l-Garâib
- 8- Risâle fî-Şerhi İsneyni A'zameyn Rahmân ü Rahîm
- 9- Şerh-i Sad-kelime-i Sıddîk-ı Ekber
- 10- Risâle fî-Beyâni'l-Merâtib ve'l-Etvâr
- 11- Şerh-i Ba'z-ı Ebyât u Ru
- 12- Şerhu Beyteyni'ş-Şeyhi'l Ekber el-mezkûr fî evvel-i Fütûhât-ı Mekkiyye
- 13- Etvâr-ı Seb'a
- 14- Diğer Şerh-i Hadîs-i Erbaîn
- 15- Şerh-i Ebyât-ı el-Müsemmâ bi-Mübeyyineti'l Estrar
- 16- Cevâhirü'l Kulûb
- 17- Risâle-i Teşrîhiyye
- 18- Risâle-i Fakriyye
- 19- Risâle-i Cenk-nâme
- 20- Şerh-i Sad kelime-i İmâm Ali el-müsemmâ bi-Reydetü'l Esrâr
- 21- Esrârü'l Vudû'³⁷⁵

C. Çelebi Halîfe'ye Nisbet Edilen Cemâliyye Kolu

Cemâliyye, Halvetiyye tarikatının Rûşeniyye'den sonra ikinci ana kollarından biridir. Cemâliyye tarikatının silsilesi, kurucusu Cemâli Halvetî'nin şeyhi Pîr Muhammed Bahâeddin Erzincânî vasıtasıyla Halvetîliğin ikinci pîri Seyyid Yahya Şirvânî'ye ulaşır.³⁷⁶ II. Beyâzîd'ın padişah olduktan sonra Çelebi Muhammed Cemâleddin'i İstanbul'a davet etmek için Hacı Mustafa Ağa ile Amasya'ya mektup göndermiştir. Bu davet üzerine Şeyh Cemâleddin, yüz dervişle beraber Amasya'dan İstanbul'a geldi. Şeyhten İstanbul'da kalması rica edilir. Çelebi Halîfe bunu kabul ettikten sonra hükümdardan da Yedikule semtinde Kızlar Kilisesini ister. İsteği üzerine

³⁷⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 325-326.

³⁷⁶ Mehmet Serhan Tayşi, "Cemâliyye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Kasım 2023).

bu kilise düzeltilir, yanına kırk adet hücre ile medrese, imaret, büyük bir hankah ve hamam yaptırıldı. Böylece ortaya çıkan Kocamustafapaşa zâviyesi hem İstanbul'da ilk Halvetî tekkesi olması bakımından hem de Halvetiyye'nin İstanbul'daki diğer kolları tarafından tarikatın âsitanesi olması açısından oldukça önemlidir.³⁷⁷ Bu kol Mehmed Hamîdüddin Cemâlî Hazretleri tarafından usûl ve erkânda bazı ilaveler yapılarak kurulmuştur. Yolunda olanlara Cemâlî denilmiştir. Pîr Hazretleri, Çelebi Halîfe lakabı ile tanınmıştır.³⁷⁸ Çelebi Halîfe Karaman'da talebeleri tarafından çok rağbet görüyordu. Talebesi üç kısımdan oluşmaktaydı: Birinci kısma medreseye giderken at üzerinde ders verdiği için "Meşşâiyyum" denirdi. İkinci kısma, medresede ayakta ders verildiği için bunlara Revâkiyyun denirdi. Üçüncü kısma da medresede ders verirdi.³⁷⁹

II. Beyâzîd ve Koca Mustafa Paşa'nın daveti üzerine Amasya'da irşad faaliyetlerini yürütürken İstanbul'a gelen Cemâlî Havletî, önce Ayvansaray'da Gül Cami'nin yanında derslere başladı. Daha sonra da Kocamustafapaşa'daki dergâhta irşad görevinde bulundu.³⁸⁰ Amasya'daki tekkede Çelebi Halîfe'den sonra oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud Çelebi geçmiştir. Burada Mahmud Çelebi'den sonra şeyh olanlar ise şunlardır: Mahmud Çelebi'nin oğlu Şeyh Hayreddin Hızır Çelebi, Hızır Çelebi'nin oğlu Şeyh Muhyiddin Mehmed Çelebi, Alâaddin Çelebi'dir.

Çelebi Halîfe'nin hayattayken İstanbul ve Anadolu da irşad için görevlendirdiği halîfeleri vardı. Eserde adı geçen Kasım Çelebi³⁸¹ İstanbul'da Fatih devrinin ileri gelen âlimlerinden biridir. Necmeddîn Dâye'nin *Mirsâdü'l-ibâdını* tercüme edip Fatih'e sunmuş ve padişahın iltifatına mazhar olmuştu. Sonra Çelebi Halîfe'nin yanında sülûkunu tamamlamış ve Karabaş tekkesine görevlendirilmiştir. Kasım Çelebi'nin vefatından sonra Ali Paşa zâviyesinde yerine, iki önemli halîfesinden rüya tabirinde mahir olduğu bildirilen Karabaş Ramazan Efendi³⁸² geçmiştir. Ondan sonra halîfesi Sarhoş Bâlî Efendi³⁸³ geçmiştir. Sarhoş Bâlî Efendi, tasavvuf yoluna girmeden önce zâhirî ilimleri öğrenerek Kanuni'nin hocası Hayreddin

³⁷⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 11a-11b-12a.

³⁷⁸ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, 98.

³⁷⁹ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 323.

³⁸⁰ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 54.

³⁸¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 16a.

³⁸² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 16b.

³⁸³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 16b.

Efendi'ye asistan olmuş ve Kepenekçi medresesinde ders vermiştir. Tasavvuf yoluna girince ders vermeyi bırakmadı, şeyhinin isteği üzerine tasavvufla beraber ders vermeyi devam etmiştir. İbnü'l Arabî'nin *Fusûs*'una şerh yazmıştır. Şair de olan Bâlî Efendi, şiirlerinde "Cevherî" mahlasını kullanıyordu. Bâlî Efendi'ye sarhoş lakabının verilmesi, içki içtiğinden değil, aşk ve tevhid şarabıyla mest olduğu içindir. Şeyhi gibi rüya tabirinde "İkinci Yusuf" denilecek kadar bilgili olduğu söylenmektedir. Bâlî Efendi'nin dört yüz kadar halîfesi vardır. Vasiyeti üzerine Kurt Mehmed Efendi³⁸⁴ diye tanınan halîfesi Şeyh Mehmed b. Ömer Efendi geçmiştir. Bâlî Efendi'nin diğer halîfesi Nureddinzâde'nin vefatından sonra ise Kurt Mehmed Efendi İstanbul'a gelerek Kadırga da olan Sokullu Mehmed Paşa da yerine geçmiştir. İstanbul'daki bir halîfesi de Ferhat Paşa Şeyhi diye tanınan Şeyh Mehmed Efendi'dir. Ümmî ve kalp gözü açık olan bir kişidir.

Nureddinzâde'nin bilinen asıl adı Mustafa Muslihiddin'dir.³⁸⁵ Zâhirî ilimleri öğrenmiş, hatta Kanuni devri âlimlerinden "Mîrim Kösesi" diye tanınan Mehmed Efendi'den eğitim almıştır. Sonra tasavvufa karşı artan meyli sebebiyle Sofyalı Bâlî Efendi'ye intisab ederek sülûkunu tamamlamıştır. Nureddinzâde'ye halkın rağbet göstermesinden dolayı bazı çekemeyenler tarafından iftiraya uğramış ve hapsi istenmiştir. Ancak şeyh İstanbul'a gelip sadrazam Sokullu Mehmed Paşa ile görüşerek bu karardan vazgeçirmiştir. Daha sonra ailesini alıp, İstanbul'a gelerek Küçük Ayasofya zâviyesinde yerleşerek irşad faaliyetine devam etmiştir. Kanuni ile de arası çok iyiydi.

Çelebi Halîfe'nin yetiştirip icâzet verdiği eserde de adı geçen diğer halîfesi de Şeyh Üveys'tir.³⁸⁶ Üveys Dede diye de bilinir. Şam da yaşamıştır. Evliya Çelebi'ye göre Şam'a gitmeden önce İstanbul'un en eski tekkelerinden Ebulfet Gazi tekkesine gitmiş ve yetmiş müride hırka giydirmiştir. Şeyh Üveys'in çok fazla müridi vardır ki Atâî bunu Şeyh Üveys yetmiş bin kişiye tarikat elbisesi giydirmiştir şeklinde ifade etmektedir. Şeyh Üveys vefatından önce yerine Şeyh Dâvûd'u geçirmiştir.³⁸⁷ Eserde

³⁸⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 16b.

³⁸⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 16b.

³⁸⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 16a.

³⁸⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 16a.

bahsedilen diğ er halîfeleri ise Hayreddîn Efendi, Konrapalı Muslihuddîn Efendi, Kastamonu'da Şâbân Efendi ve Şeyh Şucâ Efendi'dir.³⁸⁸ Diğ er önemli halîfesi Şeyh Sinâneddin Yusuf Erdebîlidir. İstanbul'da Ayasofya Cami yakınındaki tekkesinde vefatına kadar burada halkı irş ad etmiştir. Onun vefatından sonra "Erdebîlîzâde"³⁸⁹ diye tanınan oğ lu Şeyh Mehmed Efendi geçmiştir.³⁹⁰ Halvetiyye de dört ana kolun mürş idlerinden Şeyh Cemâlî Halvetî Hazretleri, Halvetî tarikatını İstanbul'a getiren ve orada yayan ilk Halvetî şeyhi kabul edilir. Bunlar içerisinde çok tanınmış olanları şöyle sıralayabiliriz:

1. Sünbülüyye ş ubesinin pîri Şeyh Yusuf Sünbül Sinân Efendi Hazretleri
2. Şeyh İdris Kesîr'ül Mürîd Hazretleri
3. Aksaraylı Şeyh Cemâl Efendi Hazretleri
4. Şeyh Kasım bin Muhammed El Cemâlî el İstanbulî Hazretleri
5. Şeyh Alâddun'î Uşşâkî Hazretleri³⁹¹
6. Şeyh Hayreddin-i Tokadî Hazretleri
7. Şeyh Cemşah'ı Karamanî Hazretleri
8. Şeyh Sinân-ı Erdebîlî Hazretleri³⁹²

II. Sünbül Sinân

A. Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi

Devrinde olan şeyhlerin sultanı olan Sünbül Efendi'nin esas ismi Yusuf Sünbül'dür. Babasının ismi Ali'dir. Dedesi ise Kaya Bey'dir. Lakâbı, dinin ziyneti anlamında Ziynüddin ve dinin kılıcı anlamında Sinânüddin'dir. Sünbül Efendi, Sünbül Sinân olarak tanınmıştır. 856/1451 yılında eserde de belirtildiğ i gibi Merzifon'un Borlu kasabasında doğdu.³⁹³ On dört yaşına kadar Merzifon'da ilimle uğ raştı. On dört yaşında 1465 yılında İstanbul'a geldi ve İstanbul'da II. Beyâzıd devrinin büyük

³⁸⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 16a.

³⁸⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 16b.

³⁹⁰ Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yy.)*, 44-45.

³⁹¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 17a.

³⁹² Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, 100.

³⁹³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 17a.

âlimlerinden Efdalzâde Hamidüddin'den ders aldı.³⁹⁴ İlmini tamamladığında otuz yaşındaydı.³⁹⁵ Sonra tarikata meyledip Çelebi Efendi'ye biad edip, mürşidi oldu. Sünbül Efendi bir danişmentle birlikte aynı medresede ders verip, birlikte hizmette bulunurlardı. O danişment, zâhirî ilimleri sebebiyle Çelebi Halîfe'ye, -Sen bu sûfilerden ne ümit ediyorsun, bunların kendilerine hayırları yoktur, diyerek dedikodu yapar ve alay ederdi. Allah'ın takdiri bir gün Sünbül Efendi ile o danişment birlikte bir yere giderlerken, yolda bir davete giden Çelebi Efendi ile karşılaştılar. Danişment, Sinân Efendi'nin kulağına eğilerek, bizim azizimiz geliyor, dedi. Sünbül Efendi de Çelebi Efendi'yi hiç görmemişti. O sırada Çelebi Halîfe, fifenafillah ehlerinden olmasından dolayı murakka giymekteydi. Siyah imâme sarınırlardı. Sünbül Efendi, Çelebi Halîfe için, cemâl ehline ve aşık sûfilere benzer, dedi. Çelebi, onları ziyafete davet etti. Danişment Sünbül Efendi'ye, gel, bizde gidelim ne derece ilim ehli görelim, dedi. Şeyhin meclisine gittiler. Hakk'ın hikmetiyle onların irşad vakti gelmişti. Sünbül Sinân mecliste şeyhin vaaz ve nasihatini dinleyerek oturmaktaydı. Vaaz esnasında Çelebi Efendi: “Şeyh ol kişidir ki istidatlı talipleri bir nazarda maksuda ulaştırır, dedi. O esnada Sünbül Efendi'ye baktı ve göz göze gelince Sünbül Efendi vecd haline düştü. Vaaz ve zikirler bitene kadar Sünbül Efendi bu vecd halinde kaldı. Çelebi Efendi, Sinân Efendi'nin başını dizine koyup, götürün benim Sünbül hâil-i münkerimi, onun tarikat feracesini giydireceğim, dedi. Şeyhi sıkıntı çekmekteydi. Gözyaşları içinde şeyhin ellerini öptü ve dervişi oldu.³⁹⁶

Eserde de anlatıldığı gibi o gece bir rüya görür. Sünbül Efendi rüyasında kuyunun başına toplanmış kişiler görür. Kuyudan kovalar, tulumlar ve testilerle su çıkarmaya çalışan kişilerin yanına gelir ve su içmek ister. Kuyunun başına gelince derinlerde olan su kuyudan taşarak akmaya başlar. Suyu içer, susuzluğunu giderir ve uyanır. Sonra Çelebi Hazretlerine rüyasını anlatır. O da “A benim Sünbülüm, ilahî feyizlere başkaları zorlukla ulaşıyor sen ise kolaylıkla elde edeceksin. Daha ne duruyorsun? Rüyanın gerçekleşmesini istemez misin?” deyince orada şeyhe intisab eder. Sünbül Efendi nefis mücadelesinde oldukça titiz ve itinalı hareket eder ve büyük

³⁹⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 17a.

³⁹⁵ Ali Toker, *Sünbül Efendi Risâle-i Tahkikiyye Semâ, Vecd, Devrân ve Zikrullâh* (İstanbul: Buhara Yayınları, 2011), 13-14.

³⁹⁶ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 425-426.

gayret gösterirdi. Çelebi Efendi gece hücreğine gelip ihtiyaçlarını giderirdi.³⁹⁷ Bazen yanına geldiğinde ona lâtife ederek, oğul bu gece bizi uyutmadığın gibi evdeki oğlancıkları da uyutmadın, derlerdi. Üç yıllık mücadeleden sonra dördüncü yıl kendisine halifelik verdi.³⁹⁸ Çelebi Efendi müridlerine, Dervişler Sünbülü görün. Bir kişinin kırk yılda ulaşacağına o dört yılda ulaşip hakikat sırlarına kavuştu. Derviş dediğin böyle olmalı, diyerek Sünbül Sinân Hazretlerini övmüş ve örnek göstermiştir.³⁹⁹ Çelebi Halife onu odasına davet eder, sohbetler eder, ona bilgisini aktarırdı. Bu bilgileri pekiştirmesi için Sünbül Sinân'ı Mısır'a gönderdi.⁴⁰⁰ Mısır hükümdarı Kaçmaz Sultan Sünbül Sinân hazretlerini hürmet gösterdi ve yaptırdığı camide halkı irşad etme, Allah'ın emir ve yasaklarını anlatma görevini verdi. Mısır ulemâsı ve evliyası Sünbül Sinân'ın sohbetlerinden âlim ve velî olduğunu anladılar. İlmine hayran kaldılar. Kur'ân-ı Kerim'e ve sünnete olan bağlılığı takdir edildi. Bundan dolayı saygı ve hürmette kusur etmediler. Sünbül Sinân Mısır'da insanlara üç yıl hakikatı anlattı. Hükümdar ve bütün Mısırlılar onu çok sevdi.⁴⁰¹ Sonra hocası Çelebi Halife'den bir mektup aldı. Mektubunda hacca gitmek üzere yola çıktığını, Şamdan Mekke-i Mükerrerme'ye gideceğini yazıyordu. Bu hac yolculuğuna Sünbül Sinân'ın da katılmasını istiyordu.⁴⁰² Sünbül Sinân mektubu alır almaz, Allah'û Teâlâ'nın işleri hikmetlidir. Kim bilir bu yolculukta ne hikmetler gizlidir, diyerek hazırlıklarını yaparak Mısırlılarla helalleşti. O sene hacca gideceklerle yola çıktı. Uzun bir yolculuktan sonra Mekke-i Mükerrerme'ye vardılar. Sünbül Sinân hac görevini yaparken, İstanbul'dan gelen hacılarla görüştü ve Şam'dan dokuz konak mesafede Tebuk veya Hasa korusu olan yere geldiklerinde, Çelebi Halife'nin vefat ettiğini söylediler.⁴⁰³ Vasiyeti olduğunu ve bunu Sünbül Sinân'a veriniz diye emrettiğini söylediler. Sünbül Sinân Hazretleri, hocası Çelebi Halife Muhammed Cemâleddin Efendi'nin vefatına çok üzüldü. Kur'ân-ı Kerim hatmi ve yetmiş bin Kelime-i Tevhid okuyarak hocasının ruhuna bağışladı.⁴⁰⁴ Şeyhinin Sünbül Sinân'a vasiyeti eserde de

³⁹⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 17a-17b.

³⁹⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 17b.

³⁹⁹ Şükran Eser Gökner (ed.), *Hak Yolunun Önderleri Yüce Veliler* (İstanbul: Kitsan Yayınları, 2013), 286.

⁴⁰⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 17b.

⁴⁰¹ Mehmet Akif Özdemir, *Allah Dostları* (İstanbul: İmza Yayınları, 2007), 262-263.

⁴⁰² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 17b.

⁴⁰³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 18a.

⁴⁰⁴ Mehmet Akif Özdemir, *Allah Dostları* (İstanbul: İmza Yayınları, 2007), 262-263.

aktarıldığı gibi şöyleydi: 1. Kâbe-i Muazzama'ya gidecek hacıların yolunun üzerine defnedilmesini, 2. Sünbül Sinân'ın İstanbul'a gidip Kocamustafapaşa'daki dergâhında talebelere ders vermeye devam etmesini, 3. Sünbül Sinân'ın kızı Safiye Hatun ile evlenmesini istiyordu.⁴⁰⁵ Sünbül Sinân hac görevini tamamladıktan sonra vasiyeti yerine getirmek için İstanbul'a gitti. Ondan önce giden hacılar Çelebi Halîfe'nin vefat ettiğini ve Sünbül Sinân'ı yerine bıraktığı haberi İstanbul'a ulaşmıştı. İstanbullular Sünbül Sinân'ı kalabalık bir şekilde karşıladılar.⁴⁰⁶

Yavuz Sultan Selim tahta geçtiğinde Sünbül Efendi'nin zâviyesini yaptıran Koca Mustafa Paşa küçük rütbeli vezirlerdendi. Yavuz Selim cedlerinin yaptığı gibi tahta çıktıktan sonra atalarının kabirlerini ziyaret etmek için bütün vezirleri ile Bursa'ya gitmişti. Cem Sultan'ın mezarını ziyaret ederken Mustafa Paşa ile karşılaştı. Emredilen mâzurdur kaidesine uymayıp, niçin benim amcam Cem Sultan'ı öldürttün diye Mustafa Paşa'nın başını vurdurtmuştur.⁴⁰⁷ İstanbul'a geldiğinde de onun imaret ve camisinin yıkılması için emir vermiştir.⁴⁰⁸ Yıkılmaya gidenler Sünbül Efendi'nin heybetinden yaklaşamamışlar, geri giderek durumu Yavuz Sultan Selim'e anlatmışlar.⁴⁰⁹ Buna çok kızan Yavuz, kendim gideyim orayı yerle bir edeyim, diyerek oraya gitmiştir. Sünbül Efendi müridlerine siyah elbiseler giydirecek ve siyah sarık sardırarak Yavuz Sultan Selim'i karşılamıştır. Padişah şeyhle karşı karşıya gelince niyetini değiştirmiş ve hal, hatır sormaya başlamış. Sohbet esnasında sizlere ziyarete geldik diyerek amacını gizlemeye çalışsa da Sünbül Sinân Hazretleri, padişahların fermanları yerine getirilmesi gerekir. Medreselerin bacalarını yıkın, diye adamlara emir vermiştir. Bundan sonra Yavuz Sultan Selim arkasındaki beyaz sofa kaplı samur kürkünü çıkarıp Sünbül Efendi'ye hediye edip oradan ayrılmıştır. Sarayda yardımcılarında biri, padişahım niyet ne idi sonuç ne oldu, deyince Yavuz Selim, siz ne söylersiniz şeyhin yanında iki aslan, aslana binmiş iki de süvari vardı. Aslanlar kükrüyorlardı. Hem onlardan korktum hem de Şeyh hazretlerinden utandığım için

⁴⁰⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*,18b.

⁴⁰⁶ Mehmet Akif Özdemir, *Allah Dostları* (İstanbul: İmza Yayınları, 2007), 262-263.

⁴⁰⁷ Sıddık Naci Eren Balıkesirli, *Sünbül Efendi Risâle-i Tahkikiyye Semâ, Vecd, Devrân ve Zikrullâh* (İstanbul: Şelale Yayınları, 1991), 243.

⁴⁰⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*,18b.

⁴⁰⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*,19a.

fikrimden vazgeçtim, diye söylemiştir.⁴¹⁰ Bu konu eserde ise Sultan Selim'in köşk yaptırmak için Mustafapaşa Cami'ndeki yeşil mermer direkleri almak istemesi Sünbül Sinân'ın buna izin vermediği şeklinde anlatılmıştır.⁴¹¹

Sünbül Sinân'la ilgili bir diğer konuda mutasavvıflar ile din bilginleri arasındaki devran veya semânın haram olup olmaması meselesidir. Bu konuda din bilgileri ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı onu savunurken bir kısmı da onun karşısındaydı.⁴¹² Sarı Gürz Muslihiddin'in devran aleyhinde olup bu konuda fetva hazırlayıp Kemal Paşazâde'ye götürür ve o da bunu imzalamayı düşünür. Bunu duyan dervişler öldürülme endişesi yaşarlar. Fakat Kemal Paşazâde fetvayı uygulamaktan vazgeçince dervişler rahatlar.⁴¹³ Sünbül Efendi her cuma günü Fatih veya Ayasofya Cami'ne gidip vaaz eder, sonra da devran yapılırdı. Bir gün Sarı Gürz Fatih Cami'nde yapılacak devrana mâni olmak için yanındakilerle birlikte camiye geldi. Vaaz bittikten sonra dervişler devrana başladılar. Sarı Gürz'ün üyeleri de devrana katılmaktan geri duramadılar. Bu olayla beraber ikinci bir yenilgiye uğrayan Sarı Gürz Muslihiddin bu sefer de âlimleri camiye getirip, devranın caiz olup olmadığı hakkında sorular sorarak Sünbül Efendi'yi zor durumda bırakmak ister. Sünbül Efendi, Mustafa Paşa'nın sağlığında Sarı Gürz ile birlikte devran ettiğini söyler. Devranın haram olmadığını delilleriyle anlatan eser yazacağını söyleyerek onu âlimlerin karşısında mahcup eder.⁴¹⁴ Sünbül Efendi de bu olaydan sonra eserini yazmıştır.⁴¹⁵

Yavuz Sultan Selim Şam'ı fethettiğinde Emeviye Cami'ne gitmişti. Minberin orada i'tikâfa çekilmiş bir kişi vardı. Onun keramet ehli bir kişi olduğu düşünülüyordu. Yavuz onunla konuşunca Mısır'ı fethedeceği müjdesini verdi. Yanından ayrılırken Yavuz'un aklına, acaba bizim oralarda da böyle keramet ehli bir kişi var mıdır, diye düşündü. O keramet sahibi hemen, İstanbul'da Sünbül Sinân'dan gaflet olunmasın, yanıtını verdi. İstanbul'a geldiğinde karşılayanlar arasında Sünbül Efendi de vardı. Padişahın elini sıkarken, şeyhin size söylediği Sünbül Sinân bu acizdir, diye

⁴¹⁰ Balıkesirî, *Sünbül Efendi Risâle-i Tahkikiyye Semâ, Vecd, Devrân ve Zikrullâh*, 243.

⁴¹¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 18b.

⁴¹² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 21b.

⁴¹³ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 123-124.

⁴¹⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 21b-22a-22b.

⁴¹⁵ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 123-124.

kerametini göstermişti. Kaynaklarda da geçtiği gibi Yavuz Sultan Selim'e Mısır'ın fethini müjdeleyen ve Sünbül Sinân'ı haber veren kişinin eserde aynı şekilde anlatıldığını görmekteyiz.⁴¹⁶ Sünbül Efendi hücrede bulunurken kapı aralığının önüne küçük bir perde çekerek ibadet ederdi. Neden yaptığı sorulunca, nebilerin ve velilerin ruhları kendi suretlerine bürünmüş halde odayı dolduruyorlar. Utandığımdan oraya giriyorum, diye söylemiştir.⁴¹⁷ Zanaatkâr olan ve Maksud Dede diye bilinen Tokat'ta biri vardı. Bir cuma günü halkın camiye doğru gittiğini gördü. Ne olduğunu anlamak için sorduğunda büyük bir velînin vaaz vermeye geldiğini söylediler. O da camiye gitti. Velînin söylediklerinden Maksud Dede çok etkilendi. İsminin Mollâ Habib olduğunu öğrendiği velîye yaklaşarak, efendim zat-ı âlinizin talebesi olmak istiyorum kabul buyurunuz, dedi. Mollâ Habib, seni yetiştirecek velî daha bu ilmi öğretmeye başlamadı, diyerek kabul etmedi.⁴¹⁸ On beş yıl aradan sonra Maksud Dede İstanbul'a gitti. Yine bir cuma günü namaz için Ayasofya Cami'ne gitti. Vâizin sesi, sözleri çok hoş geldi ve ondan etkilendi, kalbinde huzur belirdi. Birkaç kişiye, vaazı kim yapıyor, diye sorunca Sünbül Sinân olduğunu söylediler. Vaaz bitince yanına gitti ve Maksud Dede daha bir şey demeden Sünbül Sinân, Tokat'ta Mollâ Habib'in eline sarıldığını zaman onun sana söylediklerini hatırlıyor musun, diye sordu.⁴¹⁹ Otuz yıl önceki olayı bilmesine şaşırıldı.⁴²⁰ Efendim, bunu size kim söyledi, Sünbül Efendi, Allah'ın yolunda olanlar için bunları bilmek zor değildir fakat asıl amaç Allah'ın rızasına kavuşturmadır, dedi.⁴²¹ Maksud Dede'nin Molla Habib ve Sünbül Sinân'a mürid olma isteği ve yaşadığı kerameti eserde aynı şekilde anlatılmaktadır.

Maksud Dede şeyhi ile hep irtibat halinde idi. Sünbül Sinân ona hilafet verip Rum iline gönderdi. Hayroboli diye bilinen kasabaya gitti. Camide iki rekât namaz kıldıktan sonra bir genç gelip elini sıkıp, Hoş geldin Maksud Dede, dedi. Maksud Dede daha önce hiç buraya gelmediğini ve nasıl tanıdığını sordu. Genç babasının sâlih bir kimse olduğunu babası vefat edince birkaç kişi ile mürşidini aramak için yola çıkmak istemişler. Fakat babasının dostlarında biri istihareye yatmış. Rüyasında bir pîr gelip,

⁴¹⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 22b-23a.

⁴¹⁷ Balıkesirî, *Sünbül Efendi Risâle-i Tahkikiyye Semâ, Vecd, Devrân ve Zikrullâh*, 243.

⁴¹⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 19b.

⁴¹⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 19b-20a.

⁴²⁰ İskender Özdemir, *Anadolu Evliyaları Kerametleri* (İstanbul: Kripto Yayınevi, 2013), 154-155.

⁴²¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 20a.

filan gün camiye bir derviş gelecek adı Maksud Dede'dir, dediler. Genç, o yüzden gelip size tâbi oldum, der. Sünbül Sinân kerâmetini göstermiş, Maksud Dede rüyadaki kişinin şeyhinin olduğunu anlamıştır.⁴²² Maksud Dede ile Yahya Efendi'nin kabri aynı yerdedir. Yusuf b. Yâkub babası Yahya Efendi'nin naklettiğine göre şeyhin izniyle Gelibolulu Zâim Muhammed Çelebi ile Gelibolu'ya varırlar. Bir genç ile karşılaşır ve o kadar çok etkilenir ki gece gündüz onunla ilgilenip aklını karıştırır. Halvete girmeye karar verip hamam gider. Hamama gidince Sünbül Sinân'ı görür ve hemen oradan çıkar. İskeleyle gidip İstanbul'a gidecek ilk gemi ile yola çıkar. Oraya varınca hemen zaviyeye gider. Sünbül Sinân onu görür görmez, şeyh müridini gözetlemese şeytan ve hevası onu helak eder, diye söylemiştir.⁴²³

Sünbül Sinân Hazretleri 936/1529 yılında Allah Teâlâ'nın izniyle vefatının yaklaştığını anlayarak dostlarıyla ve talebeleriyle helalleşti.⁴²⁴ Talebeleri yanında Yasin-i Şerif suresini okudular ve son nefesinde Kelime-i Şehadet getirerek seksen yaşında vefat etti. Cenazesi Fatih Cami'nde⁴²⁵ âlimler, velîler, devlet erkânı ve binlerce İstanbullunun katılımıyla imamın Şeyhülislâm Ahmet İbn Kemal Paşa'nın olduğu namazı kılındı. Kabrini Kocamustafapaşa'daki dergâhının ortasına kazdılar⁴²⁶ ve defnettiler.⁴²⁷

Sünbül Sinân tekkesinde kabri olan kişilerden biri de Hattat Hafız Osman'dır. Hat eğitimine yeni başlayan öğrenciler günümüzde de devam eden bir geleneğe göre kamışını Hafız Osman'ın mezarına gömer, ertesi gün tekrar çıkarır. Onun sanatından feyz almak isterler.⁴²⁸

B. Eserleri

Şeyh Sünbül Efendi Hazretleri üç eseri ve birkaç ilahisi vardır:

1. Risâletü'l Etvâr

⁴²² Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 20a-20b.

⁴²³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 21a.

⁴²⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 23b.

⁴²⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 23a.

⁴²⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 23a.

⁴²⁷ Özdemir, *Allah Dostları*, 266.

⁴²⁸ Fatih Dalgacı (ed.), *İstanbul'un 100 Sufisi*, (İstanbul: İ.B.B. Kültür A.Ş. Yayınları, 2010), 27.

2. Risâle-i Tahkikiyye

3. Risâle-i Sünbül der Hakk-ı Zikr ü Devrân⁴²⁹

Ulemâlar haramdır diye kabul etmedikleri Mevlevî dergâhlarında yapılan ve benzerlik gösteren devran ve semâların İslâm dininde asla olmadığını ispat etmeye çalışırlar. Sünbül Efendi *Risale-i Tahkikiyye* adlı eserinde, müridlerin zikrullah ile yapılan devrana veya semâ ile yapılan zikrin haramdır, diye fetva veren ulemânın ve müftülerin cahil olduğunu söyler. Kendisinin savunduğu yine gayretleri ile Ayasofya Cami'ndeki vaazları sonucunda, o devrin Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi de bir fetva vermiştir. Sünbül Efendi'nin zamanındaki haleflerin devran ve semâların haram olduğunu, yapanların kafir olduğunu savunan ulemânın, bugün de her sene yapılan Hz. Mevlâna'yı anma gecesi olan Şeb-i Arus törenlerini ve semâları, rakstır, danstır diye savunmuşlardır. Bu konu ile ilgili fetva verem Ebussuûd Efendi'den bahsedebiliriz. Osmanlı Devleti'nin Kanuni Sultan Süleyman devrindeki Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi fetvasında şöyle bahsetmiştir, tarikat mensupları tevhid ehli müminler ve kâmil kimselerdir. İçlerinden sayısız evliyâullah çıkmıştır. Cenâb-ı Allah'ı zikrederken yaptıkları hareketlerin ve yürümelerin helal olduğuna inananları yalanlayan cahil vâizler, kendi kendilerini yalanlıyorlar. Böylece kazdıkları kuyuya kendileri düşmüşlerdir. O vâizler bu konuda ısrar ederlerse onlara uymak caiz değildir. Bundan dönmez imanlarını yenilemezlerse onlara selam vermek ve konuşmak hususunda kafire yapılan muâmele gibi davranmak gerekir, diye konuyu açıklamıştır. Osmanlı Devleti'nin Yavuz Selim devri Şeyhülislâm'ı İbni Kemal Efendi de Sünbül Efendi'nin faziletlerinden ve tevazularından bahsetmişlerdir.⁴³⁰

C. Sünbülüyye Kolu

Sünbülüyye, Sünbül Sinân'ın Çelebi Halife'ye tahsis edilen Kocamustafapaşa zâviyesinde şeyhinin yerine geçerek irşad faaliyetine başlamasıyla kuruluş sürecine girmiştir. Kocamustafapaşa zâviyesi İstanbul'da ilk Halvetî tekkesi olması bakımından Halvetiyye'nin İstanbul'daki diğer kolları tarafından tarikatın âsitanesi kabul edilmiştir. Sünbül Sinan'ın tarikat silsilesi, Sünbül Efendi'nin şeyhi ve Halvetiyye'nin

⁴²⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 23b.

⁴³⁰ Toker, *Sünbül Efendi Risâle-i Tahkikiyye Semâ, Vecd, Devrân ve Zikrullâh*, 18, 21-22.

dört ana kolundan Cemâliyye'nin pîri Cemâlî Halvetî ve Muhammed Bahâeddin Erzincânî vasıtasıyla Halvetiyye'nin ikinci pîri Yahya Şîrvânî'ye ulaşır.⁴³¹ Sünbülüyye daha çok İstanbul'da yayılmıştır. Kocamustafapaşa'daki tekkenin dışında, İstanbul'da yirmi kadar Sünbülüyye tekkesinin bulunduğu bilinmektedir.⁴³² Anadolu'da XVI. ve XVII. yy.'larda Kütahya, Amasya, Manisa, Kastamonu gibi şehirlerde yayılmıştır. Amasya'da Amasyalı Hasan Dede ve Kadızâde Mehmed Çelebi, Manisa'da Merkez Efendi arkasından Kenzi Hasan Efendi'nin Sünbülîlik'in yayılmasında önemli katkıları olmuştur.⁴³³ Bunun yanında diğer halîfeleri Karaman'da Cemsiyâh Efendi ve Akşehir'de Cemâl Efendi'dir.⁴³⁴ Sünbülüyye de dervişlerin sahip olacağı âdab ve erkânı Sünbül Sinân'ın *Tarikatnâme* adlı eserinde bahsedilmektedir. Sünbülî Salâtı adında özel besteli bir salât vardır. Bu salâtın ortaya çıkması şöyledir. Sünbül Sinân'a, şeyhi Cemâli Halvetî'nin hac yolundayken vefat etmesiyle manevi emanetin kendisine bırakıldığı keşif yolu ile bildirilmişti. Sünbül Efendi bu manevi görevin kendisine verilmesinden dolayı korkmuş ve bostan dolabına saklanmıştı. Hz. Peygamberin ruhaniyetinden verilen görevinde yardımcı olmasını istemek için salavatı şerife okumaya başlamış, ağır ağır dönmekte olan dolabın gıcirtısına ve ritmine uyarak okumaya devam edip üzerinden bu hâli atmıştır. Sonra bu durumun hatırası olarak bostan dolabının dönüşü mûsiki ile anlatılmasıyla Sünbülî Salât oluşmuştur. Sünbül Sinân'ın bostan dolabından çıkmasına yardım eden melekler, başından tutup çektikleri için Sünbülî tacı, diğer halvetî taçlarından farklı olarak tepesi daha fazla sivridir. Tarikat geleneğine ait diğer özellik ise Güftesi Cemâli Halvetî'ye ait "Safha-i sadrında dâim âşıkın efkârı hû" ilahisinin Cihangir Dede tarafından Hüseyinî makamındaki bestesi 1495 yılından 1925'e kadar dört yüz otuz yıl yıl her hafta devrana başlamadan önce okunmuştur. İstanbul'daki tasavvuf kültürüne tarikatın önemli katkıları olmuştur. Örneğin İstanbul'un en kıdemli âsitanesi olan Sünbülî asitanesinde bugün de devam eden her yıl 10 Muharrem de aşure kaynatılıp dağıtılmaktadır. Buna İstanbul'daki bütün dergâh şeyleri katılmaktaydı. Öğle namazından sonra İstanbul'daki birçok

⁴³¹ Hür Mahmud Yücer, "Sünbülüyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Kasım 2023).

⁴³² Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, 108.

⁴³³ Ceyhan, *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 58-59.

⁴³⁴ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 23b.

tekkeden gelen misafir şeyh ve dervişlerle birlikte on iki rekât hasımlar namazı diye bilinen nafile namaz kılınır arkasından mevlit, mersiye ve ehli beyti, peygamber aşkını anlatan kasideler okunurdu. Akşam yemeğinde mutlaka aşure yenir ve yatsıdan sonra en kıdemli şeyhin idaresinde yetmiş bin Kelime-i Tevhid okunur ve devran yapılırdı.⁴³⁵ Sünbüliyye tarikatı daha sonra birçok kola ayrılmıştır ve başına Merkez Efendi geçmiştir.

III. Merkez Efendi

A. Hayatı ve Tasavvufi Düşüncesi

Merkez Muslihuddin Efendi Hazretleri 868/1463 yılında Denizli'nin Sarhanlı köyünde doğduğu belirtilmekle beraber eserde Uşak diye geçmektedir.⁴³⁶ Babasının adı Kılıçoğlu Muslihuddin, dedesinin adı Haydardır.⁴³⁷ Asıl adı Musa'dır. Fakat Merkez Muslihuddin, yerine Merkez Efendi olarak tanındı.⁴³⁸ Merkez Efendi de ilk eğitimini Denizli'de yaptıktan sonra on beş yaşındayken Bursa'ya gitti.⁴³⁹ Bursa'da Velîyyüddin medresesinde ilim tahsilini yaptı, hem de devrinin değerli âlimlerinden Hızır Beyzâde ve Ahmet Paşa'dan ders aldı. Velîyyüddin medresesinden icâzetnâmesini aldıktan sonra h.898 yılında Bursa'dan İstanbul'a geldi. Kuvvetli bir hafızaya sahipti. Genç yaşında Kur'ân-ı Kerim'i ezberleyerek tamamlamıştı. Eserde de anlatıldığı gibi Bursa'da Şerhi Akai'de okuduğu zamanlarda Amasya'ya gidip Mollâ Habib Karamânî Hazretleri ile görüştü ve müridi olmak istedi. Fakat Habib Karamânî, senin irşadın bizden değildir, demiş ve vaaz etme izni vermiştir.⁴⁴⁰ Bundan sonra "Muslihuddin ol" demiştir. Yaşamında zühd ve takvâya önem verirdi. Sünbül Sinân Hazretleri'nin görüşlerini inkâr ederdi.⁴⁴¹

Merkez Efendi İstanbul'da kısa zamanda kendisine değer verilen bir konuma geldi. Zamanın ulemâsında onun ilmini onayladı. Vakâr ve tevazu sahibiydi.

⁴³⁵ Ceyhan, *Üç Pirin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 58-59.

⁴³⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 24a.

⁴³⁷ Murat Tarık Yüksel, *Âriflerin Menkabeleri*, (İstanbul: Demir Kitabevi, 1973), 2/471-472.

⁴³⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 24a.

⁴³⁹ Yüksel, *Âriflerin Menkabeleri*, 2/471-472.

⁴⁴⁰ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 24a-24b.

⁴⁴¹ Balıkesirî, *Sümbül Efendi Risâle-i Tahkikiyye Semâ, Vecd, Devrân ve Zikrullâh*, 246.

Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin de saygısını kazanmıştı.⁴⁴² Merkez Efendi İstanbul'da şeyhlerin sohbetine katıldığı halde Sünbül Efendi'nin sohbetlerine gitmezdi. Nedeni ise Sünbül Efendi'nin semâ ve devran yapmasının, o devrin âlimleri tarafından onaylanmamasıdır. Eserde Sünbül Efendi'nin fikirlerine karşı iken onu etkilemesi ve bundan sonra olanların da aynen anlatıldığını ve yaşananları doğruladığını görmekteyiz. Sünbül Efendi manevi olarak Merkez Efendi'yi etkiledikten sonra bir rüya gördü. Rüyayı tabir ettirmek için danıştığı hiç kimse ona yardımcı olamadı. Bunun için, rüyamı kime tabir ettirsem diye düşünürken, o günün gecesinde bir rüya daha gördü. Rüyasında Sünbül Efendi, Merkez Efendi'nin evinin kapısına gelir ve içeri girmek için kapıyı zorlar.⁴⁴³ Merkez Efendi kapıdaki kişinin kim olduğunu eşine sorar. O da Sünbül Efendi olduğunu söyler. O zaman Merkez Efendi, aman ona kapıyı açmayalım, der. Sünbül Efendi'nin içeri girmesini engellemek amacıyla evdeki eşyaları eşiyile beraber kapının arkasına koyarlar ve eşyaların üzerine otururlar. Fakat bu yaptıklarının hiçbir faydası olmaz. Sünbül Efendi kapıya yüklenir ve kapı açılır. Kapı açılınca eşyaların üzerinden yuvarlanırlar ve Sünbül Efendi de içeri girer. O sırada uykudan uyanan Merkez Efendi, meğer biz delaletteymişiz; Allah bizi affetsin, dedi. Sabah olunca şeyh Sünbül Efendi'nin gittiği camide arkasındaki direğin dibine oturdu. Sünbül Efendi ders için kürsüye çıktı ve Taha suresini tefsir etti. Dersin sonuna doğru cemaat arasındaki âlimlere hitaben, Ey Cemaat! Bu tefsirimi anladınız. Hatta beni ilk defa dinlemeye gelen Musa Efendi de anladı, dedi. Sonra surenin tefsirine devam ederek daha ince anlamlar verdi. Tekrar, Cemaat! Bu tefsirimi anlamadınız. Direğin arkasında oturan Musa Efendi de anlamadı. Gerçekten de verdiği ince anlamları ne cemaat ne de Merkez Efendi anlamamıştı. Sünbül Efendi Taha suresini yedi türlü tefsir yapmıştı. Merkez Efendi tefsiri dinledikten sonra anladı ki böyle geniş bir ilim sahibi olmak için sadece ilim öğrenmek yeterli değil. Böyle olabilmesi için Allah'ın lütfu ve ihsanı olması gerekirdi. Merkez Efendi ders bitip herkes dağıldıktan sonra Sünbül Efendi'nin yanına gitti. Saygıyla elini öptü.⁴⁴⁴ Sünbül Efendi onun teslim olduğunu görünce şöyle dedi, Musa Muslihuddin Efendi! Neydi o akşamki telaşınız? Benim içeri girmek istememden niçin o kadar korktunuz? İçeri

⁴⁴² Yüksel, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/472-474.

⁴⁴³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 24b.

⁴⁴⁴ Yüksel, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/472-474.

giremeyeyim diye kapının arkasına eşyalar koydunuz ve üzerine de çıkıp oturdunuz. Ben ona rağmen kapıyı açıp içeri girdim ve ikiniz de yere yuvarlandınız. Sünbül Efendi'den bunları duyan Merkez Efendi ağlamaya başladı. Sünbül Efendi ona, haydi bu davayı bırak ve Hakka ulaşmanın yoluna git, dedi. Sonra Merkez Efendi, Sünbül Efendi'yi inkâr etmeyi bırakıp, ona tâbi olup, onu mürşidi olarak kabul etti. İlerlediği bu yolda çok merhaleler geçirdikten sonra İstanbul'da Aksaray semtinde Kavacı ya da Söndük Dede⁴⁴⁵ diye bilinen dergâhta mürşit olarak görevlendirildi.⁴⁴⁶

Sünbül Efendi dervişlerini bir gün imtihana tuttu. İlk sorusu şöyleydi, alemi siz yaratmış olsaydınız nasıl yaratırdınız? Bu soruyu her derviş kendince cevaplandırdı. Kimi, ben kötülere yeryüzünden kaldırırdım, dedi. Kimisi, ben sefaleti kaldırırdım, dedi. Kimisi, yalnız bahar mevsimlerinden oluşan bir dünya, kimisi de yalnız ibadetlerden oluşan bir hayat istiyordu. Sıra Musa Muslihiddin'e geldi. Sünbül Efendi tatlı bir tebessümle, e e... dedi, bir de sen konuş Muslihiddin, sen nasıl bir dünya isterdin? Muslihiddin'in başı yerde, boynu büküktü. Çünkü zamanında Sünbül Efendi'nin büyüklüğünü görememiş, medrese de aleyhinde konuşmuştu. Onun adını söylemek, onun medresesinde olmak haramdır, diye fetvalar vermişti. Muslihiddin, mahcubiyetinden yüzüne bakamıyor, başını yerden kaldırmıyordu. Şeyhi yine sordu, alemi sen yaratsaydın ne yapardın? Muslihiddin, her şeyi merkezinde bırakırdım efendim, hiçbir şeyi yerinden oynatmazdım. Alem, mümkün olan alemlerin en iyisi. Burada her şey güzel, her şey hoş! Sünbül Efendi, aferin derviş Muslihiddin! Demek ki her şeyi merkezinde bırakırdın. Benim de senden beklediğim cevap buydu. Öyleyse senin adın da bundan sonra Merkez Muslihiddin olsun, dedi. Böylece adını koymuş oldu. Merkez Efendi şükrederek secdeye vardı ve dedeler gülbank çektiler.

Dervişler yine bir gün otururlarken Sünbül Efendi, dervişler Allah'ın rahmetinin tecellisi olan İstanbul'un taşından, toprağından renk renk, türlü türlü çiçekler var. Hepiniz bir tane getirirseniz gönlümüz, gözümüz açılacak, dedi. Dervişler, ilk defa şeyhlerinin kendilerinden bir şey istediğini gördüler. Sevindiler ve telaşlandılar. Sohbet bitip, şeyh halvete çekilince dervişler bağlara, bahçelere gitti.

⁴⁴⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 25a.

⁴⁴⁶ Yüksel, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/472-474.

Dervişler kucak kucak, demet demet çiçek topladı. Ertesi gün Kocamustafapaşa dergâhı çiçek sergisi haline gelmişti. Sadece Merkez Efendi elinde bir tane, tek bir tane solmuş, kurumuş papatya vardı. Boynu bükük bir şekilde, Sultanım! Hangi çiçeğe elimi uzatsam onu Allah! Allah! diye zikrederken buldum, koparmaya kıyamadım. Ondan dolayı karşınıza elim boş geliyorum, dedi.⁴⁴⁷

Yavuz Sultan Selim kızı Şah Sultan ve sadrazam Lütfü Paşa ile Yanya'dan İstanbul'a gelirken, yolda eşkıyaların baskınına uğradı. Nasıl kurtulacaklarını düşünürlerken, bir anda Allah Teâlâ'nın izniyle Merkez Efendi yanlarında beliriverdi. Orada yokken bir anda karşılarında Merkez Efendi'yi gören eşkıyalar şaşkırdılar. Merkez Efendi'nin heybeti karşısında oradan kaçıp terk ettiler. Bu hali yaşayan Lütfü Paşa ve zevcesi Şah Sultan, Merkez Efendi'yi tanımış oldular. Bunun üzerine Şah Sultan İstanbul'da Eyüp Bahariye'de adına cami ve medrese yaptırdı ve Merkez Efendi'yi buraya görevlendirdi. Bir süre orada öğrenci yetiştirdi.⁴⁴⁸ Eserde verilen bilgi doğrultusunda Merkez Efendi bir miktar İstanbul'da Koğacı Dede zâviyesinde olup daha sonra Kanuni Sultan Süleyman Topkapı surlarının dışında yaptırdığı tekkede görev verdi. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın annesinin ricası ve Sünbül Efendi'nin isteği üzerine valide sultanın Manisa'da yaptırdığı dergâha gitti. Burada hocalık yaptı. Kanuni Sultan Süleyman Merkez Efendi'nin sohbetlerinde katılırdı. Merkez Efendi'nin sohbetleri çok tesirli olurdu. Sohbetlerini gözü kapalı yapar, üç gün üç gece konuşsa bir kelamı bir daha etmez usanmazdı. Çünkü Allah'ın emriyle Hak'a davet için gönderilmişti. Eğer peygamber gelecek olsa ki fâhri alem son peygamber olduğunu söylemiştir muhakkak nebi olurdu diye belirtilmektedir.⁴⁴⁹ Tıp bilgisi güçlü olan Merkez Efendi, Manisa'da kırk bir çeşit baharattan ve ilkbaharda yetişen çiçeklerden oluşan bir macun yaptı. Bu macunu almak için, çevre kasabalardan gelirlerdi ve hastalar şifa bulurdu. Mesir macunu diye de bilenen bu macun, günümüzde de yapılmaktadır.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ Nezihe Araz, *Anadolu Evliyalari* (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1972), 58.

⁴⁴⁸ Özdemir, *Allah Dostlari*, 269-270.

⁴⁴⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 25b.

⁴⁵⁰ Özdemir, *Allah Dostlari*, 269-270.

Eserde de anlatıldığı gibi Merkez Efendi talebelerini iyi yetiştirmek için gayret ederdi. Güzel hasletlere ve merhamete sahipti, çocuklara karşı çok merhametliydi. Onları gördüğünde cebindeki şeker, yemiş gibi şeyleri verir sevindirirdi. Çocuklara, benim için dua ediniz. Günahsız ve masumsunuz. Sizin dualarınızı Allah kabul eder. Dua edin ki kıyamette yüzüm ak olsun, derdi. Çocuklar dua edince, Ya Rabbi bu masumların dualarını geri çevirme, diye Allah'a yalvarırdı.⁴⁵¹ Hayvanlara da çok merhametliydi. Götürebilecekleri kadar yük verilmesi ve aç bırakılmamalarını da söylerdi.⁴⁵² Merkez Efendi buluş çağına girdiği günden vefatına kadar cemaatsiz namaz kılmamıştır. Öğle veya yatsı namazlarında cemaate yetişememiş ise namazı kılmış olanlara, hayatımda hiç cemaatsiz farz namaz kılmadım. İmam olsam da beraber namaz kılalım. Namazı tekrar kıalarsanız nafile olmuş olur, derdi.⁴⁵³ Merkez Efendi'nin bu takvâ örneği eserde de üzerinde durulan konulardan biridir.

Merkez Efendi hocası Sünbül Sinân'ın kızı Rahime Hatun ile evlenmek istedi ve bunu hocasına söyledi. Sünbül Efendi'nin bir isteği vardı. Bir deve yükü altın getirirse kızını verebileceğini söyledi. Merkez Efendi de devenin üzerine iki çuval toprak doldurdu. Sünbül Efendi'nin evine getirdi. Kapıda çuvalları boşalttığı anda, çuvallardan toprak yerine altın döküldü. Sünbül Efendi Merkez Efendi'ye yönelerek, Ey Musa Efendi! Amacımız altın değildi. Evdekilerin de makamını görmelerini istedik. Sınavı kazandın, dedi.⁴⁵⁴

Merkez Efendi'nin kürsüde cemaate vaaz ederken gösterdiği keramet eserde Balıkesir Nâm kasabasında olarak geçerken kaynaklarda Ayasofya olarak geçmektedir. Merkez Efendi bir cuma günü namazdan sonra kürsü de vaaz verir. Buradaki halk siyah sarıklı halvetî şeyhlerine çok sıcak bakmaz ve zındık görürlermiş. Merkez Efendi'yi de böyle kıyafette görünce, birer ikişer bağlarına giderler. Sadece kayyum kalır camide. Onun da sabrı bitince gözleri kapalı şekilde anlatmasına devam eden şeyhin yanına gidip, Şeyh Efendi camide kimse kalmadı herkes bağına gitti. Ben de bağa gidiyorum. Boşuna nefes harcama. Anahtarını al çıkarken camiye kilitle, dedi.

⁴⁵¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 26b-27a.

⁴⁵² Özdemir, *Allah Dostları*, 269-270.

⁴⁵³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 24a.

⁴⁵⁴ Özdemir, *Anadolu Evliyaları Kerametleri*, 161.

Şeyh hazretleri gözünü açıp bakınca camide kimsenin kalmadığını görür ve kayyuma dönerek, sizler dinlemezseniz de cami melâikelerle dolu. Onlar can kulağı ile dinliyorlar.⁴⁵⁵ Caminin kandilleri de onlarla dolu deyip kandillere bakınca hepsi sallanmaya başlar ve camide sanki binlerce kişi varmış gibi gürültü ve uğultular olur. Kayyum bağlara giderek durumu anlatır. Durumun farkına varan cemaat işini bırakıp ona biad ederler.⁴⁵⁶

Her şeyhe kendinden sonra kimin geleceğine dair bilgi almak için müridler soru sorar şeyhlerde bir işaret verirlerdi. Eserde de bu konuya yer verilmiş ve Sünbül Efendi kimin geçeceğinin işaretini vermişti. Dervişleri bir gün Sünbül Efendi'ye, sultanım ahiret alemine göçtüğünüzde yerinize kimin olmasını istiyorsunuz? diye sordular. Şeyh, kim olursa olsun, taşradan hangi halifemiz ilk önce gelirse seccademiz onundur, dedi.⁴⁵⁷ Allah'ın hikmeti o gece vefat etti. Sabah erkenden Merkez Efendi zâviye avlusundaydı. Yakup Efendi Halvetiyye menâkıbnâmesinde şöyle bahseder, Merkez Efendi zâviyede kalmazdı fakat dervişlerin çoğu bunu bilmezdi. Bundan dolayı Merkez Efendi geldiğinde hiç kimse onu hücre sine davet etmedi. Ben ise şeyhimin vasiyetini hatırlayıp, onu hücre sine davet ettim. Merkez Efendi, vasiyetle seccade sahibi bizi işaret eder. Bir haftadır onun işaret vermesinden dolayı Manisa'dan geldim, dedi. Şeyhin vefatından sonra dört halifesi gelerek yerine geçmek istediler. O devirde hakimler bu işlerde karar almazlardı. Dervişlerden nefis mücadelesinde kâmil olan kişiye verilirdi. Talip olanlar mescidin dört köşesinde halvete girdi.

Talip olanlardan ikisi dayanamadı görev Merkez'indir, diyerek çekildiler. Biad edip görevli oldukları şehirlere gittiler. Üçüncü kişi ise biraz daha sabretti o da çekildi. Merkez Efendi'ye biad etti. Merkez Efendi, yedi gün boyunca yemek yemedi, su içmedi ve abdestini de bozmadı. Sonra halvetten çıkıp mihraba oturdu. Tarikatın yayılması için dervişlere biad verdi.⁴⁵⁸ Sünbül Efendi'nin halîfesi Yakup Germiyani Sünbül Efendi'nin yerine kimin halîfe olacağını belirlemek için istihareye yattı. Rüya şöyleydi, bir meclis kurulmuş Resulü Ekrem Hazretleri de orada bulunuyorlardı.

⁴⁵⁵ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 26a-26b.

⁴⁵⁶ Gökna, *Hak Yolunun Önderleri Yüce Veliler*, 294-295.

⁴⁵⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 28a.

⁴⁵⁸ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 443.

Peygamber Efendimiz'in karşısında bir kürsü vardı. Kürsüde de Merkez Efendi oturmakta ve Kur'ân-ı Kerim'den "ve'ttini vez zeytuni" suresinin tefsirini yapmaktadır. Tefsiri yaparken başındaki sarığın bazen yeşil, bazen siyah renk olduğunu görür. Etrafindakilere bunun mânâsını sorar. Onlar renkleri yeşil şeriatte, siyah tarikatte kemâl ve olgunluğa işarettir diye yorumlarlar. Yakup Germiyani ertesi gün dervişlere istihareye yattığını ve gördüğü rüyayı dergâhta olanlara anlatınca herkes o rüyanın etkisi altında kalır.⁴⁵⁹ Müridler Merkez Efendi'nin yanına gidip, Sümbül Efendi'nin yerine halîfe kabul ederek tâbi olurlar.⁴⁶⁰ Merkez Efendi eserde de geçtiği gibi doksan yaşında 959/1552'de vefat etmiştir.⁴⁶¹ Kendisinin kurduğu adıyla anılan bugün Zeytinburnu ilçesinde olan tekkede kabri bulunmaktadır. İstanbul'daki Sümbülî şeyhleri Merkez Efendi tekkesinde Muharrem ayının onuncu günü toplanmaktadır. Sabah namazı kılarak, aşure pişirip, Kerbela ile ilgili mersiyeler okuyarak Kocamustafapaşa'daki asitaneye götürmeleri zamanla bir gelenek haline gelmiştir.⁴⁶²

Merkez Efendi'nin şeyhliği döneminde eserde de belirtildiği gibi beş yüze yakın halife yetiştirmiştir.⁴⁶³ Böylece tarikat İstanbul ve Anadolu'ya yayılmıştır. Merkez Efendi'nin Yanya'ya gönderdiği Yakup Germiyani halk arasında sevilmiş ve yer edinmiştir. Merkez Efendi'nin vefatından sonra İstanbul'a gelerek yerine halife olarak geçmiştir.⁴⁶⁴ Kadı Beyzavî tefsirinin birçok yerlerini ezbere bilen ve devrinin iyi bir müfessirlerindendir.⁴⁶⁵ Merkez Efendi'nin eserde Lügatı Kâmusu Türkî'yi tercüme ederek seksen cüzlük bir eseri olduğu belirtilirken kaynaklarda herhangi bir eseri olduğuna dair bilgi yoktur.⁴⁶⁶

⁴⁵⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 28a-28b.

⁴⁶⁰ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, 19-20.

⁴⁶¹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 29a.

⁴⁶² Dalgacı, *İstanbul'un 100 Sufisi*, 31.

⁴⁶³ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 29a.

⁴⁶⁴ Ceyhan, *Üç Pirin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*, 57-58.

⁴⁶⁵ Çiftçi, *Tasavvuf Kitabı*, 138.

⁴⁶⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 29b.

IV. Yahya Efendi

A. Hayatı ve Tasavvufi Düşüncesi

Halvetiyye tarikatının pîri sânisî olarak kabul edilen eserde de üzerinde durulan pîrlerden biri de Seyyid Yahya Şîrvânî'dir.⁴⁶⁷ Hz. Pîr'in ismi Ömer, künyesi Ali, lakabı Sirâcüddin'dir.⁴⁶⁸ Onda Halvetiyye tarikatının feyzi toplanmış ve onun sayesinde İslâm diyarlarına yayılmıştır. Bundan dolayı tarikatın İkinci pîri olarak kabul edilir. Eserde Seyyid Yahya'nın gördüğü rüyayı tabir eden Şeyh Pîr Sadreddîn tarikat için önemli olan bir habere işaret etmiştir. Şeyh Hazretleri, onun rüyasını halîfelerinin çok olacağına garb, acem, arap her yere yayılacağına söylemişti. Yahya Şîrvânî, eserde de geçtiği gibi Şîrvan'ın merkezinde Şamahî 'da dünyaya gelmiştir.⁴⁶⁹ Soyu İmam Musa Kâzım'a kadar dayanır.⁴⁷⁰ Seyyid Yahya'nın çocukluk yıllarında yaşadığı olay şöyledir, bir gün annesiyle beraber yolda giderken bir kişi gelerek elinden tutar. Onu ümmetin seçkinleri ve büyüklerinin olduğu manevi bir yere götürür. Buldukları yerin ortasında kandil gibi etrafına nur saçan kişinin yanına gelirler. Oradakilerden birisi o nurani kişiden Seyyid Yahya'yı kendisine emanet etmesini ister. Daha sonra ona teslim eder. O, sen şimdi annenin yanına git, zamanı gelince ben senin yanına gelirim, der. Seyyid Yahya bir anda kendisini annesinin yanında bulur. Kaynaklarda anlatılan bu olay onun evliyanın büyüklerinden olacağı gösterirken eserde de bu konu üzerinde durulmuştur. Azerbaycan'da IV. yy. başlarında ortaya çıkan ve büyüyen Halvetiyye tarikatının önemli merkezi Şîrvanşahların payitahtının olduğu Şamahî idi. Halvetiyye tarikatının en büyük tekkesinin mürşidi Şeyh Sadettin Hıyavî'dir.⁴⁷¹

Seyyid Yahya şeyhlere ve tarikatlara sevgi duyardı. Bu yüzden sülûk etmek ve tarikata girmek için dua ederdi. Bir gün arkadaşlarıyla top ile çevgân oyunu oynarken oradan Şeyh Pîrzâde-i Şîrvânî Hazretleri geçmekteydi. O esnada değnekle vurulan top havalandı ve Pîrzâde'nin önünde durdu. Topun arkasından koşan Seyyid Yahya, Pîrzâde'yi görünce durup önünden geçmedi ve selam verdi. Seyyid'in bu davranışı Pîrzâde'nin hoşuna gitti ve dua etti. Allah bu sülaleyi, seyyid-i âleme ve esrârı

⁴⁶⁷ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 8a.

⁴⁶⁸ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 389.

⁴⁶⁹ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 8a.

⁴⁷⁰ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 389.

⁴⁷¹ Şîrvânî, *Şifâü'l Esrar: Sufi Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, 16-17.

murtazâviye lâıık etsin. Ecdadı gibi velâyet ehlinden olsun, diyerek duasını tamamladı. Allah'ın izni ile duası kabul oldu. Seyyid'in gönlüne ateş düştü. Pîrzâde'nin yanına gitti ve gönlü huzur içinde evine geldi. Gece rüyasında Resûlu Ekrem'i gördü. Peygamber Efendimiz nasihatler edip Şeyh Sadreddîn'i göstererek, bu senin manevi babandır yanına git ki ondaki sır bizim ruhaniyetimizin sırrındandır. Cehrî tarikattandır, bu ise senin cedd-i şerif'in Murtaza'nın yoludur. Gerçekte Sadreddîn Hayderî'dir, dedi ve onu Sadreddîn'e emanet etti. Sabah Seyyid Pîrzâde ile birlikte Şeyh Sadreddîn'in yanına gittiler. Şeyh Sadreddîn Seyyi'de, manevi babandır diye söyledikleri kişiye benziyor muyuz, diye sordu. Seyyid şeyhin ellerini öpüp, biad etti. Yukarıda da değindiğimiz gibi Seyyid Yahya'nın rüyasını yorumlayıp halîfelerinin çok olacağını söyleyen mürşidi Şeyh Sadreddîn 'dir. Şeyhin hizmetini uzun yıllar yaptıktan sonra sülûkunu tamamlamıştır.⁴⁷²

Seyyid Yahya, Şamâhı'da çocukluk ve gençlik yıllarını geçirmiştir. Buradaki eğitimini tekke ve medreselerde yapmıştır. Şemseddin Ahsıketi, Hafızuddin el-Gerderi, Tacuddin ve Kudbeddin es-Serabi gibi âlimlerden hadis, tefsir, kelam, fıkıh gibi şer'i ilimlerle beraber Arapça, Farsça, mantık, edebiyat gibi dersleri almıştır.⁴⁷³

Seyyid Yahya çok güzel ve tesirli bir yüze sahipti. Kırk gün hücrelerinde halvette kalıp dışarı çıktığında, yüzüne bakılamayacak kadar nurani bir parlaklık oluşur gözleri kamaştırırdı. Bir gün halvet hanesinden çıkıp anne ve babasını ziyarete giderken, yanındaki ve karşılaştığı sûfilerle sohbet etti. Bazı çekemeyenler ağır sözler söyledi. Seyyid incinip, anne babasını ziyaret etmeden döndü. Şeyh onun üzüldüğünü görünce, oğul niçin acı çekiyorsun? Sen de Şeyh Muhyiddin İbnü'l Arabî gibi yap. Eline bir kalem alıp, o kişileri aklına getir. Ya da Kahhar ismi celalini kâğıt üzerine yaz o kâğıdı bir ateş üzerine veya suya at dedi. Seyyid de yaptı ama kâğıdı evde suya atmayıp kâğıtları yırtıp küçük parçalara ayırdı, rüzgâra attı. Söylenenlere göre o fesat kişiler, uykularından kalkamayıp, sabah bedenleri paramparça şeklinde bulundular. Halk bu olayı görüp duyunca, bir daha kimse Seyyid'e böyle davranmaya cesaret edemedi.

⁴⁷² El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 381.

⁴⁷³ Şîrvânî, *Şifâü'l Esrar: Sufî Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, 16.

Seyyid'in babası Bahâeddin Efendi, şeyhinin ve Seyyid'in manevi durumlarına inanmıyordu. Denemek için oğluna, oğlum Yahya ekinlerimiz hep yağmur yağmamasından başka bir hale geldiler. Bir dua etseniz tarlalarımız sulansa, deyince Seyyid babasına, tarlaya git, Ya Rabbi! Oğlum Seyyid ile senin aranda olan muhabbetin hürmetine yağmur ver de inşallah evliyâullahın sırrını görürsün, diye buyurdu. Babası da Allah'a dua ederek, benim tarlama yağmur yağdır, der demez, hemen yağmur yağmaya başladı. Ama sadece onun tarlasına yağdı. Babası Seyyid'in yanına gidip, oğul istediğim oldu fakat diğerlerine yağmadı, dedi. Seyyid Yahya ise, duayı ederken diğerlerini de anmış olsaydın, yağmur onların tarlasına da yağardı. Bir daha böyle yapma. Müslümanları da beraber söyle, diye uyardı. Babası, oğlum sûfilerle erbaîne girdin. Bundan dolayı halk sûfilerle birlikte olur, diye dedikodu yapıyorlar, dedi. Babası da bu durumdan şikâyet ediyordu. Babası Seyyid'e, sen benim şeyhim Pîr-i azîzdir, şeriat ehlidir kimseye bir kötülüğü yoktur diyorsun. Fakat o iyi bir insan olsaydı kapıdan gireceğine bacadan eve girmezdi, dedi. Seyyid de babasına, kapıdan nasıl gelsin, senin düşman gibi bakışların, onun ruhunu incitiyor. Bundan dolayı bacadan geldi, dedi. Seyyid'in bu sözleri babasını çok etkiledi Kalbinde tarikata karşı sevgi ve muhabbet duydu. Biad etmek istedi, oğul bana da delalet eyle, dedi. Babasının da isteği yerine geldi. Seyyid babasını yardımcı olarak aldı. Çünkü babasının nefsinin terbiyesi için oğluna hizmet etmesi gerekiyordu. Bahâeddin Efendi Seyyid'e hizmette kusur etmeden, bir senede kemale erdi. Şeyh Sadreddîn, Seyyid'e bundan sonra babasının ne isterse yapabileceğini söyledi.⁴⁷⁴

Seyyid Yahya, uzun süre şeyhinin ders ve zikirler ile seyr u sülûkunu tamamlayarak ârif bir şeyh olur Şeyh Sadreddîn 'in vasiyeti üzerine vefatından sonra yerine şeyh olarak geçecekti. Ancak ondan daha önde olan Pîrzâde, makamın kendi hakkı olduğunu söyleyerek yerine geçti. Şeyhlik için genç olduğunu düşünen yaşı ileri müridler de Pîrzâde'nin arkasında durarak biad ederler. Bunun üzerine Seyyid Yahya, şeyhinden devredilen "Sırrı Esmâ" ile Şamahı'dan ayrılır ve 1420 yılında Bakü'ye gider. O sırada Şirvanşahlar devletinin başında Halîlullah Han İbni İbrahim Han vardı ve payitaht bir süreliğine Bakü'ye taşınmıştı. Celaleddin Süyûti'nin adalet ve hamiyet

⁴⁷⁴ El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 383-384.

sahibi olarak görüp övgüsüne mazhar olan Halîlullah Han, faaliyetlerini devam ettirmesi için sarayının yanındaki Keykubat Mescidini ona verir. Bu Halvetîk'in İslâm dünyasında yayılmasına öncü olacak ilk büyük hangahın kurulmasına zemin hazırlamış oldu. Halîlullah Han, tekkede halvethânelerin olduğu bir mescit, ailesi için bir türbe yaptırmıştır. Şirvanşah halkı Seyyid'e çok hürmet göstermiştir. Seyyid Yahya yazdığı telif eserini adaletini övdüğü Halîlullah Han'a ithaf etmiştir Seyyid Yahya Şirvânî 870/1466'da Bakü'de vefat etti. Seyyid Yahya'nın kabri Keykubad mescidinin kible tarafında olup o zaman dergâh olarak kullanılan üzerinde sekiz köşeli klasik üslupta yapılmış türbe içerisindedir. XVI. yy.'da şehirle beraber saray ve hankah zarar görmüştür. III. Murad devrinde Bakü Osmanlı yönetimine geçince, Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından yeniden yapılır. Sultan Murad kapısı olarak bilinen hankahın girişine, üzerinde süslemeler olan taç kapı yaptırır. Bu kapı günümüzde de ayaktadır. XIX. yy. başlarında Bakü'nün Rusların işgal etmesi ve 1918 Mart'ında Ermenilerin yaptıkları tahribatlarla saray ve mescit zarar görmüştür. Dergâhın bahçesindeki kabirler ile mescidin kalan kısmı Sovyetler döneminde ortadan kaldırılmıştır. Türbe sağlam şekilde günümüze kadar gelmiş ve Şirvanşahlar Saray Müzesi içindedir. Seyyid Yahya'nın üç oğlu vardır. Büyük oğlu Fethullah, babasından sonra bir sene daha devam ettirmiştir. Ortanca oğlu Emir Gülle'dir. Küçük oğlu Nasrullah Şirvânî, Kırım Hanın daveti üzerine Kırırna gitmiş, kendisine verilen tekkede şeyhlik yapmıştır. Halvetîlik'in Kırım ve etrafına onun vasıtası ile yayılmıştır.⁴⁷⁵

Seyyid Yahya Şirvânî ile Halvetî tarikatı olgunluk dönemine girmiştir. İrşad hareketiyle on bin civarında intisab eden olduğu tahmin edilmektedir. Halvetiyye'de en çok halîfesi olan, yaklaşık üç yüz altmışına hilafet veren ve etrafındaki bölgelere halîfe gönderen Seyyid Yahya Şirvânî'dir.⁴⁷⁶

Seyyid Yahya'nın kaynaklarda geçen bazı halîfeleri şunlardır: Oğlu Şeyh Fethullah, Alaâddin Rûmî, Muhammed Bahaddin Erzincanî, Dede Ömer Ruşenî, Habîb Karamanî, Çankırlı Hamza, Afyonlu Şükrullah, Müskürlü Yusuf Ziyâeddin Şirvânî, Seyyid Ahmet Sünnetî'dir.⁴⁷⁷ Eserde hâlifeleri ise şu şekilde bildirilmektedir:

⁴⁷⁵ Şirvânî, *Şifai'l Esrar: Sufi Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, 17-35.

⁴⁷⁶ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerif*, 8a.

⁴⁷⁷ Şirvânî, *Şifai'l Esrar: Sufi Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, 17-35.

Şeyh Mollâ Pîr Ahmed Erzincânî marifetullahı mazhar olmuştur. Dede Ömer Rûşenî aşkı ilâhiye mazhar olmuştur. Mollâ Ali Halvetî cezbe ilahiyyeye mazhar olmuştur. Mollâ Habib Karamânî ki zühd, takvâ ve veraya mazhar olmuştur. Mollâ Habib'in hâlifesi Cemâl Efendi'dir. O'nun hâlifesi Konya'da Ezelizâde olup O'nun hâlifesi Vişne Efendi'dir. Mollâ Ali'nin hâlifesi Edirne'de Mollâ Mesud ve İstanbul'da Süleyman hâlîfe Sûfiler Hamam'ı civarındadır. Taşra da Şeyh Sinân, Garye-i Şeyh Sinân olarak anılır. Tire'de İmamzâde Müfti Şeyh, Bayezîd Rûmî ve Dîvâne Şücâ'de onlardandır. Dede Ömer Rûşenî'nin hâlifesi Mısır'da Şeyh İbrahim Gülşenî sonra yerine oğlu Şeyh Ali Bâkî geçmiştir. Şeyh Şâhin ve Şeyh Timurtâşi, Şeyh Kerimüddîn'in şeyhidir.⁴⁷⁸

B. Eserleri

1. Türkçe Eserleri

Şifâü'l Esrâr

Türkçe olarak yazdığı tek ve en hacimli eseridir. Birinci derece kaynakları Kur'ân-ı Kerim ve hadislerdir. Eserin yarıya kadar olan kısmı bu iki mukaddes kaynaktan oluşmaktadır. Seyyid Yahya bir konuyu anlatırken, ilk önce Kur'ân ayetleri ile sonra Hz. Peygamberin hadisleri ile temellendirmiş sonra da o konuyu sûfilerin hikmetli sözlerini eklemiştir. Kendi fikirlerini ise ya bunların arasında ya da konunun sonunda açıklamıştır.

2. Arapça Eserleri

Vird-i Settâr

Tarikata bağlı olanların her gün okudukları bu vird, Arapça olup gayet selis bir üsluba sahiptir. Konusu üç kısımdan oluşur. Birinci bölümde Allah'a dua ve sena edilir. İkinci bölümde Allah'ın sıfatları ve doksan dokuz ismi okunur. Üçüncü bölümde Hz. Muhammed'e, ilk dört Halîfeye, Ehlibeyte, Hamza ve Abbas'a dua ve

⁴⁷⁸ Yâkub, *Menâkıb-ı Şerîf*, 8b- 9a.

selam edilir. Evradı Yahya, Vird-i Settâr, Vird-i Yahya, Vird-i Halvetiyye gibi isimlerle de şerhi yapılmıştır.

3. Farsça Eserleri

Acaibu'l Kulûb

Büyük sûfilerin sözlerinden oluşan bu eser, meşhur sûfi Beyâzîd-ı Bestami'nin kalbin hali, Yahya bin Muaz'ın makam ve hallerini anlatan sözleri ile Abdullah el Ensârî'nin bazı sözleri anlatılmaktadır.

Etvaru'l Kalb

Mesnevi tarzında manzum bir eserdir. “Kalp nasıl bir şeydir” diye sorulması üzerine telif edilmiştir.

Beyanü'l İlm

Manzum mesnevi tarzında olup 550 beyittir. Naat ve ilk dört Halifeyi metheder sonra bazı şer'i ve tasavvufî öğütler verilir.

Keşfu'l Kulûb

Dört bölümden olup akıl, kalp, ruh, nefis ve onların seyr u sülûk ile kâmilleşmesinin yolu anlatılır.

Kıssa-i Mansûr

Meşhur Hallac-ı Mansur'un darağacında iken bir Mecnun ile karşılıklı konuşmasının anlatıldığı Farsça manzum mesnevi tarzında yazılmış bir eserdir.

Menâzilü'l Âşıkîn

Mesnevi tarzında yazılmış olup 1797 beyittir. Konusu tasavvuf yolunun sâlihlerinin ulaşması gereken yerler anlatılır.

Makamât

Tasavvuf yoluna giren kişinin Allah'a ulaşmak için manevi yolculuğa çıkması gerekir. Seyyid Yahya eserinde bu manevi yolculuğun yedi mertebesinden ve her mertebenin bir makamı olduğundan bahseder.

Ramuzu'l İşârât

Seyyid Yahya'nın "Bir adil şahın huzurunda sorulan" diyerek Halîlullah Han'ın bulunduğu bir mecliste tahminen onun tarafından sorulan bir soruya verdiği cevaptır.

Şerh-i Esmâ-i Semâniyye

Tasavvufu bir eser olarak mesnevi tarzında yazılmıştır. Allah'ın Hayat, İlim, Semi', Basar, Kudret, Kelam, İrade, Bekâ gibi isim ve sıfatlarının anlamları tasavvufî açıdan açıklanmıştır. Tamamı 610 beyittir.

Şerh-i Merâtib Esrâru'l Kulûb

Allah'a ulaşmak için sûfilerin aşması gerekli "Etvâru's seb'a" dan bahseder.

Tasarrufâtü Mükâşefât

Hız. Peygamber: "Bir kimse âşık olur, iffet gösterir, aşk sırrını kimseye açmaz da ölürse, şehit olarak ölür." mealindeki hadisinin şerhidir.

Şerh-i Suâlât-ı Gülşen-i Raz

Meşhur Azerbaycanlı Sûfi Mahmud Şebüsteri'nin "Gülşenî Raz" adlı mesnevi tarzındaki eserinin şerhidir.

Ma La Budde Bâtınıyye

Tasavvufî açıdan abdest ve namazın mânâ ve mahiyeti üzerine açıklamalarda bulunulur.

Menâkıb-ı Emîrü'l-Mü'minîn Ali

Hz. Ali'ye olan muhabbet ve bağlılığını anlatırken, ona inanmayanın kafir olduğunu, onu sevenlerin ise kurtulacağını ifade eder.

Gazeliyyât

Farsça yazılmış 15 adet gazelinde ilahî aşk konusunu işlemiştir.

Risâle Fi Salâtü'n Nebî

Hz. Muhammed'e salât ve selam getirmenin önemini anlatıldığı bu kaside 8 tane altılı kıta halinde 56 beyitten oluşur.

Mekarim-i Ahlâk

Seyyid Yahya'nın az olan nesir eserlerindedir. Ahlak konusunu, amel-i sâlih ve ahlakın imanın temeli olduğu konusu işlenir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁹ Şirvânî, *Şifai'l Esrar: Sufi Yolunun Sırları*, haz. Mehmet Rıhtım, 17-35.

SONUÇ

Kurumsal anlamıyla tarikat, Hz. Muhammed'e ve Allah'a erişmede rehberlik eden bir mürşide bağlı kimseler için kurulmuş, mânevi, ahlakî ve sosyal kuralların bütünü ve bu kurallara göre teşkilatlanmış müessesedir. Bu tarikatların kendisinden çıkan kimse o tarikatın pîridir. Manevi bir makam olan pîrlik ilahî bir ihsandır. Pîr olan kimse tarikat kurma gütmmez. Ortaya çıkan tarikat pîre nisbet edilir. İslâm coğrafyasında da en yaygın tarikatlar Halvetîlik, Nakşîbendîlik, Kâdirîlik, Rifâîlik, Şâzelîlik, Sa'dîlik, Mevlevîlik, Bayramîlik, Kübrevîlik, Sühreverdîlik'tir. Bu tarikatlar uyguladıkları âdab, erkân ve seyr u sülûk açısından farklılıklar gösterir. Halvetîlikte bunlardan bir tanesidir. Halvet Hz. Peygamber'in Hira Dağında halvete çekilmesi ile başlayıp daha sonra dervişler arasında da "erbaîn çıkarmak" olarak uygulanmıştır. Günahtan korunmak, hakkıyla ibadet etmek için ıssız yerde zikirle meşgul olmak ve bunu bir mürşid gözetiminde yapmak halvet olarak adlandırılmıştır. Şeyh Ömer Halvetî de zamanının büyük bir kısmını böyle geçirdiği için Halvetî lâkabı verilmiş ve kendisinden sonra da tarikatında uygulanan bir usûl olmuştur.

Menâkıbnâme XIV. yy. sonlarına doğru yazılmış bir eserdir. Halvetiyye tarikatına ait bilgileri içeren tasavvufî ve edebi bir eserdir. Halvetiyyenin yayılması, gelişimi, silsilesi, Kocamustafapaşa zâviyesindeki şeyhler ve etrafında yaşanan olayları bölümlere ayrılarak anlatılmaktadır.

Tezimizin konusunu oluşturan menâkıbnâme Kocamustafapaşa zâviyesinde dördüncü şeyhlerinden Yakub Germiyânî oğlu Yusuf b. Yakub tarafından yazılan *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye* isimli eserin bazı katalog kayıtlarında Kocamustafapaşa zâviyesinde şeyhlik yapan Sünbül Efendi ile karıştırılarak bazı eserlerde hatalı eşleştirmeler yapıldığını tespit etmiş bulunmaktayız. Eserin İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz on iki tane nüshası vardır. Bu nüshalardan en erken tarihli olan Süleymâniye Kütüphânesi, Bölüm: Halet Efendi, no: 00764-002 de bulunan Abdullah b. Mustafa tarafından 1023 yılında istinsah edilmiştir. Tezimizde incelediğimiz nüsha Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü BB00014398/1 de 1290 yılında istinsah edilmiş müstensihi belli değildir.

Menâkıbnâme nesir olarak neşredilmiş fakat nazım kısımların sık olması yanında beyitler ekleyerek edebi özellikleri olan bir eser ortaya çıkmıştır. Eserde metin içinde Arapça ve Farsça tamlamalar, manzum ifadeler kullanılırken menkıbe bölümünde sadeleştirerek hikâye ve nasihatlerle anlatılmıştır. Menkıbe bölümü ayrıca tasavvufi kavram ve tekkede nefis terbiyesi için yapılan bazı ritüellerden bahsetmesi dönemin tasavvuf anlayışı hakkında da bilgi vermektedir. Ayrıca eserin genelinde konuya ve anlatıma zenginlik katmak için ayet, hadis ve şiirlere rastlanmaktadır.

Müellifin kaleme aldığı bu eser Halvetiyye tarikatının önemli olan Pîrleri, hayatları, kerametleri ve padişahlarla olan münasebetlerini öğrendiğimiz kıymetli eserlerden bir tanesidir. Tarikatı ve şahıslarını anlatan, kendi dönemi hakkında fikir veren ve eserin yazıldığı dönemi değerlendirme açısından önemli bir bilgi kaynağıdır. Anadolu'ya Yahya Şîrvânî ile gelen Halvetîlik daha sonra İstanbul'da da Çelebi Efendi ile yayılarak zirveye ulaşmıştır. Özellikle eserde adı geçen Çelebi Efendi'nin İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'a gelerek tasavvuf hayatına yaptığı katkıları ve oluşan koluyla Halvetîlik'in önemli kolları arasında yer aldığını görüyoruz. Yine Sünbül Sinân ve Merkez Efendi ile Kocamustafapaşa'da döneme etkisi olan kişileri inceleyerek Halvetîlik'in geldiği noktayı bize göstermektedir. Halvetîlik'in de diğer tarikatlar gibi kendine has âdab, erkân, zikir ve virdleri vardır.

Halvetîlik önce Anadolu'ya buradan Balkanlara, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'ya kadar yayılmıştır. XV. yy. ortalarından itibaren Halvetîlik Osmanlı Devleti sınırları içerisinde hızla yayılan ve en yaygın tarikat olarak görülmektedir. Halvetiyye'den birçok kol ve şube ortaya çıkmasından dolayı tarikat "tarikat fabrikası" olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki bu hızlı yayılma padişah-mürşid yani yönetim-tarikat ilişkilerini de etkilemiştir. Osmanlı padişahlarından yirmi bire yakını bu tarikata intisab etmeleri ve o zamanki Şîi anlayışına karşı devlet eliyle Halvetîlik'in desteklenmesi sonucunu doğurmuştur.

Eser Halvetiyye tarikatı ve esasları, şeyh ve mürid ilişkileri, nefis mücâhede ve terbiyesi, tarikat ve yönetim ilişkileri hakkında bilgi veren bir kaynak niteliğindedir. Eseri bunun dışında müridlerin tekke yaşantısının sosyal ve psikolojik etkileri ele

alınarak, kişinin ruhsal gelişimine katkısını inceleyerek farklı bir bakış açısıyla değerlendirilebileceğini düşünmekteyiz.

Netice itibariyle Halvetîlik'in, tarikatlar içindeki konumunda, devrin en önemli şahsiyetlerinin oluşmasında, topluma yön veren ve yöneticilerini de etkileyen önemli tarikatlardan bir tanesi olduğu sonucuna ulaşıyoruz.

KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. *Halvetilik'in Şa'bâniyye Kolu Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Külliyesi*. Ankara: Kastamonu Şeyh Şa'bân-ı Velî Derneği Yayınları, 1991.

Araz, Nezihe. *Anadolu Evliyalari*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 3.Baskı,1972.

Aşkar, Mustafa. "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 39 (2008). 551-554.

Ateş, Süleyman. *İslâm Tasavvufu*. Ankara: Yeni ufuklar Neşriyat, 2016.

Balıkesirî, Sıddık Naci Eren. *Yüce Velîler ve Anadolu Evliyalari Cumhuriyet Sonrası Tasavvûf Büyükleri*. İstanbul: Şelale Yayınları, 2.Baskı, 1991.

Binark, İsmet. *Gönül Dünyâmızı Aydınlatanlar*. İstanbul: Nefes Yayınları, 2012.

Bursevî, İsmail Hakkı. *Ferahu'r-rûh: Muhammediye Şerhi*. haz. Mustafa Utku, Bursa: Uludağ Yayınları, 2007.

Bûti, M. Said Ramazan. *Fıkhu's Siyre*, çev. Ali Nar - Orhan Aktepe. İstanbul: İslami Edebiyat Yayınları, 2002.

Büyükaksoy, Kâzım. *Hak Yolunun Önderleri Yüce Velîler*. İstanbul: Kitsan Yayınları, 2013.

Ceyhan, Semih. *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazâniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.

Ceyhan, Semih (ed.). *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.

Çakırbaş, Derya. "Bedevîyye" *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Çelik, Tarık. *Yusuf Sinaneddin Bin Yakub'un Menâsik-i Hac İsimli Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Çift, Salih. Karakaya, Takyettin (ed.). *Tarihten Günümüze Sûfi-Siyaset İlişkileri Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.

Çiftçi, Cemil. *Tasavvuf Kitabı*. İstanbul: Kitabevi, 2003.

Dobra, Seyhan. Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*. 1(1) (2015), 215-218.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/skad/issue/21058/226723>

Ekberi, Selâhaddin ed-Dimeşki. *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ed. Zafer Erginli. İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.

Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 4.Baskı, 1994.

Erginli, Zafer (ed.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. terc. Zafer Erginli ve İlyas Karslı., İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.

Erkan, Arif. *İslâm Dini Açısından Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Sağlam Yayınevi.

Erte, Ebru. *İstanbul'un 100 Sûfisi*. İstanbul: İ.B.B. Kültür A.Ş. Yayınları, 2010.

Eyüboğlu, İsmet Zeki. *Bütün Yönleriyle Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*. İstanbul: Derin Yayınları, 2012.

Gazzâlî, Ahmed el-. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *İhyau Ulûmid-Din* Tercümesi. çev. Abdullah Aydın. İstanbul: Ayfa Basım, 2020.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*. İstanbul: İnkilâp Yayınları, 1997.

Güven, Mustafa Salim. "*Şâzeliyye*" *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Halvetî, İbrâhîm Hâs. *Erenler Kitabı (Tezkiretü'l-Hâs)*, haz. Mustafa Tatcı vd. İstanbul, H Yayınları, 2017.

Havva, Said. *Ruh terbiyemiz: (İslâm Tasavvufu)*. çev. İbrahim Sarmış ve M. Sait Şimşek. Konya: Davet Yayınları, 1980.

Hulvî, Mahmud Cemâleddin el-. *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye*. haz. Mehmet Serhan Tayşi. İstanbul: Semerkand Yayınevi, 2.Baskı, 2013.

İpşirli, Mehmet. "Lutfi Paşa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Ekim 2023.

<https://islamsiklopedisi.org.tr/lutfi-pasa>

İsfahânî, Ebû Nu'aym el-. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Hilyetü'l-evliyâ*, nşr.Hüseyin Yıldız. İstanbul: Ocak Yayınları, 2015.

İz, Mahir. *Tasavvuf*. İstanbul: Rahle Yayınevi, 1969.

Kara, Mustafa. *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar/Tekkeler/Şeyhler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.

Kara, Mustafa. *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Sır Yayıncılık, 2004.

Kara, Mustafa. *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3.Baskı, 1990.

Kastallânî, Şihâbuddin Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed eş-Şâfî, *Sahîh-i Buhârî Şerhi*. çev. Hüseyin Yıldız – Hasan Yıldız – Zekeriya Yıldız. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2019.

Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 1981.

Köse, Fatih. *İstanbul Halvetî Tekkeleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.

Kuşeyri, Abdülkerim. Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî. *Kuşeyri Risalesi*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Baskı, 1991.

Küçük, Hasan. *Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri*. İstanbul, TÜRDAV Basım Yayım,1976.

Küçük, Sezai. “Mevlevîlik” Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Küçük, Hasan. *Tarikatlar: Tasavvuf ve Felsefe Münâsebetleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.

Küçükdağ, Yusuf. “Anadoluyu Şiileştirmek İsteyen Şah İsmail’e Karşı Osmanlı Devleti’nin Aldığı Önlemler”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/1(2008), 1-17.

Manazir, Mohd. *Nefise-i Uhreviyye (1b/68b) Giriş – İnceleme – Metin – Dizinler – Tıpkıbasım*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Mehmed Nazmî Efendi. *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*. haz. Osman Türer. İstanbul, İnsan Yayınları, 2005.

Nizami, Khaliq Ahmad. “Çiştîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/343-346. Ankara: TDV Yayınları, 1993.

Ocak, Ahmet Yaşar. “Bektâşilik” Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Ocak, Ahmet Yaşar. (haz.). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfîler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Oğuz, Muhammed İhsan. *Hazret-i Şa'bân-ı Velî ve Mustafa Çerkeşi*. İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993.

Öngören, Reşat. “Bayramiyye” Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Öngören, Reşat. “Tarikat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 16 Ocak 2023.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/tarikat>

Öngören, Reşat. *Osmanlılar’da Tasavvuf: Anadolu’da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ* (XVI. Yy.). İstanbul: İz Yayıncılık, 2.Baskı, 2003.

Özdemir, Mehmet Akif. *Allah Dostları*. İstanbul: İmza Yayınları, 2007.

Özdemir, İskender. *Anadolu Evliyaları Kerametleri*. Ankara: Kripto Yayınevi, 2013.

Özdüzen, Halit. *Tasavvuf Yolcusu Tarikatlar ve Alevilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Kutsal Gönüllü Velî Kuşadalı İbrâhim Halvetî (Hayatı, Tasavvufî Düşünceleri, Mektupları)*. İstanbul: Fatih Yayınevi, 1982.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 3.Baskı, 1990.

Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: İdeal Yayıncılık, 2011.

Serin, Rahmi. *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*. İstanbul: Petek Yayınları, 1984.

Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş’as b.. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. nşr. Necati Yeniel – Hüseyin Kayapınar. 16. Cilt. İstanbul: 2003.

Sühreverdî, Şihâbuddîn. *Gerçek Tasavvuf*. terc. Dilâver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2005.

Şahin, Hasan. Sevim, Seyfullah. *Tasavvuf*. Ankara, 1.Basım, 2002.

Şahin, Haşim. “Bayramiyye” Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Şahin, Oğuzhan. “Rusuhi’nin Kuş Diliyle Bir Gazeli ve Yusuf Sinânüddîn ile Münîrî’nin Şaire Reddiyesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, 47/47 (2016), 211,216-217.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oa/issue/46751/582978>

Şapolyo, Enver Behnan. *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1964.

Şirvânî, Seyyid Yahya. *Şifâü’l Esrar: Sûfî Yolunun Sırları*. haz. Mehmet Rıhtım. İstanbul: Sûfî Kitap, 3.Baskı, 2014.

Tahir, Bursalı Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*. haz. Mehmet Ali Yekta Saraç. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.

Tahralı, Mustafa. “*Rifâiyye*” *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Tavukçu, Orhan Kemâl. *Dede Ömer Ruşenî Dîvânı*. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2020.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73031,dede-omer-ruseni-divanipdf.pdf?0>

Tayşi, Mehmet Serhan. “Cemâliyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Erişim 10 Kasım 2023.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/cemaliyye--cemal-halveti>

Tek, Abdurrezzak. *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Emin Yayınları, 2016.

Toker, Ali. *Sünbül Efendi Risâle-i Tahkikiyye (Semâ, Vecd, Devrân ve Zikrullâh)*. İstanbul: Buhara Yayınları, 2011.

Tosun, Necdet. “*Nakşibendiyye*” *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1998.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2005.

Uludağ, Süleyman. “Halvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Erişim 10 Kasım 2023.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/halvet--tasavvuf>

Uzuner, Ömer Sami. “Hz. Peygamber’i Rüyada Görmeye Dair Tasavvufi Yorumlar ve Ru’yet-i Nebî Hadisi Bağlamında Yusuf b. Yakub el-Halvetî’nin Risalesi”. *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 7/1 (2021), 16-19.

Vassâf, Osmânzâde Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 3.Baskı, 2015.

Vicdâni, Sâdık. *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*. haz. İrfan Gündüz. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.

Yıldız, Alim. “İbrahim Gülşenî’nin ‘Pendnâme’si’”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (Yaz-Sonbahar 2002), 57-95.

<https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/4234?show=full>

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Yayınları, 14.Baskı, 2011.

Yılmaz, Hasan Kâmil. *İslâm Tasavvufu*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996.

Yılmaz, Necdet. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfîler, Devlet ve Ulemâ*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001.

Yücer, Hür Mahmud. “Sünbülüyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*
Erişim 10 Kasım 2023.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sunbuliyye>

Yüksel, Murat Tarık. *Âriflerin Menkabeleri*. İstanbul: Demir Kitabevi, 1973.

